

II

TRANSFER A REKONSTRUKCE PAMÁTEK LIDOVÉ ARCHITEKTURY

TRANSFER AND RECONSTRUCTION OF VERNACULAR ARCHITECTURE MONUMENTS
TRANSFER UND REKONSTRUKTION VON BAUWERKEN DER LÄNDLICHEN ARCHITEKTUR

II

TRANSFER A REKONSTRUKCE PAMÁTEK LIDOVÉ ARCHITEKTURY

**THE TRANSFER AND RECONSTRUCTION OF VERNACULAR
ARCHITECTURE MONUMENTS**

**TRANSFERIERUNG UND REKONSTRUKTION VON BAUWERKEN
DER LÄNDLICHEN ARCHITEKTUR**

Jiří Kmošek – Zuzana Křenková – Radek Bryol (eds.)

Radek Bryol

Petr Dostál

Ernest Fábik

Markéta Hanzlíková

Jiří Kmošek

Vojtěch Kmošek

Jan Kraut

Magda Křivanová

Martin Novotný

Lubomír Procházka

Vladimír Rišlink

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

Spolek archaických nadšenců

Rožnov pod Radhoštěm – Sebranice

2016

Transfer a rekonstrukce památek lidové architektury

The Transfer and Reconstruction of Vernacular Architecture Monuments

Transferierung und Rekonstruktion von Bauwerken der ländlichen Architektur

Editoři: Bc. Jiří Kmošek, Mgr. Zuzana Křenková, Mgr. Radek Bryol

Autoři textů: Mgr. Radek Bryol, Ing. arch. Petr Dostál, Mgr. Ernest Fábik, Mgr. Markéta Hanzlíková, Bc. Jiří Kmošek, Ing. arch. Vojtěch Kmošek, Ing. arch. Jan Kraut, PhDr. Magda Křivanová, Mgr. Martin Novotný, Ph.D., PhDr. Lubomír Procházka, CSc., Mgr. Vladimír Rišlink

Recenzenti: PhDr. Anna Kiripolská, PhDr. Jiří Langer, CSc.

Vydavatel: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm - Metodické centrum pro muzea v přírodě a Spolek archaických nadšenců

Jazyková korektura českých textů: Mgr. Jana Šubrtová

Překlady a korektury anglických textů: Mgr. Klára Koubusová, RNDr. Milan Rydvan

Překlady a korektury německých textů: Mgr. Soňa Černá, Mgr. Jiří Černý, Mgr. Sabina Voda Eschgfäller, Dr.

Obálka a grafická úprava: Jakub Kmošek

Tisk: HRG Litomyšl

Náklad: 300 výtisků

1. vydání

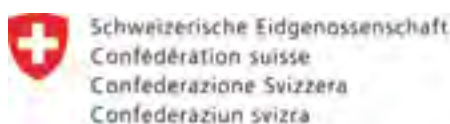
© 2016

ISBN 978-80-87210-57-4

Publikace byla vydána v rámci projektu „Metodika záchrany a prezentace lidového kulturního dědictví Českomoravského pomezí“, podpořené finančně z Programu švýcarsko-české spolupráce, Ministerstvem kultury České Republiky, Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm v Pardubicích a Lesy České republiky, s. p.

The publication has been issued within the framework of the project “*The Methodology of Rescue and Presentation of the Vernacular Cultural Heritage of the Bohemian-Moravian Borderland*” financially supported by the Swiss-Czech Cooperation Programme, the Ministry of Culture of the Czech Republic, the National Heritage Institute – Territorial Professional Workplace in Pardubice and the state-owned company Lesy České republiky.

Die Publikation wurde im Rahmen des Projekts „*Methodik der Erhaltung und Präsentation des Volksgutes in der böhmisch-mährischen Grenzregion*“ herausgegeben, welches durch den Partnerschaftsfonds schweizerisch-tschechischer Zusammenarbeit, das Kulturministerium der Tschechischen Republik, das Nationalinstitut für Denkmalpflege, Zweigstelle Pardubice (Pardubitz), und das Staatsunternehmen Lesy České republiky (Amt für tschechische Wald- und Forstwirtschaft) finanziell gefördert wird.

Projekt „Metodika záchrany a prezentace lidového kulturního dědictví Českomoravského pomezí“ je podpořen z Programu švýcarsko-české spolupráce. Projekt „*Methodology of Preservation and Presentation of Folk Cultural Heritage in Czech-Moravian Borderland*“ is supported by a grant from Switzerland through the Swiss Contribution to the enlarged European Union.

Obsah

Předmluva	6
Devadesát let transferů do Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm Radek Bryol	10
Transfer a obnova polygonální stodoly ze Sádku u Poličky a usedlosti z Mokré Lhoty Magda Křivanová	30
Historie a transfer polygonálních stodol z Durdic a Želejova do Muzea lidových staveb v Kouřimi Ernest Fábik, Vladimír Rišlink	48
Transfer a obnova polygonální stodoly z Podolí u Vojkova a celoroubeného domu z Arnošovic u Votic Lubomír Procházka, Petr Dostál	66
Transfer a následná obnova jednoho z posledních polabských domů s podsíní Markéta Hanzlíková	82
Tradiční technologie při obnově lidových stavebních památek s ohledem na aplikovaný výzkum hliněného stavitelství Martin Novotný	96
Koncepce transferu a obnovy roubené polygonální stodoly čp. 97 z Čisté Jan Kraut, Vojtěch Kmošek, Jiří Kmošek	104
Koncepce transferu a obnovy roubeného domu čp. 97 z Čisté Jan Kraut, Vojtěch Kmošek	120
Koncepce obnovy zděné usedlosti čp. 56 v Trstěnici Vojtěch Kmošek, Jan Kraut	138
Literatura a prameny	152
Seznam autorů	155

Table of contents / Inhalt

Preface / Vorwort	6
Ninety years of transfers to the Wallachian Open Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm / Neunzig Jahre Transferierung in das Walachische Freilichtmuseum in Rožnov pod Radhoštěm Radek Bryol	10
Transfer and reconstruction of a polygonal barn from Sádek near Polička and of a farmstead from Mokrá Lhota / Die Transferierung und der Wiederaufbau der polygonalen Scheune aus Sádek nahe Polička und des Bauernhofes aus Mokrá Lhota Magda Křivanová	30
History and transfer of polygonal barns from Durdice and Želejov to the Museum of Vernacular Buildings in Kouřim / Baugeschichte der polygonalen Scheunen aus Durdice und Želejov und deren Transferierung in das Freilichtmuseum in Kouřim Ernest Fábik, Vladimír Rišlink	48
Transfer and reconstruction of polygonal barn from Podolí near Vojkov and of timbered house from Arnoštovice near Votice / Transferierung und Wiederaufbau der polygonalen Scheune aus Podolí nahe Vojkov und des Blockhauses aus Arnoštovice nahe Votice Lubomír Procházka, Petr Dostál	66
Transfer and final reconstruction of one of the last houses with an arcade in the region of Polabí / Die Transferierung und der darauffolgende Wiederaufbau eines der letzten Vorlaubenhäuser aus dem Elbtal Markéta Hanzlíková	82
Traditional construction technologies used during reconstructions of vernacular monuments with respect to applied research of clay architecture / Traditionelle Bautechnologien beim Wiederaufbau der Werke der ländlichen Architektur im Hinblick auf die Anwendungsforschung der Lehmbauten Martin Novotný	96
Conception of the transfer and reconstruction of timbered polygonal barn No. 97 from Čistá / Konzeption von der Transferierung und vom Wiederaufbau der polygonalen Scheune aus Čistá Jan Kraut, Vojtěch Kmošek, Jiří Kmošek	104
Conception of the transfer and renovation of timbered house No. 97 from Čistá / Konzeption von der Transferierung und vom Wiederaufbau des Blockhauses Hs.-Nr. 97 aus Čistá Jan Kraut, Vojtěch Kmošek	120
Conception of the restoration of brick farmstead No. 56 in Trstěnice / Konzeption der Erneuerung des gemauerten Bauernhofs Hs.-Nr. 56 in Trstěnice Vojtěch Kmošek, Jan Kraut	138
Bibliography / Bibliographie	152
List of authors / Autorenverzeichnis	155

Předmluva

Transfer je v našich zemích jedním ze způsobů záchran památek již takřka jedno století, přesto se v odborných kruzích stále vedou vášnivé debaty o jeho vhodnosti a oprávněnosti. Diskutováno je především vytržení stavby z původního kontextu, který je důležitou součástí komplexní hodnoty památky, stejně jako ztráta v prostředí obce, která je zmizelou stavbou ochuzena o své urbanistické kvality. Zdůrazňovány jsou také zásahy do stavební podstaty objektů, které přemístění vyžadují. Jakékoli výhrady však ustupují v situaci, kdy je přenesení stavby na nové místo jedinou možnou cestou pro záchranu památky. Právě taková situace nastala v případě roubeného domu a polygonální stodoly z usedlosti čp. 97 v Čisté, mimořádně hodnotných staveb, které byly ponechány bez památkové ochrany a po desetiletí neúdržby odsouzeny k demolici. Předložená publikace prezentuje soubor statí, které byly shromážděny při hledání vhodných metod a postupů pro jejich transfer a rekonstrukci.

Publikace je jedním z výstupů projektu *Metodika záchran a prezentace lidového kulturního dědictví Českomoravského pomezí*. Jeho úkolem je vytvořit funkční model, který naznačí možnosti, jakými mohou být v budoucnu obnovovány, chráněny a prezentovány unikátní doklady kulturního dědictví venkova. Projekt je realizován Spolkem archaických nadšenců ve spolupráci s odborníky ze Švýcarského muzea v přírodě Ballenberg a Metodického centra pro muzea v přírodě při Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Problematice se věnoval také odborný seminář *Transfer a rekonstrukce památek lidové architektury*, který se uskutečnil v listopadu roku 2015 v Trstěnici u Litomyšle.

Praktické východisko setkání, kterým byla snaha o nalezení metodických vzorů pro transfer a obnovu staveb z Čisté, ovlivnilo z části i tematické zaměření příspěvků koncentrovaných převážně na roubené stodoly a domy. Tradičně transferovaným materiálem bylo v minulosti dřevo roubených, hrázděných nebo rámových konstrukcí. Zkušenosti z devadesáti let přenášení zejména roubených staveb jsou přiblíženy v kapitole pojednávající o Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Příklady transferů srubových staveb jsou popsány také ve statích věnovaných objektům ze Souboru lidových staveb Vysočina a Muzea lidových staveb v Kouřimi. Na zděné části nebyl v minulosti kladen velký důraz, i tato problematika je však v publikaci zastoupena několika texty. Zatímco v zahraničních muzeích je převoz zdiva v bloku přirozenou metodou transferu, u nás se k této cestě přistoupilo až o něco později. Zmínit lze průkopnické aktivity jako transfer hrázděné kaple z Žichlic do muzea v Zubrnících. Zděné bloky

černých kuchyní se podařilo přemístit v posledních letech do Muzea vesnických staveb středního Povltaví. Také v Polabském národopisném muzeu v Přerově nad Labem se v loňském roce realizoval převoz kompaktních bloků zdiva z nepálených cihel. Zcela specifický je přístup odborníků v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Strážnici, kde se provádí stavby za použití historických technologií stavitelství z hlíny, aby se i při nemožnosti převozu mnohých hliněných konstrukcí docílilo pravdivosti historické předlohy. Závěr publikace je věnován problematice transferu a obnovy roubených staveb z Čisté a rekonstrukci hospodářské usedlosti čp. 56 v Trstěnici, která přenesené polygonální stodole z Čisté vytvoří nový kontext.

Z předložených studií cítíme velký vliv aktuálních možností, ale také zúčastněných osobností, na kvalitu provedeného transferu a rekonstrukcí staveb. Sledovat lze proměnu přístupů nejen k samotnému provedení transferu, ale i uvažování nad novým kontextem stavby, které je nedílnou součástí přenosu. Při transferu stavba jistě ztrácí sepětí se svým *rodným* místem, ne vždy je ovšem tato ztráta v torzovitém a degradujícím prostředí dnešní vesnice mínusem. Muzejníci nebo památkáři stavbu získají do záchraného muzea, kde zvláště podle propracovanosti koncepce a přirozenosti místa získá *nový* prostor. Nutno přiznat, že některá taková muzea trpí jako smutné sbírky odložených památek. Snahy dopřát stavbám nové logičtější vztahy vedou i k opakovaným transferům rámci muzeí samotných. Šťastnější stavby však získají po transferu nové místo shodné, nebo snad ještě příznivější než to původní, podléhající modernizacím. Právě takové štěstí má i polygonální stodola z usedlosti čp. 97 v Čisté. Své nové umístění našla v areálu usedlosti čp. 56 v blízké obci Trstěnice, na místě zaniklé roubené stodoly. V přirozených vazbách na terén i zástavbu zde od jara letošního roku probíhá její znovuvýstavba.

Transfer lze považovat za krajní variantu záchran památkového objektu. Přesto se památková péče často ocitne v situaci, kdy je jeho kvalitní provedení úspěchem na cestě za záchranou stavby. Je-li navíc proveden s respektem k autenticitě objektu a s využitím mezioborových odborných znalostí, může následná rekonstrukce památce přinést přidanou hodnotu i v novém prostředí. Současná praxe obnovy památek poskytuje širokou škálu možností, které lze pro citlivé zachování hodnot kulturního dědictví venkova využít.

Preface

Although transfer has been one of the methods of monument protection for nearly a century in this country, its suitability and justifiability remain subject of passionate debates in the professional circles. What is discussed above all is the extraction of the building from its original context, which is an important part of the complex value of the monument, as well as the loss in the milieu of the municipality, which is deprived of its urbanistic qualities by the disappearance of the building. The interventions in the building substance of the constructions brought about by moving are emphasised as well. Except in frequent cases when the urbanistic context is not preserved in the authentic state and when the poor building-technical state of the constructions requires a radical reconstruction intervention regardless of whether the monument is preserved in situ or not, these objections can be considered justified. However, any objections become secondary in a situation when the transfer of a building to a new place is the only possible way of saving the monument. This was precisely the situation of the timbered house and a polygonal barn of the farmstead No. 97 in Čistá, extraordinarily valuable buildings that had been left without memorial protection and were condemned to demolition after decades of non-maintenance. This publication presents a complex of texts that have been gathered while searching for suitable methods and procedures of their transfer and reconstruction.

The publication is one of the outputs of the project *The Methodology of Rescue and Presentation of the Vernacular Cultural Heritage of the Bohemian-Moravian Borderland*. Its objective is to create a functional model that will suggest the possibilities of sustainable renewal, protection and presentation of unique documents of vernacular cultural heritage in the future. The project is implemented by the Association of Archaic Enthusiasts in cooperation with experts from the Ballenberg Swiss Open-Air Museum and the Open-Air Museum Methodology Centre of the Wallachian Open Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm. The published studies have been presented along with other topics within the framework of the professional workshop *The Transfer and Reconstruction of Vernacular Architecture Monuments*, which took place in Trstěnice near Litomyšl in November 2015.

The practical starting point of the meeting – the effort to find methodological patterns for the transfer and renovation of the buildings from Čistá – partially influenced also the topical focus of the contributions concentrating above all on timbered barn and houses. Wood in the form of timbered, half-timbered and frame

constructions was a traditionally transferred material in the past, not only because it represents the earliest layers of buildings, but also for practical implementation reasons. The experience of ninety years of transfer of predominantly timbered buildings is described in the chapter dealing with the Wallachian Open Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm. Examples of transfers of log buildings are described also in the texts dealing with buildings from the complexes of the Vernacular Architecture Collection Vysočina and of the Vernacular Building Museum in Kouřim. Brick parts have not been emphasised much in the past, being added as the possibilities allowed, yet several texts in the publication discuss these issues as well. Transport of masonry in a block, a natural method of transfer used by foreign museums, started to be applied later in this country. We can mention pioneering activities such as the transfer of a half-timbered chapel from Žichlice to the museum in Zubrnice. Bricked smoke kitchen blocks have been transferred to the Museum of Rural Buildings of the Central Vltava Region recently. The Polabí Ethnographic Museum in Přerov nad Labem also carried out a transfer of compact blocks of unfired brick masonry last year. This practice appears to be the best way of preserving the maximum authenticity of the transferred buildings. A quite specific approach has been chosen by the experts from the South-East Moravia Museum in Strážnice, where constructions are made from clay using historical technologies in order to achieve truthfulness of the historical model despite the impossibility of the transport of many clay constructions. The end of the publication is devoted to the issues connected with the transfer and renovation of the timbered constructions from Čistá and the reconstruction of the farmstead No. 56 in Trstěnice, which will create a new context for the transferred polygonal barn from Čistá.

The presented studies illustrate the great influence of the current possibilities and also of the participating personalities on the quality of the transfer and reconstruction of buildings. We can follow not only a change of approaches to the implementation of the transfer itself but also the consideration of the new context of the building, which is an inseparable part of a transfer. The transferred construction certainly loses unity with its *native* location, but this loss is not always negative in view of the fragmentary and degrading milieu of today's village. Museologists or preservationists acquire it for a rescue museum, where it gets a *new* space, depending on the sophistication of the conception and natural character of the place. We must admit that some such museums suffer the sad fate of collections of discarded

monuments. An effort to provide new, more logical relations to the buildings even lead to repeated transfers of buildings within the museums. Luckier buildings, however, find a new place after the transfer that is equal or even more favourable than the original one, which is subject to modernisations. The polygonal barn of the farmstead No. 97 in Čistá has been so lucky. It has found its new place in the complex of the farmstead No. 56 in the nearby municipality of Trstěnice, in the place of a vanished timbered polygonal barn. Its new construction in natural relations to the terrain and other buildings has been taking place there since this spring.

Transfer can be considered an extreme variant of the rescue of a building monument. Yet monument preservation often finds itself in a situation when its quality

implementation is a success on the path towards the rescue of a building. Moreover, if it is carried out sensitively to the authenticity of the building and with the use of interdisciplinary knowledge, the subsequent reconstruction may bring added value to the monument even in its new milieu. The current practice of monument renovation provides a broad scale of opportunities that can be used in sensitive preservation of the values of rural cultural heritage.

Editors
Sebranice, 2016

Vorwort

Die Transferierung stellt bereits seit fast einem Jahrhundert in der Tschechischen Republik einen der Modi dar, wie ein Bauwerk geschützt werden kann, dennoch wird in Fachkreisen immer noch eifrig diskutiert, inwieweit sie passend und berechtigt ist. Besprochen wird hauptsächlich das Entfernen des Bauwerkes aus dem ursprünglichen Kontext, welcher einen wichtigen Bestandteil des Gesamtwertes des Denkmals bildet, weiterhin wird aber auch der Verlust im Dorfraum diskutiert, welcher durch die Versetzung des Baus um seine urbanistischen Qualitäten beraubt wird. Außerdem werden die Eingriffe in die Bausubstanz der Objekte betont, welche die Transferierung erfordert. Falls man von den vielmaligen Fällen absieht, wenn der urbanistische Kontext kaum im authentischen Zustand geblieben ist und wenn der schlechte bautechnische Erhaltungszustand eine rasante Sanierung erfordert ohne Rücksicht darauf, ob das Denkmal in situ erhalten bleibt oder nicht, sind diese Vorwürfe richtig am Platze. Jegliche Missbilligung verschwindet jedoch, wenn die Transferierung an einen neuen Ort der einzige mögliche Weg ist, wie das Bauwerk gerettet werden kann. In eben eine solche Lage geriet man im Falle des Blockhauses und der polygonalen Scheune des Bauernhofs Hs.-Nr. 97 in Čistá. Diese Objekte repräsentieren nämlich außerordentlich wertvolle Bauwerke, welche unter keinem Denkmalschutz standen und aufgrund jahrzehntelanger Absenz von jeglicher Pflege zum Abriss verurteilt waren. Die Veröffentlichung, die Sie in den Händen halten, ist ein Band mit Aufsätzen, welche bei der Suche nach geeigneten Methoden und Vorgehensweisen für die Transferierung und den Wiederaufbau dieser Objekte gesammelt wurden.

Die Publikation stellt eines der Resultate des Projekts *Methodik der Erhaltung und Präsentation des Volksgutes in der böhmisch-mährischen Grenzregion (Metodika záchrany a prezentace lidového kulturního dědictví Českomoravského pomezí)* dar. Sein Ziel ist es, ein funktionierendes Modell zu entwerfen, welches Möglichkeiten aufzeigt, wie künftig mittels nachhaltiger Modi Werke des kulturellen Volksgutes erneuert, geschützt und präsentiert werden können. Das Projekt wird durch den Bund der Freunde des Archaischen realisiert, in Zusammenarbeit mit den Fachleuten aus dem schweizerischen Freilichtmuseum in Ballenberg und dem Methodischen Zentrum für Freilichtmuseen beim Walachischen Freilichtmuseum in Rosenau (Metodické centrum pro muzea v přírodě při Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm). Die abgedruckten Studien wurden zusammen mit anderen Themen im Fachseminar *Transferierung und Rekonstruktion von Bauwerken der ländlichen Architektur (Transfer a rekonstrukce památek lidové architektury)* präsentiert, welches im November 2015 in Trstěnice nahe Litomyšl (Leitomischl) stattfand.

Das praktische Anliegen unseres Zusammenkommens, also das Bemühen, methodische Muster für die Transferierung und Erneuerung der Bauten aus Čistá zu finden, beeinflusste teilweise auch die thematische Einstellung der Beiträge, welche sich überwiegend auf die in Blockbauweise gezimmerten Scheunen und Häuser konzentrieren. Das Holz von Block-, Fachwerk- oder Rahmenkonstruktionen stellte in der Vergangenheit das traditionell transferierte Material dar, und zwar nicht nur, weil es sich um die Vertreter der ältesten Schicht von

Bauwerken handelte, sondern auch aufgrund der praktischen Realisation. Das Kapitel, welches das Walachische Freilichtmuseum in Rožnov pod Radhoštěm behandelt, vermittelt überwiegend die Erfahrungen vom Versetzen der Blockbauten in den 1990er Jahren. Weitere Beispiele von Translozierung der Blockbauten sind auch in Beiträgen über die tschechischen Freilichtmuseen Soubor lidových staveb Vysočina und Muzeum lidových staveb v Kouřimi beschrieben. Die gemauerten Teile wurden in der Vergangenheit eher vernachlässigt und wurden je nach Möglichkeit ergänzt, jedoch auch diese Problematik wird in der vorgelegten Veröffentlichung durch einige Texte angesprochen. Während in den ausländischen Museen die Versetzung von Mauerblöcken eine gängige Form von Transferierung darstellt, wurde dieser Weg auf dem Gebiet der Tschechischen Republik erst später gebraucht. Es sollen Pionieraktivitäten wie die Translozierung der Fachwerkkapelle aus Žichlice in das Freilichtmuseum in Zubrnice (Saubernitz) genannt werden. Gemauerte Blöcke von Rauchküchen wurden in den letzten Jahren in das Museum der dörflichen Bauten des mittleren Moldautales (Muzeum vesnických staveb středního Povolaví) übertragen. Auch ins Elbtaler Freilichtmuseum in Prerow an der Elbe (Polabské národopisné muzeum v Přerově nad Labem) wurden kompakte Blöcke aus luftgetrockneten Ziegeln überführt. Dieses Vorgehen scheint der beste Weg zu sein, um maximale Authentizität der versetzten Bauten zu gewährleisten. Ganz spezifisch ist der Zugang der Fachleute im Freilichtmuseum in Strážnice (Museum Südostmährens in Strassnitz/Muzeum jihovýchodní Moravy ve Strážnici), wo Bauten unter der Verwendung von historischen Technologien des Lehmbaus errichtet werden, um auch im Falle, wenn die Transferierung der Lehmkonstruktionen nicht möglich ist, die Übereinstimmung mit der historischen Vorlage zu erreichen. Die abschließenden Seiten dieses Bandes sind der Problematik von der Transferierung und Erneuerung der Blockbauten aus Čistá und der Rekonstruktion des Bauernhofes Hs.-Nr. 56 in Trstěnice gewidmet, welcher den neuen Kontext für die transferierte polygonale Scheune aus Čistá bilden wird.

Man kann aus den verfassten Studien den großen Einfluss auf die Qualität der ausgeführten Transferierungen und Rekonstruktionen von Bauwerken spüren, welcher einerseits durch aktuelle Möglichkeiten ausgeübt wird, andererseits aber auch von den an der Translozierung beteiligten Personen. Man kann einen Wandel in den Zugängen nicht nur zur eigenen Ausführung der

Transferierung beobachten, sondern auch in der Denkweise über den neuen Kontext des Bauwerks, welcher ebenfalls einen untrennbaren Bestandteil der Transferierung bildet. Der Bau wird durch die Translozierung zwar klar vom Bezug zu seinem *Geburtsort* befreit, dieser Verlust stellt jedoch im fragmentarischen und degradierenden Raum des heutigen Dorfes, wo die Spuren nach dem ursprünglichen Kontext fehlen, nicht immer einen Nachteil dar. Mitarbeiter von Museen oder vom Institut für Denkmalpflege gewinnen dieses Bauwerk für ein Freilichtmuseum, wo dieses speziell nach einer ausgearbeiteten Konzeption und nach der Naturhaftigkeit des Ortes einen *neuen* Raum erhält. Es muss zugegeben werden, dass einige Freilichtmuseen als traurige Sammlungen von abgelegten Bauwerken leiden. Die Bemühungen, den Bauten logische Beziehungen zueinander zu verleihen, führen sogar zu wiederholten Translozierungen, welche im Rahmen eines Museums erfolgen. Die glücklicheren Bauten bekommen aber nach der Translozierung einen neuen Platz, der gleich oder sogar besser ist als der Erbauungsort, welcher der Modernisierung unterliegt. Von einem solchen Glück könnte eben die polygonale Scheune vom Bauernhof Hs.-Nr. 97 aus Čistá reden. Sie fand einen neuen Platz im Areal des Bauernhofes Hs.-Nr. 56 in der nahe liegenden Gemeinde Trstěnice, am Ort einer ehemaligen, ebenfalls gezimmerten polygonalen Scheune. Hier wird sie in natürlichen Bezügen zum Gelände wie auch zur Bebauung seit Frühling dieses Jahres aufgebaut.

Man kann die Transferierung für eine Grenzvariante der Rettung eines Denkmals halten. Dennoch gerät die Denkmalschutzpflege oft in die Situation, dass eine hochwertige Translozierung einen Erfolg auf dem Weg zur Erhaltung dieses Objekts darstellt. Wenn diese dazu sensibel zur Authentizität des Objekts und unter Anwendung interdisziplinärer Kenntnisse ausgeführt wird, kann der nachfolgende Aufbau auch einen Mehrwert in neuer Umgebung zum Bauwerk beisteuern. Die derzeitige Praxis der Erneuerung von Bauwerken bietet eine Anzahl von Möglichkeiten, welche man für das sensible Erhalten von Werten des Kulturerbes auf dem Dorf ausnutzen kann.

**Devadesát let transferů do Valašského muzea v přírodě
v Rožnově pod Radhoštěm**

Devadesát let transferů do Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

Radek Bryol

Klíčová slova: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, dřevěné stavitelství, transfer, rekonstrukce

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm jako nejstarší instituce tohoto typu v naší zemi poskytuje materiál takřka k jednomu století transferů zejména dřevěných staveb z původního místa do nového prostředí. Zaměříme se na dvě důležité, ale svým přístupem rozdílné epochy. Na počátky budování muzea od období před první světovou válkou do druhé světové války a na období 60. a 70. let 20. století, kdy vznikal areál Valašská dědina. Téma je důležité nejen pro poznání průkopnických aktivit v prostředí našich zemí, ale i širšího prostoru střední Evropy. Rozdílné možnosti a přístupy k práci v muzeu v uplynulých desetiletích se v současnosti odrážejí v souboru staveb, který byl právě těmito dobovými postupy různě formován a různě se odchyloval od své původní podoby převzaté z terénu. Tato fakta mohou inspirovat také současný přístup k transferům a rekonstrukcím. Jak k poučení z nadšení a pílě v nelehkých obdobích, tak k vyvarování se některých, především dobovými okolnostmi podmíněných, nedostatků. Cílem práce je přiblížit obecný přehled aktivit spjatých s transferem, přičemž si je autor vědom, že každé z dílčích témat lze rozpracovat podrobněji.

Ke zpracování problematiky posloužily zejména archiválie z fondů Valašského muzea v přírodě (VMP).

Období první poloviny 20. století zahrnuje zde uložený archiv Musejního spolku v Rožnově pod Radhoštěm. Obsahuje zápisy ze spolkových jednání, korespondenci i články z dobového tisku a najdeme zde i zmínky o přesunech staveb. Podrobnější zprávy k dokumentaci transferů a realizacím v muzejních areálech najdeme až od 60. let. Součástí archivu stavebnětechnické dokumentace jsou kromě zaměření objektů také stavební deníky systematicky vedené od roku 1963, tedy od samotných počátků výstavby areálu Na Stráni. Zajímavé informace obsahují i zápisy z jednání pracovních skupin pro dostavbu a plány práce muzea z let výstavby vesnického areálu. Uvedené prameny doplňují velmi cenné vzpomínky pamětníků, zejména bývalých dlouholetých muzejních zaměstnanců.

Stručně k historii transferů

Přenášení stavebních objektů z původního místa na nové nebylo ve svých počátcích spjato se záchranou ohrožených památek. Hlavním důvodem byla touha představit něco neobvyklého a kuriózního, ale postupně také zobrazujícího konkrétní realie na světových, jubilejních i národopisných výstavách druhé poloviny

1. Stará radnice v původním stavu na rožnovském náměstí kolem roku 1908 má zvětšená okna, podezděnou pavlač s krámkem a jednoduchý bedněný štít. Při transferu byla okna zmenšena a proveden zdobný štít, sloupy pavlače byly rekonstruovány již před transferem. Pohlednice, oddělení dokumentace VMP. Old town hall in its original state in the town square of Rožnov around 1908; it has enlarged windows, an underpinned courtyard balcony with a shop and a simple boarded gable. The windows were reduced and a decorated gable made during the transfer. The pillars of the courtyard balcony had been reconstructed before the transfer. Das alte Rathaus auf dem Marktplatz in Rožnov pod Radhoštěm im ursprünglichen Zustand, aufgenommen um 1908. Das Haus hat vergrößerte Fenster, eine untermauerte Laube mit einem Laden und einen einfachen verschalteten Giebel. Anlässlich der Transferierung wurden die Fenster verkleinert und der Giebel geschmückt, die Laubensäulen wurden bereits vor der Transferierung erneuert.

2. Stavba Vaškovy hospody z rožnovského náměstí v Dřevěném městečku. Řemeslníci pracují ručními nástroji. Patrných je mnoho výměn, prvky podsíně jsou oproti stavu na náměstí zdobnější, zhlaví trámů jsou zkrácena. 1928, pohlednice, oddělení dokumentace VMP. The construction of Vašek's Pub from the Rožnov square in the Wooden Town. The craftsmen are working with manual tools and instruments. Many changes are obvious: the arcade elements are more decorative than the ones in the square, the beam heads are shortened. Errichtung des Gasthauses Beim Wenzel, ursprünglich vom Marktplatz in Rožnov pod Radhoštěm, im sog. Holzstädtchen. Die Handwerker arbeiten mit Handwerkzeugen. Zu sehen sind viele ausgetauschte Teile, die Elemente der Vorlaube sind im Unterschied zum Originalbau vom Marktplatz mehr geziert, die Balkenköpfe wurden gekürzt.

19. století. Světová výstava ve Vídni v roce 1873 již ve větším počtu prezentovala především kopie staveb z několika evropských zemí. Rovněž v případě pražské Národopisné výstavy československé v roce 1895 byla většina objektů výstavní dědiny postavena jako rekonstrukce. Ale již v této době se objevuje několik zmínek o využití původního materiálu. Pro stavby na výstavě byly přenášeny alespoň jejich jednotlivé prvky, jako například nadčasově transferovaná omechovaná šindelová krytina a jako doplněk mohutná vrba k českému mlýnu. Další zprávy se vztahují k využití originálních prvků pro valašskou osadu.¹ Na konci 19. století vznikla první muzea v přírodě ve Skandinávii – Skanzen ve Stockholmu, Maihaugen v Lillehammeru, Norsk Folkemuseum v Oslu a další, kam již byly přemístěny celé stavby.²

Počátky Valašského muzea

Obecné informace o vzniku Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm byly podrobně pojednány v několika publikacích.³ Připomeňme pouze nejzásadnější fakta. Důležitá byla invence bratrů Bohumíra a Aloise Jaroňkových okouzlených zanikajícím světem lidové kultury, ve kterém jako výrazný projev vnímali stavitelství. Situace byla posílena zvláště zkušeností z výstavní dědiny na Národopisné výstavě, přestože ta v letech, kdy se rodily myšlenky na muzeum v Rožnově, už postupně zanikala.⁴ Inspirujícím příkladem trvalé udržitelnosti přenesených staveb byla v té době právě skandinávská muzea v přírodě, která Alois Jaroňek v roce 1909 navštívil. Jednalo se o dánský Aarhus, norské Bygdøy a švédský Skansen. Spo-

3. Billův měšťanský dům, pro rekonstrukci zadní části stavby byla po transferu v roce 1925 použita provizorní rámová konstrukce. 1972, foto B. Příkryl, oddělení dokumentace VMP. Bill's townhouse; a provisional frame construction was used to reconstruct the rear part of the building after the transfer in 1925. Bills Bürgerhaus, der Hinterteil des Hauses wurde nach der Transferierung im Jahre 1925 mittels der provisorischen Rahmenkonstruktion rekonstruiert.

lu s dalšími osobnostmi kulturního i politického dění z Rožnova se Jaroňkové sdružili v roce 1911 v muzejním spolku a předsevzali si „vystavěti a udržovati Valašské muzeum v přírodě obsahující všechny typy lidových staveb valašských, pátrati po znamenitostech lidového umění a řemesel na Valašsku a uschovati je v muzeu.“⁵ První představy o tom, jak by mělo zamýšlené muzeum ideálně vypadat, zachycují dva výtvarné návrhy – projekty

Bohumíra Jaroňka z počátku druhého desetiletí 20. století. V těch malebně zobrazil soubor staveb z Rožnova a okolí, které bylo plánováno přenést do rožnovského městského parku Hájnice.

Nejpotřebnější se stala záchrana roubené patrové radnice z roku 1770 na náměstí v Rožnově, kde se nabízelo její zachování na původním místě, ale v úvahách sourozenců Jaroňkových se po uvedených zkušenostech

objevovala také myšlenka možného transferu. Radnice stála na konci první dekády 20. století v zájmu Centrální komise pro zachování historických památek, která prostřednictvím okresního konzervátora Eduarda Domlivila v roce 1908 povolila pouze rekonstrukci stavby, nikoli transfer.⁶ Později se uvažovalo o posunu radnice o 3–4 metry dozadu *beze všech obtíží*, aby bylo možné rozšířit okresní silnici.⁷ Po první světové válce bylo nutné provést ještě na původním místě základní údržbu stavby. Kromě opravy střechy bylo zbouráno staré podezdění, nově byly postaveny tři nosné sloupy a trámy nesoucí pavlač, která prošla kompletní rekonstrukcí.⁸

Výstavba Dřevěného městečka

K transferu radnice došlo až v roce 1925. Tomu předcházely ještě nesrovnalosti v možnostech přesunu památkově chráněné stavby s Památkovým úřadem v Brně. V květnu 1924 bylo ze strany muzejního spolku „*Jednomyslně usneseno doporučiti Památkovému úřadu přenesení staré radnice na vykázané místo v městském parku a tím učiniti počátek „Musea v přírodě“*, čili „*Valašského Skansenu*“, a tím splniti pravý účel Musejního spolku, pro nějž byl vlastně založen. Důvody, které takéž mluví pro převezení staré radnice: nebezpečí požáru a tím ohrožení sousedních budov, hlavně okresního soudu s jeho archivy. Dále: udržování staré radnice vyčerpává všechny prostředky Musejního spolku, radnice se ocitla v cizím prostředí.“⁹ V červnu téhož roku „*Expert Památkového úřadu z Brna vyslaný, aby shlédl budovu Staré radnice, zkoumal její stav a fotografoval ji. Rovněž shlédl místo v městském parku, které vyhlédnuto bylo pro případné umístění staré radnice a další vybudování projektovaného „Musea v přírodě“. Místo bylo shledáno vhodným.*“¹⁰

Na transferech a souvisejících stavebních pracích měli od počátku pracovat rožnovští stavitelé Karel Barabáš a František Bayer, kteří již před první světovou válkou připravovali předběžné rozpočty na výstavbu muzea.¹¹ Jednalo se o přední místní stavitele s praxí především v realizaci běžných i veřejných budov, avšak bez větších zkušeností s rekonstrukcí památek. V samotném stavebním výboru byl zastoupen například stolařský mistr Josef Kramoliš, u něhož se dá přirozeně předpokládat pomoc při realizaci staveb obdobně jako u dalších řemeslníků sdružených ve spolku.

Na schůzi výboru 8. dubna 1925 bylo již „*projednáno podrobně rozebrání a odvezení staré radnice z náměstí do parku povozníkem p. Tomkem*“ a „*zvolen stavební odbor z p. Františka Bayera stavitele, Bertholda Šídly, Čenka Maňáka a Josefa Kramoliše /stolaře/, který bude všechny práce řídit. S bouráním radnice započato 13. dubna 1925.*“¹²

Radnice byla již v této době postavena na betonové desce s lepenkovou izolací. V muzejní realizaci stavby spatřujeme několik odlišností od původního stavu. Jednoduchý deskový štít nahradili zdobnějším podle jiných štítů z Rožnova, jako návrat ke starší podobě došlo ke zmenšení oken a dále nebyla obnovena zadní pavlač.¹³

V polovině července roku 1925 již stály v parku Hájnice jako pozadí velké národopisné slavnosti Valašský rok radnice, Billův měšťanský dům, zvonička z Dolní Bečvy a studna ze Štramberka. „*Rozebrání a znovupostavení jmenovaných budov a ostatních objektů provedli místní stavitelé Frant. Bajer a Karel Barabáš svým mistrem tesařským Michalem Fabiánem a za dozoru předsedy mistra Bohumíra Jaroňka.*“¹⁴ Pozoruhodný je čas, za který se stihly od dubna do července tyto stavby bez větších předchozích zkušeností realizovat.

Během roku 1928 byla z Rožnovského náměstí převezena i tzv. Vaškova hospoda s roubenou konstrukcí z podélně půlených trámů datovanou v nedávné době počátkem 17. století, přičemž tvůrci muzea komentovali stavbu následovně: „*Materielní cenu Valašská hospoda valnou nemá, je velmi stará, ale bude-li postavena do prostředí Musea v přírodě, vynikne její charakter a stane se skutečnou památkou dávného rožnovského svérázu. Zejména jí velmi prospěje, bude-li papírová dehtovaná střecha nahrazena šindelem.*“¹⁵ Národní Listy 20. 7. 1928 popsaly podrobněji přímo transfer: „*Nejnákladnější byla rekonstrukce „valašské hospody“ z r. 1660. Byla rozebrána a 190 fůrami převezena do musea v přírodě. Její rekonstrukcí bylo po 3 měsíce zaměstnáno 10 zkušených valašských tesařů, jelikož pro vetčnost některých částí muselo se pracovat velmi opatrně.*“ Ze srovnání fotografií stavby na náměstí a prováděné rekonstrukce v muzeu je patrných mnoho výměn. Prvotním transferem i dlouhým životem v muzeu v touze po dokonalosti tesařské práce byly postupně zkráceny například tolik charakteristické nárožní přesahy přeplátování půlených trámů.

V roce 1929 hodnotil Bohumír Jaroněk první zkušenosti s přenesenými stavbami: „*Toto sběratelství chalup jest práce plná zdánlivé beznadějnosti a pochybnosti. Dokud tyto vetché a zanedbané objekty stojí, způsobují musejním konservátorům potěšení a živý zájem. Přikročili-li se k jejich rozebrání, octne se konservátor a rekonstruktor před hromadou vetchého a klamně bezcenného materiálu a v neutěšené pochybnosti. Máme však své zkušenosti: víte se pamatovat, jak vypadaly stará radnice, Billova chalupa, Valašská hospoda a zvonice z Horní Lidče po rozebrání. Byly to hromady ssutin, prachu a rumu, předmět posměchu lidí, neznajících ideovou a historickou cenu zanikajících lidových památek. Nás hromady ssutin neklamaly: naši tesaři dali s chvályhodnou trpělivostí zase vše rekonstrukci do takového*

pořádku, že dnes zmíněné objekty jsou předmětem zájmu odborníků a stovek a stovek Museum v přírodě navštěvujících turistů.“¹⁶

Bohumír Jaroněk rovněž velmi chválil práci tesařského mistra Michala Fabiána: „*Dosavadní budovy Museum v přírodě jsou sice rekonstrukce originálů staveb, převezenných z různých míst valašského kraje, leč tato práce rekonstruktivní vyžadovala rozvahy, paměti a důmyslu i znalost tradic řemesla. Čeká ho však i práce novostavby: valašského Zemědělského muzea ve stylu patrového dřevěného fojtství, které bude budováno na počátku příštího roku.*“¹⁷ Právě na konci 20. let se připravovalo rozšíření muzea o fojtství z Velkých Karlovic. Z několika důvodů se i přes snahu muzejního spolku nepodařilo získat originál.¹⁸ Přestože u většiny prvních staveb v muzeu nacházíme různé odchylky, zjednodušení i idealizaci vůči původnímu stavu, tvůrci muzea si byli v případě přípravy fojtství vědomi nestandardnosti postupů: „*Je to prohřešení na muzejnictví, leč dává nám možnost postavení budovy požárně bezpečné*

a musejně účelné a pro dalekou budoucnost i trvanlivé. Do jisté míry bude i tato kopie mít svou původnost, neboť bude zbudována domorodými tesaři dle všech zděděných praktik tesařského řemesla.“¹⁹

Z mnohých zpráv cítíme živelnost prací, přesto se i tvůrci muzea museli v počátcích držet určitých standardů, jako například respektování odstupů mezi stavbami z důvodu požární bezpečnosti.²⁰ O preventivní ochraně staveb se dozvíme jen drobnosti. V roce 1930 byl například vznesen dotaz na ochranu dřeva před červotočem na Technické museum československé, jenž byl předán k zodpovězení pražské státní ústřední škole bytového průmyslu v Praze – Žižkově. Ve stejném roce v inventářích přenesených staveb najdeme bečky od karbolínu, proto usuzujeme, že šindelové krytiny i vyměněné trámy byly natírány tímto prostředkem.²¹

Obdobně je nejasnostmi zahalena počáteční rekonstrukce interiérů a realizace otopných zařízení, stejně jako jejich funkčnost. V roce 1927 vyzýval muzejní spolek veřejnost: „*Do všech 5 jizeb potřebujeme starosvětská*

4. Dřevěné městečko, vedle fojtství z Velkých Karlovic stojí sklady na prvky transferovaných staveb. 1966, foto V. Bulavová, oddělení dokumentace VMP. Wooden Town, stores for the transferred elements are located next to the reeve's office from Velké Karlovice. Das sog. Holzstädtchen, neben der Vogtei aus Velké Karlovice stehen Lager für transferierte Elemente.

5. Oplechované dřevěné konzervační koryto pod přístřeškem v Dřevěném městečku, máčené prvky jsou zajištěny pásovinou. 1963, foto V. Bulawová, oddělení dokumentace VMP. Wooden conservation trough covered with sheet metal under a shelter in the Wooden Town. The soaked elements are fastened by straps. Hölzerne, mit Blech beschlagene Konservierungsrinne unter einem Schutzdach im sog. Holzstädtchen, die eingetauchten Elemente wurden mittels Flachstall gesichert.

*kachlová kamna. Žádáme majitele takových kamen, aby je musejnímu spolku darovali, aneb nabídli ke koupi.*²² Do poloviny století byla instalována otopná zařízení v radnici a fojtství, Billova chalupa je získala až při rekonstrukci v 70. letech.

Přístup k původnosti a originalitě stávajících staveb určených pro transfer, jistě podmíněný jejich špatným stavem, a potřebu získání materiálu či pomoci k rekonstrukcím cítíme v provolání *Valašští zemědělci sobě a národu!*, kde se žádá příspěvek na počátky muzea: „...věcným darem (stavební dříví, prkna, latě, kámen, cihly, písek, potažní práce, šindel), starožitnosti, neb peněžítým obnosem...“²³

Po dlouhou dobu počátků budování muzea se setkáváme s fenoménem, který můžeme s trochou nadsázky označit jako *národopisný purismus*. Již na Jaroňkových návrzích vidíme idylický romantizující urbanismus dřevěných staveb doplněných typickými, ale nikoli na stavbách původními prvky. Představme si na několika příkladech, jaké byly předpoklady návrhu rekonstrukcí a názory budovatelů na stavby samotné. V roce 1912 obec rožnovská „rovněž darovala starou dřevěnou radnici, která jest onou typickou valašskou chalupou, tvořící střed muzea, ovšem zbavena hyzdících přístavků z pozdějších dob, zrekonstruována a doplněna typickými detaily. Bude

6. Nová konzervační stanice v areálu stavebního dvora u budovy Sušák. 1966, foto V. Bulawová, oddělení dokumentace VMP. New conservation station in the complex of the construction yard near the building named Sušák. Neue Konservierungsstation im Areal des Bauhofes bei dem Gebäude namens Sušák.

*buď převezena aneb v původním stavu napodobena.*²⁴ V současnosti vnímáme radnici jako projev slohového stavitelství v roubené podobě.²⁵

Nadšenecké ovzduší však skutečně podnítilo realizaci různých *charakteristických* úprav, jak se uvádí ve zprávě z roku 1915, kdy byla upravena radnice ještě na původním místě: „Výbor shlédl nově upravenou „Valašskou rožnovskou jizbu“ ve staré radnici: byly provedeny práce, škrabání vápenného nátěru, dřevěného povalu a nátěr jeho fermeží, zasazení velkého středního trámu, jeho podepření profilovaným a malovaným sloupem, vymalování jizby /stěn/ valašskou ornamentikou. Obec rožnovská darovala jedno uměle kované železné rameno k nešení štítu do náměstí s nápisem „MUSEJNÍ SPOLEK – ROŽNOVSKÁ JIZBA“...“²⁶

Obdobný přístup najdeme také u jiných objektů, přičemž nemáme definovány pojmy *původní, obvyklý sloh* a podobně. Další stavbou z rožnovského náměstí, o které se pro muzeum uvažovalo, byla přízemní roubená Zetkova chalupa s vysokým štítem a podsíní: „Tuto chalupu nelze podceňovati: má pěkné proporce, zajímavou konstrukci a budou-li dosud obedněné sloupy nahrazeny sloupy původní formy, vynikne ve skupenství musejních budov její zajímavost.“²⁷ Jinde se dodává, že „Ve skutečnosti je to statná a typická chalupa, která

7. Zakládání chalupy z Miloňova na Valašské dědině přímo na srovnaný terén, ohnutý muž je mistr stavební skupiny JZD Velké Karlovice Ludvík Holčák. 1962, foto V. Bulavová, oddělení dokumentace VMP. Laying of the foundations of a cottage from Miloňov in the Wallachian Village directly on the levelled terrain; the bent man is Ludvík Holčák, foreman of the building group of the collective farm Velké Karlovice. Die Gründung des Bauernhauses aus Miloňov im sog. Walachischen Dorf auf eingeebnetem Terrain, der sich bückende Mann ist der Meister der Baugruppe aus der Agrargenossenschaft Velké Karlovice Ludvík Holčák.

vyniká zajímavou a správnou konstrukcí kladí nad sloupy. Krokvice jsou ozdobně zaobleny a fasetovány. Sloupy nevíme v jakém stavu jsou, patrně jsou vetché, odřené mnohaletou frekvencí, v tomto místě velmi rušnou a obtížnou vinou těsností silnice, která se zde láme v pravém úhlu, proto pozdější doba dala sloupům chránící bednění.²⁸ Stavba byla v roce 1930 skutečně transferována, ale z finančních důvodů se ji nepodařilo postavit. Materiál byl již v roce 1933 v tak špatném stavu, že byl raději odprodán, aby se mohly dokončit alespoň interiéry Billova měšťanského domu.²⁹

V případě nedostupnosti chalupy s výjimečně řešeným štítem z Hážovic u Rožnova se uvažovalo dokonce o kompilaci výrazných prvků z několika staveb: „Jelikož chalupu Vojkůvkovu nelze získat, aspoň ne za přijatelný obnos, hodláme příležitostně zakoupit valašskou chalupu obvyklého slohu se zachovalým a řádně konstruovaným srubem, jejíž štít bychom předělali dle štítu Vojkůvkova.“³⁰

Z dochovaných materiálů stavebnětechnické dokumentace soudíme, že první transfery probíhaly bez důkladnější projektové přípravy, což máme doloženo ještě během budování Na Stráni v 60. letech. Až v roce 1948 dodatečně věnoval Michal Fabian muzejnímu spolku plány některých objektů s pohledy, půdorysy a řezy v měřítku 1 : 100.³¹ Stavebníci prvních transferů si konstrukce vhodné k přenesení číslovali, jak je na stavbách v Dřevěném městečku doposud patrné. Mnohé však nahrazovali z nového materiálu, nebo používali starší dožitá prvky zkrácené na *zdravé* délky.

Z předložených skutečností o mnoha zásazích na rožnovské radnici stojící ještě na náměstí a také ze zpráv o dobovém přístupu k transferům si lze položit otázku, jaké hodnoty vlastně na této i dalších stavbách v dnešním muzeu chráníme? S tak dlouhým časovým odstupem od počátku muzea je jistě úctyhodný nadčasový přístup muzejního spolku a spolupracujících řemeslníků s mnohými nutnými provizorií stejně jako aspekt

touhy po zobrazení charakteristických prvků. Z pohledu věrné prezentace historických reálií z terénu lze jistě tento přístup označit za romantizující a může se zdát nevědecký. A naopak můžeme s odstupem vnímat již tento dobový stav jako hodný pozornosti, péče a náležitých vysvětlení v muzejních expozicích.

Za zmínku stojí v této souvislosti také transfer a následný složitý vývoj Billova měšťanského domu z rožnovského náměstí z roku 1750. V roce 1925 byl realizován s použitím originálních prvků pouze jako částečný srub s doplněním provizorní sloupkové konstrukce zadních partií, kde byla stavba in situ velmi poškozená. Také krov se tehdy udělal jen provizorní bez zavětrování a kleštin. V roce 1966 se hovořilo o potřebě opravy, ale generální rekonstrukce se dům dočkal až o devět let později. Zadní část byla vysroubena z nových trámů, včetně nového krovu a střechy. Také došlo na rekonstrukci topeniště a vyzdění komína. V roce 2013 po poškození pádem části přilehlého stromu proběhla další

rekonstrukce. Takřka stoletá existence v muzeu přinesla stavbě kromě dílčích oprav několik proměn a nastolila otázku, jaký stav vlastně na této stavbě chráníme.

Zbudování kostelíka svaté Anny v letech 1939–1941 bylo zajímavým počinem spíše svým příběhem, kdy snaha po doplnění muzea o kostel vytvořila do dnešní doby poutavé provizorium jako nedílnou součást areálu. Byl postaven podle předloh dvou dřevěných kostelů navíc s provizorní konstrukcí.

V polovině 20. století se neuskutečnila větší stavební aktivita, máme pouze zmínky o udržovacích pracích. Na stavbách proběhly kromě líčení interiérů především opravy šindelových střech. Na rok 1949 se plánovalo také napuštění budov olejem a fermeží.³² Správcem budov byl v tomto období stále Michal Fabián, zkušený ze všech dosavadních stavebních aktivit. Po zrušení muzejního spolku o muzeum pečovala skupina dobrovolníků a od roku 1954 přešlo pod správu Krajského muzea v Gottwaldově.

8. Základní vybavení při stavbě prvních objektů na Valašské dědině. 1962, foto V. Bulawová, oddělení dokumentace VMP. Basic equipment used to build the first constructions in the Wallachian Village. Grundausrüstung für das Errichten der ersten Objekte im sog. Walachischen Dorf.

Dostavba Valašského muzea v 60. letech 20. století

Celostátní konference o ochraně lidového stavitelství v Rožnově pod Radhoštěm v roce 1958 potvrdila, vedle zachování in situ, možnost transferů lidového stavitelství v krajním případě ohrožení památky. Z toho plynula také původní tolerovaná funkce muzea v přírodě, jako muzea záchranného. Už v polovině 50. let bylo v tomto duchu svezeno a deponováno ve stávajícím muzejním areálu několik staveb. Organizační zodpovědnost za objekty a případnou dostavbu se v té době několikrát proměňovala, až se po roce 1960 ustálila pod patronát Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Ostravě, které pověřilo vedením výstavby odbor školství a kultury ONV Vsetín. Výběr staveb byl již dříve zadán Jaroslavu Fialovi z památkového ústavu v Brně³³

S přenášením a souvisejícím ošetřením staveb nebyly do této doby v naší zemi téměř žádné zkušenosti. Jedinou rozsáhlejší aktivitou tohoto druhu byly právě uvedené

počátky výstavby Dřevěného městečka. V našich zemích proběhlo v meziválečném období ještě několik transferů staveb z východoslovenských a podkarpatských obcí do Čech a na Moravu. Vždyť o kostelíku z těchto oblastí se uvažovalo kolem roku 1929 i pro Valašské muzeum.³⁴ O využití zkušeností z transferů kostelů pro práci rožnovského muzea však nemáme zprávy. Také většina budovatelů Dřevěného městečka už se nových aktivit nedožila. Proto byla snaha navázat kontakt s institucemi různých oborů, kde se předpokládala metodická pomoc.

Průběžně probíhala jednání o umístění, urbanistické podobě, provozních a organizačních záležitostech. Vždyť v této době vznikalo několik koncepcí dostavby, než se stabilizovaly v Rámcovém libretu až v roce 1974. Původně měla stát nová venkovská část muzea na nivě řeky Bečvy v Hájnici vedle Dřevěného městečka. Jako vhodnější se nakonec vybral svažité terén protější Petřekovy stráně, který lépe odpovídal situování pasekářského osídlení s rozptýlenou zástavbou. Památkáři

9. Chalupa z Leskovce, při stavbě jsou využívány starší prvky i nové prvky, vyniká ruční práce. 1963, foto V. Bulavová, oddělení dokumentace VMP. Cottage of a landless person from Leskovce. Older elements from the material reserves as well as new elements were used during the construction, outstanding manual work. Das Haus eines Landlosen aus Leskovce, beim Wiederaufbau wurden sowohl ältere Bauelemente aus den Materialvorräten wie auch neue Teile benutzt, ausgezeichnete Handarbeit.

Bohuslav Kiehr a Jaroslav Fiala měli ověřovat možnosti transferu památkově chráněných objektů či dalších problémů, jako vyvlastnění, po právní stránce s právníky ze Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody.

Důležitá byla také externí odborná pomoc etnografů a architektů. Komise pro dobudování muzea byla činná od roku 1960, Aktiv pro dostavbu vznikl v roce 1962 a o tři roky později byla ustavena Vědecká rada. V těchto orgánech a při přípravě projektů s muzeem spolupracovaly kromě politiků také významné osobnosti – například etnografové Josef Vařeka, Jaroslav Štika, Ludvík Kunz, Eva Urbachová, Helena Johnová a Jan Húsek nebo architekti Josef Škvařil z VUT Brno, Jan Koula ze SVŠT Bratislava, Dostál z ČVUT Praha a další.

Konzervace staveb

První podrobnější informace o konzervaci staveb máme až z počátku 60. let. Tehdejší vedení muzea bylo nejen prostřednictvím architekta Fialy v kontaktu s širokým spektrem institucí zabývajících se výzkumem a ochranou dřeva (Drevársky výzkumný ústav v Bratislavě, Výzkumný ústav dřevařský v Březnici, Archeologický ústav ČSAV, Slovenské národné múzeum).³⁵

Systematičtější spolupráce byla navázána se Štátním drevárským výzkumným ústavem Bratislava, jehož pracovníci v roce 1962 doporučili impregnaci dřevěných stavebních prvků ve vodném roztoku bifluoridu amonného.³⁶ Na základě analýzy aktuálního stavu bylo konstatováno, že původní materiál staveb v Dřevěném městečku nebyl impregnován a nové části byly natírány karbolínem. Trámy objektů v muzeu byly v různé míře napadené tesaříkem a červotočem, spodní trámy a šindel byly navíc poškozené hnilobou. Obdobný stav vykazovaly také již transferované a uložené prvky. K ochraně proti hmyzu a hnilobě stávajících objektů byl navržen přípravek Pentalidol (Spolana Neratovice) s opakovaním postřiku každých pět let. V tomto období bylo nutné zajistit před povětrnostními vlivy objekty složené již více než pět roků v Hájnici. Naléhavá byla, především z bezpečnostních důvodů, potřeba oplocení muzea. Z pokácených stromů se zde měly postavit manipulační přístřešky pro uložení stavebních prvků a šindele, který se přímo v muzeu průběžně vyráběl a do Bystřice pod Hostýnem se vozil impregnovat.³⁷

Pro nově dovezené originální prvky z transferů bylo doporučeno máčení v Pentalidolu, stejně jako pro staré a nové dřevo a šindele. Za tímto účelem byla navržena technologie ošetřovací linky se zásobníkem tekutiny, nádrží, čerpadlem s příslušenstvím. Definován byl také postup práce, následné uskladnění prvků i nutnost izolace při vlastní stavbě. Na základě těchto doporučení

drevárského ústavu byla ještě v areálu Dřevěného městečka postavena konzervační linka s krytým korytem. Již v roce 1962 byl zhotoven také dřevěný vyplechovaný impregnační žlab. Poprvé se tato technologie využila při impregnování trámů pro chalupu bezzemka z Leskovce, která byla druhou stavbou nového areálu. Následovala roubená část lutaninské kovárny, komory ze Seninky, chalupy z Lužné i náhradních trámů z jiných staveb. Objevovaly se problémy se zajištěním dostatečného množství bifluoridu amonného, u kterého byla řešena také jeho čistota. Podle posudků výzkumných ústavů však bylo možné chemikálii používat. Převezené prvky prošly nejprve mechanickou očištěnou, následně se spustily do impregnačního koryta s roztokem bifluoridu amonného, který se používal místo Pentalidolu a zatížily. Vyprázdnění tekutiny ze žlabu zpět do nádrže trvalo ručně 2 hodiny, později byl zajištěn jeřáb na manipulaci s trámy.³⁸

V roce 1965 se impregnační stanice z praktických důvodů přesunula z Dřevěného městečka do prostor dnešního stavebního dvora blíže novému areálu. Jako zastřešení jí posloužila konstrukce získaná z vojenského území v Libavě. O rok později byl vybetonován také impregnační žlab. Došlo však k omezení impregnace dřeva, protože nastal problém s dodávkou ochranného nátěru koryta.³⁹ Na konzultace a rozvoj metod ochrany staveb bylo dbáno i nadále, zejména při spolupráci s technologem památkové péče Ludvíkem Lososem, který přislíbil v Rožnově pravidelnou stáž o nových metodách konzervace. Místo bifluoridu amonného bylo k impregnaci dřeva doporučeno používat stejně účinný, ale levnější pentachlorfenolát sodný. V červnu 1966 se připravovala v Rožnově konzultace se zahraniční účastí o konzervaci dřeva.⁴⁰ V roce 1966 Losos doporučil konzervaci merylem, která později skutečně probíhala. Laboratorně odzkoušené přípravky se měly ověřovat přímo na transferovaných prvcích v muzeu, čímž měla být navázána plynulá spolupráce.⁴¹ Z uvedených skutečností je patrný velký zájem o ochranu stavebních prvků. Od impregnace namáčením v korytu se pro obtížnou manipulaci a využívání chemických látek při poklesu počtu transferů postupně upouštělo.

Od 70. let se kladl důraz na konzervaci sbírkových předmětů, jejichž akvizice ve velké míře probíhaly pro zajištění inventáře staveb plánovaných v Rámcovém libretu. V poradním sboru pro konzervaci spolupracovalo rožnovské muzeum s předními institucemi a odborníky i výrobci chemických látek. Původně byly prosazovány snahy o stavbu velkokapacitního konzervačního střediska, ale v 80. letech se podařilo vybudovat alespoň depozitní haly. Aktualizovaný záměr se daří realizovat až v posledním období ve Frenštátě pod Radhoštěm.

Výstavba

Stavbu nové vesnické části mělo od roku 1962 „prozatím prováděti JZD Velké Karlovice, v pozdější době odborná skupina stavebního podniku nebo komunálních služeb případně skupina řízená přímo ONV“⁴², který byl zřizovatelem muzea. Stavební skupina při JZD Velké Karlovice vznikala jako přidružená výroba k produkci šindelů a provádění pokrývačských prací šindelem na památkových objektech. Pod vedením mistra Ludvíka Holčáka zde pracovalo několik tesařů různého věku. Většina z nich pocházela z Velkých Karlovic a řemeslu byli vyučeni, přesto lze i u těchto pracovníků z horských lokalit hovořit o určité míře udržování tradice a zděděných zkušeností s prací se dřevem.⁴³ Postupně se také při muzeu utvářela vlastní stavební skupina pod vedením Michala Žitníka a později Antonína Závady. Z počátku transfery prováděla četa z Karlovic a dokončovací práce paralelně muzejní pracovníci. Postupně stavební skupina muzea začala také samostatně transferovat objekty. Architekt Kiehr doporučil v roce 1965 čerpat také ze zkušeností Skupiny pro údržbu památek v Šumperku, která pracovala od roku 1963 při tamním Vlastivědném ústavu.⁴⁴

Důraz byl od samotného počátku výstavby kladen na metody nahrazování poškozených prvků. Například na chalupě z Lužné je dodnes patrný památkářský princip zachování hmoty, který se projevil v zachování novějších okenních otvorů. Rekonstrukce malých oken by přitom výborně dotvořila vysokou archaickou jizbu podle etnografické priority představení starší vývojové fáze domu. V pozdějším období už se většina staveb uváděla do jejich nejzajímavějšího období na základě provedených historicko-etnografických výzkumů. Velký počet nahrazených srubnic transferovaných objektů pocházel z materiálových rezerv – staveb demontovaných v terénu bez vyhlídky jiného uplatnění. Kuriózně se tak dostala do muzea panská sýpka z Prostřední Suché, která byla nabídnuta právě na rezervy a nakonec se pro její hodnoty a relativně dobrý stav podařila transferovat. Opačný osud měl chlév usedlosti z Miloňova, jehož prvky byly využity přímo při stavbě chalupy, přestože se počítalo s jeho obnovením. Jiným případem je chlév chalupy z Lužné, který byl stavěn jako kopie a obsahuje prvky datované druhou polovinou 17. století pocházející z některé rezervy.

První stavby Na Stráni byly zakládány na kamenné podezdívce zděné na hliněnou maltu do mělké základové rýhy. Postupně se začaly z praktických důvodů betonovat základové pásy, přičemž až do absurdity došly v poslední době betonáže kamenného zdiva. Kámen se původně zajišťoval na různých místech, ale na některých stavbách

najdeme využití originálních prvků. Jako příklad uveďme velké rohové kameny a překlad sklepa fojtství z Lidečka, kde byl také v podezdívce respektován původní charakter zdění z velkých bloků, které byly transferovány.

Méně poškozené dřevěné prvky se nahrazovaly podle doporučení „Vyhledat dřeva, vhodná k doplňování zničených [...] Vyhledat kusy stejně zbarvené a rostlé, aby záplaty byly nenápadné.“⁴⁵ Uvažovalo se také o plombování děr dřevěnou drtí s lepidlem, ale zde bylo potřeba vyzkoušet odolnost lepidla vůči bifluoridu amonnému. Větší díry bylo doporučeno zaplnit kusy dřeva a připojit pláty, čepy nebo klíny, případně lepením, „tak aby opravy nebyly nápadné.“⁴⁶ S takovými úpravami dřevěnou drtí se však na stavbách v muzeu dnes nesetkáme. Mnohé prvky byly vyráběny z nového materiálu, některé se v poškozených místech částečně na vnitřním či vnějším povrchu protézovaly.

V počátcích výstavby areálu na Stráni bylo nutné zjištění způsobu patinování nových prvků. Komise pro dostavbu Valašského muzea v roce 1963 řešila dodávky různě barevného karbolinea „k sjednocení barev při nutném nahrazování příliš sešlých kusů.“⁴⁷ V případě, že by nebylo k dostání vhodné karbolineum, mělo se použít mořidlo, které by nejprve vyzkoušel některý ze starých natěračů, kteří ještě znají podvojně moření *nedodávající dřevu umělý vzhled*.⁴⁸ Většina nově zabudovaných trámů byla patinována, ale například kopie velkokarlovické chalupy z Jezerného čp. 38 žádným nátěrem opatřena nebyla. V průběhu dalších let byly pracovníky muzea míchány a aplikovány další směsi na patinování nových prvků.

Jen málo informací máme o restaurátorských pracích na polychromovaných detailech staveb. V roce 1970 měl výtvarník a pracovník propagace Karel Vašina restaurovat polychromované štíty komory na ovoce ze Seninky a Šturalovy pasekářské usedlosti z Velkých Karlovic. Další práce tohoto charakteru prováděl také konzervátor a výtvarník František Papež.⁴⁹

Ze zápisů stavebních deníků ze začátků budování areálu je zřejmá velká provizornost technického vybavení muzejních řemeslníků. Zprvu neměli ani základní řemeslné nářadí, proto jim mistr pořídil alespoň *širočinu*, *tesáčku* a jiné nástroje. Takové zázemí předurčovalo dodržování tradičních technologií nejen při tesání kulatiny, ale také při opracování dalších prvků. Muzejní pracovníci tesali z tyčoviny střešní latě, vyráběli šindel, řezali ručními pilami. Podezdívky a násypy se zdily na hliněnou maltu, také omítky prováděli hliněné. Přímou v muzeu připravoval Michal Žitník kování oken, která se zde kompletně vyráběla. Ze starých oken získaných v terénu se využívaly alespoň závěsy a další náhradní díly. Tento přístup sledujeme během celé realizace prvních

10. Zakládání panské sýpky z Prostřední Suché na zděném kamenném pásu a betonových patkách pod vnitřní skeletovou konstrukcí stavby. 1967, foto M. Baďuříková, oddělení dokumentace VMP. Laying of the foundations of a manorial granary from Prostřední Suchá on a brick stone belt and concrete footings under the inner skeleton construction of the building. Die Grundierung des herrschaftlichen Speichers aus Prostřední Suchá auf gemauertem Steingurt und Betonfüßen unter der inneren Skelettkonstruktion des Baus.

staveb v areálu, ale zároveň je s postupným zlepšováním technického vybavení patrné i strojové zpracování či dovoz různých průmyslových materiálů atd. V roce 1963 odborní pracovníci ČSAV v Praze Miroslav Janotka, Zdeněk Mišurec a Stanislav Šulc fotografovali a natáčeli technologické postupy při rukodělném zpracování dřeva v novém areálu. V plánu bylo provádět dokumentaci po celou dobu výstavby a už v roce 1965 vznikl dokumentární film *Tradiční tesařské techniky*.⁵⁰

Jako základní příslušenství pro záchranný skanzen se měly připravit místo dosavadních provizorních přístřešků rozsáhlé sklady k uložení demontovaných a ošetřených staveb před realizací v areálu. Nedostatečné zabezpečení přenesených staveb a jejich dlouhodobé skladování v provizorních podmínkách výrazně ovlivnilo kvalitu materiálu při následné realizaci. Například obytný dům z Lužné čp. 28 byl demontován již v roce 1959, ale stavba začala až v roce 1964. Dům ze Študlova čp. 70 musel být v roce 1971 po skoro desetiletém uložení pro špatný fyzický stav realizován v kopii.

Důslednost při transferu byla kladena především na autenticitu srubu a dalších dřevěných částí. Dnes tak

v expozici najdeme působivá původní bednění štítů nebo výplně stěn ze širokých zvětralých prken uchycených dřevěnými kolíky. Střechy byly na všech stavbách nově pokrývány šindelem, přestože některé objekty měly v terénu střechu doškovou, která se měla ve větší míře jako protiklad stavitelství na Valašsku objevit v areálu Moravských Kopanic. Exponování průmyslových krytin a různých průběžných oprav nepřicházelo v úvahu, protože v této době byly in situ vnímány jako novodobý zásah nebo nežádoucí provizorium.⁵¹ Naopak se objekty doplňovaly o charakteristické prvky, které nebyly v terénu u konkrétních staveb dokumentovány. U některých chalup tak přibyla kamenná náspa, kamenný komín místo cihelného nebo starší typ topeniště, který měl představit charakteristickou vývojovou fázi života objektu. I v zápisech z jednání najdeme několik příkladů o metodickém přístupu k detailům rekonstruovaných staveb: „Při dokončení chalupy z Horní Bečvy měl být štít realizován z nových desek patinovaných mořidlem, pec pouze z kamene, jako byla původně. Strop na chalupě z Lužné měl být proveden nad obytnou částí i chlévem z ručně přitesaných půlkuláčů. Při dokončení chalupy

11. Chalupa z Valašské Polanky, v případě některých chalup probíhala demontáž konstrukcí v celku, snímání štítu objektu pod vedením Antonína Závady. 1967, foto M. Baďuříková, oddělení dokumentace VMP. Cottage from Valašská Polanka; the disassembly of some constructions was done in one piece in the case of certain cottages – removal of the gable under the supervision of Antonín Závada. Bauernhaus aus Valašská Polanka, im Falle einiger Bauernhäuser wurden ganze Konstruktionen abgetragen, Abbau der Giebelwand unter der Leitung von Antonín Závada.

z Leskovce navrhoval dr. Fiala vyzdít komín z dochovaného materiálu – cihel. Ostatní členové Aktivu se však z estetických důvodů přiklonili ke stavbě z kamene.⁵² Komín na chalupě z Leskovce byl nakonec postaven z kamene na rozdíl od své předlohy, ale pec v chalupě z Horní Bečvy byla věrně vyzděna z kamene. V archíváliích najdeme rovněž informace o názorových sporech různých oborů, například při neshodách vedoucího výstavby Fialy a vedoucího stavební čety Ludvíka Holčáka, které měla urovnat přímo Komise pro dostavbu.

Jiří Langer později upozornil na další aspekt vztahu mezi originálem v terénu a prezentací v muzeu, a to na generační proměnu přístupu ke stavebním pracím. Jako charakteristické pro tradiční lidové stavitelství zdůraznil mnohé kultivované stavební postupy a použité prvky a naproti tomu tradované nelogismy. Vnější činitele ovlivňovaly stavební kulturu více od 19. století. Z mnohovrstevnatosti stavitelství a značného časového odstupu od prvotního vzniku stavby mohl plynout také rozporuplný přístup řemeslníků k rekonstrukcím

ve Valašském muzeu,⁵³ který se v současnosti nerespektováním některých etnograficko-historických a technologických zásad stále prohlubuje.

Problematické bylo zpočátku výstavby dokumentování objektů, což plynulo pravděpodobně jak z užší specializace tesařské pracovní skupiny, tak z nedostatečné koordinace prací při velké stavební aktivitě. Ze zápisů se dále dovídáme o různých odchylkách: „Po schůzi se kromě těch, kteří již museli se vzdát, účastníci odebrali na místo, kde bylo vytýčeno a tyčemi označeno místo, na němž bude stavěna usedlost z Miloňova. Protože je nesoulad mezi nákresem s. Holčáka a jeho poznámkami zjistí si s. Holčák znovu na místě, kde chalupa stávala, zda sklon svahu je 115 cm, na 13 m, jak ukazuje nekótovaný náčrt jeho, nebo 185 cm, jak by měl být podle jeho poznámek. Ani v tomto případě není třeba měnit staveniště, jen stavbu o něco níže posunout na prudší svah. Spád je však nutno přesně dodržet, neboť ve sparách takový rozdíl nelze vyrovnat a zužování trámů, již na hromady na staveniště svezných, nelze zjistit.“⁵⁴ Mistru Holčákovi bylo

následně vedením muzea doporučeno provádět „jednodu-
chou dokumentaci v měřítku 1 : 100, t. j. půdorys přízemí
a krovů, příčného a podélného řezu s vyznačením způsobu
číslování trámů.“⁵⁵ Postupně s muzeem začali spolupra-
covat i školení odborníci – stavitel František Pšenčík
a zejména Marie Baďuříková, která spolu s Antonínem
Závadou pro muzeum zdokumentovala řadu staveb.
Využívaly se také materiály z výzkumných akcí dalších
institucí. I v roce 1966 byl opět kladen důraz na doku-
mentaci: „U objektů, které budou svezeny, je nutno zji-
stit, zda jsou zaměřeny. Jinak zaměření provedou technici
muzea. Po dobu zaměřování se budou věnovat pouze těm-
to úkolům a úkolům se zaměřováním spojeným, aby bylo
možné vyčíslit, kolik času si tyto práce vyžádají. Každý
objekt bude mít nutně zprávu, která bude líčit pracovní
postupy od rozebrání po postavení.“⁵⁶ U stavební doku-
mentace většiny transferů skutečně nacházíme kromě
demontážního plánu jednotlivých prvků také zprávu
o demontáži s popisem jednotlivých konstrukcí a jejich
stavu.

Na začátku roku 1966 byl připraven *Program dostavby
Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. R.*, jehož cílem
bylo primárně dokončení a ujasnění základní koncepce
vyjádřené v koncepcích výstavby 1. etapy a starší urbanis-
tické studii. Zastavování areálu mělo probíhat etapovitě,
proto „muzeum buduje dostatečně prostorné sklady, kde
budou naimpregnované objekty, které předčasně musely
být svezeny, ukládány až do výstavby příslušné skupiny.“⁵⁷

Plán práce na rok 1969 předpokládal „Demontáže
lidových objektů – včetně očištění, konzervace, náhrady
vadných staveb. prvků a uložení materiálu ve staveb-
ním dvoře“ pro patnáct staveb, v nichž byla zahrnuta
například polygonální stodola z Hodslavic. Ve stej-
ném období probíhaly stavby již přenesených objektů
a současně zařizování už postavených. Na pracích
se v té době už ve velké míře podílela stavební skupina
muzea, některé dosud realizovala stále stavební četa JZD
Velké Karlovice, pomocné činnosti byly zadávány také
brigádníkům. Provozní stavby muzea realizovaly běžné
stavební podniky a organizace.

Zvlášť byl připraven Plán konzervace sbírkových
předmětů, který kromě běžných kolekcí od domácnosti
po zemědělské potřeby zahrnoval také stavby. Průběžně
probíhalo „konzervování objektů ve staré a nové části
muzea – natírání a injektáž – pentachlor-fenolát sodný
a bifluorid amonný.“ Povrchové úpravy objektů včetně
konzervace se prováděly roztokem merylu a fermeže.⁵⁸

V roce 1972 byl po deseti letech intenzivní výstavby
a mnohem delší době příprav a přenosů prvních staveb
nový areál Valašská dědina otevřen veřejnosti již
s většinou realizovaných objektů. Transfery probíhaly
ve větší míře ještě do poloviny 70. let. V pozdější době

se již stavby přenášely v mnohem menší míře. Na počát-
ku 80. let se uskutečnil rozsáhlejší transfer panské sýpky
z Heřmanic postavené v Dřevěném městečku. Tři přesuny
proběhly přímo v rámci areálů muzea při naplňování
aktualizace rámcového libreta z roku 1984 za podpory
Norských fondů v roce 2007. Přeneslo se také několik
menších objektů. Některé stavby, uložené na přelomu
60. a 70. let, však nebyly ihned realizovány a dlouhodobé
provizorní uložení bez potřebné péče bylo důvodem je-
jich postupného zániku.

V této práci jsem se zabýval dvěma významnými
vývojovými etapami Valašského muzea v přírodě, kdy
probíhalo nejvíce transferů. Jejich společným rysem byla
především velká snaha o zachování stavebních památek,
v obou obdobích se přirozeně rekonstruoval starší
stav objektů a přidávaly nebo ubíraly se různé prvky.
Ve 20. letech se jednalo především o záměrné doplňky
s uměleckou hodnotou, zatímco v letech budování areá-
lu Na Stráni přibýly charakteristické konstrukce, jako
náspy, nebo stavby byly uváděny do předpokládaného
staršího stavu, např. kamenné zdivo komínů, kamen-
né dlažby v interiérech. Bez pochybností bylo pokrytí
všech staveb šindelem, který je doposud vnímán jako
charakteristický znak regionu Valašsko. Rozdílná byla
i metodická příprava transferů, přičemž v prvně jme-
novaném období se jednalo spíše o volné rekonstrukce
podmíněné stavem objektů a finančními možnostmi
muzejního spolku. Přestože v 60. letech sledujeme
rovněž různá pochybení v dokumentaci transferů,
je z dochovaných zpráv patrná důsledná příprava a kon-
trola průběhu staveb – urbanismus, konzervace dřeva
nebo nahrazování poškozených prvků. V této době
probíhala také na vysoké úrovni spolupráce s externími
odborníky a organizacemi. Obě akce můžeme považovat
v našich zemích za ojedinělé a jistě průkopnické,
přestože v širším evropském kontextu již k transferům
staveb docházelo a představitelé rožnovského muzea
o nich věděli. Inspirativní pro tehdejší tvůrce muzea byly
jistě návštěvy nově vznikajících muzeí v přírodě v za-
hraničí – například slovenského Martina, polského
Sanoku či Olsztynku, rumunské Bukurešti nebo Sibiu.⁵⁹
Až s metodickou pomocí rožnovského muzea a s dalšími
zahraničními zkušenostmi následovala výstavba většiny
dalších muzeí v přírodě v Československu.

Také v současnosti probíhají v českých muzeích
v přírodě stavební aktivity, které jsou svými postupy
na evropské úrovni. Zmíňme především metody transferů
objektů do Muzea vesnických staveb středního Povltaví,
kde bylo již před více než deseti lety u všech objektů prove-
dono dendrologické datování dřevěných prvků a archeo-
logické výzkumy. Unikátem byl převoz dvou zděných
kleneb černých kuchyní s částmi komína o hmotnosti

30 a 32 tun v bloku. Transfer stěny z nepálených cihel se podařil v nedávné době také do Polabského národopisného muzea v Přerově nad Labem. K aktivitám, které dodávají objektům v muzeu v přírodě vysokou úroveň autenticity a odhalují historické technologie, patří výzkum a aplikace hliněných konstrukcí v Muzeu vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici.⁶⁰

V žádném z dalších období vývoje Valašského muzea již nebylo přeneseno tolik staveb jako u představených akcí. V následujících časech byl přehodnocen a dotvářen urbanismus, pozornost se soustředila na interiérové expozice bydlení a v duchu živého muzea se kladl větší důraz na prezentaci agrikultury. Postupně byla zprovožňována otopná zařízení, proběhly vestavby zázemí a sociálních zařízení. Většina nových objektů však již byla z různých důvodů kopiemi nebo vědeckými rekonstrukcemi zaniklého stavu. Při stavbě Mlýnské doliny v 80. letech se některá zaniklá technická zařízení pracně vědecky rekonstruovala. Reflexi nových trendů v transferování staveb se Valašské muzeum s ubývajícím počtem transferů příliš nevěnovalo. Po letech je v současnosti nutné přiznat jisté odchýlení od dodržování tradičních stavebních postupů a technologií, jak dokládají některé poslední realizace v muzeu.⁶¹

Osobnosti, které se podílely na transferech ve vzpomínutých obdobích, si zaslouží náležitou úctu. Jen díky jejich znalostem, organizačním schopnostem a odhodlané odvaze se zachovaly významné památky tradičního stavitelství na Valašsku. Pro období budování Valašské dědiny stojí za zdůraznění na svou dobu pečlivá odborná příprava. Péče o vzácně zachované stavby v přirozeném prostředí Valašského muzea v přírodě je při hledání podstaty jejich chráněné hodnoty závazkem nejen pro současné, ale i budoucí pracovníky muzea.⁶²

Poznámky

1 ŠTIKA, Jaroslav a LANGER, Jiří. *Československá muzea v přírodě*. Ostrava: Profil, 1989, s. 7–8, 18–24; O českém mlýně referoval podrobně na konferenci *Odkaz Národopisné výstavy československé 1895 v roce 2015* v Národním zemědělském muzeu Roman Tykal.

2 LANGER, Jiří. *Evropská muzea v přírodě*. Praha: Baset, 2005.

3 ŠTIKA, Jaroslav. *Idea Valašského muzea v přírodě, její vývoj a proměny*. In: *Almanach k 75. výročí založení Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2000, s. 9–21; VESELSKÁ, Jiřina. *Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 1925–2005*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2005.

4 ŠTIKA, Jaroslav a LANGER, Jiří. *Československá muzea v přírodě*. Ostrava: Profil, 1989, s. 7–25.

5 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, S III 03, Spolková činnost, Musejní spolek v Rožnově, inv. č. A 24862, Stanovy spolku. 1914.

6 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, S III 01, Spolková činnost, Musejní spolek v Rožnově, inv. č. A 20059, Podmínky subvence, řešení restaurování. 1908.

7 Tamtéž, inv. č. A 21184, s. 2. 1911.

8 Tamtéž, inv. č. A 21186.

9 Tamtéž.

10 Tamtéž.

11 Tamtéž, inv. č. A 21184, s. 2. 1911.

12 Tamtéž, inv. č. A 21186, s. 18. 1925; CHUMCHAL, Michal. *Povídání o staré rožnovské radnici a správě města. Museum vivum*. 2014/2015, X, s. 255–268.

13 CHUMCHAL, Michal. *Povídání o staré rožnovské radnici a správě města. Museum vivum*. 2014/2015, X, s. 255–268. V článku jsou uvedena jiná data přenesení radnice.

14 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, S III 01, Spolková činnost, Musejní spolek v Rožnově, inv. č. A 20110, s. 3.

15 Tamtéž, inv. č. A 21192, s. 1. 1928.

16 Tamtéž, inv. č. A 21193, s. 4.

17 Tamtéž, inv. č. A 20082. 1929.

18 Tamtéž, inv. č. A 21190. 1928.

19 Tamtéž, inv. č. A 21193, s. 6.

20 Tamtéž, inv. č. A 21193, s. 3. 1929.

21 Tamtéž, inv. č. A 20083. 1930; inv. č. A 21208.

22 Tamtéž, inv. č. A 20208. 18. 11. 1927.

23 Tamtéž, inv. č. A 21221.

24 Tamtéž, inv. č. A 21561.

25 LANGER, Jiří. *Rožnov – město dřevěné*. Rožnov pod Radhoštěm: Město Rožnov pod Radhoštěm, 2014.

26 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, S III 01, Spolková činnost, Musejní spolek v Rožnově, inv. č. A 21184, s. 3.

27 Tamtéž, inv. č. A 21193, s. 7.

28 Tamtéž, inv. č. A 21199. 1929.

29 KUBEŠA, Arnošt. *Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p. R. Zborník Slovenského národného múzea – Etnografia*. 1965, 6, s. 119.

30 Tamtéž, inv. č. A 21193, s. 7.

31 Tamtéž, inv. č. A 20029/2. 1948; Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, inv. č. S 0776, Různé – nákresy, výkresy, návrhy staršího data.

32 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, S III 01, Spolková činnost, Musejní spolek v Rožnově, inv. č. A 20049, s. 7; inv. č. A 20052, s. 8; inv. č. 20047/13. 1948.

33 KUBEŠA, Arnošt. *Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p. R. Zborník Slovenského národného múzea – Etnografia*. 1965, 6, s. 121–122.

12. Rekonstrukce chalupy z Nového Hrozenkova čp. 60 po transferu, kromě původních prvků jsou využity staré trámy z materiálových rezerv i nové konstrukce. 1972, foto M. Baďuříková, oddělení dokumentace VMP. Reconstruction of the cottage No. 60 from Nový Hrozenkov after the transfer; old beams from the material reserves and new constructions were used besides original elements. Wiederaufbau des Bauernhauses aus Nový Hrozenkov Hs.-Nr. 60 nach der Transferierung, neben ursprünglichen Elementen wurden sowohl alte Balken aus den Materialvorräten als auch neue Teile benutzt.

34 KOCMANOVÁ, Miroslava. *Dřevěný kostel svaté Paraskev v Blansku a kulturněhistorické souvislosti jeho transferu z Podkarpatské Rusi*. [rukopis bakalářské práce]. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2013; Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace. S III 01, Spolková činnost, Musejní spolek v Rožnově, inv. č. A 21193, s. 8. 1929.

35 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, inv. č. S 0465, Teorie o asanaci, impregnaci a konzervaci dřeva a zápisy o jednání.

36 Tamtéž.

37 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, inv. č. S 0340, Různá korespondence, zápisy 1962–1967, s. 69.

38 Tamtéž, inv. č. S 0340, Různá korespondence, zápisy 1962–1967, s. 62, 64; Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace. [bez inv. č.]. Stavební deník 1963–1964, s. 10.

39 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, inv. č. S 0340, Různá korespondence, zápisy 1962–1967, s. 24, 29, 55, 57, 59.

40 Tamtéž, s. 44.

41 Tamtéž, s. 27.

42 Tamtéž, s. 66.

43 Státní okresní archiv Vsetín, Jednotné zemědělské družstvo Velké Karlovice, inv. č. 20.

44 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, inv. č. S 0340, Různá korespondence, zápisy 1962–1967, s. 46.

45 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, [bez inv. č.], Stavební deník 1963, s. 46.

46 Tamtéž, s. 33.

47 Tamtéž, inv. č. S 0340, Různá korespondence, zápisy 1962–1967, s. 62.

48 Tamtéž.

49 DVOŘÁK, Luděk. Restaurování malovaných štítů obytného domu Šturalovy usedlosti z Velkých Karlovic ve Valašském muzeu v přírodě. *Museum vivum*. 2013, IX, s. 66–69.

50 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, [bez inv. č.], Stavební deník 1963–1964, s. 14; Stavební deník srpen 1966 – leden 1967, s. 14, 38, 48, 49.

51 S velkým časovým odstupem je v současnosti vhodné dokumentovat a prezentovat i vývoj krytiny ve 20. století směřující k průmyslovým materiálům a různým provizoriím jako lepenka, opravy pomocí plechů, prken a podobně.

52 Tamtéž, inv. č. S 0340, Různá korespondence, zápisy 1962–1967, s. 44.

53 LANGER, Jiří. Generační aspekt prezentace lidové výroby v muzeích v přírodě. In: *Lidová výroba. Její dokumentace a prezentace*. Vsetín: Okresní vlastivědné muzeum, 1995, s. 4–13.

54 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, inv. č. S 0340, Různá korespondence, zápisy 1962–1967, s. 65.

55 Tamtéž, s. 63.

56 Tamtéž, s. 26.

57 Tamtéž, s. 38.

58 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, inv. č. S 0334, Plány práce 1969–1970, s. 1–15.

59 KUBEŠA, Arnošt. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p. R. *Zprávy muzeí okresu Vsetín*. 1962, s. 23; KUBEŠA, Arnošt. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p. R. *Zborník Slovenského národného múzea – Etnografia*. 1965, 6, s. 124; BEČÁK, Jan Rudolf. Valašské muzeum v přírodě. *Muzejní a vlastivědná práce*. 1969, 7 (77), č. 3/4, s. 193–197; FIALA, Jaroslav. O muzeích v přírodě. *Valašsko*. 1966, 10, s. 54–58; LANGER, Jiří. *Evropská muzea v přírodě*. Praha: Baset, 2005; LANGER, Jiří, (ed). *Národopisná muzea v přírodě. Teoretická a metodická východiska k realizaci*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1981.

60 NOVOTNÝ, Martin. *Hliněné stavitelství na Moravě a evropské souvislosti*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014.

61 MICHALIČKA, Václav. Některé aspekty revitalizace tradičních technologií lidového stavitelství. *Národopisná revue*. 2010, 2, s. 79–83.

62 Pamětníci: Marie Brandstetrová, Rožnov pod Radhoštěm, pracovnice VMP (1968–2003), etnografka, tvůrkyně expozic, vedoucí Etnografického oddělení; Michal Chumchal, Rožnov pod Radhoštěm, zaměstnanec VMP (1966–2006), stolař, konzervátor, vedoucí Oddělení péče o sbírky; Karel Marek, Nový Hrozenkov, zaměstnanec tesařské skupiny přidružené výroby JZD Velké Karlovice (1958–1990), tesař, později vedoucí stavební skupiny; Vanda Vrlová, Valašské Meziříčí, pracovnice VMP (1960–2001), knihovnice, fotografka, národopisná pracovnice, dokumentátorka.

Ninety years of transfers to the Wallachian Open Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm

Radek Bryol, Wallachian Open Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm

Keywords: Wallachian Open Air Museum, vernacular architecture, transfer, reconstruction

Transfers of buildings as peculiar documents of the life of society have been taking place in Europe since the 19th century; the first transfers of the buildings for more permanent preservation were recorded in the late 19th century, particularly within the creation of Scandinavian open-air museums. As far as our country is concerned, a very important step was the exhibition of buildings in the Exhibition Village within the Czechoslovak Ethnographic Exhibition in Prague in 1895, during which copies predominated, however. The Wallachian Open Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm (VMP) was established in 1925 as the first major activity of its kind in Central Europe. Its enthusiastic beginnings were influenced by a romantic view of the vernacular culture of the specific region of Wallachia. This also reflected in the approach to the reconstruction of buildings, to which various elements, especially decorative, were added in disagreement with in situ models. Moreover, the provisional constructional solutions were affected by the financial situation.

The Wallachian Open Air Museum developed further in the second half of the 20th century when the vanishing of rural building monuments became a big problem, and open-air museums were established in order to preserve these buildings. An enlargement of the VMP was planned in the late 1950s and early 1960s, and a rural part – the Wallachian Village – was supposed to be added. The Wallachian Open Air Museum had to deal with numerous methodological problems concerning the approach to the buildings – the documentation,

the conservation of wooden elements, the replacement of damaged parts, the craftsmanship, the constructional details, etc. The transfers from that period are characterised above all by an emphasis on the authenticity of the original log constructions. When it became clear that the original damaged elements could not be preserved, reserve beams from other buildings were used and completely new wooden components were used as a replacement. Some of the buildings were restored to their supposed earlier or typical form using unrecorded elements – stone porches, stone chimneys, shingle roofing instead of thatch roofing. An essential characteristic was the proportion of manual work in the reconstruction of the building, caused either by insufficient equipment or by the persistence of the traditional approach among old builders. At the beginning, the transfers were performed by an external building group from the collective farm Velké Karlovice, while a building department organized by the museum was gradually coming into existence. Only a few transfers have taken place after the completion of the rural part of the museum. A complex of technical buildings was created, in which many buildings and technical facilities have been precisely reconstructed. The attention has been paid to the interior exhibitions, their recovery and the presentation of agriculture.

Both projects – the beginning and the completion of the Wallachian Open Air Museum – were among pioneering activities not only in the history of this institution but also in a broader context. Critically evaluated, they may be instructive to similar activities at present.

Neunzig Jahre Transferierung in das Walachische Freilichtmuseum in Rožnov pod Radhoštěm

Radek Bryol, Walachisches Freilichtmuseum in Rosenau (Rožnov pod Radhoštěm)

Schlüsselwörter: Walachisches Freilichtmuseum, ländliches Bauwesen, Transferierung, Wiederaufbau

Als kuriose Belege des Gesellschaftslebens wurden verschiedene Bauten bereits seit dem 19. Jahrhundert transferiert, am Ende dieses Jahrhunderts begegnet man den ersten Transferierungen zwecks dauerhafter Erhaltung der Objekte. Gemeint ist insbesondere die Gründung der Freilichtmuseen in Skandinavien. Im Raum der heutigen Tschechischen Republik spielte die anlässlich der Tschechoslowakischen ethnographischen Ausstellung (Národopisná výstava československá) in Prag im Jahre 1895 veranstaltete Häuserschau im sog. Ausstellungsdorf eine wichtige Rolle, bei der allerdings Kopien von Bauten überwogen. Das Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, also das Walachische Freilichtmuseum in Rosenau, wurde im Jahre 1925 gegründet und stellte somit die erste größere Aktivität dieser Art im Mitteleuropa dar. Die schwärmerischen Anfänge des Museums wurden durch romantische Ansichten hinsichtlich der ländlichen Architektur der spezifischen Region Walachei stark beeinflusst. Dies schlug sich auch im Zugang zur Wiederherstellung von verschiedenen Bauten durch, wo im Unterschied zum Original in situ insbesondere verschiedene Schmuckelemente ergänzt wurden. Die finanziellen Möglichkeiten führten auch zu verschiedenen provisorischen Konstruktionslösungen.

Weiteren Aufschwung erlebte das Walachische Freilichtmuseum nach der Mitte des 20. Jahrhunderts. Damals wurde das Verschwinden der ländlichen Bauwerke zum brennenden Problem, weshalb Freilichtmuseen zur Erhaltung dieser Denkmäler gegründet werden sollten. Weil das Walachische Freilichtmuseum um einen dörflichen Teil, das sog. Walachische Dorf, erweitert werden sollte, war man seit der Wende von den 1950er zu den 1960er Jahren vor viele methodische Probleme gestellt, man musste den Zugang zur Erstellung von Bauentwürfen, die Konservierung von

Holzelementen, die Ersetzung von beschädigten Teilen und die handwerkliche Bearbeitung, sowie den Umgang mit Baudetails, u. ä. überprüfen. Die Transferierungen aus dieser Zeit zeichnen sich dadurch aus, dass sie besonderen Wert auf die Authentizität des ursprünglichen Blockhauses legen. Falls die beschädigten Elemente vom Originalbau nicht mehr zu retten waren, wurden Balken von anderen Bauten benutzt, zudem wurden ganz neue Holzelemente als Ersatzteile verwendet. Einige Bauten wurden in die mutmaßlich ältere oder typische Form unter der Einsetzung von nicht belegten Elementen zurückgesetzt, sie erhielten Traufengänge und Kamine aus Stein und Schindel- anstatt Strohdächer. Von großer Bedeutung war der Anteil von Handarbeit bei dem Wiederaufbau der Objekte, was sowohl durch mangelnde Ausstattung als auch durch das Überdauern der traditionellen Bauweisen von alten Baumeistern verursacht wurde. Die Transferierungen wurden zuerst von einer externen Baugruppe aus der Agrargenossenschaft Velké Karlovice ausgeführt, dann entstand aber allmählich eine museumseigene Bauabteilung. Seitdem der dörfliche Teil des Freilichtmuseums fertig war, wurden in der Geschichte des Museums nie mehr so viele Transferierungen durchgeführt. Dennoch entstand ein Areal mit technischen Bauten, wo viele Bauwerke sowie technische Anlagen präzise wiederaufgebaut wurden. Den Schwerpunkt bildeten dabei die Expositionen im Inneren der Objekte sowie deren Auffrischen und auch die Präsentation der landwirtschaftlichen Kultur.

Sowohl die Gründung als auch die Fertigstellung des Walachischen Freilichtmuseums gehören nicht nur im Rahmen der Geschichte dieser Institution, sondern auch im breiteren Kontext zu den Pioniertaten; und auch vergleichbare gegenwärtige Aktivitäten können durch einen kritischen Blick eine Lehre aus ihnen ziehen.

Transfer a obnova polygonální stodoly ze Sádku u Poličky a usedlosti z Mokré Lhoty

Transfer a obnova polygonální stodoly ze Sádku u Poličky a usedlosti z Mokré Lhoty

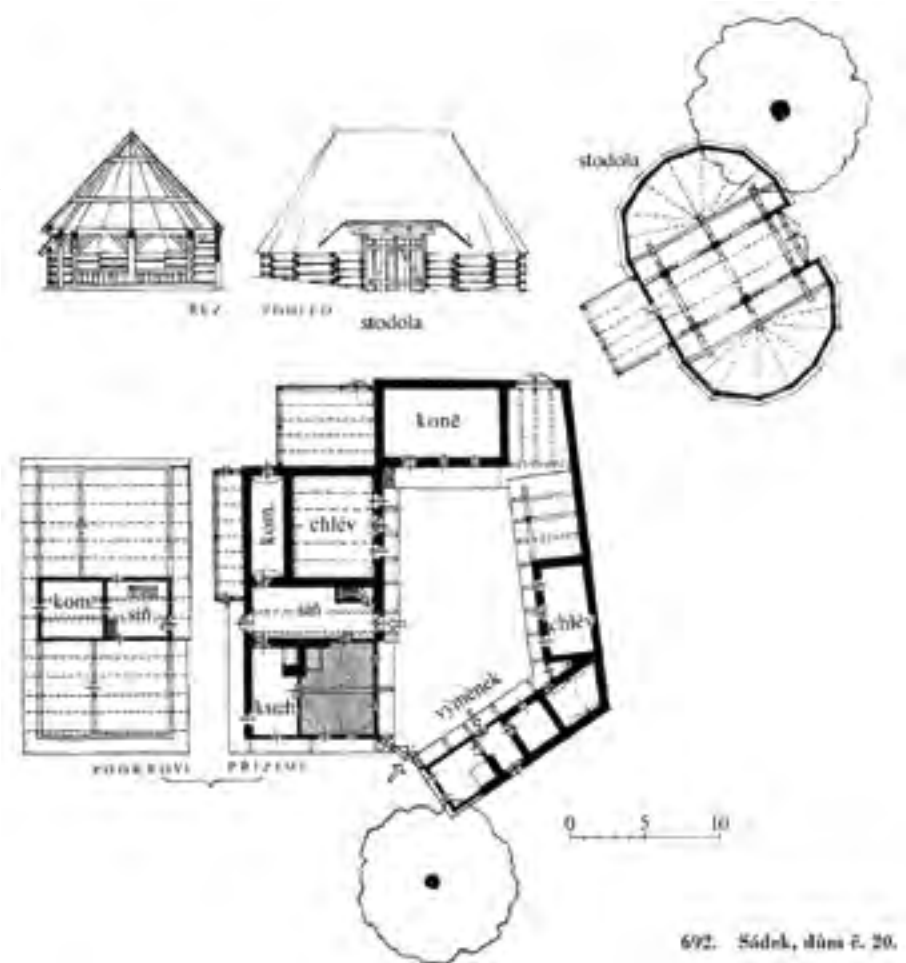
Magda Křivanová

Klíčová slova: Sádek u Poličky, Mokrá Lhota, Soubor lidových staveb Vysočina, polygonální stodola, usedlost, transfer, obnova

Pro prezentaci transferu objektů do Souboru lidových staveb Vysočina (SLS) jsou vybrány dva zcela odlišné příklady. Nejprve se jedná o polygonální stodolu při čp. 20 ze Sádku u Poličky, která byla prvním přeneseným objektem do vznikajícího celku lidové architektury z oblasti Českomoravské vrchoviny a Železných hor na Veselý Kopec již v roce 1973. Druhým příkladem je kombinace transferu a vědecké kopie usedlosti čp. 19z Mokré Lhoty, která je naopak posledním objektem přeneseným na Veselý Kopec v polovině 90. let 20. století.

Čtrnáctiboká polygonální stodola při čp. 20 ze Sádku u Poličky

Čtrnáctiboká polygonální stodola tvořila samostatně stojící součást rozsáhlé selské usedlosti – gotického dvorce s patrovým domem čp. 20. Byla postavena ve druhé polovině 17. století, na jednom z trámů krovu zůstala dochována datace 1680. Střecha byla ve vrcholu zakončena dvěma zaklopenými kabřinci, které ještě v šedesátých letech údajně nesly stopy bílé podmalby a červeného dekoru (obr. 1).¹

1. Půdorys usedlosti čp. 20 v Sádku u Poličky, převzato z MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*, s. 286. Ground plan of farmstead No. 20 in Sádek u Poličky. Grundriss des Bauernhofes Hs.-Nr. 20 in Sádek nahe Polička.

2. Stav polygonální stodoly v Sádce u Poličky při čp. 20 na konci 60. let 20. století, 1969, foto V. Hrníčko. Situation of the barn of farmstead No. 20 in Sádek near Polička in the late 1960s. Bauzustand der der Hs.-Nr. 20 zugehörigen polygonalen Scheune in Sádek nahe Polička am Ende der 1960er Jahre.

Realizace transferu a obnovy probíhala za poněkud nestandardních podmínek. K tomuto transferu navíc neexistuje téměř žádná dokumentace, a to ani v SLS Vysočina, ani v archivu Národního památkového ústavu v Pardubicích.

Polygonální stodola byla v Sádce rozebrána již počátkem roku 1971, neboť na původním místě jí hrozila akutní zkáza. Poslední dochovanou fotografii stavu před rozebráním pořídil v roce 1969 Václav Hrníčko (obr. 2).² Stodola byla rozebrána skupinou pracovníků, kteří tuto práci provedli pro tehdejší Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Pardubicích (KSSPPOP Pardubice). Rozebírání probíhalo za situace, kdy nebylo rozhodnuto o dalším osudu stodoly. Jediné dvě fotografie, které jsou z demontáže k dispozici, zachycují fázi před rozebíráním obvodových stěn a nosné stolice nesoucí krov střechy. Vznikly velkou náhodou díky etnologovi Richardu Jeřábkovi z Masarykovy univerzity (tehdy Univerzity Jana Evangelisty Purkyně) v Brně, který se v té době pohyboval se svými studenty v rámci odborné exkurze právě na Poličsku a Litomyšlsku (obr. 3, 4). Následně byla stodola provizorně uložena.

O rok později architekt Libor Černík, tehdejší vedoucí odboru památkové péče KSSPPOP Pardubice, přišel s myšlenkou, že stodola by mohla být umístěna na Veselém Kopci jako součást budoucí expozice lidových staveb. V prosinci roku 1972 byly všechny konstrukční prvky převezeny pracovníky místního JZD Dřevíkov na Veselý Kopec. Bylo projevem velké odvahy nejen Ludka Štěpána, zakladatele SLS Vysočina, ale i tehdejších řemeslníků z okolních vesnic, pustit se do takto rozsáhlé rekonstrukce velmi unikátního objektu bez detailní znalosti původního stavu. Je třeba si také uvědomit, že tehdy na Veselém Kopci neexistovalo žádné zařízení ani odborné pracoviště a veškeré práce probíhaly na bázi dobrovolné činnosti zapálených, nicméně v dobrém slova smyslu amatérů, kteří do té doby podobnou práci nevykonávali. Jedinou odbornou oporou jim byl architekt Černík.

Vlastní práce na obnově polygonální stodoly započaly 2. ledna 1973. Základem konstrukce stodoly jsou čtyři mohutné sloupy podél mlatu nesoucí rozměrný rošt a obvodové stěny roubené do čtrnáctibokého polygonu. Střední část střechy má hambalkový

3. Rozebírání polygonální stodoly v Sádce u Poličky, 1971, foto R. Jeřábek, fotoarchiv SLS Vysočina. Disassembly of the polygonal barn in Sádka near Polička in 1971. Abbau der polygonalen Scheune in Sádka nahe Polička im Jahre 1971.

4. Rozebírání polygonální stodoly v Sádce u Poličky, 1971, foto R. Jeřábek, fotoarchiv SLS Vysočina. Disassembly of the polygonal barn in Sádka near Polička in 1971. Abbau der polygonalen Scheune in Sádka nahe Polička im Jahre 1971.

5. Rekonstrukce polygonální stodoly na Veselém Kopci, 1973, foto L. Černík, fotoarchiv SLS Vysočina. Reconstruction of the polygonal barn at Veselý Kopec in 1973. Wiederaufbau der polygonalen Scheune im Freilichtmuseum Veselý Kopec im Jahre 1973.

6. Rekonstrukce polygonální stodoly na Veselém Kopci, 1973, foto L. Černík, fotoarchiv SLS Vysočina. Reconstruction of the polygonal barn at Veselý Kopec in 1973. Wiederaufbau der polygonalen Scheune im Freilichtmuseum Veselý Kopec im Jahre 1973.

krov posazený na krajních vodorovných trámech roštu. Krokve nesoucí krytinu nad polygonálními závěry jsou dole opřeny přímo o stěny a jsou bez hambalků (obr. 5, 6, 7). Část střechy nad vjezdem je výrazně vyvýšená a vytváří ochrannou stříšku vjezdu. Protějškem vrat na druhé straně stodoly jsou pouze nízká průchozí vrátka. Na rekonstrukci polygonální stodoly pracovali především tesaři Vilém Málek a Jiří Myška, později se k nim připojil další místní občan Ladislav Žoudlík. Hrubá stavba byla dokončena 15. března. Tehdy byl vedle stodoly také symbolicky zasazen javor, stejně jako stával u stodoly v Sádce. Domníváme se, že díky souhře několika faktorů – zdravého selského rozumu a šikovných rukou starých řemeslníků, proběhla rekonstrukce poměrně úspěšně i přes skutečnost, že rozebírání, dle slov Richarda

Jeřábka, nebylo úplně nejšetrnější. Bohužel došlo ke zničení několika prvků nosné stolyce střechy. Místní tesaři, kteří nebyli přítomni při rozebírání objektu, je již neobnovili technologii čepování dřevěnými kolíky, nýbrž tak jak byli zvyklí ze své praxe provádět dřevěné spoje (obr. 8). I přes tento nedostatek si konstrukce stodoly zachovala svoji unikátnost a autenticitu. Celý transfer a následná obnova konstrukcí stěn a krovu probíhaly z finančních prostředků odboru kultury Okresního národního výboru v Chrudimi. Na počátku léta roku 1973 probíhala impregnace lněnou fermeží 12 000 ks štípaných šindelů, kterými je střecha stodoly o ploše zhruba 260 m² pokryta. Šindele zhotovilo velmi operativně Družstvo invalidů Proseč, úhradu zajistilo KSSPPOP Pardubice (obr. 9). V červenci proběhlo

7. Rekonstrukce polygonální stodoly na Veselém Kopci, 1973, foto L. Černík, fotoarchiv SLS Vysočina. Reconstruction of the polygonal barn at Veselý Kopec in 1973. Wiederaufbau der polygonalen Scheune im Freilichtmuseum Veselý Kopec im Jahre 1973.

8. Konstrukce nosné stolice polygonální stodoly, 2015, foto P. Bulena, fotoarchiv SLS Vysočina. Construction of the roof truss supporting column of the polygonal barn. Konstruktion des Tragwerkes der polygonalen Scheune.

9. Konstrukce krovu polygonální stodoly, 2015, foto P. Bulena, fotoarchiv SLS Vysočina. Construction of the roof truss of the polygonal barn. Konstruktion des Dachstuhls der polygonalen Scheune.

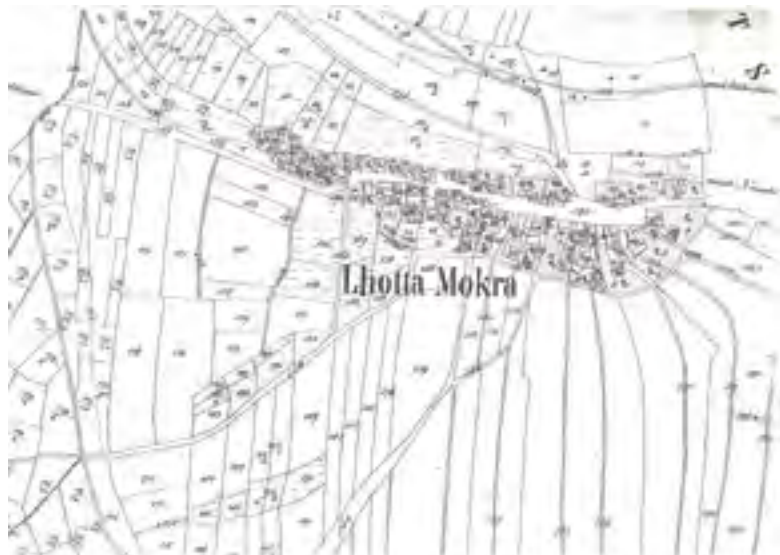
10. Polygonální stodola po dokončení rekonstrukce na podzim, 1973, foto KSSPPOP v Pardubicích, fotoarchiv SLS Vysočina. The polygonal barn after the reconstruction in the autumn of 1973. Polygonale Scheune nach dem Wiederaufbau im Herbst 1973.

slavnostní otevření stodoly, jež se tehdy stalo víceméně lidovou slavností místních obyvatel, kteří připravili hudební doprovod, kulturní program i občerstvení. V září téhož roku bylo ve stodole uloženo zemědělské nářadí z 18. a 19. století, které se podařilo získat převážně od místních obyvatel (obr. 10).

V roce 1978 Libor Černík upozornil na velmi špatný stav další polygonální stodoly, a to v Makově u usedlosti čp. 42 v okrese Svitavy, a navrhl zvážit možnost jejího transferu do SLS Vysočina. Tento záměr již nebyl realizován.

Polygonální stodola ze Sádku u Poličky dodnes tvoří významnou architektonickou dominantu souboru staveb na Veselém Kopci. Návštěvníky je stále obdivována díky své unikátní čtrnáctiboké konstrukci stěn i mohutné šindelové střeše. Stodola je svým počtem boků pravděpodobně jedinou památkou této konstrukce dochovanou v evropském regionu.

11. Mokrá Lhota, mapa stabilního katastru, 1839, SOKA Chrudim, fond Vysoké Mýto, inv. č. 243. Mokrá Lhota – map from the 1839 stable Land Registry. Mokrá Lhota – Plan des Stablen Katasters vom Jahre 1839.

Usedlost čp. 19 z Mokré Lhoty u Nových Hradů

Přípravné práce transferu větší zemědělské usedlosti dokládající hospodaření první poloviny 20. století z oblasti Poličska a Litomyšlska započaly již v polovině 80. let 20. století. Postupně bylo vytipováno několik objektů – usedlost z Vraclavi čp. 49, usedlost v Trstěnici čp. 2, dům čp. 171 z Čisté. Uvažovalo se i o zděné usedlosti čp. 145 z Rosic u Chrastí. Všichni odborní pracovníci i členové poradního sboru SLS Vysočina však primárně doporučovali pokusit se za každou cenu zachránit dům v Čisté in situ a případný transfer na Veselý Kopec brát jako poslední možnost. Nejbližší k transferu se ocitnul počátkem 90. let dům z Vraclavi. Po složitých odborných diskuzích a stanoviscích příslušných orgánů byla nakonec doporučena varianta pořízení kopie domu a následně byly provedeny práce na zaměření a dokumentaci objektu. Ani k tomuto záměru nedošlo

kvůli restitučním nárokům na potřebné pozemky. Takže pokračovalo hledání dalšího vhodného objektu. A pomohla trochu náhoda. Při terénním průzkumu pracovníků SLS Vysočina byla nalezena velmi zajímavá usedlost, které hrozila na původním místě úplná devastace hospodářské části a u které již byla zahájena poměrně radikální přestavba obytných prostor. Jednalo se o statek z Mokré Lhoty čp. 19 nedaleko Nových Hradů.

Mokrá Lhota vznikala jako typická lesní lánová ves. První písemná zmínka o vsi pochází z roku 1398, kdy bylo toto území osídlováno podlažickým klášterem. Jižní část vsi postupně zaplnily poměrně rozsáhlé statky, nejprve roubené troj nebo čtyřstranné, později přezdívané a zpravidla již uzavřené vstupní bránou. Zděný statek čp. 19 v západní části vsi byl postaven na místě mnohem starší dřevěné zemědělské usedlosti, která sestávala z obytné části, sýpky a kolny (obr. 11).³ Dosud nejstarší dochovaná písemná zpráva o usedlos-

12. Mokrá Lhota čp. 19, původní průčelí zděné části usedlosti, archiv rodiny Hruškových, fotoarchiv SLS Vysočina. Original facade of the brick part of farmstead No. 19 in Mokrá Lhota, a photo from the Hruška family archive. Ursprünglicher Giebel des gemauerten Teiles vom Bauernhof Hs.-Nr. 19 in Mokrá Lhota, Foto aus dem Familienarchiv des Ehepaars Hruška.

13. Zadní průčelí usedlosti čp. 19 po ubourání roubené sýpky v patře, 1995, foto P. Dostál, fotoarchiv SLS Vysočina. Back facade of farmstead No. 19 after removing the upstairs timbered granary in 1995. Hintere Hausfront des Bauernhofes Hs.-Nr. 19 nach dem Abtragen des gezimmerten Speichers im Obergeschoss im Jahre 1995.

14. Usedlost čp. 19 před transferem hospodářské části, 1995, foto Památkový ústav v Pardubicích, fotoarchiv SLS Vysočina. Farmstead No. 19 before the transfer of the agricultural part in 1995. Der Bauernhof Hs.-Nr. 19 vor der Transferierung des Wirtschaftsteiles im Jahre 1995.

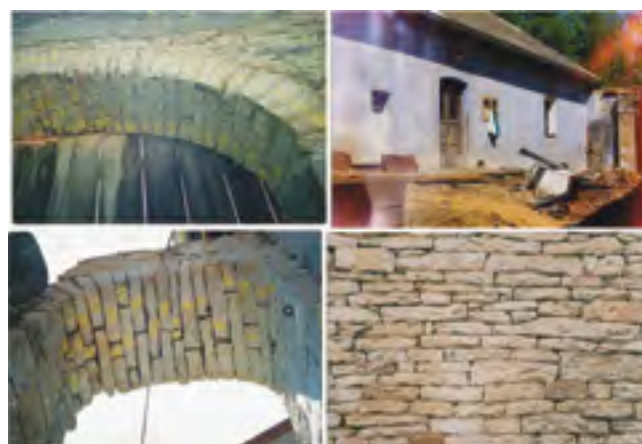
15. Stav hospodářské části usedlosti čp. 19, krov polootevřené kolny, před rozebráním a transferem na Veselý Kopec, 1995, foto P. Dostál, fotoarchiv SLS Vysočina. Agricultural part of farmstead No. 19 – the truss of the half-opened shed – the condition before its disassembly and transfer to Veselý Kopec. Erhaltungszustand des Wirtschaftsteiles vom Bauernhof Hs.-Nr. 19 – Dachstuhl des halboffenen Schuppens – vor dem Abbau und vor der Transferierung ins Freilichtmuseum Veselý Kopec.

16. Stav hospodářské části usedlosti čp. 19, polootevřená kolna, před rozebráním a transferem na Veselý Kopec, 1995, foto P. Dostál, fotoarchiv SLS Vysočina. Agricultural part of farmstead No. 19 – the half-opened shed – the condition before its disassembly and transfer to Veselý Kopec. Erhaltungszustand des Wirtschaftsteiles vom Bauernhof Hs.-Nr. 19 – halboffener Schuppen – vor dem Abbau und vor der Transferierung ins Freilichtmuseum Veselý Kopec.

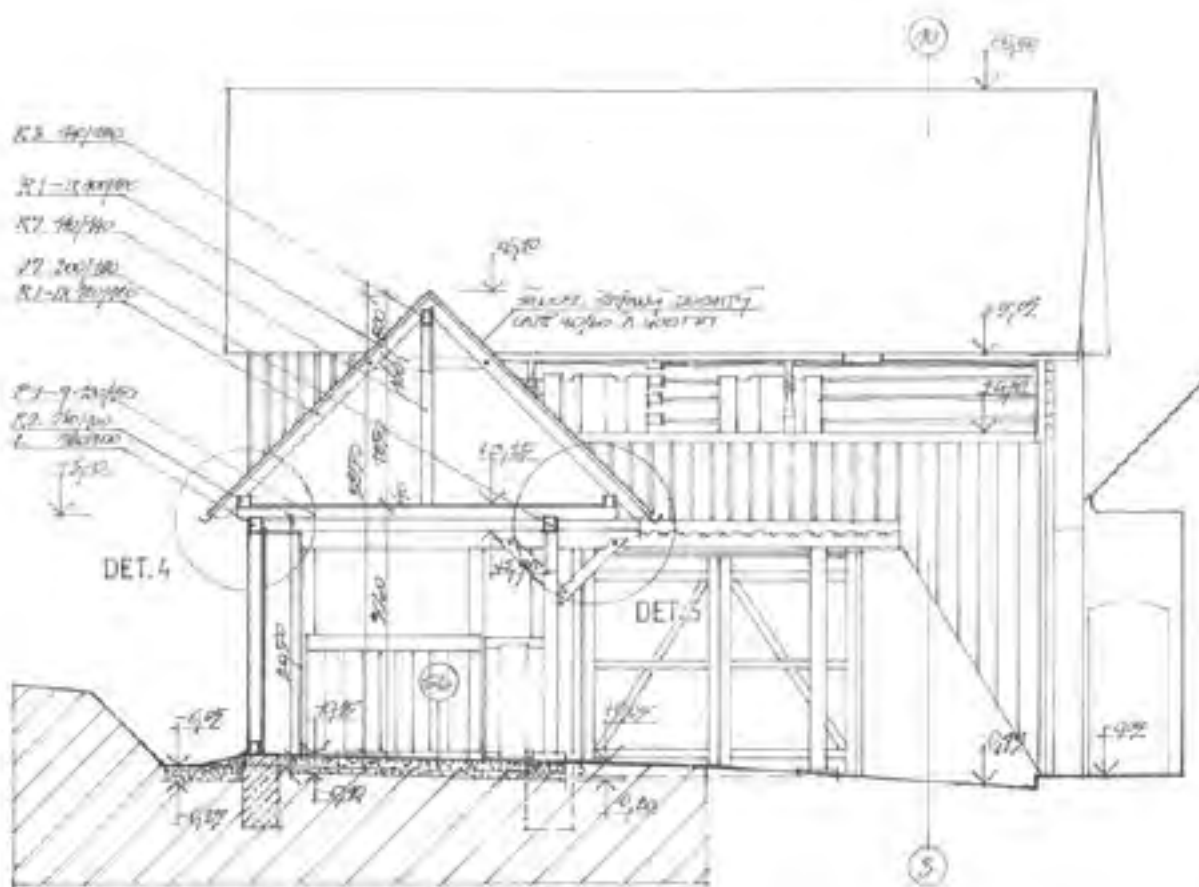
17. Stav hospodářské části usedlosti čp. 19, pozůstatek sýpky před rozebráním a transferem na Veselý Kopec, 1995, foto P. Dostál, fotoarchiv SLS Vysočina. Agricultural part of the farmstead No. 19 – the remnants of the granary – the condition before its disassembly and transfer to Veselý Kopec. Erhaltungszustand des Wirtschaftsteiles vom Bauernhof Hs.-Nr. 19 – Rest des Speichers vor dem Abbau und vor der Transferierung ins Freilichtmuseum Veselý Kopec.

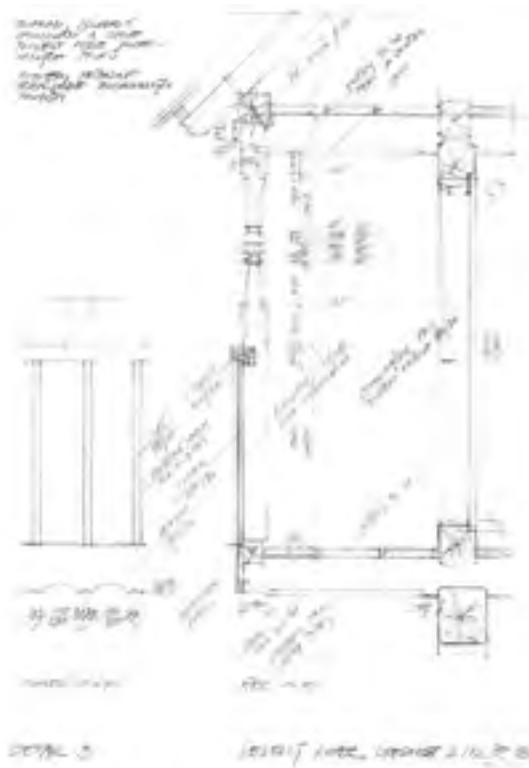
18. Detail opukových vyzdívek klenuté vstupní brány, vchodové branky a obytné části s očíslováním jednotlivých prvků před transferem, 1995, foto P. Kolek, fotoarchiv SLS Vysočina. Detail of marlstone lining of the arched entrance gate, of an entrance wicket and of the living part with numbering of the individual elements before the transfer. Detail der Plänerausmauerungen vom Eingangstor, der Eingangspforte und dem Wirtschaftsteil mit Nummerierung der einzelnen Elemente vor der Transferierung.

ti pochází z počátku 18. století, kdy patřila i s pozemky Janu Hruškovi. Jeho vnuk Jan Hruška zdědil na statku mimo jiné: „1 klisnu, 2 krávy, vůz, pluh, brány, 2 saně, žebřiny a fasunek, obilní a travní kosu, dále obilí – pšenici, ječmen a žito.“ V první polovině 19. století zakoupil statek s poli, zahradou, loukou, pastvinami, lesy a všemi povinnostmi sedlák Jan Stoklasa. K jeho povinnostem vůči vrchnosti náleželo mimo jiné „robotovat jeden a půl dne s párem koní a vlastním nářadím na panském, dále odvádět dva štuky příze zhotovené z panského předuva

a v případě požáru na panské být nápomocen hašení s vlastní lejtou. Panu faráři novohradskému odváděl desátek v podobě věrtele žita.“⁴ Roku 1866 došlo k radikální přestavbě obytné části, vybudování zděných chlévů, nové úpravě průčelí a zřejmě s tím i k zvětšení polootevřené kolny a uzavření dvora (obr. 12). K usedlosti náležela čtyřboká roubená stodola krytá došky. Průjezdná stodola s mlatem, dvěma přístodůlky a patrem stála asi 30 m za usedlostí směrem na humna. Stavba byla zbourána až v 60. letech 20. století. Ve 20. letech 20. století

19. Projektová dokumentace rekonstrukce roubené sýpky v patře a polootevřené kolny, projekt pro realizaci, 1995, vypracoval P. Dostál. Project documentation for the reconstruction of the upstairs timbered granary and the half-opened shed, implementation project. Bauplan zum Wiederaufbau des gezimmerten Speichers im Obergeschoss und des halboffenen Schuppens, Einreichplan.

20. Projektová dokumentace - detail profilovaného sloupku roubené sýpky, projekt pro realizaci, 1995, vypracoval P. Dostál. Project documentation - detail of a profiled column of the timbered granary, implementation project. Bauplan - Detail der profilierten Säule im gezimmerten Speicher, Einreichplan.

21. Rekonstrukce hospodářské části usedlosti na Veselém Kopci, 1996, foto P. Kolek, fotoarchiv SLS Vysocina. Reconstruction of the agricultural part of the farmstead at Veselý Kopec in 1996. Wiederaufbau des Wirtschaftsteils im Freilichtmuseum Veselý Kopec im Jahre 1996.

22. Hospodářské křídlo usedlosti čp. 19 po rekonstrukci na Veselém Kopci, 2000, foto J. Häuszler, fotoarchiv SLS Vysočina. Agricultural wing of farmstead No. 19 after the reconstruction at Veselý Kopec. Wirtschaftsflügel des Bauernhofes Hs.-Nr. 19 nach dem Wiederaufbau im Freilichtmuseum Veselý Kopec.

23. Kopie chlévů – klenutí pruské placky na středový sloup, 2000, foto J. Häuszler, fotoarchiv SLS Vysočina. Copy of the cowsheds – vaulted “Prussian cake” based on a central column. Kopie der Ställe – die Preußischen Kappen werden vom Mittelpfosten unterstützt.

24. Usedlost z Mokré Lhoty po dokončení terénních úprav, 2002, foto Z. Pykalová, Státní památkový ústav v Pardubicích, fotoarchiv SLS Vysočina. Farmstead from Mokrá Lhota after the completion of landscaping in 2002. Bauernhof aus Mokrá Lhota nach dem Abschluss der Terrainarbeiten im Jahre 2002.

se statek vrátil do vlastnictví rodu Hrušků. Manželé Jan a Marie Hruškoví i oba jejich synové Jan a Vlastimil hospodařili na 12 hektarech polí a pečovali takřka o 2 hektary lesa. Pěstovali především obilí, brambory a cukrovku, chovali koně, krávy, drobné domácí zvířectvo a měli i větší chov prasat určených k prodeji.

Záchranné práce byly zahájeny na jaře roku 1995, ihned poté kdy došlo k dohodě s majiteli ohledně transferu dřevěných částí sýpky a kolny. Roubená sýpka v patře byla v té době již částečně rozebrána a přestavbou prošla i obytná část – byl odstraněn původní krov, krytina, snížena výška štítu a poškozeny zdobné prvky (obr. 13, 14). Přesto se podařilo zdokumentovat všechny dochované dřevěné prvky a velkou část z nich i zachránit, neboť majitelé měli veškerý materiál rozebrané sýpky ponechaný na hromadě za domem (obr. 15, 16, 17). U zděných konstrukcí bylo možno přesně odvodit původní vzhled. Povyhotovení výkresové, popisné i fotografické dokumentace byly jednotlivé dřevěné i opukové prvky označeny identifikačními čísly a podrobně zaměřeny architektem Dostálem ve spolupráci se zaměstnanci SLS Vysočina (obr. 18).⁵ Následovalo rozebrání a transfer dřevěných částí polootevřené kolny, podstáje, i zbývajících částí patrové sýpky. Projektových

prací na rekonstrukci objektu v areálu Veselého Kopce se ujal opět arch. Petr Dostál (obr. 19, 20). Jedinou změnou oproti původnímu situování usedlosti byl sklon terénu. Zatímco v Mokré Lhotě se dvůr mírně svažoval k obytné části a podél vchodu do domu bylo vyšší zápraží, umístění na Veselém Kopci vyžadovalo výškovou úpravu. Zděný objekt obytné části a chlévů byl navržen k realizaci v SLS v podobě usedlosti po roce 1866. Sestává ze tří konstrukčních celků.

V první fázi byla rekonstruována hospodářská část statku tvořená opukovými nárožními, podstáji a roubenou sýpkou v patře. Obě části se sedlovými střechami kryje šindelová střecha. Ze zápraží vedou dřevěné schody na sýpku sloužící k ukládání obilí a sena. Průjezd dvůr je vpředu uzavřen opukovou klenutou bránou a vstupní brankou, vzadu pod špýcharem jsou vrata umožňující průjezd na humna a menší branka. Stavební povolení bylo vydáno v říjnu roku 1995. Zahájení stavebních prací na Veselém Kopci se datuje do roku 1996, kdy byly provedeny nejprve rozsáhlé terénní úpravy díky značně podmáčenému podloží. Poté následovala vyzdívka nároží z opukového kamene a rekonstrukce dřevěných částí převážně z transferovaného materiálu (obr. 21, 22).

25. Průčelí usedlosti z Mokrě Lhoty, 2002, foto Z. Pykalová, fotoarchiv SLS Vysočina. Facade of the farmstead from Mokrá Lhota. Fassade des Bauernhofes aus Mokrá Lhota.

26. Interiér hlavní světnice usedlosti z Mokrě Lhoty dokumentující domácnost poloviny 20. století, 2002, foto Z. Pykalová, fotoarchiv SLS Vysočina. Interior of the sitting room of the farmstead from Mokrá Lhota documenting a household from the first half of the 20th century. Interieur der Hauptwohnstube im Bauernhof aus Mokrá Lhota, wo der Haushalt vom Mitte des 20. Jahrhunderts präsentiert wird.

27. Interiér zaklenuté vstupní síně usedlosti z Mokrě Lhoty, 2002, foto Z. Pykalová, fotoarchiv SLS Vysočina. Interior of the vaulted entrance hall of the farmstead from Mokrá Lhota. Interieur des gewölbten Hausflurs im Bauernhof aus Mokrá Lhota.

V roce 2000 byla zahájena stavba kopie přízemního opukového domu se sedlovou střechou krytou pálenými taškami. Objekt se třemi okenními osami je rozdělen na obytnou část a chlévy. Vnější boční zeď a zadní průčelní stěna je vyzděna z režného opukového zdiva kladeného do nepravidelných řádků bez omítky. Celé štítové průčelí usedlosti a vnitřní boční zeď je opatřena vápennou omítkou a barevným nátěrem světle modré barvy. Výrazným prvkem je zdobený štít s rostlinným dekorem, datováním 1866, výklenkem s plastikou sv. Jana Nepomuckého a malým okénkem ve vrcholu štítu ve tvaru lunety.

Obytnou část tvoří větší klenutá síň, hlavní světnice, kuchyně vytvořená předělením původní velké světnice a bývalá černá kuchyně s chlebovou pecí a udírnou. Ze síně se vstupuje do obytných i hospodářských prostor. Uprostřed síně původně býval volně ložený opukový kvádr jako světlík na ukládání brambor do klenutého sklepa, ten však na Veselém Kopci nebylo možné díky nevhodnému podloží realizovat. Vnitřní stěny obytných prostor jsou omítnuty vápennou omítkou a opatřeny barevným dekorem. Velmi zajímavou prací a zároveň i výzvou byly chlévy klenuté do pruské placky na středový sloup. Při jejich realizaci jsme využili konzultací se stavitelem Karlem Čunderlem ze Šumperka (obr. 23). Stavební práce byly dokončeny v roce 2001, rozsáhlé terénní úpravy v první polovině roku 2002. Objekt byl slavnostně otevřen v červnu téhož roku (obr. 24, 25).

Interiér usedlosti z Mokré Lhoty představuje bydlení rodiny samostatně hospodařícího zemědělce v první polovině 20. století. Obytná část je zařízena mobiliářem z padesátých let. (obr. 26, 27) Funkční chlebová pec je využívána při nejrůznějších programech pro domácí pečení chleba a podplamenic – chlebových placek. Chlív dnes plní funkci výstavního prostoru, obdobně jako rozsáhlá půda. Pod polootevřenou kolnou jsou uloženy zemědělské stroje tovární výroby – sečka, mlátička *vejtřaska*, samovaz, fukar, obraceč na seno, žací stroj, vyorávač brambor – *čert*, traktor *Buldok* a další hospodářské nářadí. Prostor podstaje je doplněn bedněným chlívkem a králíkárnou. Ve dvoře stojí také venkovní suchá toaleta a hnojiště.

Statek z Mokré Lhoty je nejrozsáhlejším transferovaným objektem v Souboru lidových staveb Vysočina. Spolu s usedlostí z Lezníku a výměnkem ze Širokého Dolu reprezentuje tradiční lidovou architekturu Poličska a Litomyšlska.

Poznámky

- 1 MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia, 1980, s. 286.
- 2 Fotografie je publikována v ŠTĚPÁN, Luďek. Soubor lidových staveb Vysočina – dvacet let od zpřístupnění prvního objektu. *Zprávy památkové péče*. 1992, 8, s. 21.
- 3 Státní okresní archiv Chrudim, Fond Vysoké Mýto, inv. č. 34. Mapa Stablního katastru obce Mokrá Lhota, 1839, inv. č. 243.
- 4 Státní oblastí archiv Zámorsk, Fond Pozemkové knihy okresního soudu Vysoké Mýto, 1570–1885, č. 393. Velkostatek Nové Hradky, Gruntovní rustikální kniha 1730–1844, Mokrá Lhota, inv. č. 272.
- 5 Stavebněhistorický průzkum prováděli pracovníci SLS Vysočina společně s architektem Petrem Dostálem v roce 1995. Uložen je v archivu SLS Vysočina.

Transfer and reconstruction of a polygonal barn from Sádek near Polička and a farmstead from Mokrá Lhota

Magda Křivanová, National Heritage Institute, Territorial Heritage Administration in Sychrov, Open-Air Museum Vysočina

Keywords: Open-Air Museum Vysočina, polygonal barn, farmstead, transfer, reconstruction

Fourteen-sided polygonal barn of the house No. 20 from Sádek near Polička

The fourteen-sided polygonal barn formed a detached part of a vast farmstead with a two-storey house No. 20. It was built in the second half of the 17th century; a 1680 dating has survived on one of the beams. Unfortunately, almost no documentation concerning the transfer of the barn exists. The polygonal barn was disassembled in Sádek at the beginning of 1971, due to an acute danger of destruction in the original place. The last surviving photograph documenting the condition of the barn before its disassembly is from 1969. The barn was disassembled by a group of workers in the employ of the Pardubice Regional National Heritage and Nature Protection Centre in a situation when no decision had been made about its future. The only two surviving photographs documenting the disassembly of the barn, taken by Professor Richard Jeřábek of Masaryk University in Brno, depict the phase before the disassembly of the outside walls and the roof truss supporting column. The barn was temporarily stored after its disassembly. In 1972, architect Libor Černík of the Pardubice Regional National Heritage and Nature Protection Centre suggested that the barn should be sited at Veselý Kopec as a part of a future exposition of vernacular buildings. All the building elements were transferred at the turn of 1972 and 1973, and the reconstruction of the unique building started, performed by a group of local craftsmen and volunteers led by Mr Luděk Štěpán, the founder of the Collection of Vernacular Buildings. Everything was done empirically, without detailed knowledge of the original condition of the building, under the methodological supervision of architect Černík. The construction of the barn is based on four massive columns around the threshing floor, which carry a large grid, and on timbered perimeter walls in the shape of a fourteen-sided polygon with a significantly raised entrance. The central part of the roof has a collar-beam truss laid on the innermost horizontal beams of the grid. The rafters carrying the roofing above the polygonal closures lean directly against the walls at the bottom and have no collar beams. The roof is covered with shingles made by the Collective of Disabled Persons in Proseč. We believe that thanks to several factors including common sense and the

dexterous hands of the old craftsmen, the reconstruction was quite successful, although several elements of the roof truss supporting column damaged during the disassembly were not reconstructed in all detail. The fourteen-sided barn, probably the only surviving barn with this number of sides in the European context, was opened to the public in 1973.

Farmstead No. 19 from Mokrá Lhota near Nové Hradky

The preparatory works for the transfer of a larger farmstead documenting farming in the Polička and Lito-myšl region in the first half of the 20th century started in the first half of the 1980s when several monuments were selected, but no transfer took place. During a field survey in 1995, a farmstead was found whose agricultural part was in danger of utter destruction in its original location and whose living space had undergone a rather radical reconstruction. It was the farmhouse No. 19 from Mokrá Lhota near Nové Hradky. The brick farmhouse No. 19 was built on the site of an earlier wooden farmstead which had consisted of a living part, a granary and a shed. The earliest written report about the farmstead is from the beginning of the 18th century. In 1866, the living part was radically reconstructed, brick cowsheds built, the facade adjusted, the half-open shed extended and the yard enclosed. The farmstead had originally included a four-sided timbered barn covered by shingles, which was demolished in the 1960s. The rescue works commenced in the spring of 1995 following an agreement with the owners of the farmstead concerning the transfer of the wooden parts of the granary and the shed. Detailed documentation of all preserved parts including those already disassembled was followed by the disassembly of the wooden parts of the sub-stable and of the remaining parts of the upstairs granary and their transfer to Veselý Kopec. The reconstruction of the monument in the Veselý Kopec compound was designed by architect Petr Dostál. A copy of the brick living part and the cowsheds was designed in the form the farmstead had had after 1866. The first phase in 1996–1998 included extensive earth moving followed by the reconstruction of the agricultural part of the farmhouse consisting of marlstone corners, the sub-stable and the upstairs timbered granary,

all covered by a shingle roof. The construction of a copy of the single-storey marlstone house with a saddle roof covered by fired tiles began in 2000. The building is divided into the living part and the cowsheds. A significant feature of the building is a gable decorated with plant decoration with 1866 dating, a niche with a sculpture of St John of Nepomuk, and a small window in the top part of the gable in the shape of a lunette. The living part comprises a large vaulted hall, the main sitting room, the kitchen created by dividing the original large sitting room,

and the former smoke kitchen with a bread oven and a smokery. Very interesting and challenging work concerned the cowsheds, which are vaulted into the form called *Prussian cake* based on a central column. The construction works were finished in 2001 and the final landscaping in the first half of 2002. The monument was inaugurated in June 2002. The interior of the farmstead from Mokr Lhota represents the home of an independent farmer's family in the first half of the 20th century.

Die Transferierung und der Wiederaufbau der polygonalen Scheune aus Sdek nahe Polika und des Bauernhofes aus Mokr Lhota

Magda Křivanov, Nationalinstitut für Denkmalpflege, Gebietsdenkmalschutzverwaltung auf Sichrow (Sychrov), Freilichtmuseum Vysoina

Schlüsselwörter: Freilichtmuseum Vysoina, polygonale Scheune, Bauernhof, Transferierung, Wiederaufbau

Vierzehneckige polygonale Scheune vom Bauernhof Hs.-Nr. 20 in Sdek nahe Polika

Die vierzehneckige polygonale Scheune bildete einen alleinstehenden Teil des geräumigen Bauernhofes mit dem einstckigen Haus Hs.-Nr. 20. Sie wurde in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts erbaut, denn auf einem Balken des Dachstuhls ist die Jahreszahl 1680 zu lesen. Es sind leider nahezu keine Schriftstücke zu der Transferierung dieser Scheune erhalten. Der polygonale Bau wurde bereits Anfang des Jahres 1971 in Sdek abgebaut, denn es drohte, dass er an seinem ursprünglichen Erbauungsort sofort vernichtet wird. Das letzte Foto, welches den Zustand vor dem Abbau dokumentiert, stammt aus dem Jahre 1969. Die Scheune wurde durch eine Gruppe von Arbeitern abgebaut, welche diese Tätigkeit im Auftrag der Landkreiszeitstelle für Denkmalpflege und Naturschutz in Pardubitz (Krajsk středisko sttn pamtkov pé a ochrany přrody v Padubicch, KSSPPOP) ausführten, ohne dass über die weitere Bestimmung der Scheune entschieden worden war. Die einzigen zwei Fotografien vom Abbau zeigen die Phase vor dem Abtragen der Umfassungsmauern und des den Dachstuhl tragenden Konstruktionsgersts. Sie wurden von Prof. Richard Jeřbek von der Universität in Brno (Brünn) aufgenommen. Nach dem Abbau wurde die Scheune provisorisch gelagert. Arch. Libor ernk von der KSSPPOP in Pardubice schlug im Jahre 1972 vor, dass die Scheune auf Vesel Kopec aufgestellt

und somit zum Bestandteil des künftigen Freilichtmuseums wird. Zwischen 1972–1973 wurden alle Konstruktionselemente befördert, woraufhin der Wiederaufbau dieses einzigartigen Objekts durch eine Gruppe von örtlichen Handwerkern und Freiwilligen unter der Leitung von Herrn Luděk Štěpn, dem Gründer des Freilichtmuseums namens Soubor lidovch staveb Vysoina, in Angriff genommen wurde. Der Wiederaufbau erfolgte allerdings ohne ausführliche Kenntnis vom ursprünglichen Zustand, nur aufgrund der empirischen Erkenntnisse unter der methodischen Leitung von Arch. ernk durchgeführt. Die Basis der Konstruktion von der Scheune bilden vier mächtige, längs der Tenne aufgestellte Pfosten, welche einen mächtigen Rost tragen, sowie die in der Blockbauweise einrichteten Umfassungsmauern des Vierzehnecks mit einer stark erhöhten Einfahrt. Der mittlere Teil der Scheune wurde mit einem Kehlbalkendach versehen, das auf den seitlichen waagerechten Balken des Rostes sitzt. Die Dachsparren, welche die Dachhaut über den polygonalen Abschlüssen tragen, stützen sich direkt auf die Umfassungswände und blieben ohne Kehlbalken. Das Dach wurde mit Schindeln bedeckt, welche die Invalidengenosenschaft aus Prose anfertigte. Wir vermuten, dass dieser Wiederaufbau dank des Zusammenspiels von mehreren Umständen – dem gesunden Bauernverstand und dem Können von alten Handwerkern – relativ erfolgreich war, obwohl einige Teile des Dachstuhls während des Abbaus zerstört wurden und deshalb nicht in allen Details erneuert werden

konnten. Die vierzehneckige Scheune, welche wohl die einzige erhaltene Scheune mit dieser Anzahl von Ecken im europäischen Raum darstellt, wurde im Jahre 1973 der Öffentlichkeit zugänglich gemacht.

Bauernhof Hs.-Nr. 19 aus Mokr Lhota nahe Nov Hrady

Die Vorbereitung für die Transferierung eines größeren Bauernhofes, welcher die Bewirtschaftung der Region um die Städte Policka (Politschka) und Litomysl (Leitomischl) in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts belegen würde, wurde bereits in der Mitte der 1980er Jahre getroffen. Obwohl einige Objekte für die Transferierung ausgesucht worden waren, kam ihre Übertragung jedoch nie zustande. Erst im Jahre 1995 wurde während der Feldforschung ein Gehof gefunden, dem eine völlige Vernichtung des Wirtschaftsteiles drohte und dessen Wohnteile bereits nahezu radikal umgebaut wurden. Es handelte sich um den Bauernhof Hs.-Nr. 19 in Mokr Lhota nahe Nov Hrady (Gratzen). Der gemauerte Bauernhof Hs.-Nr. 19 ersetzte eine viel ältere, aus Holz gebaute Hofstelle, die aus einem Wohnteil, einem Speicher und einem Schuppen bestand. Der älteste bisher bekannte schriftliche Beleg von der Existenz dieses Gehofes stammt vom Anfang des 18. Jahrhunderts. 1866 wurde der Wohnteil gänzlich umgebaut, zudem wurden gemauerte Stallungen gebaut und die Hausfront neu hergerichtet, womit auch die Erweiterung des halboffenen Schuppens und die Schließung des Hofes zusammenhingen. Zum Bauernhof gehörte ursprünglich auch eine vierseitige, gezimmerte, Scheune mit Strohdach, welche in den 1960er Jahren niedergerissen wurde. Die Rettungsarbeiten wurden im Frühling 1995 in Gang gesetzt, nachdem mit den Besitzern eine Absprache hinsichtlich der Transferierung der gezimmerten Teile vom Speicher und Schuppen getroffen wurde. Ehe die Holzteile vom

Schuppen und von restlichen Teilen des einstöckigen Speichers abgebaut und auf Vesely Kopec befördert wurden, wurden alle erhaltenen Elemente, mitsamt den bereits demontierten, ausführlich dokumentiert. Das Ausarbeiten der Bauzeichnung zum Wiederaufbau des Objekts im Areal des Freilichtmuseums Vesely Kopec wurde Arch. Petr Dostal anvertraut. Die Kopie der gemauerten Teile, also des Wohnteiles und der Stallungen, behielt die Form aus der Zeit nach 1866. In der ersten Phase wurden in den Jahren 1996–1998 umfangreiche Terrainarbeiten ausgeführt, woraufhin der Wirtschaftsteil des Bauernhofes wiederaufgebaut wurde. Dieser bestand aus Gebaudecken aus Planer, aus dem Schuppen und dem in Blockbauweise errichteten Speicher im Obergeschoss, beides erhielt ein Schindeldach. Im Jahre 2000 wurde der Ausbau einer Kopie vom Flachbau aus Planer mit einem mit Dachziegeln bedeckten Satteldach in Angriff genommen. Das Objekt ist in einen Wohnteil und in Ställe geteilt. Eine Besonderheit stellt der mit Pflanzendekor geschmückte Giebel mit der Jahreszahl 1866, mit einer Nische mit einer Statue des hl. Johannes Nepomuk und einem kleinen, lunetenformigen Fensterchen in der Giebelspitze dar. Der Wohnteil besteht aus einem größeren gewölbten Flur, einer Hauptstube, einer durch das Abtrennen der ursprünglichen großen Stube entstandenen Küche und ehemaliger Rauchküche mit Brotofen und Raucherkammer. Eine sehr interessante Arbeit und gleichzeitig eine Herausforderung waren die Stallungen mit den auf dem Mittelposten ruhenden Preußischen Kappen. Die Bauarbeiten wurden im Jahre 2001 abgeschlossen, woraufhin in der ersten Jahreshälfte 2002 das Terrain hergerichtet wurde. Das Objekt wurde im Juni feierlich eröffnet. Im Inneren des Bauernhofes aus Mokr Lhota wird die Wohnkultur einer Familie eines allein wirtschaftenden Bauern aus der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts präsentiert.

**Historie a transfer polygonálních stodol z Durdic a Želejova
do Muzea lidových staveb v Kouřimi**

Historie a transfer polygonálních stodol z Durdic a Želejova do Muzea lidových staveb v Kouřimi

Ernest Fábik, Vladimír Rišlink

Klíčová slova: Durdice, Želejov, Muzeum lidových staveb Kouřim, transfer, polygonální stodola

V muzeu lidových staveb v Kouřimi (MLS Kouřim) se nacházejí dvě významné památky lidové architektury. Jsou jimi polygonální stodola z Durdic čp. 7 (okres Benešov) a z Želejova čp. 3 (okres Jičín). Stodola z Durdic je nejstarší dochovanou stavbou tohoto typu na území České republiky a zároveň jednou z našich nejstarších roubených hospodářských staveb. Obdobně i stodola ze Želejova je významnou starobyloou památkou lidové architektury. Přestože obě stodoly v minulosti neunikaly zájmu odborníků, nikdy o nich nevznikl text, který by je blíže představil po historické a architektonické stránce. Tato kapitola, která se věnuje především transferu objektů, poskytuje prostor tento nedostatek alespoň částečně doplnit. Je to však úkol v mnohém obtížný. Vystalé problémy a otázky dnes již nemůžeme konfrontovat s objektem in situ. K oběma objektům navíc existuje jen skromná dokumentace a výpovědní hodnota konstrukcí je po transferech a opravách komplikovaná. Přesto lze podrobným porovnáním fotografické dokumentace a plánů se současným stavem vcelku uspokojivě zhodnotit rozsah novodobých oprav a původního materiálu.

Stodoly se jako typ lidové stavby vyskytují v různých formách po celé Evropě. Jejich účel je všude obdobný – poskytovaly krytý prostor pro uschování a výmlat obilí, uložení slámy a případně i plev. O původu polygonální konstrukce stodol a důvodech jejího užívání byla vyslovena řada názorů.¹ Nejčastěji se uvádí hospodárnost se dřevem, větší odolnost vůči větru, pohodlné skladování a větrání obilí v polygonálních pernách, komunikační důvody (nepřekážely zde ostré rohy), zvětšení skladovacího prostoru či využití nadbytečného materiálu (přebytku slámy). V Čechách byly polygonální stodoly rozšířeny nejvíce ve dvou oblastech. Na severovýchodě v oblasti jdoucí od Podkrkonoší na jih přes Českou tabuli, kde obchází Hradec Králové k Podorlicku a pokračuje na jih k Železným horám, Svitavské pahorkatině a zastavuje se v severní části Českomoravské vrchoviny. Druhá velká oblast je na jihu středních a severu jižních Čech. Několik menších oblastí výskytu najdeme také na Plzeňsku, Českokubějovicku, Českosobrodsku, Novojičínsku a Ostravsku.

Výzkumem polygonálních stodol se v 50. a 60. letech zabývali především etnograf Emanuel Baláš a architekt Ladislav Štěpánek. Materiály z jejich terénních průzkumů jsou velmi hodnotné, jelikož řada ze zdokumentovaných objektů brzy poté zanikla nebo byla odstraněna. Výsledky svých průzkumů shrnuli v několika článcích a zprávách, kde si oba všimli želejovské i durdické stodoly.² Když v průběhu 60. let začala ožívat myšlenka kouřimského muzea v přírodě, právě L. Štěpánek byl jedním ze zakládajících členů odborné komise pro výstavbu muzea a také tvůrcem jeho prvotního architektonického konceptu. Ten původně zahrnoval pouze stodolu z Durdic a objekty přenesené ze záplavové oblasti vodního díla Švihov. Durdická stodola byla do areálu přesunuta jako první památka lidové architektury v roce 1972, o pět let později přibyla stodola ze Želejova.

Základním pramenem pro tento text je dokumentace uložená v Muzeu lidových staveb v Kouřimi a Regionálním muzeu v Kolíně (RM Kolín). Zde je ke každému objektu uloženo několik dokumentačních fotografií in situ, fotografie z výstavby objektů v muzeu, půdorysy a jednoduché řezy objekty, krátké stavební popisy, připomínky ke znovuvýstavbě, korespondence, smlouvy

1. Durdice čp. 7, mapa stabilního katastru Arnoštovice, 1840, Ústřední archiv zeměměřičství a katastru Zeměměřičského úřadu. Durdice No. 7, map of the Land Registry Arnoštovice. Durdice Hs.-Nr. 7, Plan des Stablen Katasters Arnoštovice.

2. Durdice čp. 7, stodola in situ, pohled od JZ, 1970, foto J. Čepelák, RM Kolín. Durdice No. 7, the barn in situ, view from SW. Durdice Hs.-Nr. 7, Scheune in situ, Ansicht von Südwesten.

o objektech a také stavební deník. Ve sbírkách Etnologického ústavu Akademie věd ČR se nachází nezpracovaná pozůstalost E. Baláše a L. Štěpánka. Zde se dá najít několik fotografií objektů in situ a někdy i krátké dokumentační zprávy. Z historických pramenů byla použita Berní rula, císařské otisky stabilního katastru, indikační skici a také příslušné matriky. Informace z pramenů doplnilo v lednu 2016 dendrochronologické datování provedené T. Kynclem.

Stodola z Durdic čp. 7

Popis obce a základní prameny

Malá ves Durdice (okr. Benešov) leží 3 km severozápadně od Votic v kopcovité krajině Vlašimské pahorkatiny ve výšce kolem 500 m. n. m. Ves dnes tvoří 13 čísel popisných. Na mapě stabilního katastru z roku 1840 je zakresleno 7 usedlostí a jedna menší chalupnická usedlost.³ Většina objektů je značena žlutě jako spalná – dřevěná. Čp. 7 se nachází v severozápadní části obce a je jednou ze dvou největších usedlostí. Dvůr s domem a hospodářskou budovou stojí na stavební parcele č. 37. Stodola stojí opodál na stavební parcele č. 38 orientovaná podélně ve směru sever-jih. Půdorys stodoly je zakreslen zjednodušeně jako obdélný.⁴

V Berní rule z roku 1654 nalezneme v obci Durdice sedm osedlých.⁵ Jeden ze dvou největších statků patřil Jakubu Hrubému.⁶ S tímto jménem se setkáváme

později v matrikách farního úřadu Arnoštovice právě na usedlosti čp. 7, kterou držel rod Hrubých až do konce 18. století.⁷ Po nich usedlost přešla do rukou rodu Mikulášků a od poslední čtvrtiny 19. století až doposud zde žije rodina Kramperových.

Z dalších pramenů je nejdůležitějším informačním zdrojem fotodokumentace. V roce 1970 stodolu fotograficky zdokumentoval zaměstnanec RM Kolín Josef Čepelák. Dokumentace obsahuje dvanáct fotografií o velikosti 9 x 13 cm, z nichž jsou čtyři celkové pohledy a osm detailů. Pohledy zobrazují stodolu dvakrát od jihozápadu, jednou od jihovýchodu a jednou od severozápadu. Stodole zde již z větší části chybí došková krytina a místy i laťování, roubení stěn se zdá v relativně dobrém stavu. Detaily zobrazují jihozápadní nároží, středový sloup s pásky v jižní perně, detail rybinových spojů, sloup s pásky při špaletě vjezdu, vrchol doškové střechy ukončené šindelovou stříškou, dvakrát jihozápadní špaletu při vratech, polygonální uzavření jižní perny a pohled na severní pernu od západu. V pozůstalosti L. Štěpánka uložené v Etnologickém ústavu se podařilo dohledat čtyři nedatované fotografie o velikosti 6 x 6 cm. Na první pohled je zřejmé, že fotografie byly pořízeny před dokumentací J. Čepeláka, nejspíš v 60. a možná již v 50. letech 20. století. Prvé dvě zobrazují stodolu od západu a severozápadu.⁸ Střecha s doškovou krytinou je zde ještě v relativně dobrém stavu, k perně na severovýchodu přiléhá přístodůlek krytý taškami. Druhé dvě fotografie jsou

mladší, došky na střeše jsou již prořídle, přístodůlek ještě stojí.⁹ Ostatní fotodokumentace pochází z roku 1975 z výstavby stodoly v MLS Kouřim. Na šesti dochovaných fotografiích vidíme stavbu stěn, krovu, pokládání a nátěr šindele na střeše.

Plánová dokumentace k objektu je poměrně skoupá. V MLS Kouřim je uloženo pouze několik jednoduchých překreslených terénních náčrtků. Nalezneme zde půdorys, podélný řez středem a příčný řez v měřítku 1 : 100. Plány obsahují jen základní rozměry bez zřetele na větší detaily. Malý schématický půdorys a řez stodolou najdeme v článku L. Štěpánka¹⁰ a také v Menclově *Lidové architektuře v Československu*.¹¹

Historie transferu

Stodola z Durdic byla první památkou lidové architektury přenesenou do MLS Kouřim. V roce 1969 byla stodola prohlédnuta L. Štěpánkem a odhadnuta O. Váňou. Následující rok v červnu byla zdokumentována J. Čepelákem a na podzim započal její přesun do MLS Kouřim. Pro nové umístění byla zvolena nepříliš

vhodná plocha při vstupu do muzea. Stodola zde stála na úzké terase mezi dvěma terénními schody, kde mohla být prezentována jen jako solitér bez vhodné návaznosti na okolní terén. V počátcích existence muzea však nebylo příliš na výběr, prostor muzea byl omezen na úzký pruh podél potoka, kam bylo zamýšleno usadit vedle durdické stodoly i objekty ze zátopové oblasti vodní nádrže Švihov. Nevhodnost usazení si uvědomoval i L. Štěpánek, který v *Připomínkách k rozebrání a znovupostavení stodoly z Durdic čp. 7 z října 1969* poukazoval na to, že: „Pro správnou orientaci budovy na místě není vyhlédnutý pozemek ideální. Je třeba pro zabránění pozdější kritiky stodolu tam postavit částečně šikmo, aby co možná alespoň naznačovala možnost vjezdu a výjezdu z mlatu.“¹² Dne 12. 6. 1972 započala výstavba stodoly v MLS Kouřim. O měsíc později bylo hotovo roubení, střecha a podezdívka. V roce 1973 byla vyrobena a usazena vrata. V létě 1974 byl na trámy aplikován postřík Wolmanitem. V lednu 1975 byl dán souhlas k pokrytí střechy šindelem, k jehož provedení došlo v červnu. V červenci byly do stodoly uloženy sbírky strojů a nářadí a 8. 7. 1975 byla stavba předána.

3. Durdice čp. 7, výstavba stodoly z Durdic ve skanzenu, 1972, RM Kolín. Durdice No. 7, construction of the barn from Durdice in the open-air museum. Durdice Hs.-Nr. 7, Wiederaufbau der Scheune aus Durdice im Freilichtmuseum.

4. Stodola z Durdic čp.7 ve skanzenu, asi 1974, foto L. Štěpánek, archiv Etnologického ústav Akademie věd České republiky. Durdice No. 7, the barn from Durdice in the open-air museum. Durdice Hs.-Nr. 7, Scheune aus Durdice im Freilichtmuseum.

V souvislosti s přesunem je třeba vyvrátit domněnku, že durdická stodola mohla být složena nebo doplněna materiálem z jiné polygonální stodoly, kterých bylo v obci Durdice dříve několik. Z korespondence z let 1975–1976 mezi Alenou Pospíšilovou z RM Kolín a Ladislavem Drábem z čp. 8 v Durdicích vyplývá, že při čp. 8 stála také polygonální stodola. Na základě majitelovy žádosti z května 1975 byla kvůli havarijnímu stavu stodoly z objektu sejmuta památková ochrana. Brzy se přistoupilo k demolici, kdy měl být použitelný materiál převzat pracovníky Okresního muzea v Kolíně. V dopise z května 1976 se však dočítáme, že zbylý materiál ze stodoly již muzeum nemůže upotřebit a proto Pospíšilová majitele žádá, aby zbytek stavby zlikvidoval sám.

V roce 2011 bylo v návaznosti na změnu koncepce dostavby MLS v Kouřimi rozhodnuto o uskutečnění druhého transferu stodoly – tentokrát v rámci muzejního areálu, na nově zvolené místo, kde památka měla tvořit součást plánované usedlosti z Podblanicka. Novou polohu určila přepracovaná koncepce dostavby

muzea, vedená snahou vytvořit z památek lidové architektury, dosud vytržených z kontextu jako architektonické solitéry, logicky působící celky, které alespoň částečně mohou evokovat původní funkci těchto staveb v zástavbě historických venkovských sídel. Na problematicky zvoleném pozemku při severovýchodním okraji muzejního areálu, kde byla stodola znovupostavena v letech 1972–1975, navíc tato stavba bránila uskutečnění záměru zřízení vstupní budovy muzea. Vlastní transfer byl zahájen v březnu roku 2012 rozebráním stodoly, v dubnu byly na novém místě položeny základy a vyzděna podezdívka z lomového kamene, v letních měsících došlo k opětovnému sestavení tesařských konstrukcí, přičemž bylo nutné přistoupit k výměně některých dožilých prvků. Jako materiál pro tyto náhrady byly částečně použity historické trámy vyřazené při obnově jezuitské koleje v Kutné Hoře. Ze statických důvodů bylo bohužel nutné nahradit také narušený vazný trám s malovaným vročením, osazený nad oplotní jižní perny. Na jeho kopii byl v původním umístění znovu namalován letopočet 1648, který pro příznání

5. Durdice čp. 7, rozebírání stodoly při druhém transferu, 2012, foto V. Rišlink, RM Kolín. Durdice No. 7, disassembly of the barn before the second transfer. Durdice Hs.-Nr. 7, Abbau der Scheune während der zweiten Transferierung.

této novodobé úpravy doplnily ještě shodně provedené letopočty 1972 a 2012, připomínající oba novodobé transfery. Původní trám s vročením byl po konzervaci instalován jako muzejní exponát v interiéru stodoly. Transfer památky byl dokončen v dubnu roku 2013 osazením doškové krytiny ze žitné slámy, která stavbě po čtyřech desítkách let nevhodného pokrytí dřevěným šindelem vrátila její původní výraz. Objekt je dnes orientován ve směru severovýchod – jihozápad, čímž alespoň přibližně odpovídá orientaci in situ, která byla ve směru sever – jih. Na podzim roku 2013 byl za stodolou založen menší sad starých odrůd ovocných dřevin, který na přelomu let 2014–2015 obklopil pletený proutěný plot, dotvářející prostředí této starobylé památky lidové architektury.

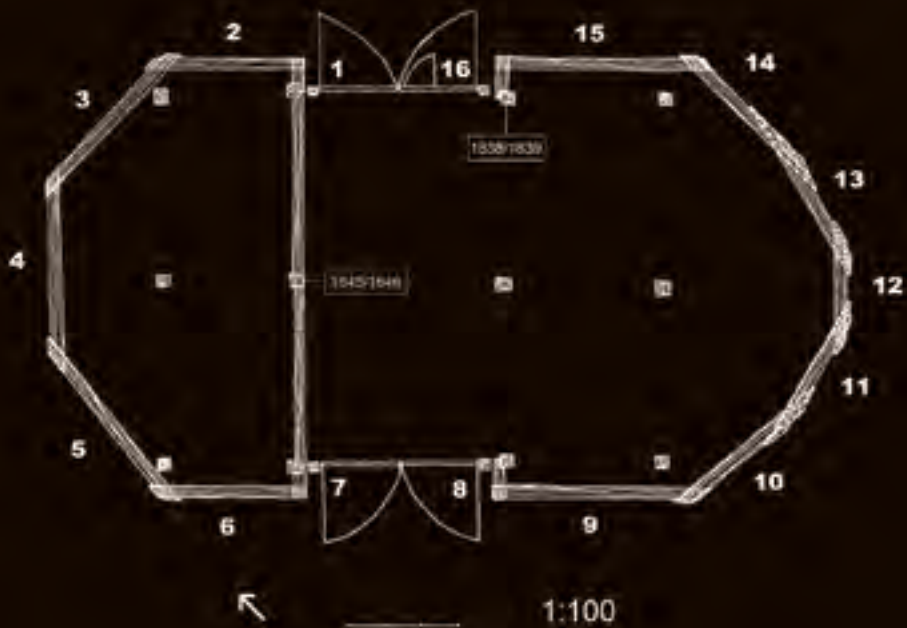
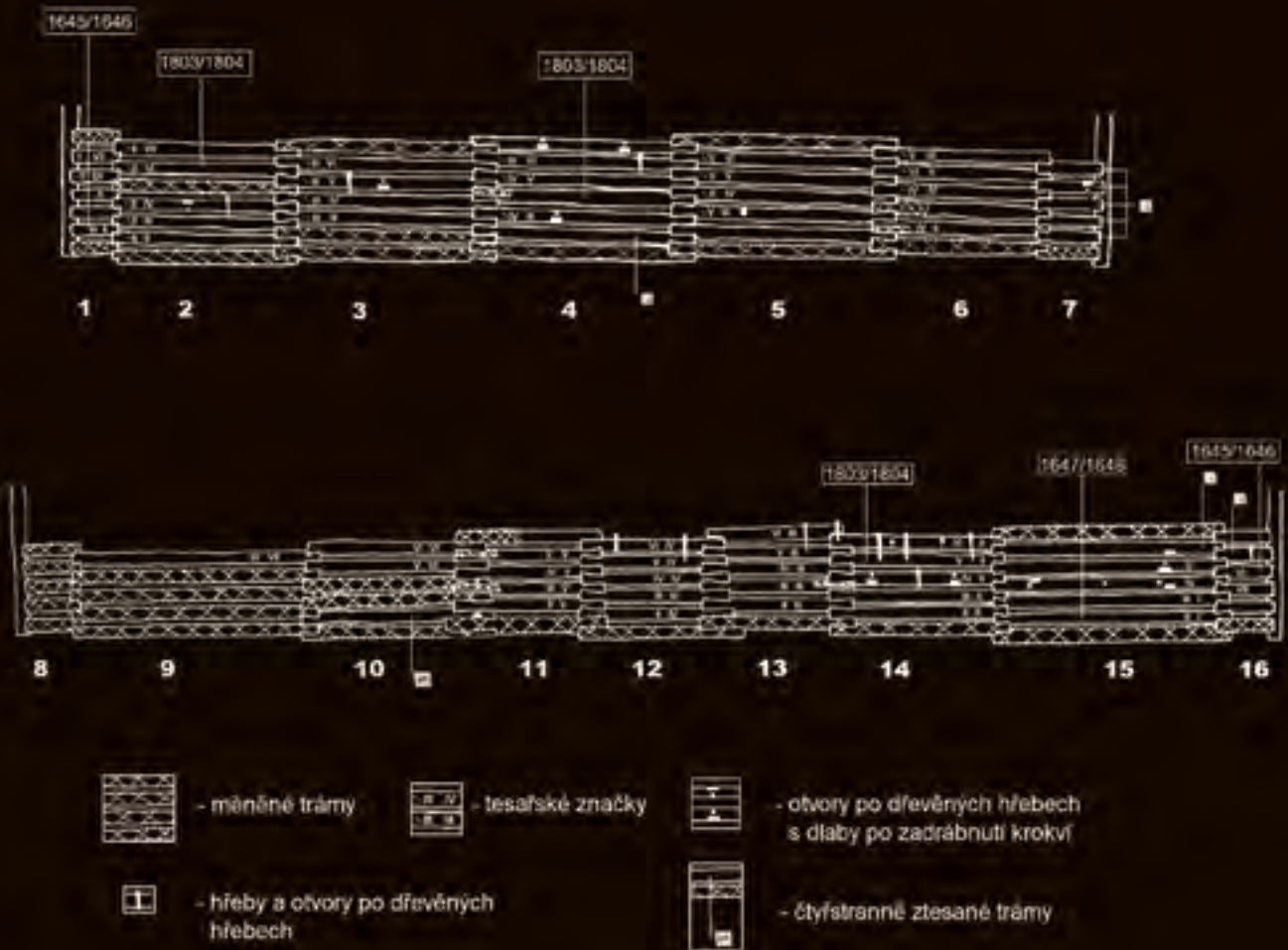
Poznámky ke konstrukci stodoly

Durdická stodola má tradiční trojdílný půdorys, tvořený ve středu průjezdným mlatem a po stranách nestejně velkými polygonálními perny. Jižní pětiboká perna je menší než severní sedmiboká.¹³ Na původním

místě stodola stála v mírném svahu, který klesal od jihu k severu. Terén vyrovnávala podezdívka z lomového kamene.

Stěny objektu jsou z dvoustranně a sporadicky i ze čtyřstranně hraněných trámů na nárožích spojených na rybinu. Mezery mezi trámy nejsou ničím vyplněny. Výška trámů se pohybuje od 18 do 35 cm, šířka od 17 do 23 cm. Výška stěn i s podezdívkou se pohybuje od 200 do 230 cm. Na některých trámech jsou zřetelné záseky po nasekávání kulatiny před jejím hraněním. Ve skladbě stěn je použito několik trámů s dlaby a vyvrtanými otvory pro dřevěný hřeb, který je v otvoru často zachován. Otvory mají průměr kolem 4 cm a prochází trámy buď šikmo, kdy může být okolo místa vrtu vybrán dlab, nebo rovně skrz celý nebo jen část trámu. Trámy s šikmo vyvrtanými otvory patří starším okapovým vaznicím, rovně vyvrтанé otvory sloužily ke ztužení dosedajících vrstev roubení dřevěným hřebem.

Při prvním přesunu byly trámy stěn opatřeny tešařskými značkami v podobě římských číslic. Každá perna je značena zvlášť. Trámy jižní perny jsou značeny

6. Durdice čp. 7 – půdorys a schéma stěn, vypracoval E. Fábik. Durdice No. 7 – ground plan and schema of the walls. Durdice Hs.-Nr. 7 - Grundriss und Wandschema.

7. Durdice čp. 7, stodola po druhém transferu, 2015, foto V. Rišlink, RM Kolín. Durdice No. 7, the barn after the second transfer. Durdice Hs.-Nr. 7, Scheune nach der zweiten Transferierung.

(zleva doprava) nalevo skloněným zásekem a číslem stěny (od I do VI)¹⁴ a polohou trámu ve stěně počítanou od spodu. Trámy severní perny jsou značeny nejdříve polohou trámu ve stěně (značeno opět od spodu nahoru) a potom číslem stěny (od I do VII).¹⁵ Značky jsou vytvořeny ostrým dlátem o šířce 2,5 cm. V některých místech se po úderu dláto propadlo do zetlelého dřeva, dá se proto předpokládat, že se nejedná o staré značky, ale značky vytvořené při prvotním transferu. Při výstavbě objektu v muzeu byly některé trámy vyměněny za nové řezané trámy. Při druhém transferu byly tyto trámy přebroušeny a byly opraveny některé další trámy, většinou plátováním a plombováním, čímž se ponechalo možné maximum z původní hmoty. Povrch vyměněných trámů je přisekán šířčinou nebo je opracován hoblíkem uběrákem.

Konstrukci krovu tvoří dvě patra vynesena sloupy. První patro stojí na 12 sloupech s kamenným podkladem vynášejících vaznicový rošt, na němž stojí druhé patro se čtyřmi stojatými stolicemi nesoucími

hřebenovou vaznici. Vaznicový rošt je v pernách usazen na třech sloupech před polygonálním závěrem a na třech sloupech v oplotni. V podélném směru sloupy vynášejí okapovou vaznici, se kterou jsou v prostoru peren provázány dvojitými pásky. Pod okapovou vaznicí je přichycen překladový trám průjezdných vrat. Sloupy jsou od stěn v odstupu určeném špaletou vjezdu hloubkou asi 80 cm. Trámy tvořící stěnu špalety jsou se sloupy spojeny masivním přeplátováním, dříve navíc zajištěné dřevěným hřebem (dnes železným), po kterém v trámech zůstal otvor. Na špaletu v příčném směru navazuje bedněná oploteň, která byla v severní perně pro potřeby muzea odstraněna. V příčném směru jsou sloupy ve vrchu začepovány do vazných trámů, se kterými jsou opět ztuženy pásky. V druhém patře jsou do vazných trámů nad sloupy usazeny čtyři stojaté stolice vynášející vrcholovou vaznici, se kterou jsou provázány jednoduchými pásky. Stolice jsou navíc ztuženy šikmými vzpěrami s příčnými vaznými trámy. Na vrcholovou vaznici jsou ještě usazeny hambalky svazující krokve.

Zajímavé výsledky přineslo dendrochronologické datování stěn objektu.¹⁶ Z něj vyšly tři horizonty stáří trámů. Nejstarší byly pokáceny v letech 1645–1648, což odpovídá vročení stodoly do roku 1648 uvedené na vazném trámu nad oplotní jižní perny.¹⁷ Druhým horizontem jsou roky 1803–1804, třetím roky 1838–1839, ze kterého pochází pouze sloup ze severní perny u západní špalety. Datování odpovídá i rozdílné užití dřeva.

Nejstarší trámy stěn jsou z borovice, původní sloup pod vaznicí s vročením je z jedle. Mladší trámy stěn jsou z jedle a smrku. Rozdílné datování trámů a druhotně použité okapové vaznice vypovídají o stavební úpravě z počátku 19. století, kdy pravděpodobně došlo k výměně a možná i k navýšení stěn stodoly.¹⁸

Stodola ze Želejova čp. 3

Popis obce a základní prameny

Ves Želejov (okres Jičín) leží 3,5 km severozápadně od obce Miletín na rozhraní Jičínské pahorkatiny a Krkonošského podhůří v nadmořské výšce kolem 450 m. Ves má nepravidelnou zástavbu rozbíhající se radiálně od původně oválné návsi. Na mapě stabilního katastru z roku 1841 vidíme dvanáct usedlostí a několik menších chalup.¹⁹ Objekty jsou většinou značeny žlutě jako dřevěné, v menší míře se objevují objekty značené červeně jako zděné. Na mapě jsou také dobře rozpoznatelné polygonální stodoly, které jsou ve vsi hned u pěti usedlostí na stavebních parcelách 2, 10, 14, 22 a 23 a snad i 6. Pokud můžeme věřit zobrazení, tak se zdá, že stodoly na parcele 10 a 22 jsou zakresleny jen s jednou polygonální pernou, což by nebylo neobvyklé. Usedlost čp. 3 je zakreslena na parcele č. 4, za níž je na východě na stavební parcele č. 2 zobrazena stodola orientovaná podélně ve směru sever – jih.

V Berní rule je k obci Želejov uvedeno pět sedláků a tři pustá stavení. Mezi pustými staveními je zapísáno stavení Noskovo.²⁰ Se jménem Nosek se později

setkáváme v matrikách farního úřadu Miletín na usedlosti čp. 3, a to od poloviny 18. století až do roku 1932, kdy usedlost přešla na rodinu Krtonoškovu.²¹

Z dalších pramenů opět zaujímá důležité místo fotodokumentace. V MLS Kouřim je uloženo jen několik fotografií. Nejstarší pochází pravděpodobně ze začátku 20. století, je na ní zobrazena rodina hospodáře a pomocníci na dvoře usedlosti. Na usedlost se díváme od severovýchodu, vidíme zde část stodoly s doškovou krytinou a za ní napravo dům. Další sedm fotografií pochází z průběhu 60. let (z let 1961, 1966, a 1969), stodola je zde zachycena v pohledu od severozápadu a severovýchodu, dále je zde detail roubení polygonu a pohled na severní a jižní pernu stodoly. Na fotografiích lze sledovat postupnou degradaci došků na střeše, ale i přes to byl na konci 60. let objekt v relativně dobrém stavu. Což potvrzuje i arch. Jiří Waage ve zprávě podané E. Balášovi na Etnologický ústav v listopadu 1965, kde píše: „*Stodola není v příliš udržovaném stavu, došková krytina je místy porušena, podlaha prvního podlaží již není celá. Původní konstrukce je však natolik solidní a pevná, že stodola zdaleka nehrozí nějakým zřícením.*“²²

Lepší výpovědní hodnotu mají fotografie uložené v Etnologickém ústavu. Z roku 1957 pochází šest fotografií z průzkumu L. Štěpánka zobrazujících stodolu v pohledech z různých úhlů.²³

Z výzkumu E. Baláše v roce 1961 pochází sedm fotografií pořízených V. Klímou.²⁴ Vedle celkových pohledů na objekt jsou přínosné fotografie skladby podezdívky s roubením a vnitřního prostoru stodoly – mlatu s oplotní. Z doby výstavby objektu ve skanzenu v roce 1975 jsou k dispozici dvě fotografie dokumentující postup prací.

K objektu se zachovalo zaměření z roku 1970 vypracované Hanou Kodedovou v měřítku 1 : 100. Na plánech je zobrazen půdorys přízemí, podélný řez, boční pohled a krátký popis objektu. Malý schématický půdorys uvádí také L. Štěpánek.²⁵ Popis objektu, půdorys, příčný a podélný řez spolu se schématem uspořádání usedlosti nalezneme ve výše zmíněné zprávě podané J. Waagem.²⁶

8. Želejov čp. 3, mapa stabilního katastru, 1840, Ústřední archiv zeměměřičství a katastru Zeměměřičského úřadu. Želejov No. 3, map of the Land Registry Želejov. Želejov Hs.-Nr. 3, Plan des Stablen Katasters Želejov.

9. Želejov čp. 3, stodola in situ, asi 60. léta 20. stol., autor neznámý, RM Kolín. Želejov No. 3, the barn in situ. Želejov Hs.-Nr. 3, Scheune in situ.

Historie transferu objektu

Z materiálů uložených v MLS Kouřim se o transferu podařilo zjistit pouze torzovité informace. Dne 16. 11. 1970 proběhlo zaměření objektu H. Kodedovou. Snad nedlouho poté byla stodola rozložena a odvezena na hrad Kost. Zde byly stavební prvky uskladněny až do roku 1976, kdy 22. 9. došlo k převzetí uloženého materiálu RM Kolín. Transfer materiálu do Kouřimi proběhl ve dnech 25. – 30. 10. 1976. Zbytky trámů byly dovezeny dne 1. 2. 1977 a 29. 6. 1977 přibyla vrata, materiál byl poté složen do depozitáře v MLS Kouřim. V dubnu 1978 byla vyměřena parcela pro stavbu již na rozšířeném pozemku muzea. V létě a na podzim tohoto roku začaly výkopové práce pro stavbu základů, bylo složeno roubení plygonu, dostavěna podezdívka a byl vystavěn krov. Během léta 1979 byla pokryta střecha došky, byl dokončen hřeben a proběhl nátěr stěn a vrat. Stodola byla do areálu usazena podélně ve směru severovýchod – jihozápad,

což přibližně odpovídalo původní orientaci ve směru sever – jih a umožňovalo vhodnou návaznost na okolní terén.

V souvislosti se změnou koncepce dostavby MLS Kouřim bylo v roce 2011, podobně jako u stodoly z Durdic, rozhodnuto o opětovném transferu památky v rámci muzejního areálu. Přestože želejovská stodola byla na rozdíl od durdické stodoly v 70. letech 20. století zasazena do terénu poměrně vhodným způsobem, její umístění v centrální části areálu znemožňovalo její začlenění do nové urbanistické kompozice. Stodola svou polohou navíc bránila zřízení jedné z hlavních komunikací spojující východní a západní část areálu muzea. Nová poloha byla zvolena v jihovýchodní části areálu za rychtou z Bradlecké Lhoty (okres Semily), s níž stodola ze Želejova tvoří regionálně související základ usedlosti z Podkrkonoší.

Vlastní transfer stodoly proběhl v rámci první etapy dostavby muzea v roce 2015. K rozebrání objektu došlo v červenci tohoto roku, v letních měsících byly na novém

místě zhotoveny základy, stavba byla včetně podezdívky z pískovcových kvádrů a tesařských konstrukcí znovu sestavována od září do listopadu roku 2015. Některé z dožilých dřevěných prvků byly v nejnětější rozsahu nahrazeny novým materiálem. Do konce roku 2015 pak byla stodola v souladu s původním stavem pokryta došky ze žitné slámy, hřeben střechy byl zpevněn několika řadami štípaného šindele. Také po druhém transferu byla zachována orientace objektu ve směru severovýchod – jihozápad.

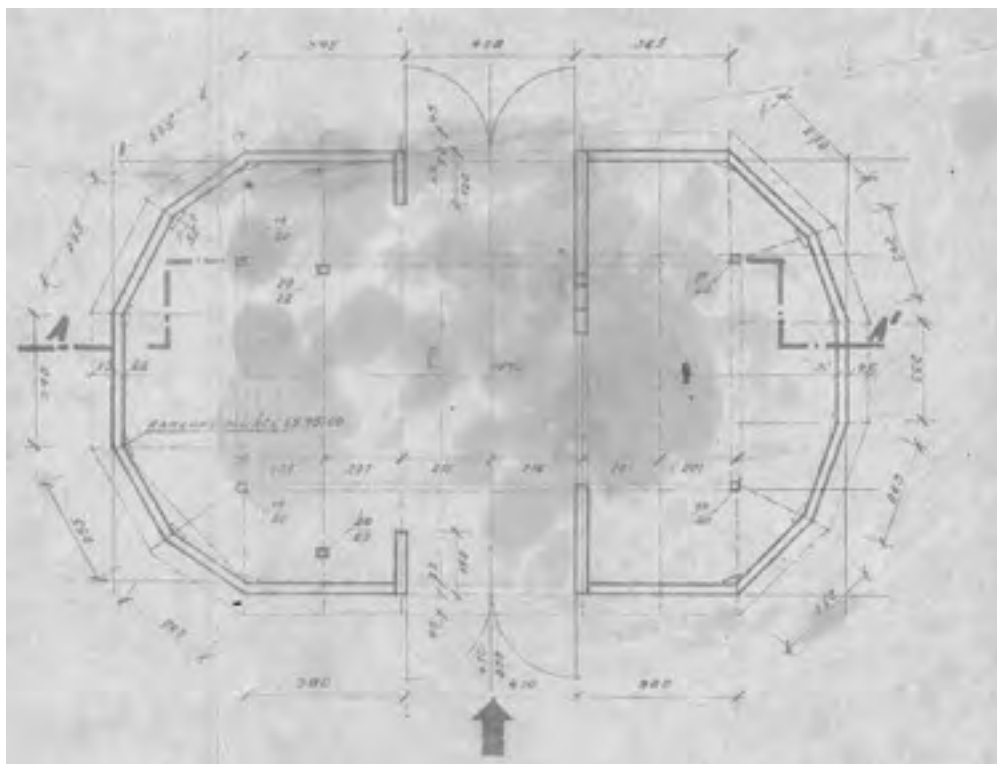
Poznámky ke konstrukci objektu

Želejovská stodola stojí na tradičním trojdílném půdorysu tvořeném ve středu průjezdným mlatem a po stranách polygonálně uzavřenými perny. Pery, jež mají téměř totožnou velikost, jsou shodně uzavřeny sedmi stěnami. Na původním místě stodola stála v mírném svahu, který klesal od jihu k severu. Terén vyrovnávala podezdívka z opracovaných pískovcových kvádrů. V terénních popisech se udává, že stodola byla postavena tak, aby byla otevřena větrům vanoucím od západu, které usnadňovaly mlácení a čištění obilí, kdy vítr odnášel plevy.

Stěny objektu jsou z dvoustranně a místy i čtyřstranně hraněných trámů na nárožích spojených na rybinu. Výška trámů se pohybuje od 21 do 38 cm, šířka trámů od 19 do 23 cm. Mezery mezi nimi jsou bez výplně.

Ve stěnách nejsou patrné druhotně použité trámy. Na východní straně je vjezd v líci podélné stěny, na západní ustupuje ve špaletě o 70 cm. Vjezdy jsou uzavřeny dvoukřídlými vně otevíratelnými vraty, z nichž západní jsou původní. Severní perna není od mlatu oddělena oplotní. Jižní perna je od mlatu oddělena roubenou oplotní, jejíž poslední dvě vrstvy trámů jsou ve středu vynechány a konce jsou ozdobně probrány. Profilované trámy jsou navzájem a se sousední vrstvou ztuženy dřevěným hřebem.

Krov objektu je vyneseno osmi sloupy a je rozepřen dvěma patry hambalků. První patro vynáší šest sloupů stojících v oplotních. Čtyři kratší stojí na krajích oplotní, kde vynáší překladový trám vjezdu, který je zároveň okapovou vaznicí. Dva delší sloupy stojí ve středu oplotně. Přes okapovou vaznici jsou příčně položeny tři vazné trámy, které ztužují krokve na způsob hambalků. Druhé patro je vyneseno osmi sloupy. Do vazných trámů nad oplotněmi jsou usazeny čtyři stojaté stolice, které na každé straně vynášejí okapovou vaznici zajištěnou jednoduchými pásky. Konce okapových vaznic přesahují až k polygonálnímu závěru, kde jsou vyneseny vysokými sloupy podloženými u země kameny. Na okapové vaznice jsou položeny hambalky ztužující krokve. Ve vrcholu jsou do sebe krokve začepovány a zajištěny dřevěným hřebem, u paty jsou přibity železným i a místy i původními dřevěnými hřebi do vrcholových trámů stěn. V polygonu jsou přibity do rohů,

10. Želejov čp. 3, půdorys stodoly, 1970, vypracovala H. Kodedová, RM Kolín. Želejov No. 3, ground plan of the barn. Želejov Hs.-Nr. 3, Grundriss der Scheune.

v podélné stěně navíc do jejího středu. Některé z trámů krovu byly vyměněny za získané historické trámy, které jsou dobře rozpoznatelné díky světlejší barvě a starým plátovým dlabům.

V literatuře je uváděno datování stodoly do roku 1660.²⁷ Ve zprávě J. Waageho z roku 1965 autor uvádí, že byl E. Balášem upozorněn na dataci, ale při zaměřování ji nemohl nalézt. Dále uvádí, že „Zbytky nějakého čísla nad západním vjezdem do stodoly jsou velmi nečitelné a mohou mít jiný účel než určení datace.“ Trámy stodoly byly dendrochronologicky datovány v lednu 2016 T. Kynclm. Z každé perny byly odebrány tři vzorky a dva ze sloupů. Výsledky datování stěn byly jednoznačné, všechny trámy byly skáceny v letech 1688–1692. Datovaný prahový trám byl z dubu, ostatní trámy z jedle. Datování sloupů nevyšlo, ale z popisu v dokumentaci víme, že zde byl použit mladší materiál, o čemž svědčí i užitě smrkové dřevo.

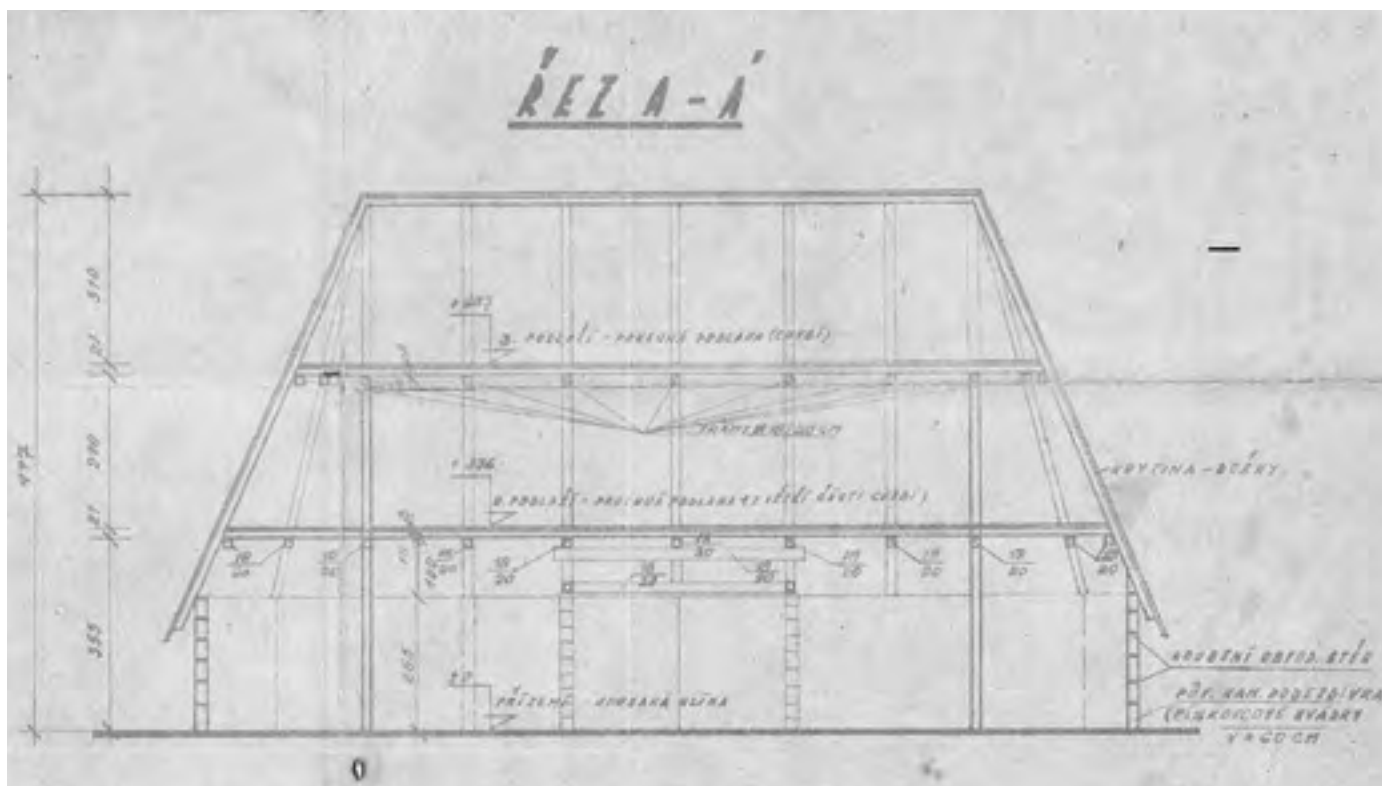
Závěr

Stodoly z Želejova a Durdic představují v oblasti transferu památek lidové architektury již zkušené cestovatele. Jejich prvotní transfer znamenal záchranu před zchátráním a postupným zánikem, druhý transfer

byl cestou k ideálnímu usazení v rámci areálu a nové koncepcce muzea. Objekty mají v nové poloze blízko k původní orientaci in situ a navíc i vhodně navazují na okolní terén. Po transferech byla na stodolách obnovena došková krytina ze žitné slámy a vyměněny některé dožilé trámy. Svým výrazem se jedná o velice autentické památky a přes to, že obě prošly dvěma transfery a opravami, ve své hmotě si stále zachovávají řadu původního materiálu. To ověřilo i provedené dendrochronologické datování stěn objektů. U durdické stodoly se potvrdilo datování do roku 1648 a také uváděné stavební úpravy z počátku 19. století. U želejovské stodoly se datování posunulo od uváděného roku 1660 do roku 1692.

Nezbývá než oběma památkám popřát na novém místě mnoho pokojných let, během kterých budou moci návštěvníky Muzea lidových staveb v Kouřimi i odborníky seznamovat s podobou své starobylé konstrukce.

11. Želejov čp. 3, řez stodolou, 1970, vypracovala H. Kodedová, RM Kolín. Želejov No. 3, cross-section of the barn. Želejov Hs.-Nr. 3, Querschnitt durch die Scheune.

12. Želejov čp. 3, rozebírání stodoly při druhém transferu, 2015, foto V Rišlink, MLS Kouřim. Želejov No. 3, disassembly of the barn before the second transfer. Želejov Hs.-Nr. 3, Abbau der Scheune während der zweiten Transferierung.

Poznámky

1 ŠTĚPÁNEK, Ladislav. K problematice polygonálních stodol. *Československá etnografie*. 1961, roč. 9, č. 3, s. 297–300; BALÁŠ, Emanuel. Vznik a vývoj polygonálních stodol. *Československá etnografie*. 1961, roč. 9, č. 3, s. 301–309; BALÁŠ, Emanuel. K problému vzniku a vývoje stodoly se zvláštním zřetelem k polygonálním stodolám v Českých zemích. *Český lid*. 1970, roč. 57, č. 1, s. 5–15; ŠTĚPÁNEK, Ladislav. K typologii stodoly v lidovém stavitelství Čech. *Vědecké práce zemědělského muzea*. 1972, č. 12, s. 259–284.

2 PROCHÁZKA, Lubomír, VÁŇA, Rudolf a BERKOVÁ Jana. Soupis roubených polygonálních stodol na území středních Čech (z pozůstalosti E. Baláše a V. Klímy v dokumentační sbírce ÚEF AV ČR). *Středočeský vlastivědný sborník*. 1997, roč. 15, s. 155–160; BALÁŠ, Emanuel. Organizace výzkumu lidové architektury a několik ukázek z lidového stavebnictví na Voticku. *Československá etnografie*. 1953, roč. 1, č. 4, s. 362–367; BALÁŠ, Emanuel. Výzkum lidové architektury na Voticku a Vlašimsku. *Československá etnografie*. 1954, roč. 2, č. 3, s. 282–287; BALÁŠ, Emanuel a KLÍMA, Vladimír. Vesnické

stavby v okrese Votickém. *Český lid*. 1951, roč. 38, č. 1, s. 156–168; BALÁŠ, Emanuel. Výzkum vesnických sídel a staveb. *Československá etnografie*. Praha, 1961, roč. 9, č. 3, s. 214–216; BALÁŠ, Emanuel. Mnohoboké stodoly v indikačních skicích stabilního katastru. *Český lid*. 1964, roč. 51, č. 1, s. 33–43; MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia, 1980, s. 308–325; ŠTĚPÁNEK, Ladislav. Vývoj stodol v oblasti Královhradecka a Orlických hor. *Vědecké práce Zemědělského muzea*. 1965, č. 5, s. 117–138.

3 Ústřední archiv zeměměřičství a katastru Zeměměřického úřadu, Císařské povinné otisky stabilního katastru. [cit. 25. 5. 2016]. Dostupné z: http://archivnimapy.cuzk.cz/coc/0029-1/0029-1-001_index.html.

4 Na problém nepřesného zobrazení polygonálních stodol již upozorňoval BALÁŠ, Emanuel. Mnohoboké stodoly v indikačních skicích stabilního katastru. *Český lid*. 1964.

5 LISÁ, Eva. *Berní rula. Sv. 31, Kraj Vltavský*. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951, s. 112.

6 Usedlost Jakuba Hrubého měla 60 strychů polí, čtyři voly, pět krav, jednu jalovici, osmnáct ovcí, jednu svinu.

13. Želejov čp. 3, stodola po druhém transferu, foto V. Řišlink, 2015, MLS Kouřim. Želejov No. 3, the barn after the second transfer. Želejov Hs.-Nr. 3, Scheune nach der zweiten Transferierung.

7 Státní oblastní archiv v Praze, Matriky farního úřadu Arnoštovice. [cit. 25. 5. 2016]. Dostupné z: <http://ebadatelna.soapraha.cz/d/3720/49>, <http://ebadatelna.soapraha.cz/d/3720/58>, <http://ebadatelna.soapraha.cz/d/3720/74>, <http://ebadatelna.soapraha.cz/d/3720/99>.

8 Etnologický ústav AV ČR, SVI-dokumentační sbírky a fondy, [bez inv. č.], OF – manipulace Ladislav Štěpánek (1906–1992), fotodokumentace CLXXII/8, CLXXII/9.

9 Etnologický ústav AV ČR, SVI-dokumentační sbírky a fondy, [bez inv. č.], OF – manipulace Ladislav Štěpánek (1906–1992), fotodokumentace, CLXXII/11, CLXXII 12.

10 ŠTĚPÁNEK, Ladislav. K typologii stodoly v lidovém stavitelství Čech. *Vědecké práce Zemědělského muzea*. 1972, č. 12, s. 280.

11 MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia, 1980, s. 312–313.

12 Archiv Muzea lidových staveb Kouřim, Dokumentace ke stodole z Durdic čp. 7, Přípomínky k rozebrání a znovupostavení stodoly z Durdic čp. 7, L. Štěpánek, 12. 10. 1969.

13 V původním umístění in situ byla orientována podélně ve směru sever – jih. V dnešním umístění je pootočena do směru severovýchod – jihozápad.

14 Značena je i jedna špaletová stěna, stěn polygonu je pět, se špaletami sedm.

15 Značeny jsou pouze stěny polygonu, západní špaleta má označeny dva trámy jen polohou trámu ve stěně.

16 Odběr byl proveden Tomášem Kynclem 25. 1. 2016, odebráno bylo devět vzorků (čtyři z jižní a tři ze severní perny a dva ze sloupů), z čehož osm vzorků bylo datovatelných.

17 BALÁŠ, Emanuel. K problému vzniku a vývoje stodoly se zvláštním zřetelem k polygonálním stodolám v Českých zemích. *Český lid*. 1970, roč. 57, č. 1, s. 12. V poznámce 46 uvádí, že vedle datace na vazném trámu byla tatáž vyřezána na konci vrcholové vaznice. Informaci o dvou datovaných trámech nalezneme také v *Připomínkách k rozebrání stodoly* od L. Štěpánka, později také u Mencla. MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia, 1980, s. 316.

18 Tomu odpovídá i Menclův popis: „(stodola) Není zachována celá v původní podobě, k staré stavbě patří celý přízemek, se spodky tří, kdysi čtyř středních sloupů (slemenný trám neměl konzolové konce). Vrch s krovem osedlaným rozpěrami hambalků slemenný trám je z počátku minulého (19.) století.“ MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia, 1980, s. 316.

- 19 Ústřední archiv zeměměřičství a katastru Zeměměřičského úřadu, Indikační skici Stablního katastru. [cit. 25. 5. 2016]. Dostupné z: http://archivnimapy.cuzk.cz/coc/9388-1/9388-1-001_index.html.
- 20 PEŠÁK, Václav. *Berní rula. Sv. 13, Kraj Hradecký, díl II.* Praha, 1954, s. 308.
- 21 Státní oblastní archiv (SOA) Zámorsk, Matriky, inv. č. 5906, 5907, 5908, 5909. Farní úřad Miletín. 1688–1849. [cit. 25. 5. 2016]. Dostupné z: http://vychodoceskearchivy.cz/zamorsk/files/2013/10/8700_Sb%C3%ADrka-matrik-V%C3%BDchodo%C4%8Desk%C3%A9ho-kraje-1587-1949_NA-D_190-stav-2016-04-04_oprava.pdf; SOA Zámorsk, farní úřad Miletín, inv. č. 5906, sign. 101-4, Matrika farní úřad Miletín 1688–1716; SOA Zámorsk, farní úřad Miletín, inv. č. 5907, sign. 101-5, Matrika farní úřad Miletín 1716–1746; SOA Zámorsk, farní úřad Miletín, inv. č. 5808, sign. 101-6, Matrika farní úřad Miletín 1749–1781; SOA Zámorsk, farní úřad Miletín, inv. č. 5909, 101-7, Matrika farní úřad Miletín 1782–1849.
- 22 Etnologický ústav AV ČR, SVI-dokumentační sbírky a fondy, [bez inv. č.], OF – manipulace Emanuel Baláš (1914–1966), Zpráva k objektu Želejov čp. 3/Waage.
- 23 Etnologický ústav AV ČR, SVI-dokumentační sbírky a fondy, OF – manipulace Ladislav Štěpánek (1906–1992), fotografie inv. č. 22153, 22154, 22155, 22156b, 22157.
- 24 Etnologický ústav AV ČR, SVI-Generální katalog fotografií, inv. č. 34765–34771.
- 25 ŠTĚPÁNEK, Ladislav. Vývoj stodol v oblasti Královohradecka a Orlických hor, *Vědecké práce Zemědělského muzea.* Praha, 1965, č. 5, s. 122.
- 26 Etnologický ústav AV ČR, SVI-dokumentační sbírky a fondy, [bez inv. č.], OF – manipulace Emanuel Baláš (1914–1966), Zpráva k objektu Želejov čp. 3/Waage.
- 27 ŠTĚPÁNEK, Ladislav. K typologii stodoly v lidovém stavitelství Čech. *Vědecké práce Zemědělského muzea.* 1972, č. 12, s. 279, pozn. 42; MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu.* Praha: Academia, 1980, s. 316.

History and transfer of polygonal barns from Durdice and Želejov to the Museum of Vernacular Buildings in Kouřim

Ernest Fábik, Vladimír Rišlink, Regional Museum in Kolín, Museum of Vernacular Buildings in Kouřim

Keywords: Durdice, Želejov, Museum of Vernacular Buildings in Kouřim, polygonal barn, transfer

The Museum of Vernacular Buildings in Kouřim contains two significant monuments of vernacular architecture, namely the polygonal barns from Durdice No. 7 (Benešov District) and from Želejov No. 3 (Jičín District). Both buildings are among the oldest rural farm buildings in this country. The polygonal barn from Durdice is the oldest monument of its kind in the Czech Republic. According to the dating on its binding joist it comes from 1648, which has been, along with construction changes from the beginning of the 19th century, confirmed by dendrochronological dating performed in January 2016. The barn from Želejov was dated 1660, but dendrochronological dating has shifted its origin to 1691.

The barn from Durdice was the first building of vernacular architecture to be transferred to the Museum of Vernacular Buildings in Kouřim. The preparations for the transfer started in 1969 when the barn was photographically documented. In the following year, it was decided to move the building to the Museum of Vernacular Buildings in Kouřim. The construction of the barn within the area of the Museum began in the summer of 1972 and the foundation wall, wall timbering and the roof were finished by the end of that year. The gate was made and set in the course of 1973. The roof was shingled and collections of machines and tools deposited in the building in the summer of 1975. The Museum was originally intended to serve mainly as a rescue open-air folk museum not only for the barn from Durdice but also for other buildings from the flood area of the Švihov Dam on the River Želivka. The area of the open-air folk museum used to be much smaller at that time, consisting only of a narrow strip of land along a creek. This was why the place chosen for the new setting of the barn was not suitable. The barn stood on a narrow terrace between two terrain steps and was presented as an architectural solitaire there. The building stood there until the change of the conception of the completion of the Museum of Vernacular Buildings in 2011, when it was decided to move the barn for the second time. The aim of this transfer, which took place within the museum premises, was to evoke the original function of the building

in the context of a rural built-up area. In its new place, the monument was supposed to form a part of a planned farmstead from Podblanicko. The transfer itself started in March 2012 by disassembling the barn; the foundations were laid and the foundation wall from quarry stone erected in the new place in April of the same year, and the carpenter's constructions were reassembled in the summer months. Some of the worn elements had to be replaced during the reassembly. The transfer of the building was finished in April 2013 by covering the roof with rye straw thatch.

Another polygonal barn was added five years after the transfer of the Durdice barn. The barn from Želejov was first localized and photo-documented in 1970; later, it was taken to the Kost Castle where it remained disassembled until 1976. During the summer months of 1976 and 1977, the barn was moved to the Museum of Vernacular Buildings in Kouřim. The foundations were laid, the wall timbering put together and the roof truss lifted in 1978. In the spring of 1979, the roof was thatched and all the works were finished. In 2011, it was decided to re-transfer the barn within the museum premises, like in the case of the barn from Durdice. The new location was chosen in the south-east part of the site behind the bailiff's office from Bradlecká Lhota (Semily District), which together with the barn from Želejov creates the regionally related foundation of a farmstead from the foothill region of the Krkonoše Mountains. The transfer itself took place within the first stage of the completion of the museum in 2015. The building was disassembled in July of that year, the bases were laid in the new location during the summer months, and the building was reassembled in September and November of 2015, including a foundation wall of sandstone blocks and carpentry constructions. Some worn out wooden elements were replaced by new material in the necessary extent. By the end of 2015, the barn was covered by rye straw thatch in accordance with the original state of the building, and the roof ridge was reinforced by several lines of cleaved shingle.

Baugeschichte der polygonalen Scheunen aus Durdice und Želejov und deren Transferierung in das Freilichtmuseum in Kouřim

Ernest Fábik, Vladimír Rišlink, Regionalmuseum Kolin (Kolín), Freilichtmuseum Kaurzim (Kouřim)

Schlüsselwörter: Durdice, Želejov, Freilichtmuseum Kouřim, polygonale Scheune, Transferierung

Im Freilichtmuseum in Kaurzim (Muzeum lidových staveb v Kouřimi, MLS) befinden sich zwei bedeutende Werke der bäuerlich-ländlichen Architektur. Es handelt sich um zwei in Blockbauweise errichtete polygonale Scheunen aus Durdice (Hs.-Nr. 7, Bezirk Benešov/Beneschau) und Želejov (Hs.-Nr. 3, Bezirk Jičín/Jitschin). Beide Objekte gehören zu den ältesten ländlichen Wirtschaftsgebäuden im Lande. Die polygonale Scheune aus Durdice stellt überhaupt das älteste Baudenkmal dieses Typs auf dem Gebiet der Tschechischen Republik dar. Laut der Inschrift auf einem Dachbalken wurde sie im Jahre 1648 errichtet, was auch die im Januar 2016 durchgeführte dendrochronologische Analyse bestätigte, welche außerdem Umbauten vom Anfang des 19. Jahrhunderts erfasste. Man pflegte die Erbauung der Scheune aus Želejov auf das Jahr 1660 zu datieren, die dendrochronologische Untersuchung setzte jedoch deren Errichtung auf das Jahr 1691 fest.

Die Scheune aus Durdice war der erste Bau ländlicher Bauweise, welcher in das Freilichtmuseum in Kouřim transferiert wurde. Mit den Vorbereitungen zur Translozierung wurde bereits im Jahre 1969 angefangen, indem das Objekt fotografisch dokumentiert wurde, und schon im darauffolgenden Jahr wurde es ins Freilichtmuseum Kouřim befördert. Im Sommer 1972 nahm man den Wiederaufbau der Scheune im Museumsareal in Angriff, bis Ende des Jahres waren der gemauerte Sockel, die Blockbauwände, sowie das Dach, fertig. Während des Jahres 1973 wurde das Tor hergestellt und eingesetzt. Im Sommer 1975 wurde das Dach mit Schindeln belegt und eine Sammlung von Maschinen und Werkzeugen wurde im Objekt deponiert. Das Museum sollte in seinen Anfängen vor allem als ein Rettungsfreilichtmuseum dienen, wohin neben der Scheune aus Durdice Objekte aus den Überschwemmungsgebieten der Talsperre Švihov am Fluss Želivka versetzt werden sollten. Das Areal des Freilichtmuseums war also viel kleiner als heute, es erstreckte sich nur auf einen Streifen entlang des Baches. Der Ort, wo die Scheune wiederaufgebaut werden sollte, war deshalb zu diesem Zweck nicht besonders geeignet. Die Scheune stand nämlich auf einer schmalen Terrasse zwischen zwei Terrainstufen, wo sie als solitäres architektonisches Objekt präsentiert wurde. Der Bau stand hier bis zum Jahre 2011, als im Zusammenhang mit der neuen Konzeption der Fertigstellung vom Freilichtmuseum Kouřim beschlossen wurde, dass die Scheune ein weiteres Mal transferiert wird. Die Scheune

wurde diesmal jedoch nur im Raum des Freilichtmuseums versetzt, es wurde beabsichtigt, die ursprüngliche Funktion des Objektes im Rahmen einer Dorfbebauung zu evozieren. Das Werk sollte auf seinem neuen Aufstellungsort Bestandteil des geplanten Bauernhofes aus Podblanicko bilden, einer Region um den Hügel Blaník im Mittelböhmen. Die Transferierung fing mit dem Abbau der Scheune im März 2012 an, im April wurden auf dem neuen Ort Fundamente gelegt und der Sockel aus Bruchstein gemauert, in den Sommermonaten wurden die gezimmerten Konstruktionen wiederaufgebaut, wobei einige abgelebte Elemente auszutauschen waren. Die Transferierung des Baudenkmals wurde im April 2013 vollendet, indem das Dach mit Schauben aus Roggenstroh belegt wurde.

Fünf Jahre nach der Transferierung der Scheune aus Durdice wurde das Museum um eine neue polygonale Scheune bereichert. Die Scheune aus Želejov wurde zuerst im Jahre 1970 vermessen und fotografisch erfasst, dann wurde sie auf die Burg Kost befördert, wo sie zerlegt bis zum Jahre 1976 aufbewahrt wurde. Während der Sommermonate der Jahre 1976 und 1977 wurde sie in das Freilichtmuseum Kouřim transportiert. Im Jahre 1978 wurden die Fundamente gelegt, die Blockhauswände aufgestellt und der Dachstuhl erbaut. Im Frühling 1979 erhielt der Bau ein Strohdach und die Arbeiten wurden zu Ende gebracht. Im Jahre 2011 wurde wie im Falle der Scheune aus Durdice entschlossen, dass der Bau innerhalb des Museumsareals versetzt wird. Als neuer Standort wurde ein Platz im südöstlichen Teil des Areals hinter dem Haus des Richters aus Bradlecká Lhota (Bezirk Semily/Semil) ausgesucht. Die Scheune aus Želejov bildet mit diesem Bau einen regional zusammenhängenden Kern des Gehöftes aus dem Vorgebirge von Krkonoše (Riesengebirge). Die Transferierung der Scheune erfolgte im Rahmen der ersten Etappe von der Fertigstellung des Freilichtmuseums im Jahre 2015. Im Juli dieses Jahres wurde die Scheune abgebaut, im Sommer wurden die Fundamente an dem neuen Ort gelegt, der Bau wurde einschließlich der Untermauer aus Sandsteinquadern und gezimmerten Konstruktionen von September bis November 2015 wiederaufgebaut. Bis Ende des Jahres wurde die Scheune übereinstimmend mit dem ursprünglichen Bauzustand mit einem Dach aus Roggenstroschauben versehen, der Dachfirst wurde mit wenigen Reihen von Schindeln verstärkt.

**Transfer a obnova polygonální stodoly z Podolí u Vojkova
a celoroubeného domu z Arnoštic u Votic**

Transfer a obnova polygonální stodoly z Podolí u Vojkova a celoroubeného domu z Arnošovic u Votic¹

Lubomír Procházka, Muzeum vesnických staveb středního Povltaví, Vysoký Chlumec

Petr Dostál, Ateliér Dostál

Klíčová slova: Podolí u Vojkova, Arnošovice u Votic, Muzeum vesnických staveb středního Povltaví Vysoký Chlumec, roubené stavitelství, polygonální stodola, obytný dům, transfer, rekonstrukce

Muzeum vesnických staveb středního Povltaví ve Vysokém Chlumci u Sedlčan (MVS), pobočka Hornického muzea Příbram, bylo zřízeno jako regionální záchranné muzeum v přírodě v roce 1998. V roce 2002 byl dokončen transfer prvního objektu – částečně roubeného domu čp. 4 přeneseného z Obděnic u Petrovic. Již u tohoto obytného stavení byla transferována v bloku část černé kuchyně s částí komína o váze 30 tun. Podobně byla v letech 2004–2005 transferována opět v bloku černá kuchyně s klenbou a částí komína o hmotnosti 32 tun roubeného domu čp. 10 z Mašova u Petrovic. Kromě výstavby repliky kovárny z Počepic u Vysokého Chlumce, probíhající v tomto roce, byly všechny dosud stojící obytné budovy, hospodářské i technické stavby, včetně drobných technických a sakrálních objektů, do areálu skanzenu Vysoký Chlumec transferovány v letech 2000–2011. Přenášeny jsou objekty ve stavu dochovaném před jejich transferem včetně střešní krytiny, odstraněny jsou především detaily, případně drobné úpravy objektu provedené ve druhé polovině 20. století. U všech staveb transferovaných do MVS Vysoký Chlumec bylo dendrochronologickou metodou určeno stáří kácení dřeva. U některých objektů byl rovněž realizován 3D model.

Jako příklad transferu objektů tradičního lidového stavitelství do MVS Vysoký Chlumec jsme zvolili přenesení roubené polygonální stodoly z Podolí u Vojkova čp. 8 (okres Benešov) realizované v roce 2011 a dále celoroubeného domu čp. 3 z Arnošovic u Votic (okres Benešov). Nejstarší trámy polygonální stodoly jsou datovány k roku 1662 (zřejmě druhotné použití). U tohoto vícebokého hospodářského objektu byly vyměněny trámy u některých konstrukčních částí z více než 90 %, nicméně šlo o jedinou roubenou polygonální stodolu, kterou bylo možné získat přímo z terénu ze sběrného regionu MVS Vysoký Chlumec. Jako druhý objekt je zdokumentován transfer trojdílného domu komorového typu z obce Arnošovice z druhé poloviny 18. století (přenesen v roce 2003), u kterého naopak byla při znovupostavení použita většina transferované roubené konstrukce. Pro úplnost

připomínám, že o dva roky později byla od této usedlosti transferována do vysokochlumeckého skanzenu dřevěná kolna pro vozy, která je však nyní součástí dvora usedlosti tvořené roubeným domem čp. 10 z Mašova. Podotýkáme, že všechny vytipované transferované objekty, které splnily kritéria pro transfer, nejsou chráněny památkovou péčí.

Stavební část transferu je připravována a realizována standardním postupem: objekt je stavebně zaměřen a následně je zpracována projektová dokumentace, která řeší jeho umístění a postup transferu včetně případných korekcí objektu při stavbě v muzeu. Při rozebírání je pořizována pracovní fotodokumentace a dokumentace odkrývaných detailů; na tyto informace a na případně odlišný fyzický stav konstrukcí oproti předpokladu je reagováno případnou úpravou postupu při realizaci. Největším problémem transferu expozičního objektu je notoricky diskutovaný problém určité ztráty autenticity, závisující na užitém technologickém postupu a rozsahu nahrazovaných částí. Věříme, že výsledek transferu je uspokojivý, pokud informace a vjem poskytnuté přeneseným objektem jsou alespoň srovnatelné s informacemi poskytnutými jeho pouhou dokumentací před rozebráním.

Poznámky

¹ Podrobné informace o transferech jsou publikovány v citované literatuře: PROCHÁZKA, Lubomír. Transfer klenby černé kuchyně obytného stavení Obděnice čp. 4 (okr. Příbram) do Muzea vesnických staveb středního Povltaví ve Vysokém Chlumci. *Středočeský vlastivědný sborník*. 2001, sv. 19, s. 123–125; PROCHÁZKA, Lubomír. Poznámka ke koncepci výstavby zemědělských usedlostí v areálu Muzea vesnických staveb středního Povltaví ve Vysokém Chlumci. *Středočeský vlastivědný sborník*. 2004, sv. 22, s. 181–183; PROCHÁZKA, Lubomír. Na okraj výstav lidové hmotné kultury v Městském muzeu v Sedlčanech a v Muzeu vesnických staveb (MVS) na Vysokém Chlumci. *Středočeský vlastivědný sborník*. 2006, sv. 24, s. 167–169; PROCHÁZKA, Lubomír. Muzeum vesnických staveb středního Povltaví ve Vysokém Chlumci u Sedlčan, pobočka Hornického muzea Příbram. *Museum vivum*. 2010, VI, s. 70–75.

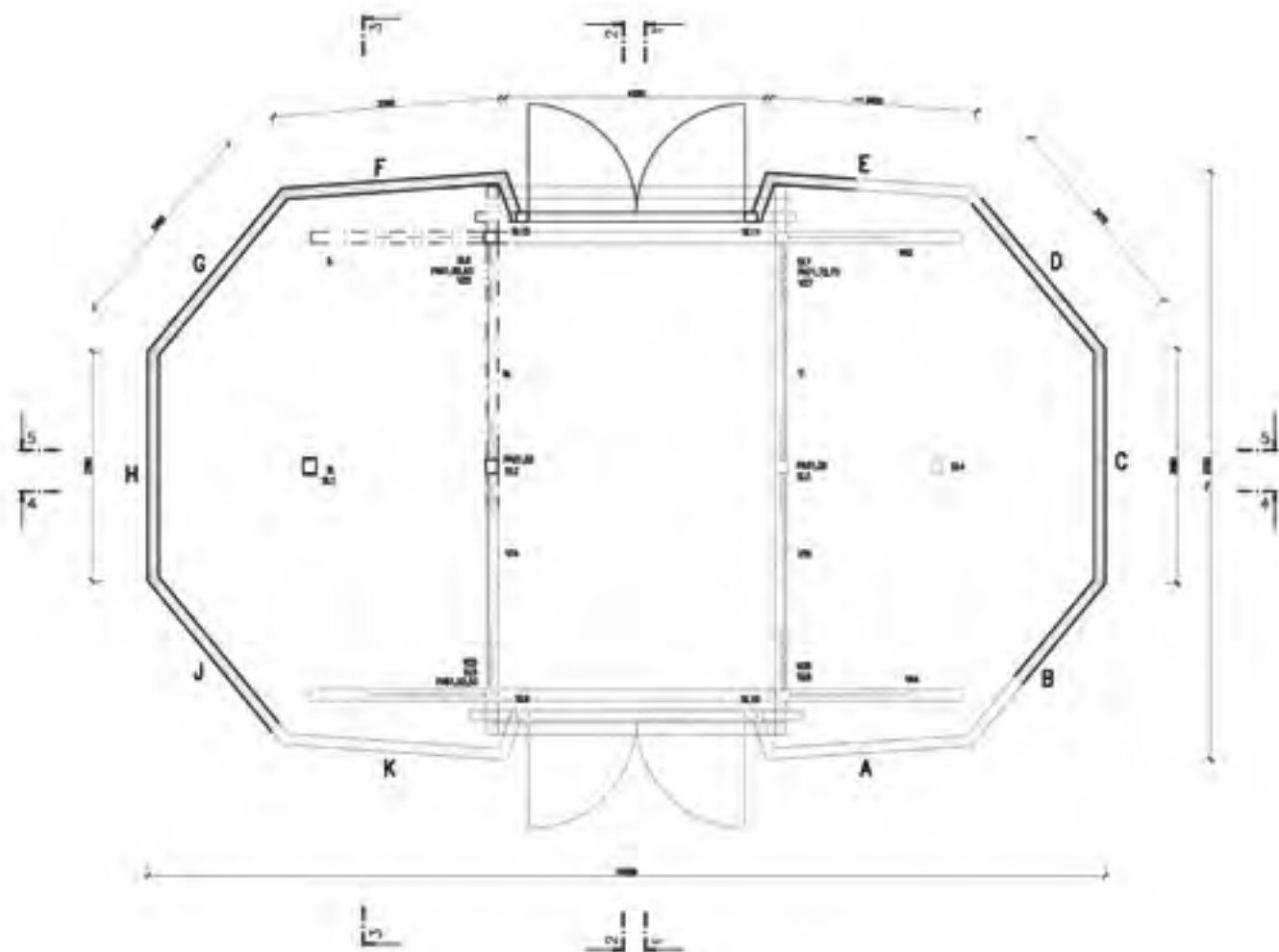
1. Roubená polygonální stodola v usedlosti čp. 8 v Podolí u Vojkova před transferem do muzea ve Vysokém Chlumci, 2011, foto P. Dostál.
Timbered polygonal barn in farmstead No. 8 in Podolí u Vojkova before its transfer to the museum in Vysoký Chlumeec. Gezimmete, polygonale Scheune vom Bauernhof Hs.-Nr. 8 in Podolí bei Vojkov vor der Transferierung ins Freilichtmuseum in Vysoký Chlumeec.

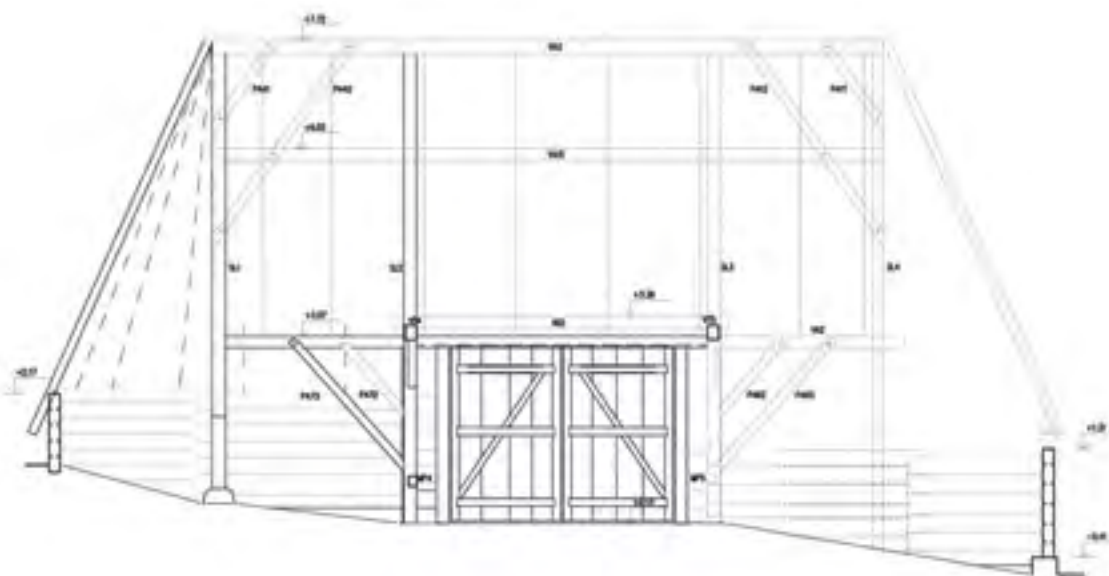
2. Roubená polygonální stodola v usedlosti čp. 8 v Podolí u Vojkova před transferem do muzea ve Vysokém Chlumci, 2011, foto P. Dostál.
Timbered polygonal barn in farmstead No. 8 in Podolí u Vojkova before its transfer to the museum in Vysoký Chlumeec. Gezimmete, polygonale Scheune vom Bauernhof Hs.-Nr. 8 in Podolí bei Vojkov vor der Transferierung ins Freilichtmuseum in Vysoký Chlumeec.

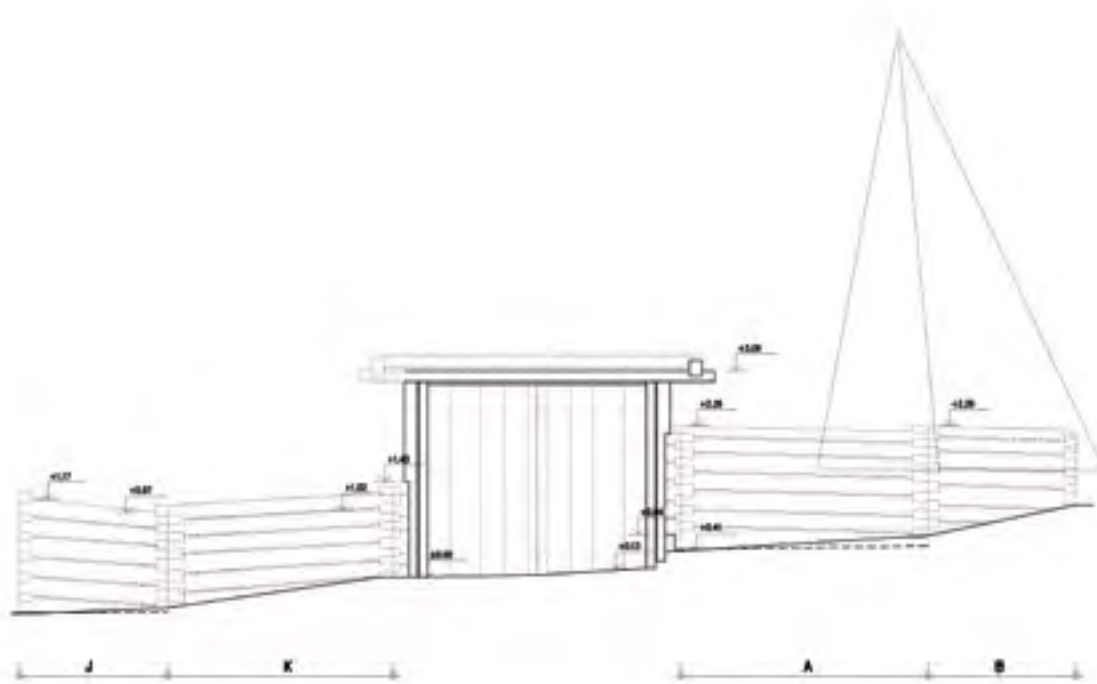
3, 4. Roubená polygonální stodola v usedlosti čp. 8 v Podolí u Vojkova před transferem do muzea ve Vysokém Chlumci, 2011, foto P. Dostál.
Timbered polygonal barn in farmstead No. 8 in Podolí u Vojkova before its transfer to the museum in Vysoký Chlumeck. Gezimmete, polygonale Scheune vom Bauernhof Hs.-Nr. 8 in Podolí bei Vojkov vor der Transferierung ins Freilichtmuseum in Vysoký Chlumeck.

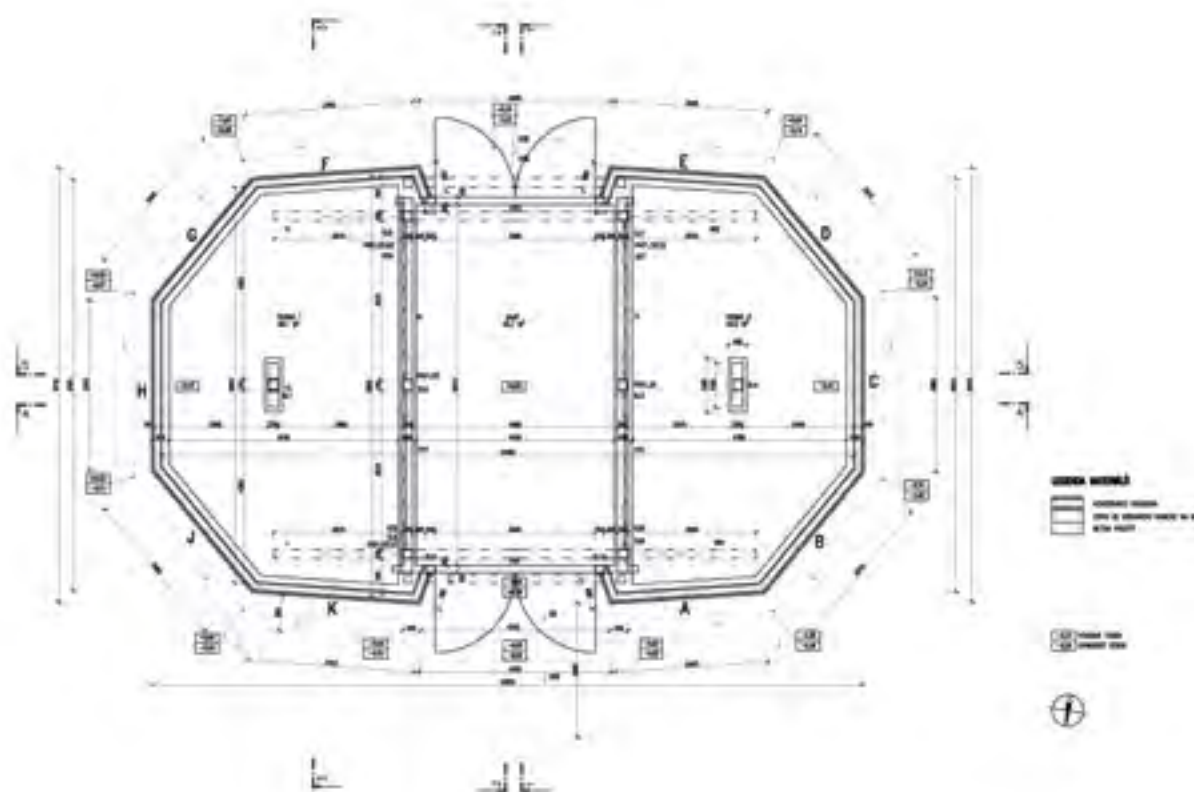
5. Půdorys přízemí stodoly z čp. 8 v Podolí u Vojkova (zaměření objektu před transferem do muzea ve Vysokém Chlumci), 2011, vypracoval P. Dostál. Ground plan of the ground floor of the barn of farmstead No. 8 in Podolí u Vojkova (survey of the building before its transfer to the museum in Vysoký Chlumeč). Grundriss des Erdgeschosses der polygonalen Scheune der Hs.-Nr. 8 in Podolí bei Vojkov (Vermessung des Objekts vor der Transferierung ins Freilichtmuseum in Vysoký Chlumeč).

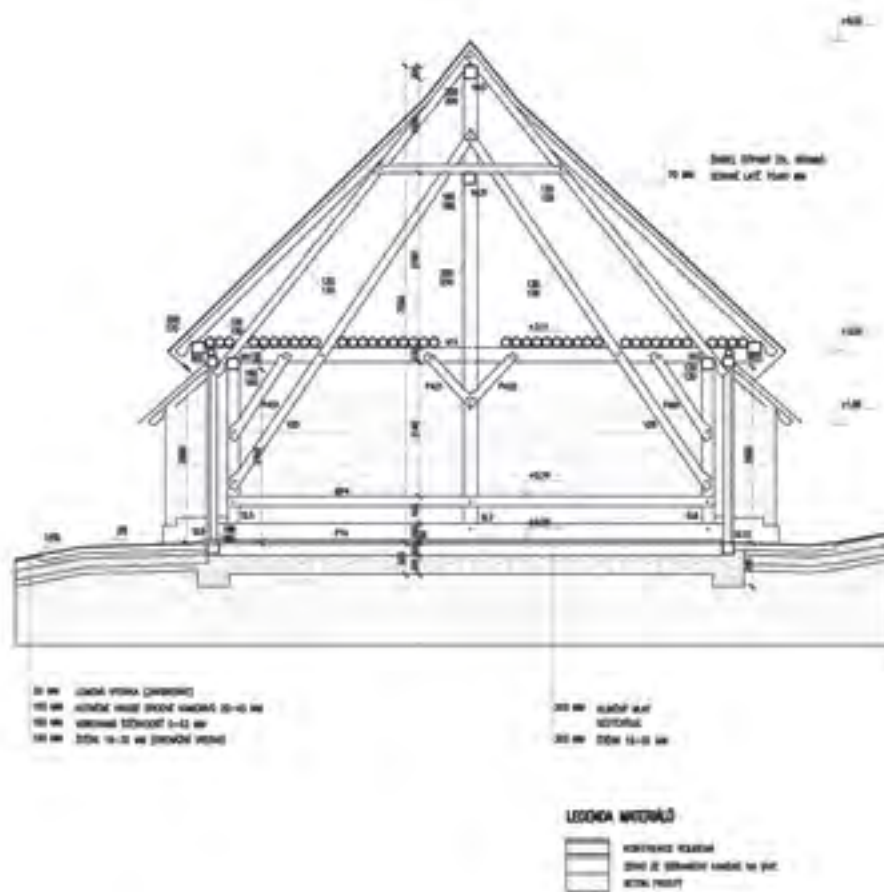
6. Podélný řez stodolou z čp. 8 v Podolí u Vojkova, 2011, vypracoval P. Dostál. Longitudinal section of barn of farmstead No. 8 in Podolí u Vojkova. Längsschnitt durch die Scheune der Hs.-Nr. 8 in Podolí bei Vojkov.

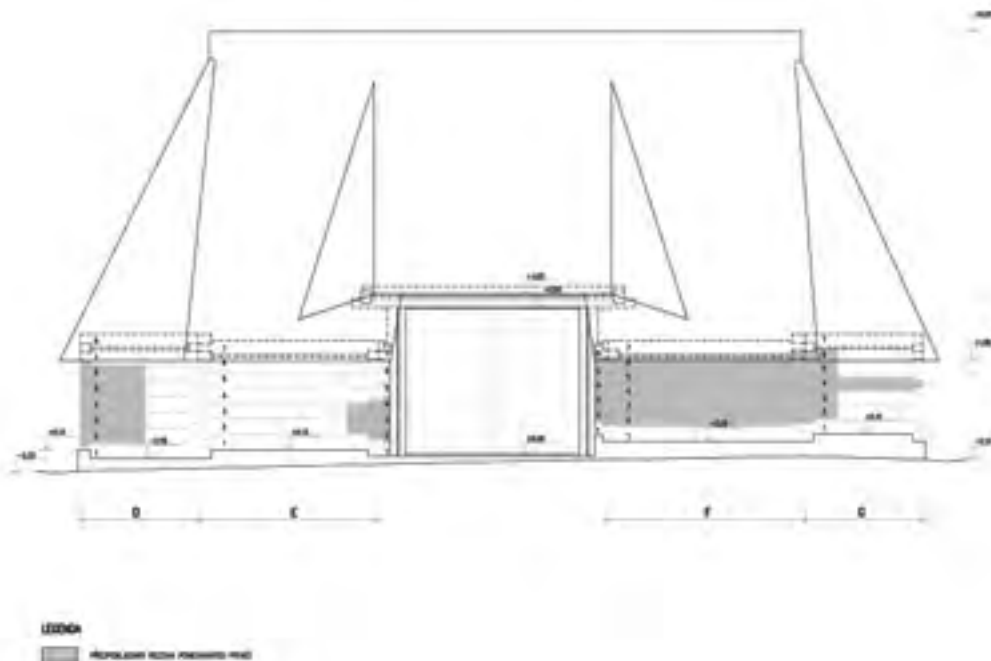
7. Západní pohled na stodolu z čp. 8 v Podolí u Vojkova, 2011, vypracoval P. Dostál. West view of barn of farmstead No. 8 in Podolí u Vojkova. Ansicht der Scheune der Hs.-Nr. 8 in Podolí bei Vojkov von Westen.

8. Půdorys přízemí stodoly z čp. 8 v Podolí u Vojkova (projektová dokumentace pro transfer objektu do muzea ve Vysokém Chlumci), 2011, vypracoval P. Dostál. Ground plan of the ground floor of the barn of farmstead No. 8 in Podolí u Vojkova (project documentation for the transfer of the building to the museum in Vysoký Chlumec). Grundriss des Erdgeschosses der Scheune der Hs.-Nr. 8 in Podolí bei Vojkov (Bauentwurf für die Transferierung des Objekts ins Freilichtmuseum in Vysoký Chlumec).

9. Příčný řez stodolou z čp. 8 v Podolí u Vojkova (projektová dokumentace pro transfer objektu do muzea ve Vysokém Chlumci), 2011, vypracoval P. Dostál. Cross-section of the barn of farmstead No. 8 in Podolí u Vojkova (project documentation for the transfer of the building to the museum in Vysoký Chlumec). Querschnitt durch die Scheune der Hs.-Nr. 8 in Podolí bei Vojkov (Bautentwurf für die Transferierung des Objekts ins Freilichtmuseum in Vysoký Chlumec).

10. Jižní pohled na stodolu z čp. 8 v Podolí u Vojkova (projektová dokumentace pro transfer objektu do muzea ve Vysokém Chlumci), 2011, vypracoval P. Dostál. South view of the barn of farmstead No. 8 in Podolí u Vojkova (project documentation for the transfer of the building to the museum in Vysoký Chlumec). Ansicht der Scheune der Hs.-Nr. 8 in Podolí bei Vojkov von Süden (Bautentwurf für die Transferierung des Objekts ins Freilichtmuseum in Vysoký Chlumec).

11, 12. Stavba transferované stodoly z usedlosti čp. 8 v Podolí u Vojkova v muzeu ve Vysokém Chlumci, 2011, foto P. Dostál. Construction of the transferred barn from farmstead No. 8 in Podolí u Vojkova in the museum in Vysoký Chlumeč. Wiederaufbau der transferierten Scheune aus dem Bauernhof Hs.-Nr. 8 in Podolí bei Vojkov im Freilichtmuseum in Vysoký Chlumeč.

13. Celkový pohled na stodolu z Podolí u Vojkova v muzeu ve Vysokém Chlumci, 2015, foto P. Dostál. Overall view of the barn from Podolí u Vojkova in the museum in Vysoký Chlumeck. Gesamtansicht der Scheune aus Podolí bei Vojkov im Freilichtmuseum in Vysoký Chlumeck.

14. Stodola z Podolí u Vojkova v muzeu ve Vysokém Chlumci (jižní vjezd), 2015, foto P. Dostál. Barn from Podolí u Vojkova in the museum in Vysoký Chlumeck (south entrance). Scheune aus Podolí bei Vojkov im Freilichtmuseum in Vysoký Chlumeck (südliche Einfahrt).

15. Stodola z Podolí u Vojkova v muzeu ve Vysokém Chlumci (západní perna), 2015, foto P. Dostál. Barn from Podolí u Vojkova in the museum in Vysoký Chlumeck (west threshed straw storage). Scheune aus Podolí bei Vojkov im Freilichtmuseum in Vysoký Chlumeck (westliche Banse).

16. Stodola z Podolí u Vojkova v muzeu ve Vysokém Chlumci (jižní část mlatu a západní perny), 2015, foto P. Dostál. Barn from Podolí u Vojkova in the museum in Vysoký Chlumeck (south part of the threshing floor and west threshed straw storage). Scheune aus Podolí bei Vojkov im Freilichtmuseum in Vysoký Chlumeck (südlicher Teil der Tenne und der westlichen Banse).

17. Stodola z Podolí u Vojkova v muzeu ve Vysokém Chlumci (mlat a východní perna), 2015, foto P. Dostál. Barn from Podolí u Vojkova in the museum in Vysoký Chlumeck (threshing floor and east threshed straw storage). Scheune aus Podolí bei Vojkov im Freilichtmuseum in Vysoký Chlumeck (Tenne und östliche Banse).

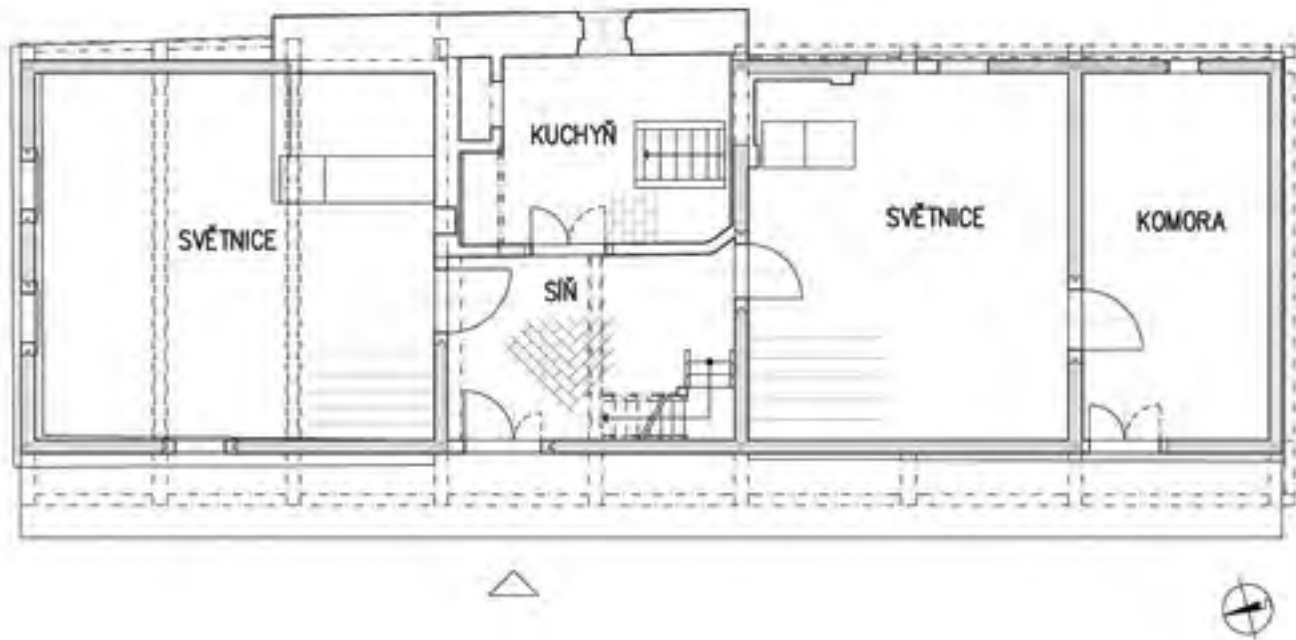
18. Přední část roubeného domu čp. 3 v Arnošticích před transferem do muzea ve Vysokém Chlumci, 2003, foto P. Dostál. Front part of timbered house No. 3 in Arnošovice before its transfer to the museum in Vysoký Chlumec. Vorderteil des Blockhauses Hs.-Nr. 3 in Arnošovice vor der Transferierung ins Freilichtmuseum in Vysoký Chlumec.

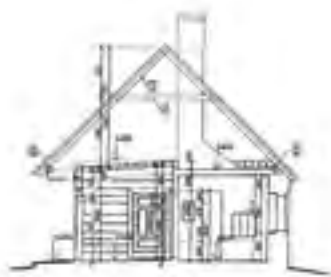
19. Celkový pohled na roubený dům čp. 3 v Arnošticích před transferem do muzea ve Vysokém Chlumci, 2003, foto P. Dostál. Overall view of timbered house No. 3 in Arnošovice before its transfer to the museum in Vysoký Chlumec. Gesamtansicht des Blockhauses Hs.-Nr. 3 in Arnošovice vor der Transferierung ins Freilichtmuseum in Vysoký Chlumec.

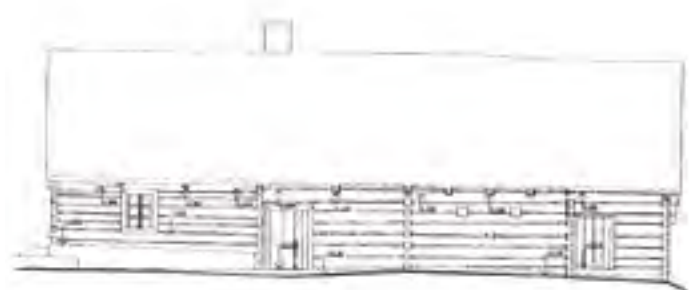
20. Část vstupního průčelí roubeného domu čp. 3 v Arnošticích před transferem do muzea ve Vysokém Chlumci, 2003, foto P. Dostál. Part of the entrance facade of timbered house No. 3 in Arnošovice before its transfer to the museum in Vysoký Chlumec. Teil der Eingangsfront des Blockhauses Hs.-Nr. 3 in Arnošovice vor der Transferierung ins Freilichtmuseum in Vysoký Chlumec.

21. Půdorys přízemí domu čp. 3 v Arnoštovicích (upraveno ze zaměření objektu před transferem do muzea ve Vysokém Chlumci), 2003, vypracoval P. Dostál. Ground plan of the ground floor of house No. 3 in Arnoštovice (adapted from the survey of the building before its transfer to the museum in Vysoký Chlumec). Grundriss des Erdgeschosses vom Blockhaus Hs.-Nr. 3 in Arnoštovice (bearbeitet von der Vermessung des Objekts vor der Transferierung ins Freilichtmuseum in Vysoký Chlumec).

22. Řez domem čp. 3 v Arnoštovicích (zaměření objektu před transferem do muzea ve Vysokém Chlumci), 2003, vypracoval P. Dostál. Section of house No. 3 in Arnoštovice (survey of the building before its transfer to the museum in Vysoký Chlumec). Schnitt durch das Blockhaus Hs.-Nr. 3 in Arnoštovice (Vermessung des Objekts vor der Transferierung ins Freilichtmuseum in Vysoký Chlumec).

23. Vstupní průčelí domu čp. 3 v Arnoštovicích (zaměření objektu před transferem do muzea ve Vysokém Chlumci), 2003, vypracoval P. Dostál. Entrance facade of house No. 3 in Arnoštovice (survey of the building before its transfer to the museum in Vysoký Chlumec). Eingangsfassade des Blockhauses Hs.-Nr. 3 in Arnoštovice (Vermessung des Objekts vor der Transferierung ins Freilichtmuseum in Vysoký Chlumec).

24, 25, 26. Stavba transferovaného domu čp. 3 z Arnoštic v muzeu ve Vysokém Chlumci, 2003, foto P. Dostál. Construction of the transferred house No. 3 from Arnošovice in the museum in Vysoký Chlumec. Wiederaufbau des transferierten Hauses Nr. 3 aus Arnošovice im Freilichtmuseum in Vysoký Chlumec.

27, 28. Dům čp. 3 z Arnoštovic v muzeu ve Vysokém Chlumci, 2007, foto P. Dostál. House No. 3 from Arnoštovice in the museum in Vysoký Chlumeck. Haus Nr. 3 aus Arnoštovice im Freilichtmuseum in Vysoký Chlumeck.

Transfer and reconstruction of polygonal barn from Podolí near Vojkov and of timbered house from Arnoštovice near Votice

Lubomír Procházka, Museum of Rural Buildings of the Central Vltava Region, Vysoký Chlumec

Petr Dostál, Architecture Studio Dostál

Keywords: Podolí near Vojkov, Arnoštovice near Votice, Museum of Rural Buildings of the Central Vltava Region in Vysoký Chlumec, timbered architecture, polygonal barn, residential house, transfer, reconstruction

The Museum of Rural Buildings (MVS) of the Central Vltava Region in Vysoký Chlumec near Sedlčany, a subsidiary of the Mining Museum Příbram, was founded as a regional rescue open-air museum in 1998. The transfer of the first building – a partly timbered house No. 4 from Obděnice near Petrovice – was completed in 2002. A part of the smoke kitchen of this residential building weighing 30 tonnes was transferred in a block. Similarly, the 32-tonne smoke kitchen with a vault and a part of the chimney of the timbered house No. 10 from Mašov near Petrovice was transferred in a block in 2004–2005. Except for the construction of a replica of a forge from Počepice near Vysoký Chlumec, which is taking place this year, all residential, farming and technical buildings currently standing, including minor technical and sacral buildings, were transferred to the premises of the open-air museum in Vysoký Chlumec between 2000 and 2011. The buildings are transferred in the condition preserved before their transfer including roofing, with details or possibly minor adjustments of the buildings made in the second half of the 20th century removed. The time of felling of the wood of all the buildings transferred to the MVS Vysoký Chlumec has been dendrochronologically dated. A 3D model has been created for some of the buildings.

The transfer of the polygonal barn No. 8 from Podolí near Vojkov (Benešov District) carried out in 2011 and the transfer of a fully-timbered house No. 3 from Arnoštovice near Votice (Benešov District) to the MVS Vysoký Chlumec have been chosen as examples of the transfer of traditional vernacular architecture buildings. The oldest beams of the polygonal barn have been dated to 1662 (most probably a secondary use). More than 90 % of the beams of some constructional parts of this multi-sided farming building have been replaced, but it was the only timbered polygonal barn that could be

acquired directly from the territory of the collection region of the MRB Vysoký Chlumec. The other building whose transfer has been documented is a three-part house of a chamber type from the municipality of Arnoštovice from the second half of the 18th century (the transfer took place in 2003). In its case, on the contrary, most of the transferred timbered construction was used during the rebuilding. For completeness sake, we need to mention that two years later, a wooden carriage shed was transferred to the Open-Air Museum in Vysoký Chlumec from the above-mentioned farmstead. At present, however, it is a part of the courtyard of a farmstead comprising the timbered house No. 10 from Mašov. It should also be mentioned that none of the selected buildings that met the transfer criteria was listed as a protected monument.

The construction part of the transfer is prepared and carried out using the standard procedure: the building is surveyed and the project documentation is prepared. It addresses the location of the building and the transfer process including possible corrections of the building during its reconstruction in the museum. During the disassembly, a working photo-documentation and documentation of the details revealed is made; the information contained in it and possibly a different physical state of the constructions contrary to expectations are reflected by an appropriate adjustment of the implementation process. The greatest problem arising during the transfer of an exposition object is the notoriously discussed issue of a certain loss of authenticity depending on the technological procedure applied and on the extent of the replaced parts. We believe that the outcome of a transfer is satisfactory if the information and perception provided by the transferred object are at least comparable with the information provided by its mere documentation made before the disassembly.

Transferierung und Wiederaufbau der polygonalen Scheune aus Podolí nahe Vojkov und des Blockhauses aus Arnoštovice nahe Votice

Lubomír Procházka, Museum der dörflichen Bauten des mittleren Moldautales in Hoch Chlumetz (Vysoký Chlumec)

Petr Dostál, Projektatelier Dostál

Klíčová slova: Podolí nahe Vojkov, Arnoštovice nahe Votice, Museum der dörflichen Bauten des mittleren Moldautales in Vysoký Chlumec, Blockbau, polygonale Scheune, Wohnhaus, Transferierung, Wiederaufbau

Das Museum der dörflichen Bauten des mittleren Moldautales in Hoch Chlumetz nahe Seltschan (Muzeum vesnických staveb středního Povltaví ve Vysokém Chlumci u Sedlčan, MVS) ist eine Zweigstelle des Bergbaumuseums Příbram (Hornické muzeum v Příbrami) und wurde als ein regionales Rettungsfreilichtmuseum im Jahre 1998 gegründet. Im Jahre 2002 wurde die Transferierung des ersten Objekts abgeschlossen – des teilweise gezimmerten Hauses Nr. 4 aus Obděnice nahe Petrovice. Bereits bei diesem Wohnhaus wurde ein 30 Tonnen schwerer Teil der Rauchküche mit einem Teil des Schornsteins in einem Block transferiert. Genauso wurde in den Jahren 2004–2005 in einem Block die Rauchküche mit Gewölbe und einem Teil des Schornsteins mit dem Gewicht von 32 Tonnen vom Blockhaus Nr. 10 aus Mašov nahe Petrovice versetzt. Außer des Ausbaus von einer Replik der Schmiede aus Počepice nahe Vysoký Chlumec, die in diesem Jahr erfolgt, wurden alle sich zurzeit im Freilichtmuseum Vysoký Chlumec befindlichen Wohngebäude und wirtschaftliche, sowie technische Bauten, einschließlich kleinerer technischer und sakraler Objekte, in den Jahren 2000–2011 hierher transloziert. Es werden Objekte im Bauzustand vor ihrer Transferierung einschließlich der Dachhaut versetzt, es werden allerdings insbesondere Details oder kleine, in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts eingerichtete Umbauten abgeschafft. Bei allen ins Freilichtmuseum Vysoký Chlumec transferierten Bauten wurde das Fälldatum der Stämme mit Hilfe dendrochronologischer Analyse bestimmt. Für einige Objekte wurde ein 3D-Modell erstellt.

Wir haben als Beispiel für die Transferierung der Objekte des traditionellen ländlichen Bauwesens ins Freilichtmuseum Vysoký Chlumec die Translozierung der polygonalen Scheune Hs.-Nr. 8 aus Podolí nahe Vojkov (Bezirk Benešov/Beneschau) vom Jahre 2011 und des Blockhauses Nr. 3 aus Arnoštovice nahe Votice (Bezirk Benešov) ausgesucht. Die ältesten Balken der polygonalen Scheune sind auf das Jahr 1662 datiert (wohl sekundärer Gebrauch). Die Balken dieses mehreckigen Wirtschaftsgebäudes mussten im Falle einiger Konstruktionsteile bis zu mehr als 90% ausgetauscht werden, dennoch handelte es sich um die einzige,

in Blockbauweise errichtete polygonale Scheune, welche direkt aus dem Raum der Sammelregion vom Freilichtmuseum Vysoký Chlumec zu erwerben war. Nachfolgend wird die Transferierung des dreiteiligen Wohnspeicherhauses aus der Gemeinde Arnoštovice aus der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts (versetzt im Jahre 2003) dargelegt, wo dagegen beim Wiederaufbau die meisten transferierten Blockbaukonstruktionen wiederbenutzt wurden. Es sei vollständigheitshalber daran erinnert, dass zwei Jahre nach der Translozierung dieses Bauernhauses eine Remise aus diesem Bauernhof ins Freilichtmuseum in Vysoký Chlumec versetzt wurde, welche heutzutage jedoch den Bestandteil des Gehöfts mit dem Blockhaus Hs.-Nr. 10 aus Mašov bildet. Es ist anzumerken, dass keines der ausgesuchten transferierten Objekte, welche die Kriterien für die Transferierung erfüllten, unter Denkmalschutz steht.

Die Vorbereitung und Realisierung der Bauetappe von der Transferierung verlaufen nach den gängigen Standards: Das Objekt wird bautechnisch vermessen, woraufhin der Bauentwurf ausgearbeitet wird, wo die Platzierung des Bauwerkes und das Vorgehen der Transferierung inklusive eventueller Korrekturen des Objekts während des Wiederaufbaus im Museum festgelegt werden. Während des Abbaus wird eine fotografische Bestandsaufnahme erstellt und auch die freigelegten Details werden erfasst; man reagiert auf diese Informationen und auf einen eventuell von den ursprünglichen Voraussetzungen unterschiedlichen physischen Stand der Konstruktionen mit einer treffenden Anpassung der Vorgehensweise beim Wiederaufbau. Das größte Problem der Transferierung eines Expositionsobjekts stellt der notorisch diskutierte Verlust einer gewissen Authentizität dar, welcher vom gebrauchten technologischen Verfahren und Ausmaß der ersetzten Teile abhängig ist. Wir glauben, dass ein Ergebnis der Transferierung als befriedigend bezeichnet werden kann, sofern die Informationen und der Eindruck, welche durch das versetzte Objekt vermittelt werden, mindestens mit den Informationen vergleichbar sind, welche allein die vor dem Abbau des Bauwerkes erstellte Dokumentation darbietet.

A historical black and white photograph of a traditional wooden house with a steeply pitched thatched roof. The house features a balcony with a decorative railing. In the foreground, two men in dark clothing and hats stand near a doorway, and a dog is visible in the lower right corner. The image has a slightly grainy texture and some minor imperfections, suggesting it is an old photograph.

Transfer a následná obnova jednoho z posledních polabských domů s podsíní

Transfer a následná obnova jednoho z posledních polabských domů s podsíní

Markéta Hanzlíková

Klíčová slova: Oskořínek, Polabské národopisné muzeum v Přerově nad Labem, dům s podsíní, roubení, zdivo z nepálených cihel, transfer, obnova, transfer kompaktních bloků

Podobu malebné krajiny českého a moravského venkova po staletí utvářenou prací lidských rukou půvabně doplňovaly vesnice s navazující plužinou, sídla s regionálně odlišnou a výtvarně působivou vesnickou architekturou. Minimální povědomí o možnostech obnovy vesnické architektury pro plnohodnotné soudobé využití vede k nevratným ztrátám architektonického fondu. Postupující zánik charakteristického vzhledu kulturní krajiny, vesnických sídel i samotných historických vesnických staveb v naší zemi vychází nejen z neznalosti regionálních kontextů i odlišností a z netečnosti k estetickým a architektonickým hodnotám, ale souvisí také s úpadkem řemeslných dovedností a ztrátou obecného povědomí o tradičních stavebních technologiích. Přesto se můžeme setkat s řadou pozitivních příkladů obnovy, zhodnocení a využití vesnických staveb. Nepodaří-li se zachovat stavbu na původním místě, může být poslední možností záchranu chátrajícího objektu jeho přenesení do muzea v přírodě.

Podsíněové¹ stavby v polabské vesnické architektuře

Vesnickou architekturu Polabí reprezentují především drobné přízemní roubené stavby často s charakteristickými lomenicemi.² Vedle roubených konstrukcí se zde setkáváme se zdívem z kamene a nepálených cihel, ačkoli zděná vesnická architektura je zastoupena

v menší míře především stavbami s ohlasy klasicismu. K jejímu většímu rozšíření ve vesnickém prostředí dochází v polabské oblasti až s počátkem 20. století, kdy se objevují obytné i hospodářské objekty s vaznicovými krovky se zdobně pojednanými prvky v prázdných vazbách štítů, které jsou v souvislosti s rozvojem železnice ovlivněny architektonickým výrazem a stavebními konstrukcemi drážní architektury. Oblast Polabí současně patří mezi území, na kterém byly v minulosti hojně zastoupeny roubené i zděné stavby s podsíní.³ Podsín, prostor pod více či méně předsazenou střechou objektu, byla součástí obytných i hospodářských vesnických staveb a kováren.⁴ Na rozdíl od průchozího městského podloubí bývala na vesnici podsín od veřejného prostoru oddělena plůtkem z ozdobně pojednaných profilovaných prken nebo s jednoduchým, převážně svisle kladeným bedněním.

Do dnešních dnů se z polabských domů s podsíní zachovalo in situ jen několik dokladů na území okresu Nymburk.⁵ Jsou to památkově chráněné stavby čp. 2 v Byšičkách, čp. 22 v Dubečně a dům čp. 24 v Žitovcích, který byl díky celkové obnově v minulých letech zachráněn před zánikem. Ze staveb, které nejsou státem chráněnými památkami, se dochoval dům čp. 86 v Jíkví, přenesený z Národopisné výstavy československé, a čp. 19 v Dubečně. Kovárny s podsíní zastupuje v nedávné době necitlivě přestavěná kovárna čp. 124 v Jíkví.⁶

1. Oskořínek, mapa stabilního katastru, 1842, převzato z <http://archivnimapy.cuzk.cz/>, vložená šipka označuje dům čp. 65. Oskořínek – map of the 1842 stable Land Registry, the arrow indicates house No. 65. Oskořínek – Plan aus dem Stablen Kataster vom Jahre 1842, der Pfeil zeigt auf das Haus Nr. 65.

2. Oskořínek, současná katastrální mapa, převzato z <http://nahlizenidokn.cuzk.cz/>, vložená šipka označuje dům čp. 65. Oskořínek – contemporary Land Registry map, the arrow indicates house No. 65. Oskořínek – heutige Katastralkarte, der Pfeil zeigt auf das Haus Nr. 65.

3. Dům s podsíní čp. 65, nejstarší známá fotografie pořízená nejpozději roku 1909, převzato z KOŽÍŠEK, Karel (ed.). *Poděbradsko. Obraz minulosti i přítomnosti*, s. 141. House with arcade No. 65, the oldest known photography taken by 1909. Vorlaubenhaus Nr. 65, die älteste bekannte Fotografie, spätestens im Jahre 1909 aufgenommen.

Poloroubený dům s podsíní čp. 65 z Oskořínku

Počátkem loňského roku stál v nymburském okrese ještě jeden dům s podsíní na svém původním místě. Poloroubený dům,⁷ který jediný se dochoval z původní usedlosti čp. 65 v Oskořínku, je nemovitou kulturní památkou zapsanou do ústředního seznamu od 3. května 1958. Památková péče preferuje zachování, obnovu a využití staveb in situ, byť se změnou funkčního využití, která ovšem nesmí být provedena na úkor památkové a architektonické hodnoty objektů. Demolice stavby, ale i její přenesení do muzea v přírodě je negativním zásahem do historického urbanismu i zástavby historického jádra vsi. Dlouhodobě nevyužívaný a neudržovaný dům čp. 65 se ani přes mnohaleté úsilí památkových orgánů⁸ nepodařilo obnovit a jedinou možností záchrany stavby, která se v posledním desetiletí kvůli zanedbané údržbě nacházela ve špatném stavebnětechnickém stavu, bylo její přenesení do Polabského národopisného muzea v přírodě v Přerově nad Labem.

Areál usedlosti čp. 65 byl situován na východní straně ulicové návsi v Oskořínku. Dům dendrochronologicky datovaný do roku 1831–1832 byl přízemní, částečně podsklepené tříprostorové stavení s podsíní před hlavním štítovým průčelím a v zadní části s navazujícím hospodářským dílem. Přední díl domu v rozsahu světnice byl roubený v *kožichu*,⁹ zadní dva díly stavby, prostor topeniště a navazující chlévy byly zděné z nepálených cihel. Celá stavba stála na podezdívce z lomového kamene.

Mapa stabilního katastru z roku 1842 (obr. 1) zachycuje areál s hloubkově orientovanými objekty na severní a jižní straně dvora a stodolu v tradiční pozici v hloubce parcely uzavírající dvůr z východu. Všechny budovy jsou značeny žlutě, což znamená, že by měly být postaveny ze spalného materiálu, přesto se lze domnívat, že stavba byla již v době mapování poloroubená s příznaným roubením světnice. Hliněné vnější i vnitřní omazávky roubených stěn (kožich) i omazání stropních trámů bylo provedeno druhotně, jak dokládaly zbytky vápených nátěrů na roubení, pod mazaninou čitelné okosy s náběhem na stropních trámech (obr. 11) a slícování původně předsazené podezdívky roubené části vnějšími hliněnými omítkami. Při porovnání mapy stabilního katastru se současnou mapou (obr. 2) vidíme, že dům se nacházel ve stejné pozici jako v roce 1842, pouze hospodářská část byla nově prodloužena východním směrem. Nejstarší známá fotografie areálu čp. 65 (obr. 3), pořízená nejpozději roku 1909,¹⁰ ještě zachycuje hospodářský objekt na jižní straně dvora se sedlovou střechou krytou došky a pultovým vikýřem pro podávání sena v severní ploše střechy. Z fotografie nelze určit, zda je stavba roubená v *kožichu*, nebo zděná omítaná. Tříprostorový dům s navazujícími chlévy na severní straně dvora je zde doložen již v *kožichu* s podsíní v hlavním štítovém průčelí a s lomenicí charakteristickou pro Polabí. Zadní zděná část je omítaná. Poměrně jednoduchá lomenice byla ve spodních dvou třetinách svíslé a v horní třetině klasovitě bedněná, ve vrcholu štítu zakončená kabřincem, doplněná

4. Dům s podsíní čp. 65 v Oskořínku, 1986, foto P. Vácha, fotoarchiv NPÚ ÚOP SČ. House with arcade No. 65 in Oskořínek. Vorlaubenhaus Nr. 65 in Oskořínek.

ozdobně profilovanými lištami a dvojicí větracích okének pravděpodobně ve tvaru čtyřlístku. Hambalkový krov s přesahem omazaných stropních trámů nad zápraží vynáší lehkou doškovou krytinu. Výplně mezi pásky a sloupky podsíně jsou zdobeny bohatým profilováním. Fotografie také dokládá pilířovou bránu s bedněnou brankou pro pěší i vjezdovými vraty.

Fotodokumentace uložená na Územním odborném pracovišti Národního památkového ústavu středních Čech v Praze (NPÚ ÚOP SČ) z roku 1986 (obr. 4) zachycuje stavbu po meziválečných úpravách krovu. Původní hambalkový krov byl nahrazen krovem vaznicovým s přesahem profilovaných zhlaví krokví. Přesah stropních trámů nad zápraží byl zkrácen a zhlaví trámů i podstřeší opatřeno svislým bedněním z krátkých, jednoduše zdobených prkének. Kabřinec v hlavním štítovém průčelí byl nahrazen polovalbou, lomenici nahradil lichoběžníkový svisle bedněný štít s dvojicí drobných obdélných větracích otvorů. Sloupky podsíně byly zjednodušeny. Bohatě profilovaný plůtek podsíně zůstal beze změny. Dokumentována je zde také pilířová brána. Protilehlá budova na jižní straně dvora se již nedochovala.

Počátkem 90. let 20. století byly necitlivě odbourány chlévy navazující na dům a následně odstraněna i zadní příčná stěna komorového dílu. Došlo k zániku pilířové brány. Po roce 2000 byl fotograficky dokumentován zhoršující se stavebnětechnický stav domu.

Záměr dostavby Polabského národopisného muzea v Přerově nad Labem a okolnosti předcházející vlastnímu transferu domu z Oskořínku

Ideový záměr Polabského muzea na rozšíření Polabského národopisného muzea v přírodě v Přerově nad Labem předpokládal dostavbu tří objektů, mimo dvou stodol zahrnoval také transfer domu čp. 65 z Oskořínku. Architekti Jan Pešta a Jan Veselý z NPÚ ÚOP SČ provedli v roce 2009 na základě zadání muzea zaměření domu čp. 65 z Oskořínku. "Dlouhodobě nevyužívaný objekt, sloužící jako skladiště, nebyl pro potřeby zaměření a dokumentace vlastníky vyklizen. Vzhledem k rozsahu zadání a nedostupnosti některých konstrukcí a prvků nebylo pořízeno podrobné zaměření architektonických detailů. Nebyl zpracován ani stavebněhistorický

průzkum. V roce 2010 byla Janem Peštou zpracována studie, s částečným využitím podkladů od etnografky Jany Hrabětové z Polabského muzea, na celkové rozšíření muzea o tři stavby včetně transferu a návrhu doplnění domu čp. 65 z Oskořínku.¹² Projekt pro stavební povolení¹³ z roku 2010 byl bohužel muzeem zadán projektantovi, který neměl zkušenost s obnovami historických staveb ani s transferem objektů, proto obsahoval řadu nepřesností, které později komplikovaly obnovu autentických konstrukcí a podoby domu.

V roce 2011 bylo Krajským úřadem Středočeského kraje povoleno přenesení domu z Oskořínku čp. 65 – nemovité kulturní památky – do Polabského národopisného muzea v přírodě v Přerově nad Labem. V následujících letech se muzeu nepodařilo získat finanční prostředky na uskutečnění záměru ani na odbornou přípravu. NPÚ ÚOP SČ si byl vědom nedostatečných podkladů a požadoval zpracování prováděcího projektu, který měl být v rozpracovanosti konzultován. Avšak z důvodů nedostatku finančních prostředků muzeum požadovanou dokumentaci nezaslalo k zpracování. Teprve v roce 2015 byla po minimální odborné přípravě udělena dotace z ROP na rozšíření Polabského národopisného muzea v přírodě v Přerově nad Labem o celkem pět staveb¹⁴ včetně podsínového domu čp. 65 z Oskořínku.

Odborné instituce nemají právní kompetenci jakkoli zasahovat do výběrového řízení. Při výběru firem není zohledňována znalost historických konstrukcí a tradičních stavebních postupů, jediným kritériem je cenová nabídka. Pro realizaci dostavby muzea v přírodě byla vybrána stavební firma, která neměla žádnou zkušenost s obnovou historických staveb. Při termínové náročnosti pro předání stavby¹⁵ jsou podobné vstupní podmínky nesmírně obtížné pro všechny zúčastněné strany, tj. investora, památkový dozor i samotnou prováděcí firmu, neboť se musí základní stavební principy charakteristické pro historickou vesnickou zástavbu naučit až v průběhu prací, což pochopitelně vede k složitým jednáním a chybám ve stavebnětechnických, konstrukčních i typologických postupech a v celkovém provedení staveb. Pro muzea v přírodě, která by měla především reprezentovat hodnověrnou podobu historických vesnických objektů, včetně detailů a konstrukčních postupů, je tento systém výběrových řízení v zásadním rozporu s podstatou a samotným smyslem jejich vzniku. Muzea v přírodě mají sloužit jako jakási živá učebnice řemeslného umu a stavební kultury našich předků. Současně při zmíněném systému výběrových řízení ve svém důsledku dochází ke kolizím se základními principy při spolupráci s památkovým

5. Dům s podsíní čp. 65 v Oskořínku, podsín sloužící jako přístřešek pro uskladnění sena, září 2014, foto M. Hanzlíková, NPÚ ÚOP SČ.
House with arcade No. 65 in Oskořínka, the arcade serving as a shelter for storing hay. Vorlaubehaus Nr. 65 in Oskořínka, die Vorlaube dient als Vordach für die Heulagerung.

dozorem a povinnostmi vyplývajícími ze zákona o památkové péči.¹⁶ Polabské národopisné muzeum v přírodě v Přerově nad Labem není státem chráněnou kulturní památkou, proto byl v případě rozšíření muzea o výsledných pět objektů prováděn památkový dozor pouze u transferu památkově chráněného domu s podsíní čp. 65 z Oskořínku.

Požadavky NPÚ ÚOP SČ na transfer a podklady pro vlastní realizaci

NPÚ ÚOP SČ požadoval standardní přípravu před zahájením demontáže stavby, očíslování konstrukčních prvků i detailů, průběžnou fotodokumentaci při rozebírání konstrukcí a měřičskou dokumentaci prostoru topeniště. Přenesení roubené části staveb je v České republice převážně prováděno ustáleným postupem, rozebráním a opětovným složením trámů na novém místě. Na základě mnoholeté památkové praxe s podchycením zdiva z pálených cihel a lomového kamene při obnovách historických staveb, zkušeností s úspěšně provedenými transfery těchto konstrukcí v naší republice¹⁷ a v souvislosti se znalostí realizací přenosu celých staveb z pálených cihel a kamene do muzeí v přírodě v Německu vzešel z NPÚ ÚOP SČ, z důvodu zachování maximální autentičnosti domu, požadavek na přenesení alespoň části zdiva z nepálených cihel v kompaktních blocích.¹⁸

Důležitým podkladem pro přenesení zdiva byla fotodokumentace Jany Berkové z NPÚ ÚOP SČ a Jana Pešty věnovaná transferům zdiva v německém muzeu v přírodě v Bad Windsheim. Z dokumentovaného bednění štítu vycházel návrh statického zajištění bloků,¹⁹ který byl při realizaci následně modifikován pro potřeby přenesení nepáleného zdiva bez podezdívky. Neméně

zásadní pomocí byla konzultace s Martinem Novotným z Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici, který poskytl elektronickou verzi článku věnovaného přenosu zdi z nepálených cihel do Muzea vesnice Niedersulz v Rakousku.²⁰

Transfer domu

Podsínový dům čp. 65 z Oskořínku sloužil v době před vlastním přenesením jako skladiště odložených věcí. Podsín s chybějícími podpůrnými sloupy nahrazovala příštířek pro slámu. Destruovaná byla zadní příčná stěna komorového dílu, v důsledku čehož došlo k poklesu krovu v zadní části domu, zatímco poklesnutí krovu přední části bylo způsobeno chybějícími sloupky podsíně, které podpíraly předsazení střechy (obr. 5, 6).

K vážným chybám z hlediska běžně užívaných postupů při přenášení historických objektů došlo již při zahájení prací. Zcela opomenuta byla vstupní schůzka, která by jednoznačně určila postup prací s cílem minimálního poškození konstrukcí a zachování autentičnosti stavby. Práce byly svěřeny pomocným stavebním dělníkům bez jakékoli odborné specializace. Nepoučení dělníci zničili střešní plášť z pálených maloformátových tašek *JAROSLAV VESELÝ MOLITOROV* a přenesli vaznicový krov bez pořízení fotodokumentace průběhu rozebírání a jednotlivých prvků. (obr. 7, 8). Přes velkou snahu ze strany orgánů památkové péče systematizovat postup prací, bylo i v dalších krocích postupováno značně živelně.²¹ Hliněná mazanina byla plošně sejmuta včetně vápenných nátěrů. Demontáž roubení nebyla fotograficky zdokumentována. Neodborným vyjmutím okenních výplní, opět bez pořízení fotodokumentace, došlo ke ztrátě původní nasekávané mříže okénka

6. Dům s podsíní čp. 65 v Oskořínku, dvorní průčelí, září 2014, foto M. Hanzlíková, NPÚ ÚOP SČ. House with arcade No. 65 in Oskořínok, the courtyard facade. Vorlaubenhaus Nr. 65 in Oskořínok, Hoffassade.

7. Dům čp. 65 v Oskořínce, stav po demontáži krovu, duben 2015, foto M. Hanzlíková, NPÚ ÚOP SČ. House No. 65 in Oskořínek, the state after the disassembly of the roof truss. Haus Nr. 65 in Oskořínek, Zustand nach dem Abbau des Dachstuhls.

8. Dům čp. 65 v Oskořínce, po demontáži krovu, zděná část dvorního průčelí s okny do síně a komorového dílu, duben 2015, foto M. Hanzlíková, NPÚ ÚOP SČ. House No. 65 in Oskořínek, after the truss disassembly, the brick part of the courtyard facade with windows leading into the hall and the chamber section. Haus Nr. 65 in Oskořínek, nach dem Abbau des Dachstuhls, der gemauerte Teil der Hoffassade mit den Fenstern zur Stube und zum Wohnspeicherteil.

9. Dům čp. 65 v Oskořínce, stav po demontáži krovu, okno komorového dílu, duben 2015, foto M. Hanzlíková, NPÚ ÚOP SČ. House No. 65 in Oskořínek, the state after the truss disassembly, a window of the chamber section. Haus Nr. 65 in Oskořínek, Zustand nach dem Abbau des Dachstuhls, Wohnspeicherfenster.

10. Dům čp. 65 v Oskořínce, neodborně demontovaná mříž, osvětlení a nadpraží okna komorového dílu, duben 2015, foto M. Hanzlíková, NPÚ ÚOP SČ. House No. 65 in Oskořínek, unprofessionally removed bars, jamb casing and head jambs of the chamber section window. Haus Nr. 65 in Oskořínek, unfachmännisch abgebautes Gitter sowie Anschlag des Wohnspeicherfensters.

do síně, byla zničena šambrána okna komory a z větší části zanikla informace o stavebnětechnickém řešení nadpraží obou oken ve dvorním průčelí zděné části domu (obr. 9, 10). Zdivo v prostoru topeniště bylo poškozeno a částečně rozebráno před provedením dokumentace.

Jednotlivé prvky stavebních konstrukcí nebyly ani přes opakované urgency ze strany památkové péče jednoznačně označeny. Fotoměřičská dokumentace topeniště měla být zpracována investorem, vzhledem k nedostatku času a již značné části rozebraného zdiva byla pořízena pracovníky NPÚ ÚOP SČ.

Transfer a obnova tesařských konstrukcí

Stavebnětechnický stav roubení nebylo možné v přípravných fázích určit, neboť roubená část byla z vnějšího i vnitřního líce opatřena hliněnou mazaninou. Podobně byly skryté pod hliněnou mazaninou pohledové stropní trámy (obr. 11). Teprve po vyklizení objektu, sejmutí mazaniny a zahájení rozebírání stavby byl zjištěn značný rozsah poškození, který se po převozu trámů a jejich odborném ohledání po jednotlivých kusech ukázal jako zcela havarijní. I zde se projevila nezkušenost

stavební firmy s transferem objektů a stavebními postupy.²² Dožilé trámy byly použity k založení roubené konstrukce a trám po trámu byl souběžně s prováděným roubením vymazáván hliněnými vymazávkami řídké kašovité konzistence (obr. 12). Konstrukci bylo nutné opětovně rozebrat a očistit od čerstvě nanesené hlíny, aby bylo možné trámy posoudit. Masivní dubové patní trámy působily z vnějšího líce stavby zcela kompaktně, ale z vnitřního líce byly trámy výrazně poškozeny dřevokaznou houbou. Po provedení sond bylo zjištěno, že zdravé dřevo trámů dosahuje tloušťky pouze okolo 2 až 3 cm. Ačkoli na trámech nebyly plodnice, lze podle kostičkového rozpadu dřeva usuzovat na napadení dřevomorkou domácí. Zbývající trámy roubení byly rozsáhle poškozeny tesaříkem krovovým.

Roubená světnice byla v celém rozsahu provedena jako ne zcela přesná kopie. Přes opakovaný požadavek památkového dozoru nekopírovaly nové trámy své původní předlohy přesně. Zanedbána byla zčásti také autentická podoba zámků v nároží.

Prvky meziválečného vaznicového krovu se zprvu jevily jako vhodné k novému použití. Po důkladném prohlédnutí jednotlivých trámů bylo u všech zjištěno lokální poškození dřevokazným hmyzem a hnilobou, které nebylo možné sanovat tradičními tesařskými postupy, aniž by došlo k poddimenzování výrazně subtilních původních prvků. Proto bylo nutno také krov provést v kopii.

Stropní trámy byly naopak téměř všechny po přenesení znovu použity. Avšak při osazování byly chybně položeny náběhem a okosem obráceným nahoru, zatímco původní dlaby po krokách staršího

hambalkového krovu na druhotně zkrácených zhlavích se dostaly na spodní stranu. Vzhledem k pokročilému stavu stavebních prací a nedostatku času se orgánům památkové péče nepodařilo prosadit otočení trámů. Pohledově je chyba eliminována překrytím čel zhlaví ozdobným bedněním podle doloženého stavu. Z funkčního hlediska nejsou opačně položené trámy překážkou, neboť krokve vaznicového krovu jsou osedlány do pozední vaznice, ale pro návštěvníka tak zaničila informace o druhotném omazání trámů, které bylo čitelné díky okosu a náběhu prospaným pod mazaninou (obr. 11).

Ze všech původních dřevěných konstrukcí a prvků zůstala zachována pouze většina sloupků oken, části trámkových zárubní, stropní trámy a výplně otvorů (okna a dveře). Nově bylo provedeno bednění štítu. Plůtek podsíně a vrata s vrátky v pilířové bráně jsou kopiemi podle fotodokumentace. Hliněné vymazávky, omazání trámů a hliněná mazanina nebyly z technologických důvodů prozatím aplikovány.

Přenesení a následná obnova zděné části stavby

Transfer zdiva z prostoru topeniště nebyl od samotného začátku považován za reálný. Stavební fáze topeniště narušovaly jeho kompaktnost (obr. 12). Záclenky z pálených i nepálených cihel, druhotně zazdívkou, dutiny sopouchů a torzo druhotně vloženého tělesa cihelné pece kapkovitého tvaru s novodobou zazdívkou neumožňovaly přenos uceleného bloku zdiva, protože nebylo dostatečně soudržné, a tudíž trans-

11. Dům s podsíní čp. 65 v Oskořínku, stropní trámy druhotně omazané hliněnou mazaninou s čitelným okosem a náběhem, září 2014, foto M. Hanzlíková, NPÚ ÚOP SČ. House with arcade No. 65 in Oskoříněk, ceiling beams secondarily covered by clay mortar with a legible bevel and haunch. Vorlaubenhaus Nr. 65 in Oskoříněk, mit dem Strohhlemestrich sekundär verleimte Deckenbalken mit gut sichtbarer Abschrägung und Deckenvoute.

12. Přerov nad Labem, detail neodborně založeného roubení domu čp. 65 z Oskořínku, zcela dožilé trámy průběžně vymazávané kašovitou hliněnou mazaninou, květen 2015, foto M. Hanzlíková, NPÚ ÚOP SČ. Přerov nad Labem, a detail of unprofessionally founded timbering of house No. 65 from Oskoříněk, completely worn beams continuously puddled by mushy clay mortar. Přerov nad Labem, Detail des unfachmännisch gegründeten Blockbaus vom Haus Nr. 65 aus Oskoříněk, völlig abgelebte, durchlaufend mit dem breiigen Strohhlemestrich verschmierte Balken.

13. Dům s podsíní čp. 65 v Oskořínku, prostor topeniště, torzo kapkovité pece s druhotnou vyzdívkou, fotografický podklad pro zpracování fotoměřičské dokumentace, červen 2015, foto A. Rákosníková, NPÚ ÚOP SČ. House with arcade No. 65 in Oskoříněk, the fireplace area, the torso of a drop-shaped oven with secondary lining, photographic material used for the preparation of photometric documentation. Vorlaubenhaus Nr. 65 in Oskoříněk, Feuerstelle, Torso des tropfenförmigen Ofens mit sekundärer Ausmauerung, fotografische Unterlage für die Ausarbeitung der fotometrischen Dokumentation.

15. Přerov nad Labem, nově vyzděné dvorní průčelí domu s podsíní čp. 65 z Oskořínku z přenesených nepálených cihel, pohled z interiéru, září 2015, foto M. Hanzlíková, NPÚ ÚOP SČ. Přerov nad Labem, the courtyard facade of house with arcade No. 65 from Oskoříněk newly lined with transferred unfired bricks, view from the interior. Přerov nad Labem, die unter der Verwendung von transferierten Lehmziegeln neu gemauerte Hoffassade des Vorlaubenhauses Nr. 65 aus Oskoříněk, Ansicht vom Hausinneren.

feru schopné. Rozebrání a opětovné vyzdění této části nebylo realizovatelné bez podrobné dokumentace. Finanční i časová náročnost podobného postupu značně přesahovala reálné možnosti stavby. Prostor topeniště byl proto při obnově vyzděn z plných pálených cihel.

Valeně klenutý kamenný sklep, přístupný svlačkovými dveřmi v trámkové zárubni v podlaze síně, nebyl přenesen ani obnoven na novém místě v podobě kopie. Vstup do sklepa naznačují pouze svlačkové dveře ve stejné pozici v podlaze síně.

Prováděcí firma neměla zkušenost s hliněným stavitelstvím a netroufala si provést transfer kompaktních bloků zdiva z nepálených cihel síňového a komorového

14. Dům s podsíní čp. 65 v Oskořínku, situace po přenesení roubeného dílu a částečné neodborné destrukci zdiva z nepálených cihel, zbývající hliněné zdivo provizorně překryto plachtami, červen 2015, foto M. Hanzlíková, NPÚ ÚOP SČ. House with arcade No. 65 in Oskoříněk, the situation after the transfer of the timbered part and partial unprofessional destruction of the unfired brick masonry, the remaining clay masonry provisionally covered by canvas. Vorlaubenhaus Nr. 65 in Oskoříněk, Zustand nach der Transferierung des Blockbauteiles und der unfachmännischen Destruktion des Mauerwerks aus luftgetrockneten Lehmziegeln, das restliche Lehm-mauerwerk ist provisorisch mit Planen bedeckt.

dílu. Po složitých jednáních, která byla limitována termíny vázanými na dotační titul a celkový rozpočet, se podařilo prosadit zadání této etapy jedné z firem v naší republice, které se specializují na hlínu a hliněné stavby. Po konzultacích s přední odbornicí Ivanou Žabičkovou z Fakulty architektury Vysokého učení technického v Brně, která se dlouhodobě věnuje výzkumu a využití hlíny ve stavitelství, byla oslovena firma db v.o.s., zastoupená Bohdanem Nebesařem. Zdivo síňového a komorového dílu bylo předchozími neodbornými zásahy a nedostatečnou ochranou proti srážkové vlhkosti po přenesení krovu poškozeno (obr. 14). Po posouzení stavebnětechnického stavu stěn

16. Dům čp. 65 v Oskořínku, přenesení dvou kompaktních bloků zdiva z nepálených cihel pomocí jeřábu z původního místa na nákladní auto, září 2015, foto M. Hanzlíková, NPÚ ÚOP SČ. House No. 65 in Oskoříněk, the transfer of two compact blocks of masonry from the original place onto a lorry using a crane. Haus Nr. 65 in Oskoříněk, Transferierung der zwei kompakten Mauerwerkblöcke aus luftgetrockneten Ziegeln mithilfe eines Krans vom ursprünglichen Aufstellungsort auf den Lastkraftwagen.

18. Přerov nad Labem, dva vzájemně provázané bloky zdiva včetně omazávky a vápenných nátěrů, interiér nově vyzděného komorového dílu domu čp. 65 z Oskořínku, září 2015, foto M. Hanzlíková, NPÚ ÚOP SČ. Přerov nad Labem, two interconnected blocks including coating and lime paint, the interior of the newly lined chamber section of house No. 65 from Oskoříněk. Přerov nad Labem, zwei miteinander verbundene Mauerwerkblöcke einschließlich Lehmputzes und Kalkanstrichs, Interieur des neu ausgemauerten Wohns-peicherteils vom Haus Nr. 65 aus Oskoříněk.

z nepálených cihel musela být jejich převážná část rozebrána na jednotlivé cihly a po přenesení na místě znovu vyzděna podle zaměření a fotodokumentace (obr. 15). Nepálené cihly, které se nepodařilo zachránit, byly kvůli rozpočtu stavby nahrazeny plnými pálenými cihlami. Pro transfer v blocích zůstal pouze úsek zadní části obvodové zdi uličního průčelí. Zeď z nepálených cihel byla rozřezána na dva bloky, a ty byly úspěšně přeneseny (obr. 16) a osazeny na předem připravenou kamenou podezdívku (obr. 17), vzájemně provázány a začleněny do okolního zdiva domu²³ (obr. 18).

17. Přerov nad Labem, osazování dvou kompaktních bloků zdiva z uličního průčelí komorového dílu na připravenou podezdívku, září 2015, foto M. Hanzlíková, NPÚ ÚOP SČ. Přerov nad Labem, placing the two compact blocks from the street facade of the chamber section onto a prearranged socle. Přerov nad Labem, Wiederaufbau der zwei kompakten Mauerwerkblöcke von der Straßenseite des Wohns-peicherteils auf dem vorab vorbereiteten Sockel.

Závěr

Muzea v přírodě jsou veřejně přístupnými areály, plní edukační funkci a měla by zprostředkovávat ukázky autentické podoby historických vesnických staveb a zaniklé nebo zanikající pracovní metody. Základním předpokladem je dodržení stavebněkonstrukčních postupů, přenesení maximálního množství původních konstrukcí včetně stavebních detailů a jejich nové umístění ve shodě s původním začleněním do stavby. Přes všechny nedostatky při transferu a následné obnově poloroubeného domu s podsíní čp. 65 z Oskořínku (obr. 19) lze stavbu díky přenesení dvou kompaktních bloků zdiva z nepálených cihel z uličního průčelí a rozebrání a znovupostavení hliněné zdi dvorního průčelí zařadit k odborným aktivitám v České republice usilujícím o sjednocení přístupu, který odpovídá soudobým požadavkům na prezentaci a kultivovanou popularizaci architektonického dědictví venkova.

Poznámky

1 PEŠTA, Jan. *Encyklopedie českých vesnic. Díl I. Střední Čechy a Praha*. Praha: Libri, 2003, s. 310: „Podsíní: – otevřená prostora v přízemí domu (obvykle ve štítovém průčelí), podpíraná sloupky (často vyřezávanými). Je obdobou městských podloubí.“

2 FROLEC, Václav a VAŘEKA, Josef. *Lidová architektura. Encyklopedie*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1983, s. 117; MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia, 1980, s. 252–255; PEŠTA, Jan. *Encyklopedie českých vesnic. Díl I. Střední Čechy a Praha*. Praha: Libri, 2003, s. 16, 310.

3 FROLEC, Václav a VAŘEKA, Josef. *Lidová architektura. Encyklopedie*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1983, s. 167; KOŽÍŠEK Karel (ed.). *Poděbradsko. Obraz minulosti i přítomnosti. Díl I. Popis politického okresu Poděbradského*. Poděbrady: nákladem vlastním, 1906, s. 332, obr. s. 353; KOŽÍŠEK Karel (ed.). *Poděbradsko. Obraz minulosti i přítomnosti. Díl III, část první. Místopis okresu Královéměstského*. Nymburk: nákladem vlastním, 1909, s. 28, 113, 125, 139, 141, 143, 191, 195, 196, 246; ŠKABRADA, Jiří a VAJDIŠ, Jaroslav. *Lidová architektura Středočeského kraje*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1984, obr. 24; DITRICH, Tomáš, DOSTÁL, Petr a KÁBRTOVÁ Kateřina. *Inventarizační průzkum lidové architektury okresu Nymburk*. Strojopis. Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze. Praha 1988.

4 Polabská roubená architektura je příbuzná s roubenými stavbami jižního Jičínska a dolního Pojizeří. Viz též MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia, 1980, s. 252; PEŠTA, Jan. *Encyklopedie českých vesnic. Díl I. Střední Čechy a Praha*. Praha: Libri, 2003, s. 16. I zde se v minulosti hojně vyskytovaly domy s podsíní, dnes zastoupené jen výjimečně. K dochovaným stavbám patří například dům v Morcinově u Lomnice nad Popelkou, okres Semily, a památkově chráněný dům čp. 41 v Radimi u Jičína, okres Jičín, který byl roku 2014 díky celkové obnově zachráněn před úplným zánikem. Dům byl loňského roku nominován za Královéhradecký kraj na cenu Patrimonium pro futuro 2015 v kategorii záchrana památky. [cit. 22. 2. 2016] Dostupné z: <http://www.npu.cz/patrimonium-pro-futuro/2015/vypis/detail/15/>.

5 Pro účel předkládané stati nebyl proveden podrobný průzkum všech vesnických sídel v Polabí. Přesto lze předpokládat, že následně uváděný výčet v terénu dochovaných staveb s podsíní by byl na základě plošného průzkumu navýšen jen nepatrně. Předpoklad je opřen o výsledky Inventarizačního průzkumu viz DITRICH, Tomáš, DOSTÁL, Petr a KÁBRTOVÁ Kateřina. *Inventarizační průzkum lidové architektury okresu Nymburk*. Strojopis. Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze. Praha 1988, o vlastní zkušenost z památkové praxe v okrese Nymburk a v neposlední řadě o odbornou konzultaci s Janou Berkovou, NPÚ ÚOP SČ, a architektem Janem Peštou, kteří mají mnoholetou památkovou praxi i badatelskou zkušenost s vesnickou architekturou na území Středočeského kraje.

6 Kopie kovárny v Jíkvě čp. 124 je jednou ze staveb, o které bylo v roce 2015 rozšířeno Polabské národopisné muzeum v Přerově nad Labem.

7 Popis k nejstarší známé fotografii domu čp. 65 z Oskořínku (viz KOŽÍŠEK, Karel (ed.). *Poděbradsko. Obraz minulosti i přítomnosti. Díl III, část první. Místopis okresu Královéměstského*. Nymburk: nákladem vlastním, 1909, s. 141.) označuje stavbu termínem *chalupa*. Pro účel předkládané práce nebyla, vzhledem k časovým možnostem, provedena archivní rešerše, avšak při porovnání velikosti jednotlivých objektů areálu čp. 65 s ostatní zástavbou ulicové návsi v Oskořínku na mapě stabilního katastru z roku 1842 je možné usuzovat, že se jednalo spíše o dům selské usedlosti, než o obydlí chalupníka. Termín *chalupa* byl v minulosti často používán

19. Přerov nad Labem, přenesený dům s podsíní čp. 65 z Oskořínku po celkové obnově, doplnění vymazávek a hliněné mazaniny bylo z technologických důvodů odloženo na následující rok, listopad 2015, foto M. Hanzlíková, NPÚ ÚOP SČ. Přerov nad Labem, the transferred house with arcade No. 65 from Oskořínka after the overall reconstruction; the completion of the coating and clay mortar was postponed until the following year for technical reasons. Přerov nad Labem, das transferierte Vorlaubehaus Nr. 65 aus Oskořínka nach dem vollendeten Wiederaufbau, Ergänzung des Fugenverstrichs und Lehmputzes wurde aus technologischen Gründen erst in das kommende Jahr verlegt.

v širším významu ve smyslu *obytné stavení*. Jednoznačné určení sociálního zařazení by ukázaly výsledky archivního průzkumu.

8 Z informací získaných ve spisovém archivu NPÚ ÚOP SČ vyplývá, že v letech 1985 až 1995 probíhala složitá jednání vyvolaná změnou vlastníka a žádostí o upuštění památkové ochrany domu čp. 65 v Oskořínku. Nový majitel již v roce 1987 usiloval o zrušení památkové ochrany a následnou demolici intaktně dochované stavby. Objekt byl až do roku 1984 trvale obýván a nevykazoval žádné statické poruchy. Nutnost drobnějších oprav, jež nepřesahovaly povahu běžné údržby, nebránila jeho dalšímu využívání. Ministerstvo kultury České republiky (MKČR) roku 1988 přerušilo řízení o upuštění památkové ochrany a požadovalo posouzení možnosti prodeje domu nebo jeho přemístění do Polabského národopisného muzea v přírodě v Přerově nad Labem nebo do Muzea lidových staveb v Kouřimí. Z důvodů technické a finanční náročnosti neprojevila oslovená muzea při jednáních o transfer objektu zájem. Počátkem 90. let minulého století vlastníci, v rozporu s památkovým zákonem, odboural bez vědomí památkových orgánů zděné chlévy navazující na dům. Okresní úřad v Nymburce následně zadal zpracování statického posudku, který jednoznačně konstatoval možnost obnovy domu i přes provedenou demolici chlévů. Nezbytná byla pouze oprava vypadlých sloupků podsíně, neboť kvůli chybějící podpoře docházelo k deformaci předsazené části krovu. Na základě urgency MKČR byla opět oslovena muzea v přírodě. Polabské národopisné muzeum na výzvu písemně nereagovalo. Regionální muzeum v Kolíně v roce 1993 sdělilo, že se k přemístění domu čp. 65 z Oskořínku do Muzea lidových staveb v Kouřimí nepřiklání. Z výsledků všech jednání vyplývá, že bylo opakovaně preferováno zachování stavby na místě. Na základě výsledků statického i odborného posudku a vyjádření památkových orgánů uzavřelo MKČR v roce 1995 řízení a rozhodlo o neupuštění od památkové ochrany. I přes nabízený příspěvek a další jednání s vlastníkem se bohužel nepodařilo ani v následujících letech provést statické zajištění a zahájit celkovou obnovu objektu.

9 Opatřený hliněnou mazaninou.

10 Viz KOŽÍŠEK Karel (ed.). *Poděbradsko. Obraz minulosti i přítomnosti. Díl III, část první. Místopis okresu Královéměstského*. Nymburk: nákladem vlastním, 1909, s. 141.

11 PEŠTA, Jan a VESELÝ, Jan. *Oskoříněk čp. 65*, Archiv NPÚ ÚOP SČ.. Zaměření, výkresy v měřítku 1 : 50, 2009.

12 PEŠTA, Jan. *Oskoříněk čp. 65*. In: *Návrh transferu a doplnění*, Archiv NPÚ ÚOP SČ. Studie, výkresy v měřítku 1 : 50, 04/2010.

13 SPĚVÁČKOVÁ, Marcela. *Výstavba (transfer) domu z Oskořínku, roubené stodoly (částečný transfer) a pilířové stodoly (replika)*, Archiv NPÚ ÚOP SČ. Areál skanzenu v Přerově nad Labem, projektová dokumentace, výkresová část v měřítku 1 : 50, 05/2010.

14 Původně zamýšlená dostavba muzea v přírodě zahrnovala transfery domu s podsíní z Oskořínku a roubené stodoly ze Sovenic doplněné o kopii pilířové stodoly. Později došlo k rozšíření o kopie kovárně z Jíkve čp. 124 a kaple. Roubená stodola ze Sovenic v období mezi zpracováním studie v roce 2010 a skutečnou realizací v roce 2015 zanikla a byla provedena také jako kopie podle fotodokumentace původní stavby.

15 Dostavba muzea byla zahájena v dubnu 2015. Transfer domu z Oskořínku byl pouze jednou z pěti realizovaných staveb,

kteří měly být všechny dokončeny již v září 2015. Vzhledem ke komplikacím na stavbě a administrativním prodávám bylo povoleno prodloužení termínu dokončení na říjen 2015.

16 Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších změn.

17 Např. transfery v Muzeu vesnických staveb středního Povltaví ve Vysokém Chlumci nebo Souboru lidové architektury v Zubrnících.

18 Těsně před dokončením předkládané práce kontaktoval NPÚ ÚOP SČ kastelán hradu Velhartice Petr Mejstřík s informací o přenesení roubeného špýcharku s roubenou klenbou a navazujícím zděným mlatem do podhradí, které se uskutečnilo v roce 2007. Špýchar byl transferován v celku bez rozebrání na jednotlivé trámy. Současně byly přeneseny dvě kompaktní stěny mlatu zděné z nepálených cihel. Unikátní transfer nebyl bohužel publikován v odborné literatuře a nemohl posloužit jako podklad pro přípravu přenesení zděné části domu z Oskořínku. Ve Velharticích bylo zdivo před vlastním přesunem stabilizováno pomocí cementového potěru, který byl aplikován na separační vrstvu. Po přenesení na nové místo byla cementová krusta ze zdiva odstraněna. Domnívali jsme se, že prvním transferem hliněného zdiva v České republice je přenesení dvou bloků z Oskořínku do Přerova nad Labem. Sdělení Petra Mejstříka zcela jednoznačně přesouvá prvenství ze středních Čech do Velhartic i přesto, že při transferu do podhradí hradu Velhartice bylo postupováno zcela odlišným způsobem, než bude dále popsáno u přesunu dvou hliněných bloků z Oskořínku.

19 SPĚVÁČEK, Jan. *Rozšíření areálu Polabského národopisného muzea v Přerově nad Labem. Konstrukce pro Transfer bloků zdiva, dům čp. 65, Oskoříněk*, Archiv NPÚ ÚOP SČ. Výkres v měřítku 1 : 20, 6/2015.

20 JÄGER, Bernd. Přenos hliněné zdi do Muzea vesnice Niedersulz. In: PLÖCKINGER, Veronika a NOVOTNÝ, Martin. *Hliněné stavby – tradice a současnost: symposium s cílem propojit české, rakouské a další odborníky*, 26.–28. 3. 2014. [dvojjazyčná česká a německá mutace]. Atzenburgg: Weinviertler Museumsdorf Niedersulz, 2014, s. 84–94.

21 Městský úřad Lysá nad Labem, MěÚ Nymburk, NPÚ ÚOP SČ.

22 K základnímu metodickému vedení zástupců stavební firmy posloužilo mj. PEŠTA, Jan. *Oprava roubené chalupy: krok za krokem. Chatař a chalupář*. 2005, 14, č. 1, s. 20–21; PEŠTA, Jan. *Průzkumy domu: krok za krokem. Chatař a chalupář*. 2005, 14, č. 2, s. 18–19; PEŠTA, Jan. *Oprava roubených stěn: krok za krokem. Chatař a chalupář*. 2005, 14, č. 3, s. 20–21; PEŠTA, Jan. *Oprava krovu: krok za krokem. Chatař a chalupář*. 2005, 14, č. 4, s. 18–19; PEŠTA, Jan. *Oprava stropů: krok za krokem. Chatař a chalupář*. 2005, 14, č. 5, s. 24–25; PEŠTA, Jan. *Nový štít: krok za krokem. Chatař a chalupář*. 2005, 14, č. 9, s. 20–21; PEŠTA, Jan. *Nová okna: krok za krokem. Chatař a chalupář*. 2005, 14, č. 12, s. 16–17; PEŠTA, Jan. *Povrchové úpravy dřeva: krok za krokem. Chatař a chalupář*. 2006, 15, č. 1, s. 22–23; PEŠTA, Jan. *Rekonstrukce chalup a památková péče: krok za krokem. Chatař a chalupář*. 2006, 15, č. 2, s. 16–17; PEŠTA, Jan. *Chalupa v kožichu z Polabí. Sruby a roubenky*. 2013, č. 2, s. 46–51.

23 Transferu v blocích by měla být věnována připravovaná podrobná stať autorské dvojice Hanzlíková M., Nebesař, B.

Transfer and final reconstruction of one of the last houses with an arcade in the region of Polabí

Markéta Hanzlíková, National Heritage Institute, Central Bohemia Regional Office in Prague

Key words: Oskoříněk, Polabí Ethnological Open-Air Museum in Přerov nad Labem, house with arcade, transfer, reconstruction, timbering, unfired brick walls, transfer of compact blocks

The transfer and subsequent reconstruction of one of the last houses with an arcade in Polabí (the region along the River Labe) was carried out in 2015. The house was transferred from the village of Oskoříněk in the Nymburk District to the Polabí Ethnological Open-Air Museum in Přerov nad Labem. A semi-timbered single storey building with a partial basement of a traditional three-section disposition with an arcade along the front facade stood on a quarry stone socle. The National Heritage Institute of the Czech Republic prefers to preserve and reconstruct listed monuments in situ. In the case of the long unused and ill-maintained house from Oskoříněk, which was in a poor technical condition, however, the only way of saving it was to transfer it to

an open-air museum. The back transverse wall of the house was missing due to an earlier insensitive removal of a farm part that had been connected to the three-section disposition of the house. The transfer of the timbered part of the house, a relatively common practice in the Czech Republic, required exacting negotiations with the company that carried it out, which lacked experience with renovation of historical buildings. The transfer of the brick constructions from unfired bricks was carried out by partial dismantling and subsequent re-bricking using unfired bricks supplemented with full fired bricks. For the second time in the Czech Republic, a section of the perimeter wall from unfired bricks was successfully transferred in two compact blocks.

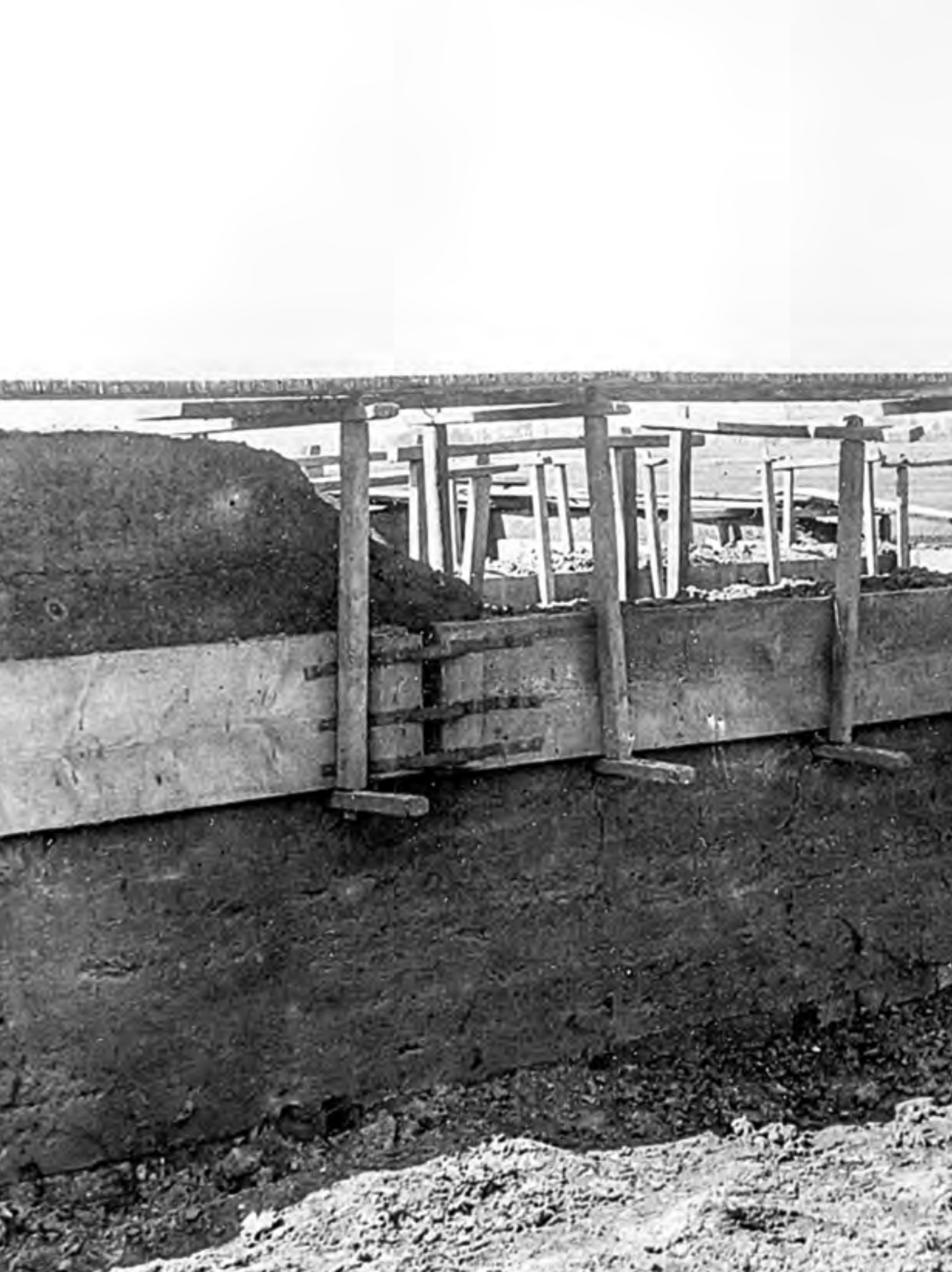
Die Transferierung und der darauffolgende Wiederaufbau eines der letzten Vorlaubenhäuser aus dem Elbtal

Markéta Hanzlíková, Nationalinstitut für Denkmalpflege, Zweigstelle für Mittelböhmen in Prag

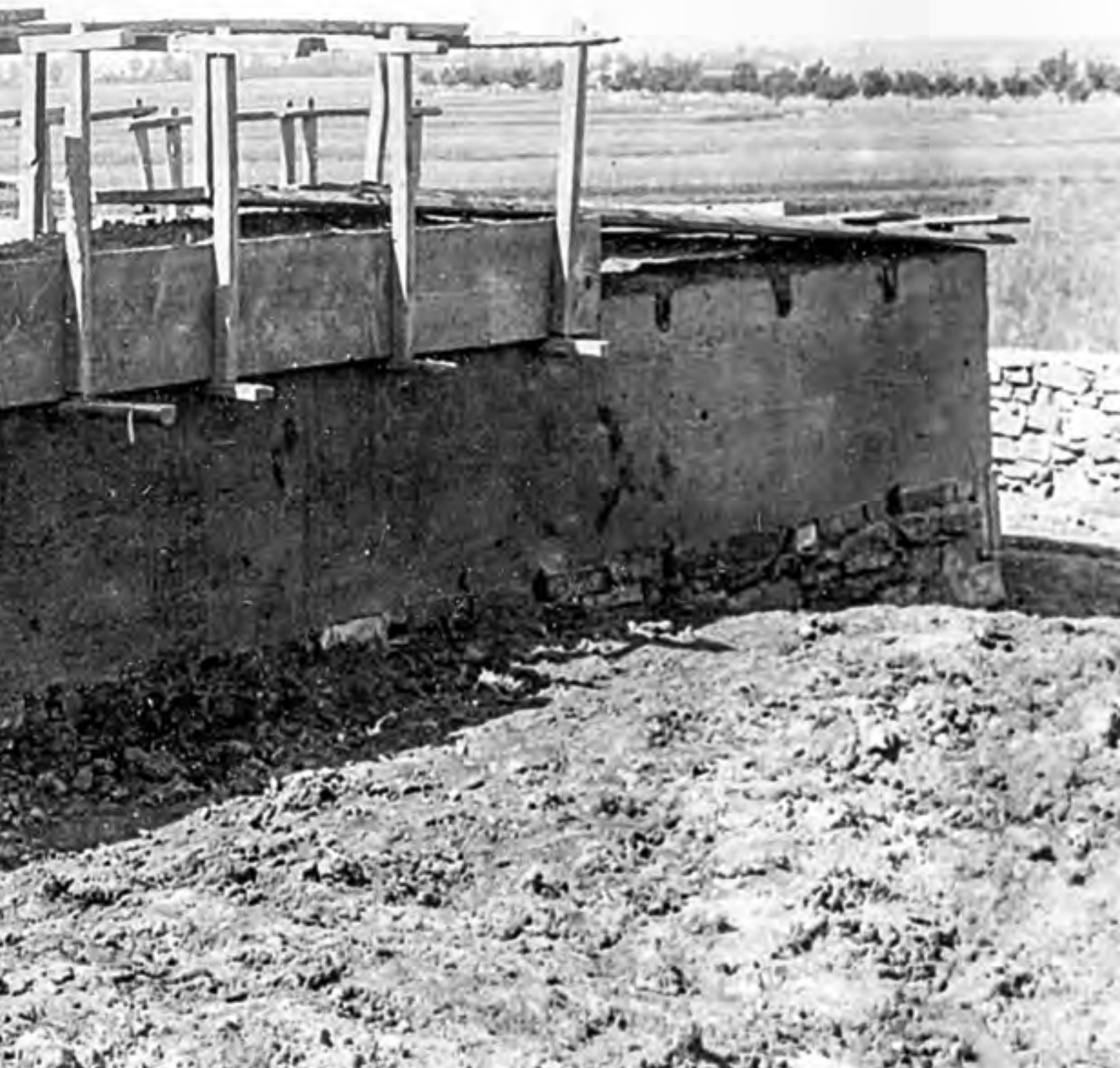
Schlüsselwörter: Oskoříněk, Elbtaler Freilichtmuseum in Přerov nad Labem, Vorlaubenhaus, Transferierung, Wiederaufbau, Blockbau, Lehmziegelmauerwerk, Transferierung von kompakten Blöcken

Im Jahre 2015 fanden die Transferierung und der darauffolgende Wiederaufbau eines der letzten Vorlaubenhäuser aus dem Elbtal statt, das Haus wurde aus Oskoříněk im Bezirk Nymburk (Nimburg) in das Elbtaler Freilichtmuseum in Přerov an der Elbe (Polabské národopisné muzeum v Přerově nad Labem) übertragen. Der ebenerdige, teilweise gezimmerte und teilweise unterkellerte Bau mit dem traditionellen, in drei Zonen gegliederten Grundriss und einer sich vor der Hauptgiebelfront befindenden Unterlaube stand auf einem gemauerten Sockel aus Bruchstein. Die Denkmalpflege in der Tschechischen Republik bevorzugt zwar die Erhaltung und Wiederherstellung der unter Denkmalschutz stehenden Bauten direkt in situ, im Falle des langfristig nicht genutzten und nicht gepflegten Hauses aus Oskoříněk, das sich daher in schlechtem bautechnischem Zustand befand, stellte die Transferierung ins Freilichtmuseum jedoch die einzige Möglichkeit dar, wie es gerettet werden

konnte. Der Wirtschaftsteil, welcher an das Haus mit der Drei-Raum-Disposition anknüpfte, wurde in der Vergangenheit rücksichtslos abgeschafft. Infolge dieser Destruktion fehlte die hintere Querwand. Die Transferierung des in Blockbauweise gezimmerten Hausteils, die in der Tschechischen Republik sonst eine relativ übliche Praxis darstellt, gelang nicht ohne anstrengende Verhandlungen mit der Firma, welche die Transferierung durchführte, denn diese hatte keinerlei Erfahrungen mit der Wiederherstellung von historischen Bauten. Die gemauerten Konstruktionen aus Lehmziegeln wurden teilweise auseinandergenommen und dann unter der Wiederverwendung dieser Elemente wiederaufgebaut, wobei die fehlenden Lehmziegel durch Mauerziegel ergänzt wurden. In der Tschechischen Republik gelang es zum zweiten Mal, dass ein Abschnitt der Einfassungsmauer vom Wohnspeicherteil aus Lehmziegeln in zwei kompakten Blöcken übertragen wurde.

Tradiční technologie při obnově lidových stavebních památek
s ohledem na aplikovaný výzkum hliněného stavitelství

Tradiční technologie při obnově lidových stavebních památek s ohledem na aplikovaný výzkum hliněného stavitelství

Martin Novotný

Klíčová slova: Národní ústav lidové kultury, Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy, aplikovaná, etnologie, archeologie, hliněné stavby, experiment

Národní ústav lidové kultury (NÚLK) je specializované pracoviště zřízené Ministerstvem kultury. Jedním z hlavních úkolů této instituce je provádění aplikovaného výzkumu mimo jiné i tradičních a dnes již většinou zaniklých technologií a jejich zpřístupnění odborné i laické veřejnosti.

V letech 2011–2015 byl NÚLK společně s Masarykovou univerzitou řešitelem projektu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) s názvem Technologie tradičního hliněného stavitelství na Moravě

a vztahové souvislosti k oblasti středního Podunají. Hlavním cílem projektu byla snaha vyplnit bílá místa, která v dosavadním etnologickém výzkumu nebyla dostatečně zohledněna. Konkrétně se jednalo především o rozbor konstrukčních variant uplatněných u hliněného zdiva na území Moravy a jejich uvedení v širší kulturněhistorický kontext. Jelikož jde o vymizelou stavební tradici, bylo nutné při jejím komplexním zkoumání využívat i obdobných výzkumných postupů, které jsou již řadu let běžné například v archeologii. Při výzkumech

1. Expoziční objekt H 11 (Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy) – přední nabíjená stěna, 2015, foto M. Novotný, fotoarchiv NÚLK. Exposition monument H 11 (Museum of South-East Moravian Village) – the front packed-down wall. Freilichtmuseumsobjekt H 11 (Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy) - vordere Lehmstampfwand.

se proto k ověřování hypotéz realizačního týmu uplatnil stavební experiment. Tento postup byl zvolen zejména z důvodu rychlého úbytku původních staveb dochovaných v terénu ponejvíce jen ve formě reliktů. V některých případech se jedná o unikátní konstrukční řešení, jehož existence přisuzuje Moravě na poli tradičního hliněného stavitelství výjimečné postavení.

Předpokladem k praktickému zvládnutí konstrukčních postupů u hliněných staveb byl podrobný popis používané technologie, což může být do budoucna uplatněno při opravách a rekonstrukci původních objektů nebo stavbě jejich kopií.

Dosavadní praxe při budování kopií expozičních hliněných staveb v muzeích v přírodě byla v ČR, podobně jako v sousedním Rakousku, zaměřena pouze na hmotovou podobnost s originálem. Toho se často dosahovalo za použití moderních staviv. Jedná se o nejjednodušší způsob řešení. Snaha o zachování i materiálové shody je (alespoň pokud se týká hliněných objektů) značně komplikovaná. Proč se tedy o to snažit? V prvé řadě je nutné si uvědomit, že jde o důležitou součást naší národní identity a stopa po této, již mnoho desetiletí zaniklé tradici, je u nás stále zřetelně patrná (zejména pokud se jedná o objekty z nepálených cihel). Výzkumně náročným problémem je realizování kopie hliněného objektu za použití (dodržení) původních technologií. Problém nastává již ve fázi přípravy nad plány stavby. Od roku 2012 realizuje NÚLK paralelně s probíhajícím aplikovaným výzkumem výstavbu expozičního hliněného objektu v areálu Muzea vesnice jihovýchodní Moravy (MVJVM) (obr. 1). Jelikož originální stavba již v terénu neexistuje, jsme nuceni vycházet z plánové dokumentace provedené v první polovině 70. let 20. století, pořízené pro potřeby výstavby MVJVM. Rozsah použité technologie byl pravděpodobně přesně zakreslen.¹ Nicméně i tak jistě unikla řada důležitých skutečností. Je to přirozené z prostého důvodu – u obývaných staveb bylo prakticky vyloučeno provádět například sondy do zdiva. V tom máme dnes oproti badatelům předchozích generací snad jedinou a nepopíratelnou výhodu, že u rozpadajících se objektů můžeme zachytit velké množství důležitých detailů, které zůstávaly skryty pod omítkou.²

Zmíněný realizovaný expoziční hliněný objekt (H 11) je kombinací dvou stavebních technologií. Přední obytná část (dílna, jizba, síň a komora) je zbudována z nabíjeného zdiva, zadní chlévní trakt je z nepálených cihel. Šířka stěn je 60 cm. Před vlastní výstavbou bylo nutné zmíněné konstrukční způsoby ověřit, neboť v ČR nejsou dosud s podobným komplexním typem výstavby zkušenosti. Jako východisko byl volen experimentální jednoprostorový objekt, na kterém by se ověřila možná úskalí zvolené technologie. Tento postup se zdá být

2. Experimentální stavba provedená technikou nabíjeného zdiva (Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy) – zpevnění nároží pomocí slaměných povřísel, 2011, foto M. Novotný, fotoarchiv NÚLK. Experimental construction built using the technique of packed-down masonry (Museum of South-East Moravian Village) – reinforcement of the corners using straw binders. Experimenteller Bau, ausgeführt in der Technik des Lehmstampfmauerwerks (Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy) – die Mauerecken wurden mit Strohseilen verstärkt.

velmi efektivní. Jedná se totiž o zbudování celé stavby včetně problematických partií – nároží a otvorů ve zdivu (obr. 2). Jisté komplikace se týkají konstrukce bednění použitého u nabíjeného zdiva. Na jihovýchodní Moravě bylo zjištěno, že se vzájemně prolínaly oba známé způsoby, ke kterým v naší odborné literatuře chybí pojmenování. Při tomto je možné vycházet z maďarské terminologie a navrhuje její použití i u nás. Prvním typem je *jařmové bednění* – výrazy jařmo se ve spojitosti s tímto způsobem sporadicky vyskytovaly v české a slovenské odborné literatuře z druhé poloviny minulého století.³ Druhým způsobem je *sloupové bednění*. Během našich výzkumů jsme se dostali k ověření stavebních postupů pouze za použití *jařma* (obr. 3, 4).⁴

3. Stavba domu s nabíjenými stěnami za použití sloupového bednění, Abaújszántó (Maďarsko), nedat., Archiv Szabádtéri Néprajzi Múzeum. Construction of a house with packed-down walls using column formwork. Bau des Hauses mit Lehmstampfmauerwerk unter der Benutzung von Pfostenschalung.

Vzhledem k možnostem pracovní skupiny jsme při realizaci expozičního objektu H 11 volili poněkud sofistikovaný způsob, který vycházel z literatury období osvícenství a jevil se pro současné podmínky schůdný.⁵ Tento krok byl zvolen z důvodu absence jakékoli podrobnější dokumentace z venkovského prostředí k této problematice (obr. 5). V ČR se zachovala pouze jediná fotografie použité konstrukce (bednění jařmového typu z Hroznové Lhoty), k dispozici je ovšem řada příkladů ze zahraničí. Například ale není dodnes zcela jasné, jak bylo bednění svázáno v rozích⁶

Podrobná část aplikovaného výzkumu byla rovněž věnována ruční výrobě nepálených cihel a možnostem jejich uplatnění při stavbě. Podle předloh starých cihlářských forem ze sbírek NÚLK byly zhotoveny jejich věrné kopie, které se uplatnily při výrobě stavebních prvků v muzeu v přírodě. Výrobní postupy vycházely z analýzy obrazových a písemných pramenů. Cihly byly pak dále používány při realizaci muzejních objektů. Při tom bylo sledováno několik hledisek. Nejprve

se jednalo o přípravu výchozí suroviny (hliněného těsta) a jeho správnou konzistenci, tak aby byla konečná výroba z hlediska tradiční rukodělné výroby co nejefektivnější. Základním kritériem byl fakt, aby se cihla po sejmutí formy nedeformovala a následně nepraskala při vysychání. Významnou roli při posuzování správné konzistence hrála empirická zkušenost pracovníka. S tímto krokem souviselo další hledisko, a to otázka patřičného řemeslného *fortelu*, tedy rychlosti výroby a kvality stavebního prvku (naplnění formy, snadnost jejího sejmutí, pevnost výrobku). Jelikož se jedná o stavivo, které bylo používáno při výstavbě, byly prvky podrobeny tlakovým zkouškám na Ústavu technologie stavebních hmot a dílců Fakulty stavební VUT v Brně.⁷ I když u nás neexistuje norma na předpis parametrů pro nepálené cihly určené pro výstavbu nosného zdiva, ze zjištěných výsledků vyplynulo, že tyto prvky jsou pro jednopodlažní zástavbu (muzejní exponáty) dostatečné. O tom mimo jiné pro zasvěcené svědčí i životnost objektů, které se dodnes v terénu vyskytují.

Na tomto místě je třeba připomenout, že po stránce použité technologie se jednalo o podstatný rozdíl oproti běžné cihlářské praxi – strojní výrobě. Při výzkumech jsme pracovali s materiálem značně plastičtější konzistence, jehož nezbytnou součástí byly rostlinné příměsi. Naproti tomu v běžné cihlářské praxi se cihly zhotovují lisováním. Při ruční výrobě kusového staviva je každý kus originál a přesně tento postup je v případě budování replik v muzeích v přírodě žádoucí.

Závěrem je možné konstatovat, že je velmi důležité i nadále prohlubovat znalosti ohledně tradičních stavebních technologií, neboť i v rámci tohoto *klasického* tématu dodnes existuje řada otazníků. Aplikovaný výzkum podpořený experimentem ověřil funkčnost zkoumaných jevů a v rámci výstavby kopií původních staveb, respektive mimo hmotovou podobnost i schodu materiálů a technologickou, je do budoucna důležitým prostředkem pro záchranu jedinečných dokladů ze života našich předků. Inspirací a vzorem našeho úsilí mohou být zdařilé realizace z maďarských muzeí v přírodě, kde mají s budováním kopií hliněných objektů letité zkušenosti. Přitom je zde důsledně uplatňována materiálůvá i technologická

shoda s originálem. Za zmínku v této souvislosti stojí především Szabádtéri Néprajzi Múzeum v Szentendrě a Sostoj Múzeumfalv v Sostofürdő poblíž města Nyíregyháza.⁸

Poznámky

- 1 Údaje byly ověřeny v roce 2011 při výzkumu v Nové Lhotě na základě rozhovoru s majiteli, kteří v 80. letech minulého století prováděli demolici původního objektu (čp. 43).
- 2 Zajímavým konstrukčním detailem, který měl značný vliv na statiku staveb, byly trámové kleštiny, které přebíraly funkci pozedního věnce v současném stavitelství. Tento prvek je zřetelný pouze u zvětralých a narušených staveb, neboť je zabudovaný zhruba uprostřed stěn. Výzkumem byl zjištěn u hliněných objektů obytného i hospodářského charakteru na střední a jihovýchodní Moravě. Podrobněji NOVOTNÝ, Martin. *Hliněné stavitelství na Moravě a evropské souvislosti. Kritický katalog k výstavě*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014, s. 71–74.
- 3 ŠVECOVÁ, Soňa. Príspevok k ľudovému staviteľstvu v Tótkomlóši. *Národopisný věstník československý*. 1956, 33, s. 329–330; JANČÁŘ, Josef. K vývoji lidového stavitelství na Moravských Kopicích. *Slovácko*. 1960, roč. 2, č. 8, s. 11.

4. Stavba nabíjených stěn pomocí jármového bednění, Hroznová Lhota, 1910, foto K. Chotek, archiv M. Novotného. Construction of packed-down walls using yoke formwork, Hroznová Lhota. Errichtung des Lehmstampfmauerwerks mithilfe von Jochschalung, Hroznová Lhota.

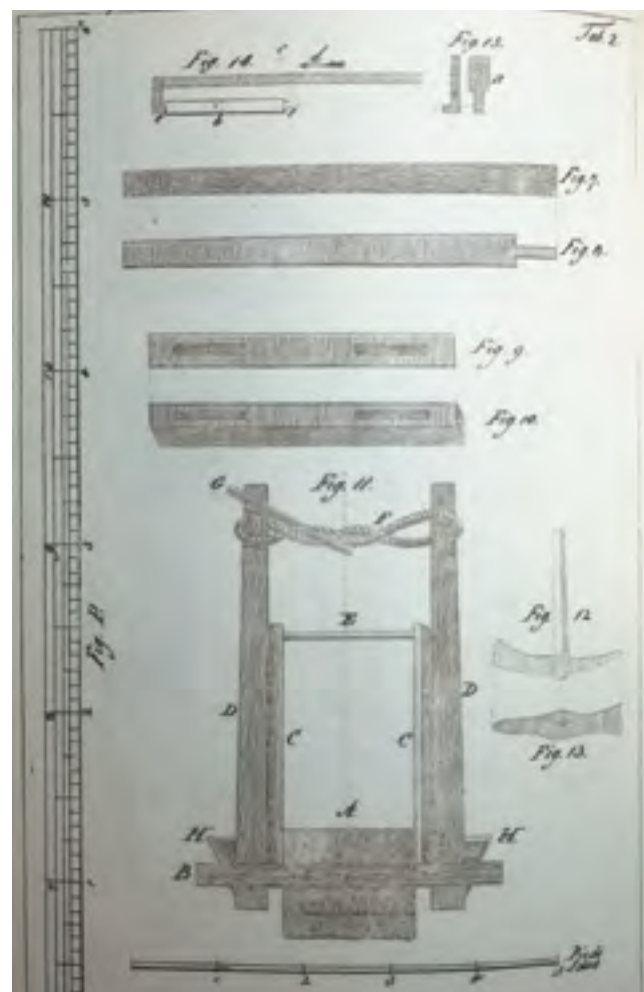
4 Rozdíl mezi oběma typy bednění spočívá ve způsobu fixování svisle kladených fošen, jež vymezují stěnu. V případě jařma se bednění skládalo z ramen a přídržného dřeva, označovaného jako spojovací příčky bednicích desek. Příčky se kladly kolmo napříč stěnou a z každé strany ji přesahovaly. Charakteristickým znakem pro tento typ použitého bednění jsou otvory, většinou dodatečně zamazané, vzniklé po vyražení spodní spojovací příčky ve zdi. V případě sloupového bednění se po obou stranách budované stěny zarazily do země páry opěrných kúlů (sloupů). V horní části se kúly stáhly provazem, takže držely fošny přitlačené ke stěně. Ta zůstala po odbednění hladká, bez otvorů po spodní spojovací příčce. Viz NOVOTNÝ, Martin. *Hliněné stavitelství na Moravě a evropské souvislosti. Kritický katalog k výstavě*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014, s. 40–45.

5 COINTEREAUX, Francois. *Die Pisé-Baukunst in ihrem ganzen Umfang, oder vollständige und fassliche Beschreibung des Verfahrens, aus blosser Erde, ohne weitere Zuthat, Gebäude und Mauerwerk von aller Art wohlfeil, dauerhaft, feuerfest und sicher gegen Einbruch aufzuführen/asu d. franz. Orig. d. Cointeraux bearb. u. mit Zusätzen vers. von Christian Ludwig Seebass*. Leipzig, 1989.

6 Jelikož se pro nás jednalo o nový jev, postupovali jsme od vyspělých forem bednění k těm archaickým. V prvním roce experimentálních prací, když jsme se s touto technikou seznamovali, jsme pracovali s voděodolnou překližkou a závitovými tyčemi. Pracovníci, kteří se na výstavbě podíleli, byli zručnými řemeslníky a domníváme se, že je pro ně lépe u neznámých jevů postupovat od předmětů, které z běžné praxe znají (viz použitá zmíněná betonářská technologie).

7 SOKOLÁŘ, Radomír. *Protokol o pevnosti v tlaku nepálených cihel*. Brno, 2012. [Uloženo na Ústavu geologických věd Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně].

8 Podrobněji NOVOTNÝ, Martin. Způsob prezentace hliněných staveb v muzeích v přírodě. *Zprávy památkové péče*. 2013, 73, s. 126–131.

5. Nákres konstrukce jařmového bednění z 18. století, převzato z COINTEREAUX, Francois. *Die Pisé-Baukunst in ihrem ganzen Umfang*. Drawing of a yoke formwork construction from the 18th century. Entwurf der Konstruktion von Jochschalung aus dem 18. Jahrhundert.

Traditional construction technologies used during reconstructions of vernacular monuments with respect to applied research of clay architecture

Martin Novotný, National Institute of Folk Culture, Strážnice

Keywords: National Institute of Folk Culture, Museum of the Villages of South-east Moravia, ethnology, archaeology, clay buildings, experiment

The National Institute of Folk Culture (Národní ústav lidové kultury, NÚLK) is a specialized department established by the Ministry of Culture. One of its main tasks is to conduct applied research into traditional technologies (mostly extinct today) and make them accessible to both general and professional public. In 2011–2015, the NÚLK and Masaryk University were

investigators of an applied research project named Technology of Traditional Clay Architecture in Moravia and its Relationship to the Central Danube Region studying the development of national and cultural identity. The aim of the project was to map the possibilities of applied research in the reconstruction of vernacular buildings, taking into account above all the problems

of the construction of clay buildings in the expositions of open-air museums. The project confirmed the importance of experiment in the research of vanished building elements, as it may serve as a functional starting point in the preservation of an agreement with the original not only in terms of the mass but also of the material and technology. It is an important means in the effort to maintain and hand down unique building traditions. A precondition for practical mastering of the construction processes of clay buildings was a detailed description of the technology used, which may be helpful in future repairs or reconstructions of original buildings or in the construction of their copies. So far, the construction of copies of clay monuments in open-air museum expositions in the Czech Republic and in the neighbouring Austria has only focused on resemblance to the

original in terms of the mass, often achieved using modern construction materials. This is the simplest solution, as an effort to preserve also the materials used is rather complicated in the case of clay buildings. We believe that at this point, it is very important to continue deepening the knowledge of traditional construction technologies. Applied research supported by experiments provides practical verification of the functionality of the examined phenomena and will become an important instrument in the preservation of unique testimonies of the life of the past generations. Successful implementations in some Hungarian open-air museums, which have many years of experience with the construction of copies of clay monuments using traditional technologies, may serve as an inspiration and a model for these efforts in the Central European context.

Traditionelle Bautechnologien beim Wiederaufbau der Werke der ländlichen Architektur im Hinblick auf die Anwendungsforschung der traditionellen Lehmbauten

Martin Novotný, Nationalinstitut für Volkskultur, Strážnice (Strassnitz)

Schlüsselwörter: Nationalinstitut für Volkskultur, Museum des Dorfes in Südmähren, Ethnologie, Archäologie, Lehmbauten, Experiment

Das Nationalinstitut für Volkskultur (Národní ústav lidové kultury, NÚLK) ist eine spezialisierte, durch das Kulturministerium errichtete und finanzierte Arbeitsstelle. Zu ihren wichtigsten Aufgaben gehört die angewandte Wissenschaft, unter anderem auch die Erforschung von traditionellen, und heute meistens nicht mehr existierenden, Technologien und deren Präsentation vor Fachleuten sowie breiter Öffentlichkeit. Das NÚLK beteiligte sich in den Jahren 2011–2015 gemeinsam mit der Masaryk-Universität im Rahmen des Programms für applizierte Wissenschaft und für Entwicklung der nationalen und kulturellen Identität (NAKI) an einem Projekt namens *Technologie des traditionellen Lehmbaus in Mähren und ihre Beziehung zum Gebiet der mittleren Donau*. Das Ziel des Projekts war, die Möglichkeiten der angewandten Forschung bei der Erneuerung der Bauten im ländlichen Raum zu erkunden. Es wurde insbesondere Rücksicht auf die Problematik des Errichtens der Lehmobjekte in den Freilichtmuseen genommen, wobei die Bedeutung des Experiments für die Erforschung von diesen eingegangenen Bauweisen bestätigt wurde. Das Experiment kann nämlich als Ausgangspunkt fungieren, damit nicht nur der originelle Aufbau von Außenwänden, sondern auch das Material und die Technologie des Mauerwerks erhalten bleiben. Es handelt sich um ein äußerst geeignetes Mittel zur Erhaltung und Weitertradierung der einzigartigen

Bautradition. Eine ausführliche Beschreibung der benutzten Technologie bildete die Voraussetzung für das praktische Aneignen von Konstruktionsprinzipien bei Lehmbauten, was künftig ihre Anwendung bei Instandsetzung und Rekonstruktion der ursprünglichen Objekte oder beim Erbauen deren Kopien finden kann. Die bisherige Praxis beim Errichten der Kopien von Lehmbauten in Freilichtmuseen beanspruchte in Tschechien, wie auch im benachbarten Österreich, lediglich im Aufbau der Wände die Gleichförmigkeit mit dem Original. Diese erreichte man oft unter der Anwendung von modernen Baustoffen. Es handelt sich um die einfachste Lösung, denn es ist höchst kompliziert zu erreichen, dass die Objekte im Falle der Lehmbauten auch im Baumaterial übereinstimmen. Wir meinen, dass es heutzutage sehr wichtig ist, auch weiterhin unsere Kenntnisse in den traditionellen Bautechnologien zu vertiefen. Die durch das Experiment unterstützte angewandte Wissenschaft überprüft die Funktionsfähigkeit der erforschten Phänomene und stellt künftig ein Mittel zur Rettung von einzigartigen Überresten aus dem Leben der vergangenen Generationen dar. Als Inspiration und Vorbild für diese Bemühungen dienen im mitteleuropäischen Raum die gelungenen Realisationen in einigen ungarischen Freilichtmuseen, welche langjährige Erfahrungen mit dem Erbauen von Kopien von Lehmobjekten mithilfe ursprünglicher Bautechnologien haben.

**Koncepce transferu a obnovy roubené polygonální stodoly
čp. 97 z Čisté**

Koncepce transferu a obnovy roubené polygonální stodoly čp. 97 z Čisté

Jan Kraut, Vojtěch Kmošek, Jiří Kmošek

Klíčová slova: Čistá, Trstěnice, polygonální stodola, architektonická studie, transfer lidových staveb, došková krytina

Koncepci rekonstrukce a oprav historického objektu či dokonce, jak tomu je v námi popisovaném případě, jeho úplné demontáže a opětovného vztyčení na novém místě, musí nutně předcházet řada úvah a průzkumů. Za prvořadé bychom vždy měli považovat zachování objektu v jeho původním místě a kontextu, tzn. in situ, a k transferu přistoupit až v krajním případě, kdy již neodvratně hrozí nebezpečí zániku cenného objektu a nenabízí se jiná adekvátní varianta k vyřešení vzniklé situace. Historický objekt nemůžeme vnímat pouze jako stavbu samotnou, nýbrž jako stavbu náležící do určitého prostorového, funkčního a historického kontextu. Tedy obecně jako zdroj širokého souboru informací o kultuře člověka, jejím vývoji a kontinuitě v daném místě. V tomto smyslu je vytržení objektu z jeho původní situace nenávratnou ztrátou důležitého kontextu a informací. Stejná úvaha předcházela i jednání kolem polygonální roubené stodoly z let 1697/1698 a roubeného domu z let 1616/1617, náležejících k usedlosti čp. 97 v Čisté (okres Svitavy). Z výsledků jednání s majitelem však bylo zřejmé, že objektům nacházejícím se v roce 2015 v havarijním stavu, hrozí nevyhnutelný zánik, a to jak vlivem povětrnostních podmínek, tak nezájmem vlastníka usedlosti. Transfer byl tedy v této situaci jedinou a poslední možností záchranu těchto unikátních staveb. Přemístěním obou objektů ale bohužel došlo ke změně původního uspořádání usedlosti. Z historických staveb nadále zůstává součástí dvora už jen podjezdná sýpka z roku 1709.¹

Před započítím veškerých stavebních prací, směřujících k záchraně objektů, bylo nutné vyhodnotit získané informace z nejrůznějších průzkumových a dokumentačních metod a na jejich základě vytvořit dokumentaci pro demontáž objektu, systém značení prvků a architektonickou studii obnovy. Těmto dílčím fázím procesu transferu a obnovy polygonální stodoly a průběhu samotných prací se věnuje následující text.

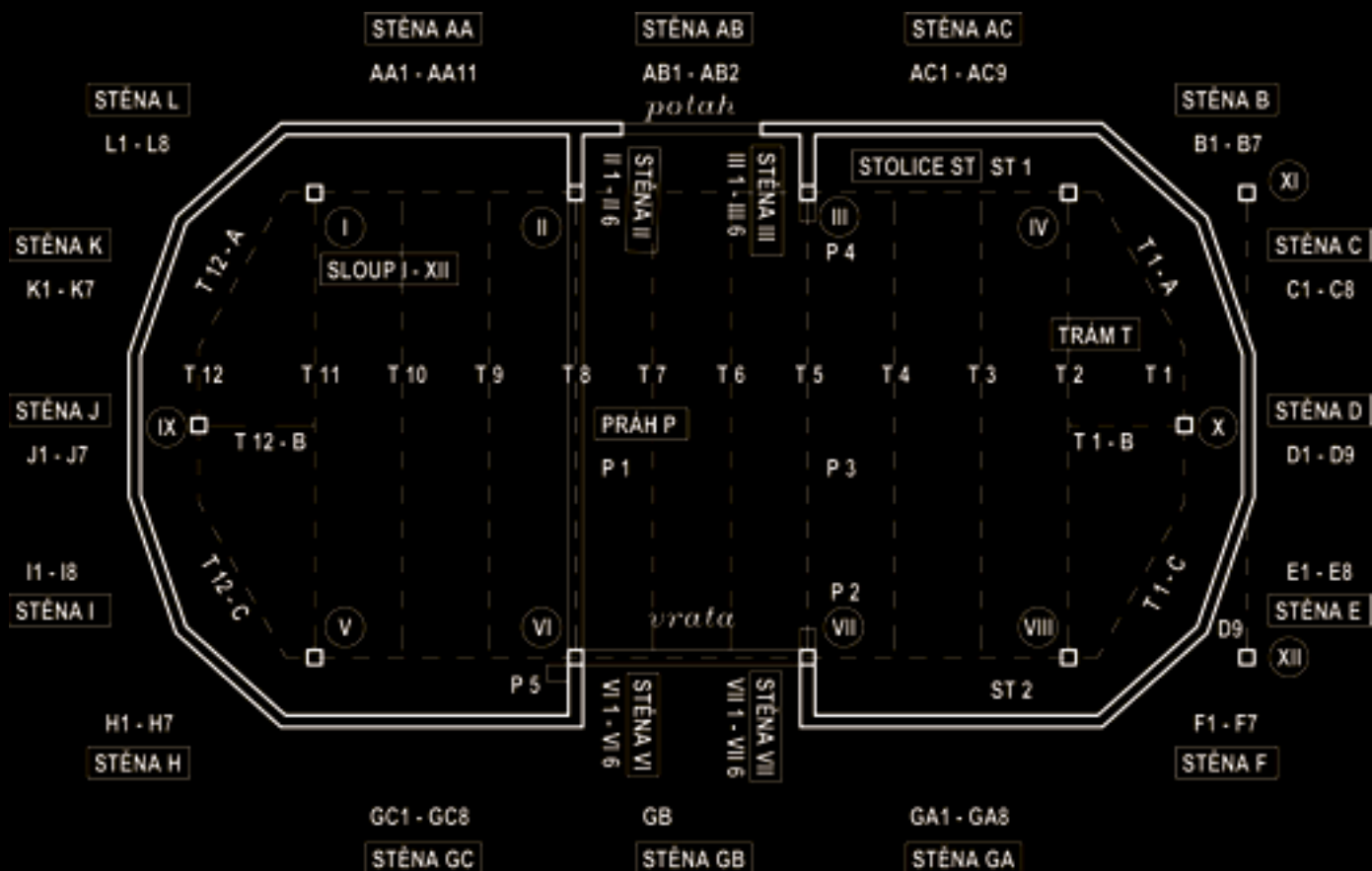
Dokumentace pro demontáž a obnovu objektu

Souběžně se zaměřováním polygonální stodoly byla vytvářena i technická dokumentace sloužící k její následné demontáži. Tento typ dokumentace má dvě

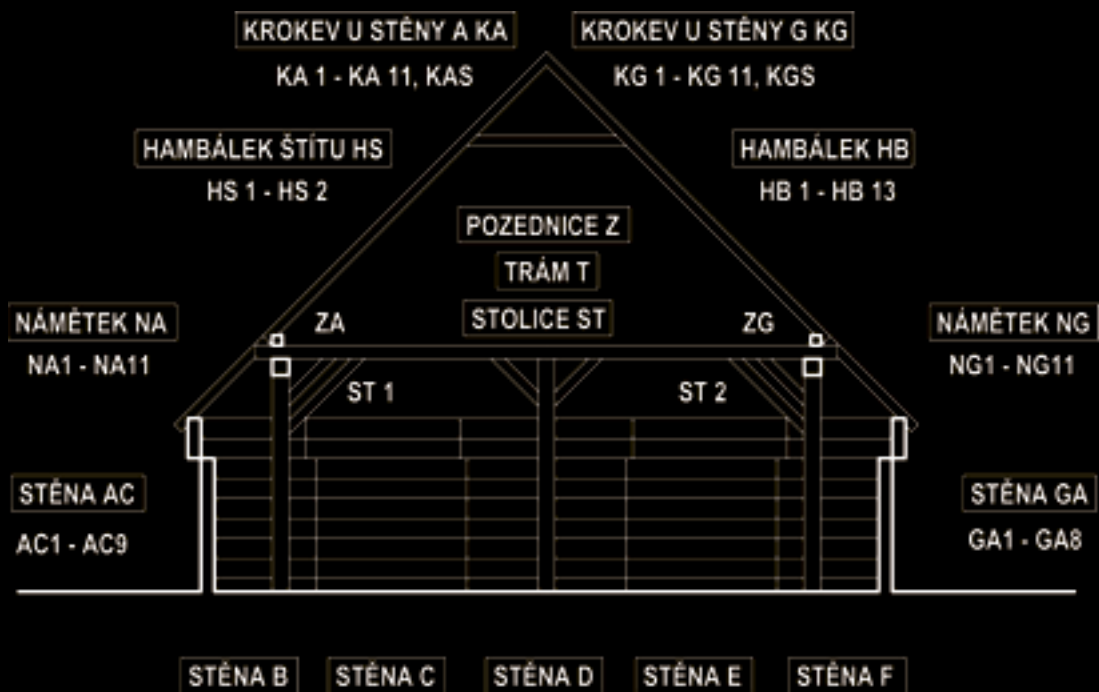
základní funkce: vytvoření systému funkčního označení jednotlivých konstrukčních prvků stavby a zachycení informací o jejich poloze a technickém stavu. Nejedná se tedy o pouhý návod ke *stavebnici*, ale o praktický nástroj a funkční podklad k navazující rekonstrukci. Dokumentace slouží zároveň jako prostředek ke komunikaci s řemeslníky a stavebními techniky, je využívána k popisu způsobu rekonstrukce, ale i k organizaci, sledování místa dočasného uložení jednotlivých stavebních prvků či k jejich manipulaci.

Výstupní dokumentace je členěna na dvě části, přičemž obě mají formu a úpravu technických výkresů. První část je tvořena technickými výkresy dokumentujícími půdorysy a řezy objektem vedenými tak, aby zachytily maximální množství stavebních prvků v jejich stávající poloze. Použity jsou zjednodušené či schematizované výkresy zaměřené stavby bez kót a popisků. Tato slepá výkresová dokumentace posloužila jako podklad pro zanesení názvů a vytvořených značek všech dílčích konstrukčních prvků a částí objektu (stěny, otvory, části krovu). Pro každou vytvořenou značku bylo vždy přiděleno číslo, značící počet prvků, ke kterým značka náleží. Do této formy značení byly zahrnuty veškeré dřevěné části stavby.²

Druhou částí dokumentace je soubor tabulek, kde jsou přehledně vypsány jednotlivé dřevěné stavební prvky, doplněné o prázdný prostor sloužící ke vkládání poznámek v průběhu terénních prací. V průběhu demontáže byl každý stavební prvek opatřen poznámkou, reflektující aktuální fyzický stav nebo zachycující nové zjištění, a sloužící tak jako podklad pro tvorbu studie rekonstrukce. V tabulce byl zároveň ponechán prostor pro zanesení informací o konstrukčních prvcích, které byly identifikovány až v průběhu fyzické demontáže stavby. Prostor byl využit také pro doznačování prvků, které byly rozpadlé na více kusů, či k popisu nejrůznějších nalezených drobností a artefaktů. Hromadné prvky (jako dřevěné kolíčky a kolíky) či prvky historicky máně hodnotné (laťování pod tašky atd.) nebyly značeny jednotlivě, pouze uskladněny pohromadě.

1. Půdorysný výkres značení konstrukčních prvků, stodola z usedlosti čp. 97 v Čisté, 2015, vypracoval J. Kraut. Ground plan drawing marking structural elements, the barn at farmstead No. 97 in Čistá. Grundrisszeichnung der Markierung von Konstruktionselementen, Scheune vom Bauernhof Hs.-Nr. 97 in Čistá.

2. Výkres řezu pro značení konstrukčních prvků, stodola z usedlosti čp. 97 v Čisté, 2015, vypracoval J. Kraut. Section drawing for marking structural elements, barn at farmstead No. 97 in Čistá. Schnittzeichnung für die Markierung der Konstruktionselemente, Scheune vom Bauernhof Hs.-Nr. 97 in Čistá.

Systém značení prvků

Níže popisovaný systém značení prvků vychází z běžných principů, vznikal postupně již během zaměřování a průzkumu objektu stodoly i roubeného domu a zohledňuje specifika jejich uspořádání i konstrukční a statické řešení. Souběžně byly projednávány možné postupy fyzické demontáže objektů. Podmínkou pro vytvoření funkčního systému je znalost objektu. Ta byla v našem případě zajištěna ručním zaměřováním stavby a tvorbou technické dokumentace.

Značky tvoří soubor písmen abecedy (např. A, H, K) nebo římských číslic (např. I, IV, X) v kombinaci s arabskými číslicemi (např. B9, H1), popř. různými doznačujícími symboly (s poznámkou v dokumentaci), a to vždy tak, aby každá značka byla specifická a jedinečná. V průběhu značení by nemělo dojít ke shodnému označení dvou rozdílných prvků. Objekt stodoly byl rozčleněn na základní stěny, značené písmeny abecedy (A–E), které jsou dle situace (např. u přerušení trámů otvory) dále členěny na jednotlivá pole (např. AA, AB, BC). Každý trám roubení je opatřen značkou příslušné stěny a arabským číslem, které určuje jeho polohu ve stěně a pořadí od země (např. A11, GC5, I6). Pokud se ve stěnách stavby nacházely okenní nebo dveřní otvory, jak tomu bylo v případě roubeného domu, jejich části byly rovněž očíslovány (např. OA-1, DB2-3). Na roubení navazovaly vodorovné konstrukce trámových stropů. Pro jednotlivé trámy bylo použito označení dle počátečního písmene

(T). Jelikož stodola i roubený dům je stavbou půdorysně nečleněnou do více traktů, byly trámy jednoduše očíslovány (T2, T11) od jednoho konce objektu na druhý, bez bližší specifikace místností.

Sloupy podstávky roubeného domu a masivní stolice stodoly vynášející krov byly označeny římskými číslicemi v pořadí vycházejícím ze směru abecedního značení stěn. Pásky či jiné zavětrování a výztuhy související s jednotlivými sloupy nesly označení konkrétního sloupu a přidělené číslo (např. III-3, VII-6).

U konstrukce krovu bylo přistoupeno ke značení podle počátečních písmen názvů jednotlivých trámů: námětek N, krokev K, hambalek H. Jednotlivé vazby byly číslovány (ve směru shodném se značením trámů a ostatních prvků stavby) a základní střešní roviny byly značeny podle navazujících stěn. Například krokev ve čtvrté vazbě ve střešní rovině s okapem na stěně G měla pak značení KG4.

Je nutné dbát na to, aby každá značka byla specifická a dle jednotného systému popisovala daný prvek. Použití písmen začátku abecedy a počátečních písmen slov může vést ke kolizím. Stejně je tomu v případě užití římských číslic, ty jsou vždy použity s tečkou (např. III., IX.), což vylučuje záměnu se stěnou (I, nebo I.). Podobný problém nastal například i u trámů roubené stěny stodoly H (např. H1, H6) a hambalků (např. H-1, H-6). Prvky, které byly nalezeny rozpadlé na několik kusů, byly označeny standardně dle zaběhlého systému a doznačeny poznámkou, o kterou část se jedná (např. AA1-1, AA1-2, AA1-3).

3. Manipulace s prvky v místě dočasněho uskladnění, Čistá, 2016, foto V. Kmošek. Manipulation of elements in the temporary storage site, Čistá. Umgang mit den Bauelementen am provisorischen Lagerort, Čistá.

4. Průběh demontáže a převozu stavebních konstrukcí polygonální stodoly při usedlosti čp. 97 v Čistě, 2016, foto J. Kmošek. The course of the disassembly and transfer of building constructions of the polygonal barn at farmstead No. 97 in Čistá. Verlauf des Abbaus und Transports der Baukonstruktionen der polygonalen Scheune vom Bauernhof Hs.-Nr. 97 in Čistá.

Pro fyzické označení jednotlivých prvků stavby se použily štítky z tenkého hliníkového plechu, na které byl raznicemi vyražen kód prvku. Štítky byly na trámy přibity ocelovými hřebíčky. Aby se usnadnila pozdější identifikace či dohledávání prvků ve skladu, byly štítky na každý typ prvku umísťovány na shodné místo, nejčastěji z boku u jednoho z konců trámu. Přibití štítků proběhlo vždy ve shodné orientaci (vodorovně), a to i v případě šikmých prvků, čímž došlo (např. u pásků) k vyloučení pozdější montáže ve špatné orientaci. Prvky, které nebyly s ohledem na bezpečnost přístupné, byly označeny ihned po demontáži. Staveniště neopustil žádný neoznačený prvek. Výjimku tvoří podlaha z patra stodoly, jejichž vzájemná záměna neovlivní průběh rekonstrukce a nenaruší autenticitu stavby.

Průběh demontáže objektu

Před začátkem samotné demontáže bylo nutné zajistit dostatečně prostorný skladovací prostor, umožňující dlouhodobé uložení veškerých demontovaných prvků, které není možné delší dobu vystavit povětrnostním vlivům. Dále bylo provedeno důkladné značení všech konstrukčních prvků stavby a vyřešeny otázky spojené se zajištěním příjezdu a manipulace těžké techniky či fyzického přístupu ke všem konstrukcím. Demontáží stavby předcházelo i odstranění menších a samostatně uložených součástí objektu, historických artefaktů či prvků, jimž hrozilo zřícení. Těmito přípravnými pracemi byla zajištěna záchrana několika cenných předmětů a zejména zvýšena bezpečnost pracovníků provádějících následnou demontáž. Byla přenesena například původní vrata stodoly, dvířka pro potah a strženo několik nebezpečně visících povalů či vysunutých střešních tašek. Následovalo sejmutí střešní krytiny. Porušené betonové tašky byly odváženy a na objekt již nebudou vráceny.

Veškerou manipulaci s konstrukčními prvky na staveništi zajišťoval autojeřáb přistavený ke stodole. Ten pomocí háku a textilních úvazů manipuloval s prvky a spouštěl je do volného prostoru před stodolou či rovnou na připravený vlek. Krov byl demontován po celých jednotlivých vazbách, ty byly upevněny na jeřáb, uvolněny v sedlech a odřezány od laťování. Každá vazba byla spuštěna na zem, kde byla demontována a zbavena pozůstatků střešních latí a hřebíků. Při demontáži byl kladen důraz na citlivé zacházení s prvky konstrukce, ale i na bezpečnost pracovníků.

V případě velmi silně poškozených dřevěných prvků bylo prováděno pomocné protézování dřevěnými latěmi staženými textilními úvazy. Demontovány a přenášeny byly i provizorně zpevněné fragmenty konstrukcí, které posloužily jako podklad při výrobě replik.

Každý odvážený prvek byl kontrolován pověřeným pracovníkem, který měl na starosti pořizování dokumentace. Všechny demontované trámy zaevidoval a případně opatřil poznámkami a dodatečnými identifikačními štítky. Tímto způsobem byly demontovány veškeré dřevěné konstrukce stodoly. Objekt byl však tvořen i jinými materiály. Štěrbiny mezi trámy roubení vyplňovala směs hlíny a slámy, zakotvená mezi bukové kolíčky. Doplnující materiály byly s předstihem demontovány a samostatně uloženy k pozdějšímu použití. Po odvozu dřevěných prvků zbyla na místě stavby kamenná podezdívka, základové patky sloupů a hliněný mlat. Rovněž tyto materiály byly kompletně převezeny na místo dočasného uložení a budou použity při následné obnově.

Dočasným úložištěm všech stavebních materiálů se stala nedaleká rozměrná hala Zemědělského družstva Dolní Újezd v Čisté. Hala představovala z hlediska skladovací plochy, přístupnosti a vyhovujících povětrnostních podmínek vhodný prostor pro uskladnění hodnotných konstrukcí. Uložit zde bylo možné i ty nejdelší trámy a stále zbýval volný prostor, který byl využit pro dodatečné průzkumy a manipulaci. Vnitřní prostor haly může posloužit i pro případnou dílčí montáž částí stodoly či roubeného domu, který je zde rovněž uložen. Trámy přivážené ze staveniště zde byly pečlivě ukládány dle typu prvku a jeho označení. Skládání probíhalo pomocí lehké manipulační techniky pod dohledem pověřeného pracovníka, který dohlížel na průběh prací a pořizoval poznámky o místě uložení konkrétních trámů.

Architektonická studie obnovy objektu

Architektonická studie řeší obnovu polygonální stodoly z různých úhlů pohledu. Prvním – urbanistickým přístupem, je nalezení nového místa pro objekt a jeho následné zakomponování do stávajícího prostoru. Druhý úhel pohledu se vyrovnává s otázkami památkové hodnoty objektu a hledá cestu k zachování maximálního množství původních prvků a autenticity stavby. Z architektonického hlediska jsou řešeny otázky spojené s konstrukčním řešením stavby a volbou vhodných technologických postupů a materiálů obnovy. Všechny tyto dílčí přístupy jsou pojednávány v kontextu budoucího využití objektu, který bude sloužit svému původnímu účelu, jako zázemí pro zemědělskou činnost.

Předkládaná studie je tvořena základními výkresy objektu, do kterých jsou zakresleny plánované rekonstrukční zásahy, spočívajícími ve výměně trámů a úpravách konstrukcí. Patrná je tak zejména zamýšlená výsledná podoba objektu a objem nově doplněných prvků. Architektonická studie spolu s předchozími

stupni dokumentace (zaměření objektu a dokumentace pro demontáž) tvoří podklad na úrovni projektové dokumentace pro provádění stavby.

Nalezení nové lokace a urbanismus

Urbanistická koncepce osazení přeneseného objektu a úpravy jeho okolí jsou patrně tím nejdůležitějším a nejcitlivějším faktorem ovlivňujícím výsledek obnovy památkového objektu. Bohužel však právě tato etapa bývá často zastíněna aktivitami spojenými se stavební rekonstrukcí objektu či opomíjena úplně. U objektů obnovovaných in situ je tento problém mnohdy téměř samovolně vyřešen pouhým znovobjevením a zvýrazněním původních vazeb a torz stávajících krajinných prvků.

Polygonální stodola byla ve své původní lokaci součástí usedlosti čp. 97 v Čisté. Existence hospodářství je na tomto místě doložena již od 16. století.³ Za více než čtyři staletí kontinuálního obhospodařování prostoru zde vzniklo mnoho vrstev, vypovídajících o způsobu života předků. Na terénní hraně údolí potoka Loučné byla postupně vystavěna uzavřená usedlost obdélného půdorysu, zahrnující obytná stavení, sýpky a chlévy. Na diagonálně průjezdný dvůr navazovala cesta směřující k polnostem, při níž stála polygonální stodola. Všechny objekty maximálně využívaly přirozený reliéf terénu a v blízkém okolí usedlosti se dochovala řada detailů typických pro historickou kulturní krajinu.

Nové adekvátní zázemí pro umístění přenesené polygonální stodoly se podařilo najít v sousední vsi Trstěnice, na pozemcích usedlosti čp. 56. Nalezení této lokality předcházely několikaletý intenzivní výběr, do kterého byli zapojeni starostové a zastupitelé oslovených obcí v oblasti českomoravského pomezí. Po dobu hledání vhodné lokality se demontovaná stodola nacházela ve stabilních podmínkách zemědělské haly v Čisté.

Transferovaná polygonální stodola bude obnovena na místě již dříve zaniklé shodné stavby, jejíž existence je doložena na plánech stabilního katastru. Původní polygonální stodola stávala na louce uprostřed ovocného sadu na severovýchod od usedlosti. Transferovaná stavba je umístěna na stejném místě s odchylkou několika metrů kvůli požadavkům požární ochrany. Původní stodola na místě zanikla už v 19. století a odpovídala transferované stavbě jednak velikostí, jednak orientací ke světovým stranám a přibližně i profilem terénu. Nově nalezené umístění stodoly tak nejen zcela vyhovuje reliéfu terénu, ale stavba zásadním způsobem obnovuje původní situaci usedlosti. Urbanistická koncepce tím získala zcela konkrétní podobu, která počítá pouze s drobnými zásahy do existujícího přirozeného prostředí.⁴

Historická věrnost obnovovaného objektu

Po nalezení nového prostoru pro znovuvystavení stodoly byly řešeny otázky spojené s konkrétní podobou objektu, která by představovala určité časové období či konkrétní fázi ve vývoji objektu. Koncepce rekonstrukčního zásahu byla koncipována na základě zhodnocení stavebního vývoje objektu, stavu jednotlivých historických konstrukcí a jejich funkčnosti v kontextu nového využití stavby. S ohledem na autentický stav objektu bylo rozhodnuto, že rekonstrukční práce na obnově polygonální stodoly budou směřovat k podobě odpovídající stavu na konci 17. století, tedy období jejího vzniku.⁵

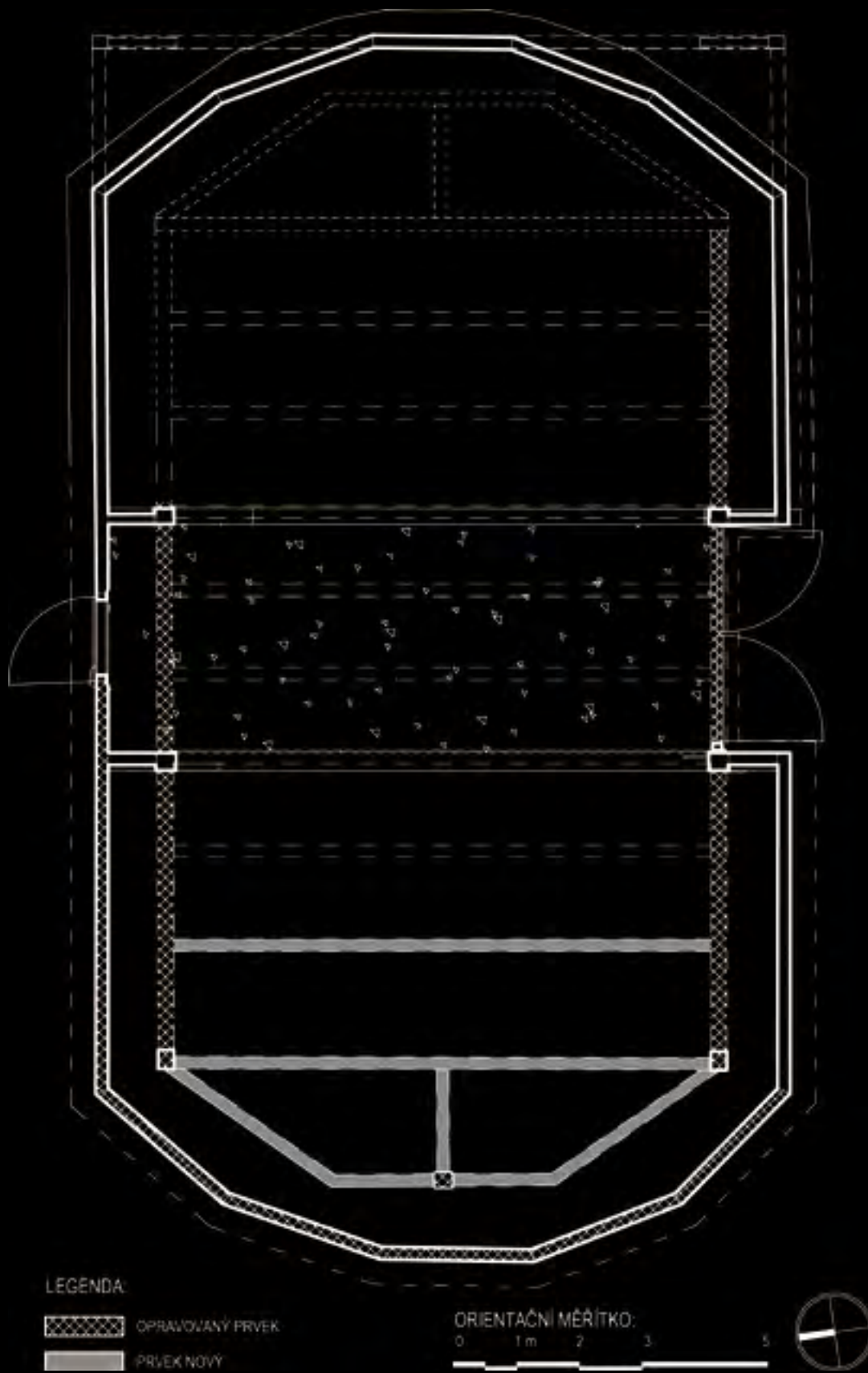
Důvody, které vedly autory studie k tomuto rozhodnutí, jsou následující. Všechny roubené konstrukce a stolice krovu (a zřejmě také vrata a dvířka) jsou původní a pocházejí z konce 17. století. Stodola si svoji podobu uchovala až do poloviny 19. století, kdy byl za využití původních prvků snížen sklon krovu a došková krytina byla nahrazena pálenou krytinou. Současné konstrukce krovů a samotná krytina se nachází navíc ve špatném mechanickém stavu. Polygonální stodoly v regionu českomoravského pomezí byly charakteristické doškovou střešní krytinou na výrazně převýšených střeších s valbami.⁶ Úprava krovu tak zásadním způsobem narušila původní vzhled stavby. S ohledem na tyto argumenty bylo rozhodnuto navrátit konstrukci krovu původní podobu, a to i s využitím doškové krytiny. Objekt bude navíc sloužit jako modelový příklad regionálního způsobu pokládání došků a poslouží zároveň jako zázemí pro jejich výrobu a prezentaci.

Architektonická koncepce a využití objektu

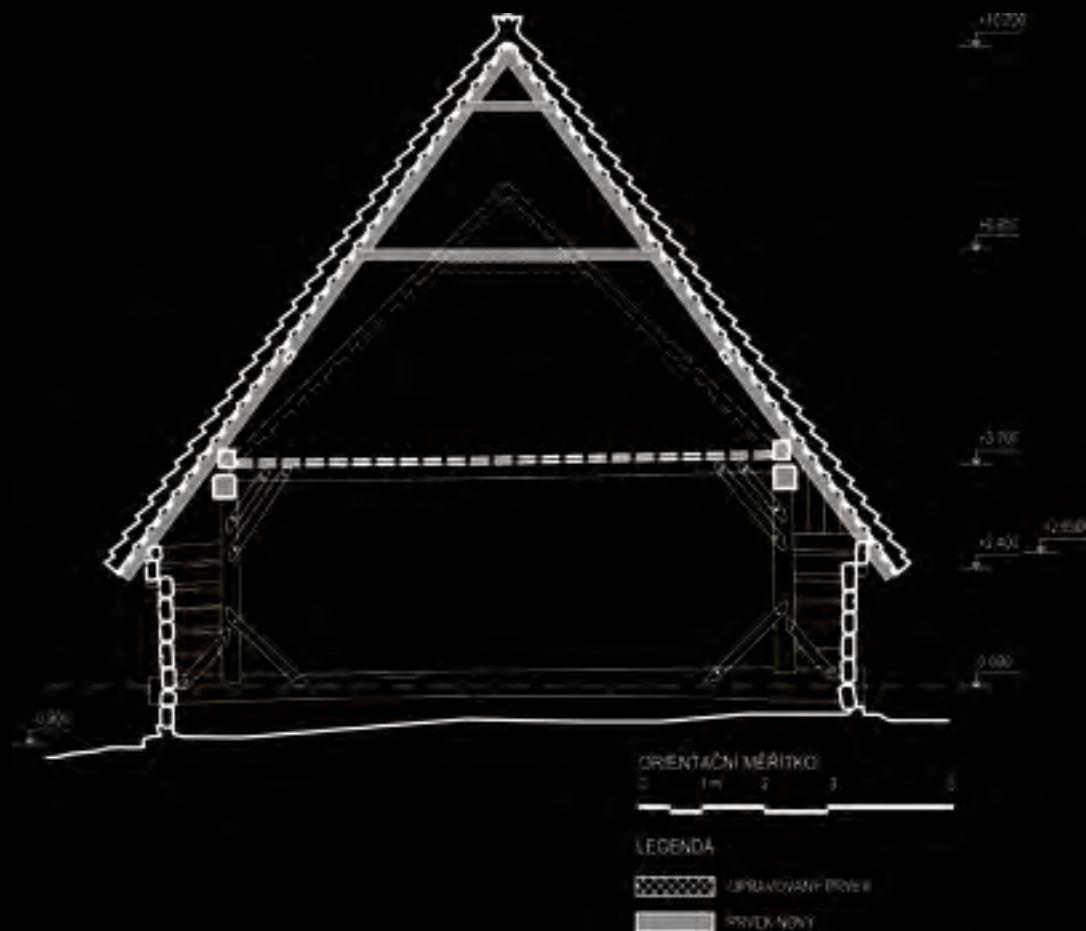
Na modelových příkladech jsou dále popsána řešení individuálních situací, se kterými se museli autoři studie vypořádat při tvorbě koncepce obnovy historického roubeného objektu. Koncepční řešení je pojednáno v kontextu vytyčeného směru obnovy objektu, a to jak v oblasti obecné koncepce přístupu ke starým a novým prvkům a jejich konkrétnímu konstrukčnímu řešení, tak v oblasti nalezení adekvátního využití a provozu objektu.

Přístup k opravám a doplnění původních prvků replikami má několik zásad: minimalizace zásahů do konstrukcí, není-li narušena jejich funkce a statika, volba tradičních postupů výroby replik, doplňků a spojovacích prvků u opravovaných trámů a odmítnutí chemických přípravků pro ošetření historických konstrukcí.

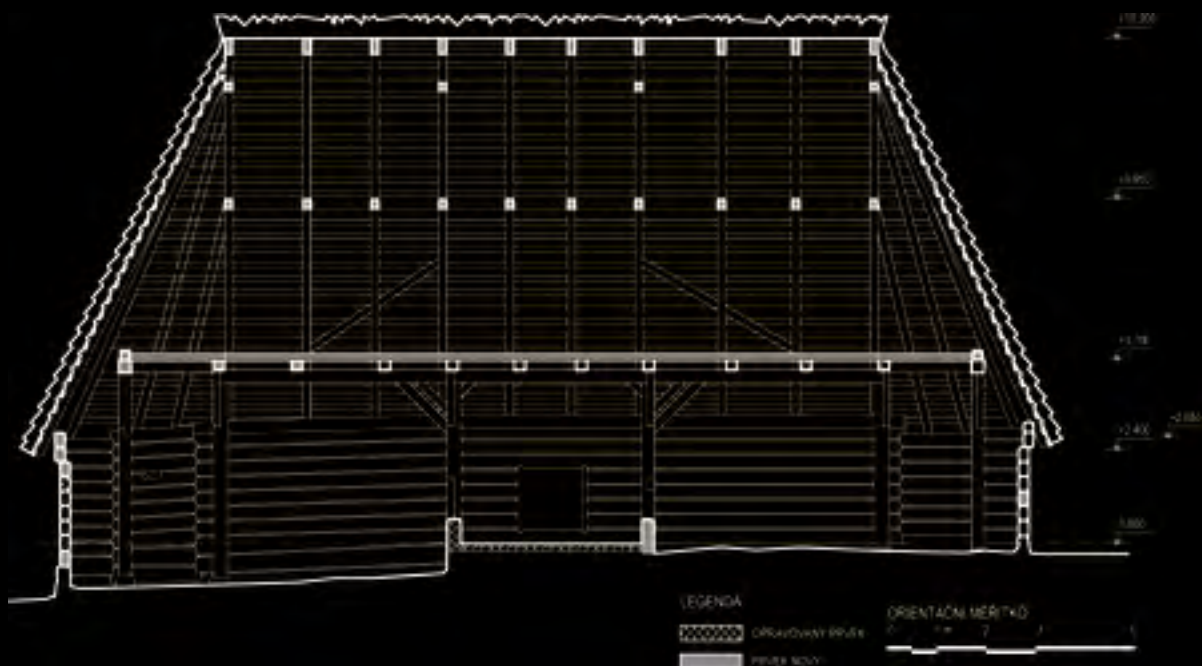
Původní prvky budou očištěny a ponechávány v nálezovém stavu, dovolí-li to jejich opětovné použití. V mnoha případech však došlo vlivem zatékání vody

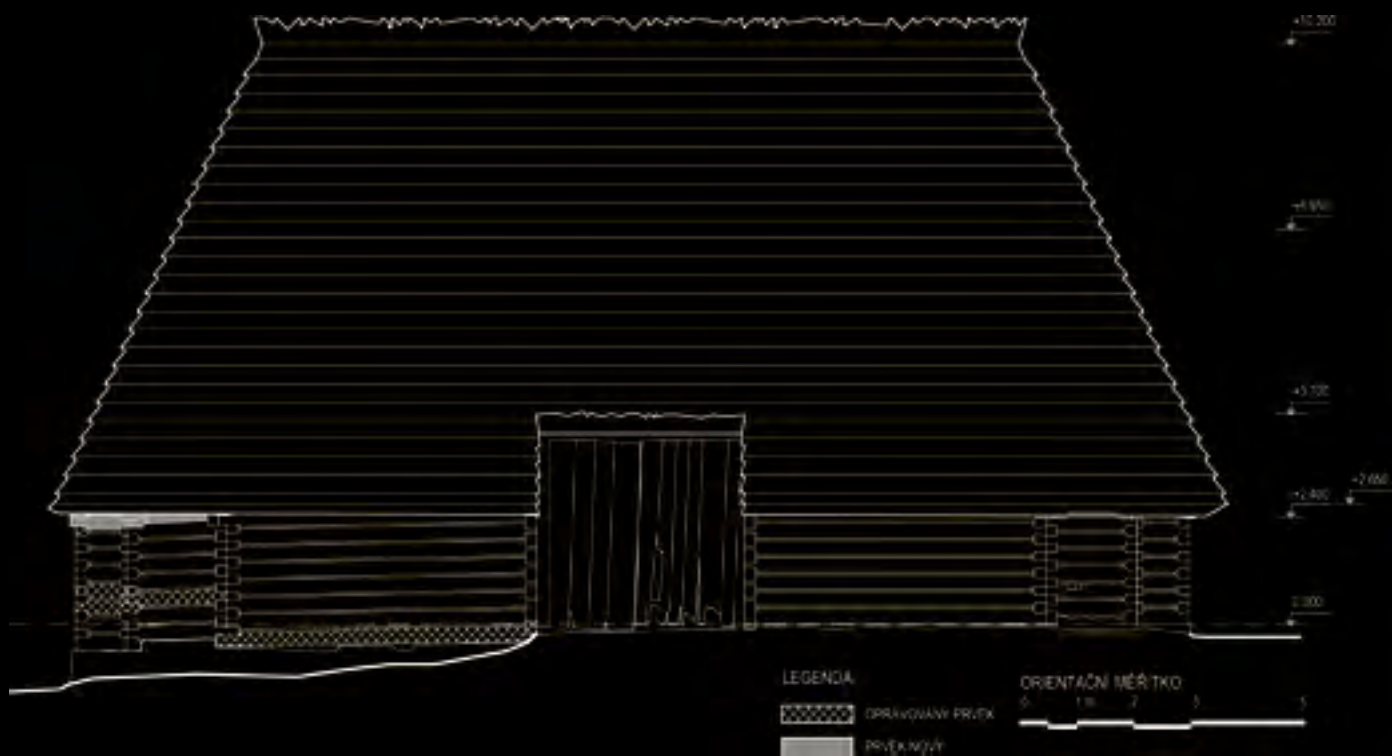
5. Půdorys, studie obnovy polygonální stodoly při usedlosti čp. 56 v Trstěnici, 2015, vypracovali J. Kraut, V. Kmošek. Ground plan, study of the renovation of the polygonal barn at farmstead No. 56 in Trstěnice. Grundriss, Bauentwurf für die Erneuerung der polygonalen Scheune vom Bauernhof Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

6. Podélný řez, studie obnovy polygonální stodoly při usedlosti čp. 56 v Trstěnici, 2015, vypracovali J. Kraut, V. Kmošek. Horizontal section, study of the renovation of the polygonal barn at farmstead No. 56 in Trstěnice. Längsschnitt, Bauentwurf für die Erneuerung der polygonalen Scheune vom Bauernhof Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

7. Příčný řez, studie obnovy polygonální stodoly při usedlosti čp. 56 v Trstěnici, 2015, vypracovali J. Kraut, V. Kmošek. Cross-section, study of the renovation of the polygonal barn at farmstead No. 56 in Trstěnice. Querschnitt, Bauentwurf für die Erneuerung der polygonalen Scheune vom Bauernhof Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

8. Pohled severní, studie obnovy polygonální stodoly při usedlosti čp. 56 v Trstěnici, 2015, vypracovali J. Kraut, V. Kmošek. Northern view, study of the renovation of the polygonal barn at farmstead No. 56 in Trstěnice. Ansicht von Norden, Bauentwurf für die Erneuerung der polygonalen Scheune vom Bauernhof Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

9. Pohled západní, studie obnovy polygonální stodoly při usedlosti čp. 56 v Trstěnici, 2015, vypracovali J. Kraut, V. Kmošek. Western view, study of the renovation of the polygonal barn at farmstead No. 56 in Trstěnice. Ansicht von Westen, Bauentwurf für die Erneuerung der polygonalen Scheune vom Bauernhof Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

ke zvýšené degradaci konstrukcí, zejména spojů. V těchto případech bude porušené místo lokálně začištěno a chybějící část bude doplněna novým materiálem shodného typu a tvaru. Konstrukční napojení bude řešeno tradičním tesařským (truhlářským) způsobem s dřevěnými kolíky a bez použití kovového spojovacího materiálu a lepidel. Pro doplňované prvky bude použito suché smrkové dřevo. U lokálního poškození lože trámu dojde pouze k nezbytnému začištění a vyložení novým materiálem tak, aby byla oprava minimálně čitelná při běžném ohledání, ale snadno identifikovatelná při podrobném průzkumu. V případě plošného poškození trámu polygonu, kdy došlo ke ztrátě původní konstrukční, nikoliv však estetické funkce, bude ze statických důvodů prvek částečně nebo úplně nahrazen novým. Nově doplněné konstrukční prvky budou od původních konstrukcí odlišeny povrchovou úpravou – hoblováním, která zároveň zajistí adekvátní standard povrchového opracování. Původní konstrukce pocházející ze 17. století jsou ukázkou preciznosti a dokonale zvládnutého řemesla, proto by i nové intervence měly vykazovat kvalitní řemeslné opracování. Ke každému roubenému prvku bude zaujat individuální přístup, zahrnující samostatné ohledání a diskusi nad možnostmi jeho záchranu a rozsahu nezbytných oprav. Upravované prvky budou odvezeny do prostoru dílny nebo budou opravovány přímo na stavbě a následně osazeny na finální místo. Nové trámy budou zčásti zhotoveny tradičními tesařskými postupy – tesáním, ale v převážné míře současnými postupy – řezáním, s použitím čerstvého dřeva káceného v době vegetačního klidu stromů.⁷

Montáž objektu bude započata první řadou roubení a pro docílení přesné modelace původní geometrie a výškových úrovní bude dočasně podložena. Při výškovém usazení stavby bude dbán velký důraz na pozici spodní řady trámů v kontextu modelace okolního terénu proto, aby žádný z trámů nepřišel do kontaktu s okolní zemí. Následně bude na předem vyhotovených kamenných základech dozděna kamenná podezdívka a osazeny zbývající trámy roubení. Materiál původního hliněného mlátu, který vyplňoval prostor mezi přístodůlky, bude opětovně použit na jeho obnovu. Průběžný dřevěný práh, který odděloval mlat od přístodůlek se v úplnosti zachoval pouze v jednom případě a v druhém případě pouze ve formě koncových fragmentů. V průběhu obnovy se počítá s rekonstrukcí původního uspořádání vnitřního prostoru stodoly (průběžné prahy, přístodůlky, dřevěné bednění atd.), a proto bude chybějící prvek prahu rekonstruován podle dochovaného vzoru. Dojde zároveň k obnovení prahu nacházejícího se původně pod vraty, jehož torzo bylo při demontáži stavby nalezeno. Na jeho zhotovení bude

použito dubové dřevo, stejně jako u předlohy. Roubení polygonu původně zakončoval částečně předsazený věnec, který byl vlivem bortící se střechy výrazně poškozen a zachoval se pouze ve fragmentech, umožňujících však provést jeho rekonstrukci. Po dokončení fáze zastřešení objektu budou navraceny i původní vymazávky spár mezi trámy polygonu, kotvené na bukových kolíčkách.

Stolice vynášející krov byla výrazně mechanicky poškozena. K opravám a protézování prvků zde bude přistupováno obzvláště obezřetně. U stavby nenalzáme střední sloupy vynášející hřebenovou vaznici, jako je tomu na jiných příkladech. Toto konstrukční řešení výrazně zatěžuje samotné krokve a navazující konstrukce. Vzhledem k výraznému statickému namáhání konstrukce krovu, zatížené navíc ještě hmotností střechy, je možné pouze částečné použití původních konstrukčních prvků z původního, ale sníženého krovu.

Jediná výraznější navrhovaná změna oproti náleзовému stavu souvisí právě s úpravou střechy. Nalezená bortící se střecha se sklonem 45°, pokrytá betonovou krytinou, s předsazeným štítem nad východním závěrem a nedochovanou valbou nad západním závěrem nebude obnovována. Nahradí ji rekonstrukce původní střechy z konce 17. století. Rekonstruovaný hambalkový krov pro doškovou krytinu využívá základní sklon střechy 56° a bude obsahovat obě valby. Typická vazba s průběžnými krokvemi z roubení na hřeben bude doplněna hambalkem pod hřebenem, který zamezí roztržení spoje v hřebeni. Pomocí diagonálních trámů ve středním poli nad mlatem dojde ke ztužení krovu. Valby opírající se do krovu budou napomáhat jeho prostorové tuhosti. Tento typ krovu, který byl v naší oblasti používán, není bohužel staticky zcela ideální. V tomto ohledu je výhodou pouze orientace stodoly na pozemku, kdy původní i nová stodola jsou natočeny kratší stranou proti převládajícímu směru větrů. Drobná stříška nad vraty, se kterou jsme se mohli setkat u některých již zaniklých staveb v regionu, nebude realizována, jelikož není vzhledem k výšce roubení a podjezdu nezbytná. Ukáže-li provoz její nutnost, může se dodatečně doplnit. Jako krytina bude použit slaměný došek, kterým se vyřeší i pokrytí hřebenu střechy. Při technologii pokrývání slaměných došků se využije znalost regionálních zvyklostí, s *uskakováním* jednotlivých řad došků, a při pokrývání budou využity pouze tradiční technologie bez moderního spojovacího materiálu.⁸

Závěrečná diskuse

Na modelových příkladech jsou v textu popsána řešení individuálních situací, se kterými se museli autoři studie vypořádat při tvorbě koncepce transferu a obnovy

10. Montáž polygonální stodoly na pozemcích přiléhajících k usedlosti čp. 56 v Trstěnici, 2016, foto J. Kmošek. Assembly of the polygonal barn on the premises of farmstead No. 56 in Trstěnice. Aufbau der polygonalen Scheune auf dem Grundstück des Bauernhofes Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

historického roubeného objektu. Konceptní řešení je pojednáno v kontextu vytyčeného směru obnovy objektu, a to jednak v oblasti obecné koncepce přístupu ke starým a novým prvkům a jejich konkrétnímu konstrukčnímu řešení, jednak v oblasti nalezení adekvátního využití a provozu objektu. Objekt je na jedné straně historickou památkou a exponátem, na straně druhé fungujícím a využívaným hospodářským objektem. Takto je třeba na stavbu nahlížet. Hodnotu rekonstrukce spatřujeme právě v tomto spojení historické stavby a jejího adekvátního využívání, které není v rozporu s původním účelem objektu. Navíc je objekt zasazen do adekvátní situace u fungující usedlosti a je prezentován nejen v jednotlivostech, ale také jako součást komplexní výseče původního uspořádání usedlosti, vesnice i kulturní krajiny.

V době tvorby této publikace byly u usedlosti čp. 56 hotové kamenné základy a část podezdívky pro stodolu. Také byly osazeny dvě řady trámů roubení včetně přesného vymodelování geometrie a finálního výškového osazení. Probíhala příprava stavby kamenné podezdívky, aby se stavba mohla doplnit a zatížit zbylými trámy roubení. Po dokončení rekonstrukčních prací na konci roku 2017 bude objekt polygonální stodoly sloužit jako prostor pro hospodářskou činnost. Stodola zároveň poskytne autentické zázemí pro výrobu tradiční doškové krytiny a spolu s dalšími obnovovanými stavbami se tak stane součástí usedlosti čp. 56, která bude vhodnou formou zpřístupněná široké veřejnosti.

Poznámky

- 1 Více informací o stavebním vývoji a historii jednotlivých objektů v kapitole *Stavebněhistorický průzkum roubeného domu a polygonální stodoly usedlosti čp. 97 v Čisté* v publikaci *Průzkum a dokumentace památek lidové architektury*, která je součástí této ediční řady.
- 2 Značeny byly pouze dřevěné konstrukční prvky. Zděné části jako podezdívka nebo dymník v případě roubeného domu nebyly tímto způsobem označeny a jejich přesná rekonstrukce bude provedena na základě detailního zaměření, obrazové dokumentace a modelů vzniklých 3D skenováním. Výjimku tvoří pouze specifické prvky, jako jsou patky sloupů či točnicových vrat.
- 3 Více informací v kapitole *Stavebněhistorický průzkum roubeného domu a polygonální stodoly usedlosti čp. 97 v Čisté* v publikaci *Průzkum a dokumentace památek lidové architektury*, která je součástí této ediční řady.
- 4 Více informací o usedlosti čp. 56 v Trstěnici v kapitole *Koncepte obnovy zděné usedlosti čp. 56 v Trstěnici* v této publikaci a v kapitole *Koncepte udržitelné péče a prezentace lidového kulturního dědictví Českomoravského pomezí – obec Trstěnice* v publikaci *Možnosti udržitelné péče a prezentace o památkách lidové architektury*, která je součástí této ediční řady.
- 5 Tamtéž.
- 6 MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia, 1980, s. 308–323.
- 7 Tesané trámy použité při rekonstrukci objektu byly zhotoveny v rámci semináře *Setkání tesařů*, který se uskutečnil 3. – 5. června 2016 v Trstěnici na pozemcích usedlosti čp. 56.
- 8 Viz polygonální stodola usedlosti čp. 4 v Širokém Dole.

Conception of the transfer and reconstruction of timbered polygonal barn No. 97 from Čistá

Jan Kraut, Institute of Cultural Heritage

Vojtěch Kmošek, Association of Archaic Enthusiasts

Keywords: Čistá, Trstěnice, transfer of vernacular buildings, polygonal barn, architectural study, thatched roofing

The conception presented deals with a detailed analysis of the issues concerning the transfer and building reconstruction of the timbered polygonal barn of the farmstead No. 97 in Čistá. The aim of the conception is to define a detailed procedure of individual working operations that need to be performed within the rescue of a valuable but seriously endangered rural building. The present conception describes the preparatory works in detail, based on the creation of the necessary drawing documentation for the disassembly and renovation of the building. The methodology of marking and of the subsequent disassembly of the building constructions is described further in the text and in the attached drawings. The final part of the conception has the form of an architectural study dealing in detail with the issues of the search for a new location for the building from the viewpoints of urbanism, assessment of the historical authenticity of the restored building and preparation of an architectural conception of the restoration of the building in the context of its future use. At the time of the writing of the conception, the transfer of the barn had been completed and the first phase of its reconstruction in the new location on premises of the farmstead No. 56 in Trstěnice was taking place.

A historical building cannot be perceived in itself but as a construction belonging to a certain spatial, functional and historical context, generally as a source of a broad set of information about human culture, its development and continuity in the particular area. In this sense, taking the building out of its original situation leads to an irrecoverable loss of important context and information. This had been taken into consideration before the discussion about the rescue of the timbered polygonal barn and of the timbered house belonging to the farmstead No. 97 in Čistá. Following repeated failures to convince the owner of the buildings to take necessary steps that would put an end to their deterioration and after an assessment of their critical technical condition, the decision was made in April 2015 to disassemble them and rebuild in a new location. In the given situation, the transfer was the ultimate and only possibility of rescuing the unique buildings. Unfortunately, the transfer of the two buildings damaged the original layout of the farmstead, which apart from the timbered house from

1616/1617 and the barn from 1697/1698 included also an underpass granary from 1709, which remains part of the farmstead.

Simultaneously with the surveying of the polygonal barn, technical documentation was prepared to be used in the subsequent disassembly of the barn. This type of documentation has two basic functions: to create a system of functional marking of the individual structural elements of the building, and to record information about their position and technical condition. Simplified or schematized building survey drawings without dimensions and captions were used, into which the names and signs of all sub-components and parts of the building were entered. Each structural element was given a particular indication to avoid confusion. The individual elements of the building were physically marked with plates of a thin aluminium sheet with a specific code corresponding to the entry in the drawing documentation punched by a die. The building was disassembled in September 2015 and all the building constructions were transferred to a temporary storage place in a hall of the co-operative farm in Čistá. Larger structural elements were manipulated by a mobile crane during the disassembly. When disassembling the timbered constructions, a great emphasis was placed on the preservation of the maximum amount of historical building material. Strongly mechanically damaged wooden elements were temporarily reinforced by wooden laths tied by textile harnesses. Temporarily reinforced fragments of the constructions were also dismantled and transferred, in order to serve as the basis for the production of replicas.

After a longer time, a new adequate location for the transferred polygonal barn was found on premises of the farmstead No. 56 in the neighbouring village of Trstěnice. The selection was preceded by several months of an intensive search within which mayors and councillors of municipalities in the Czech-Moravian Borderland were approached. The barn transferred from Čistá will be reconstructed on the site of a vanished polygonal barn that had been captured on plans of the stable Land Registry in the middle of the 19th century. The vanished polygonal barn matched the transferred building not only in size but also in the orientation to the cardinal points and approximately also in the terrain profile.

The location is thus convenient not only topographically – the building fundamentally restores the original situation of the farmstead. This gave the urbanistic conception a concrete form which requires only minor interventions in the existing authentic environment.

With the new location for the rebuilt barn found, the issues connected with the particular appearance of the building, which would represent a certain period or a particular phase in its development, were addressed. The conception of the reconstruction intervention was worked based on an assessment of the building development, of the condition of individual historical constructions and of their functions in the context of the new use of the building. In view of the authentic condition of the building, it was decided to aim the reconstruction works on the polygonal barn towards its appearance corresponding to the end of the 17th century, the time of its origin.

Further in the text, model examples are used to describe the solution of the individual situations the authors of the study had to deal with when creating the concept of the restoration of the historic timbered building. The conceptual solution has been addressed in the context of the defined direction of the restoration of the building in terms of a general conception of the approach to new and old elements and their concrete structural solution and in terms of the search for an adequate use and operation of the building. After the completion of the reconstruction works at the end of 2017, the building of the polygonal barn will serve as the background for farming activities. The building will also provide an authentic background for the production of traditional thatched roofing; together with other reconstructed buildings, it will become a part of the farmstead No. 56, which will be open to the public in a suitable form.

Konzeption von der Transferierung und vom Wiederaufbau der polygonalen Scheune aus Čistá

Jan Kraut, Institut für das kulturelle Volkserbe

Vojtěch Kmošek, Bund der Freunde des Archaischen

Schlüsselwörter: Čistá, Trstěnice, Transferierung von Bauwerken der ländlichen Architektur, polygonale Scheune, architektonische Studie, Strohdach

Die vorgelegte Konzeption befasst sich mit einer detaillierten Analyse von der Problematik der Transferierung und der baulichen Erneuerung der in Blockbauweise errichteten polygonalen Scheune des Bauernhofs Hs.-Nr. 97 in Čistá. Das Ziel der Konzeption besteht darin, Schritt für Schritt die einzelnen Arbeitsleistungen zu definieren, welche auf dem Weg zur Rettung eines wertvollen, jedoch sehr bedrohten ländlichen Hausbaus zu vollbringen sind. In der Konzeption sind ausführlich die Vorbereitungsarbeiten beschrieben, welche auf dem Entwurf einer unentbehrlichen Bauzeichnung für der Ab- und Wiederaufbau des Objekts beruhen. Weiter ist in diesem Text und den beigelegten Zeichnungen die Methodik von Markierung und dem nachfolgenden Abbau von Baukonstruktionen beschrieben. Der Schlussteil ist einer architektonischen Studie gewidmet, welche detailliert die Problematik der Suche nach einem neuen Aufbauort hinsichtlich des Urbanismus, die Bewertung der historischen Treue des erneuerten Objekts und das Schaffen der architektonischen Konzeption von der Erneuerung des Objekts im Kontext seiner künftigen

Nutzung behandelt. Zur Zeit der Entstehung von dieser Konzeption war die Transferierung der Scheune bereits abgeschlossen und die erste Phase der Rekonstruktion des Objekts an seinem neuen Aufbauort, auf dem Grundstück des Bauernhofes Hs.-Nr. 56 in Trstěnice, war im Gange.

Ein historisches Objekt darf nicht allein als solches wahrgenommen werden, sondern als ein Bau, welcher in einem räumlichen, funktionalen und historischen Kontext eingebettet ist. Es ist also als Quelle von einer breiten Anzahl von Informationen über die Kultur von Menschen, deren Entwicklung und Kontinuität im bestimmten Raum anzusehen. In diesem Sinne stellt das Herausreißen eines Objekts aus seiner ursprünglichen Situation einen irreversiblen Verlust eines wichtigen Kontextes und von Informationen dar. Gleiche Überlegungen gingen auch den Verhandlungen über die Rettung der polygonalen gezimmerten Scheune und des Blockhauses vom Bauernhof Hs.-Nr. 97 in Čistá voran. Nach wiederholten Misserfolgen, die Besitzer dieser Objekte zu notwendigen Schritten zu bewegen, welche den

Verfall der Bauten eingestellt hätten, und nachdem der kritische technische Zustand dieser Objekte ausgewertet wurde, wurde im April 2015 entschieden, dass sie demontiert und an einem neuen Ort wieder aufgebaut werden. Die Transferierung stellte in dieser Lage also die einzige und letzte Möglichkeit dar, wie diese einzigartigen Bauten gerettet werden konnten. Durch die Versetzung beider Objekte kam es allerdings leider zur Vernichtung der ursprünglichen Struktur des Bauernhofes, wo sich neben dem auf die Jahre 1616/1617 datierten Blockhaus und der polygonalen Scheune aus den Jahren 1697/1698 noch ein Speicher mit Unterfahrt aus dem Jahre 1709 befand, welcher dagegen immer noch zum Bauernhof gehört.

Parallel zum Vermessen der polygonalen Scheune wurde auch eine technische Dokumentation erstellt, welche zu ihrem nachfolgenden Abbau diente. Dieser Typ von Unterlagen erfüllt zwei grundlegende Funktionen: die Herausbildung vom System einer funktionalen Markierung von einzelnen Konstruktionselementen des Baus und die Erfassung der Informationen über deren Lage und technischen Zustand. Es werden vereinfachte oder schematisierende Zeichnungen von der Vermessung des Baus ohne Ausmaße und Beschriftungen benutzt, worin die Namen und Zeichen aller partikulären Konstruktionselemente und Teile des Objekts eingetragen werden. Jedes Konstruktionselement erhielt eine konkrete Markierung, sodass jedes Zeichen für ein jeweiliges Element spezifisch ist und die Zeichen nicht ausgewechselt werden können. Man gebrauchte für die physische Markierung einzelner Elemente Schilder aus einem dünnen Aluminiumblech, worin ein spezifischer, dem Eintrag in den Bauzeichnungen entsprechender Kode mit Pressstempeln eingeprägt wurde. Der Abbau des Objekts erfolgte im August 2015 und alle Baukonstruktionen wurden an einen provisorischen Lagerplatz befördert, in die Halle der Agrargenossenschaft in Čistá. Man handhabte die großen Konstruktionselemente während des Abbaus mit Hilfe eines Kranwagens. Beim Abbau der Blockbauwände wurde darauf geachtet, dass möglichst viel historisches Konstruktionsmaterial erhalten bleibt. Falls die Holzelemente sehr stark mechanisch beschädigt waren, wurden sie vorübergehend mit Holzlatten und Textilgurten verstärkt. Es wurden außerdem auch provisorisch verfestigte Fragmente von Konstruktionen befördert, welche im Nachhinein als Unterlage für die Herstellung von Repliken dienen.

Es ist nach einiger Zeit gelungen, ein neues Umfeld für die Versetzung der transferierten polygonalen Scheune im benachbarten Dorf Trstěnice, auf dem Grundstück des Bauernhofes Hs.-Nr. 56 zu finden. Dieser Wahl ging ein mehrmonatiges, intensives Suchen voraus,

in welches die Bürgermeister und Vertreter der angesprochenen Gemeinden in der böhmisch-mährischen Grenzregion involviert waren. Die transferierte Scheune wird an der Stelle einer schon früher eingegangenen polygonalen Scheune errichtet, welche in den Plänen des Franziszeischen Katasters aus der Mitte des 19. Jahrhunderts zu sehen ist. Die nicht mehr vorhandene polygonale Scheune entsprach dem transferierten Bau sowohl durch ihre Größe als auch Orientierung in die vier Himmelsrichtungen und in etwa durch das Geländeprofil. Der Erbauungsort passt also nicht nur gut zum Terrainrelief, sondern der Bau stellt grundlegend die ursprüngliche Situation des Bauernhofes wieder her. Die urbanistische Konzeption erhielt somit ganz konkrete Umrisse, es wird nur mit ganz geringen Eingriffen in den vorhandenen authentischen Raum gerechnet.

Nachdem der Raum für den Wiederaufbau der Scheune gefunden worden war, wurden Fragen um die konkrete Beschaffenheit des Objektes besprochen, also welche Zeitspanne oder konkrete Phase der Entwicklung dargestellt werden soll. Die Konzeption von der Rekonstruktion wurde aufgrund der Auswertung der baugeschichtlichen Entwicklung, des Zustands der einzelnen historischen Konstruktionen und deren Funktionsfähigkeit im Kontext der neuen Ausnutzung des Baus ausgearbeitet. Es wurde hinsichtlich des authentischen Erhaltungszustandes des Objekts entschlossen, dass die Rekonstruktionsarbeiten das Objekt in die Form bringen sollen, welche dem Zustand am Ende des 17. Jahrhunderts, also der Zeit der Errichtung der Scheune, entspricht.

Anhand der Modellbeispiele sind im Text weiterhin die Lösungen von individuellen Situationen erläutert, mit denen sich die Autoren der Studie beim Entwerfen der Konzeption des historischen, in Blockbauweise gezimmerten Objekts auseinandersetzen mussten. Die Konzeptionslösung wird im Kontext der aufgeschlagenen Wegewahl von der Erneuerung des Objekts behandelt, sei es auf dem Gebiet der allgemeinen Konzeption des Gebrauchs von alten und neuen Elementen und ihrer konkreten Konstruktionslösung, sei es im Bereich des Auffindens von adäquater Nutzung und des Betriebs des Objekts. Das Objekt der polygonalen Scheune wird nach dem Abschluss der Aufbauarbeiten als Basis für den Wirtschaftsbetrieb dienen. Das Objekt wird zugleich ein authentisches Umfeld für die Herstellung von traditionellen Strohschauben bieten und wird zusammen mit anderen erneuerten Objekten zum Bestandteil des Bauernhofes Hs.-Nr. 56, welcher in geeigneter Form für die breite Öffentlichkeit zugänglich gemacht wird.

Koncepce transferu a obnovy roubeného domu čp. 97 z Čisté

Koncepce transferu a obnovy roubeného domu čp. 97 z Čisté

Jan Kraut, Vojtěch Kmošek

Klíčová slova: Čistá, Trstěnice, transfer lidových staveb, roubený dům, architektonická studie, došková krytina

Roubený dům s prvky z let 1616/1617 usedlosti čp. 97 v Čisté (okres Svitavy) byl jedním z historicky hodnotných objektů, které se v tomto areálu do dnešních dnů zachovaly. Spolu s polygonální stodolou byl roubený dům v roce 2015 demontován a transferován na místo dočasného uložení. I přes dílčí technické odlišnosti je k oběma stavbám přistupováno velmi podobně, a to jak v teoretických východiscích, tak v samotném procesu demontáže i v obecném přístupu následné obnovy. Samotná architektonická studie obnovy se vzhledem k rozdílnému charakteru objektů a jejich následného využití odlišuje. Z tohoto důvodu tento text místy odkazuje ke kapitole věnované koncepci transferu a obnovy polygonální stodoly¹ a poukazuje na dílčí odlišnosti. Architektonická studie obnovy je popsána v samostatné kapitole.

Dokumentace pro demontáž, značení prvků

V době přípravy konečné podoby technické dokumentace pro transfer roubeného domu již probíhal přesun polygonální stodoly. Bylo tedy možné kriticky posoudit a případně i přehodnotit přístup k tvorbě této dokumentace. Na rozdíl od polygonální stodoly nevznikala dokumentace pro transfer souběžně se zaměřováním proto, že byl objekt zaměřen již v roce 2005 a v roce 2015 byly prováděny pouze dodatečné zaměřovací a dokumentační práce a probíhala aktualizace či zpřesnění změn, které se na domě od jeho zaměření zaměření udály.²

Během prací na polygonální stodole se ukázalo, že po praktické stránce systém dokumentace i provedení samotného značení funguje a stačí jej tedy aktualizovat pro druhý transferovaný objekt. I v případě roubeného domu se z konstrukčního hlediska jedná o relativně jednoduchou stavbu. Značení jednotlivých stěn, částí stavby či skladby stropních trámů využívá prostého vzestupného značení prvků ve sledu, v jakém se na stavbě nacházejí. Pokud by se jednalo o objekt složitější dispozice, např. vícetraktový dům, systém by zůstal stejný, avšak zhoršila by se orientace v celé stavbě. Oproti polygonální stodole má dům i patro, jehož roubení navazuje na stěny v prvním nadzemním podlaží. V případě obvodových stěn jsou trámy značeny pouze jediným kódem napříč patry od prvního po poslední trám. Vnitřní stěny

jsou značeny v každém patře zvlášť, a to písmenem abecedy. Nutné bylo pouze najít přesnou hranici změny značení, kterou vymezoval prkenný či povalový záklop stropních trámů.

Na stavbě byly označeny veškeré viditelné konstrukční prvky. Trámy či jejich fragmenty nalezené během demontáže byly ihned doznačeny a popsány. Zpětné dohledání těchto prvků bez existující dokumentace by bylo mnohdy nemožné. Drobnou výjimkou v zaběhlém systému značení představuje povalový strop nad světnicí, který byl v tak špatném fyzickém stavu, že bylo rozhodnuto prvky neoznačit. Možnost záměny takto specifických prvků je nepravděpodobná. Označení povalů standardním způsobem, tj. přibitím štítku na jejich povrch, nebylo vzhledem ke stavu materiálu možné. Pokud byl na jiném místě nalezen materiál v podobném stavu, byl na něj štítek připevněn provázkem či byl označen křídou.

Průběh prací při demontáži objektu

V porovnání s polygonální stodolou se roubený dům nacházel ve složitější situaci, a to zejména kvůli své poloze mezi objekty usedlosti na hraně svahu a z důvodu horšího technického stavu dřevěných konstrukcí. V zásadě je však možné označit postup prací za shodný s demontáží polygonální stodoly, postupující od sejmutí a uskladnění pálených střešních tašek, přes demontáž krovu a podstávek, až po zdoluhavou demontáž nejstarších a nejcennějších částí objektu, tedy roubení pocházející ze začátku 17. století.

Konstrukční prvky stavby byly skládány na přiléhající louku pod svahem, kde byly dále demontovány komplikovanější konstrukce a zajišťovány silně degradované prvky proti dalšímu poškození. Všechny materiály byly postupně nakládány na vleky motorových vozidel a odvázeny.

Určitou komplikací byl stav nejstarších konstrukcí a konstrukční řešení jednotlivých částí stavby. Západní stěna domu se vlivem degradace spodních řad trámů výrazně bortila, důsledkem čehož, kromě chátrání samotné štítové stěny, došlo k porušení některých trámů podélných stěn a zaklesnutí konstrukčních spojů do sebe, čímž se zkomplikovala jejich demontáž. Velká část trámů

1. Průběh demontáže roubenného domu čp. 97 v Čisté, 2015, foto J. Kmošek. The course of the disassembly of timbered house No. 97 in Čistá.
Verlauf des Abbaus vom Blockhaus Hs.-Nr. 97 in Čistá.

zejména v prvním nadzemním patře stavby byla značně degradována působením zvýšené vlhkosti, dřevokazného hmyzu, mravenců, hniloby či opotřebením v důsledku chovu hospodářských zvířat. U mnohých konstrukcí se zachoval pouze vnější plášť, vyplněný prachem z dřevní hmoty. Vzhledem k vysoké historické hodnotě těchto prvků byla snaha všechny části stavby přenést pokud možno neporušené a opětovně je použít při obnově nebo jako předlohu pro tvorbu jejich replik. Trámy, které se zachovaly v kompaktním stavu byly dočasně zpevněny pomocí dřevěných desek a hranolů, které sloužily pro rozložení váhy a zatížení trámu, a umožnily tak jeho bezpečné přenesení. Všechny konstrukční materiály byly převáženy do nedaleké haly zemědělského družstva v Čisté, kde je dočasně uskladněna i polygonální stodola.

Postupná demontáž domu v průběhu prací odhalila i větší množství konstrukčních prvků, které se skrývaly pod hliněnými omítkami či ve styčích roubení s kamennými stěnami. Nalezeny byly například pozůstatky polenic, vyplňující přílišnou mezeru mezi trámy roubení ve světnici domu a odhaleny poslední zachovalé hliněné a roubené konstrukce původního dřevohlinitého dymníku.

Po ukončení první etapy demontáže objektu zbylo na staveništi torzo kamenného dymníku, klenutý sklep umístěný původně pod komorou domu, podezdívka a zápraží. Na místě následoval archeologický výzkum, po němž byly odklizeny pozůstatky nadzemních zděných konstrukcí a staveniště vyrovnáno. Sklep zůstává na svém místě a bude majiteli nadále využíván.

Architektonická studie obnovy objektu

Architektonická studie obnovy roubeného domu je podložena úvahami a definováním cílů na cestě od tvorby urbanistické koncepce až po nalezení adekvátního využití objektu. Na dočasně uloženém materiálu ve stabilních podmínkách zemědělské haly stále probíhají průzkumové práce a zatím není rozhodnuta konečná lokace transferovaného objektu. Proto je i tato studie ideovou skicou a konkrétní stavební kroky budou teprve upraveny s ohledem na následné zpřesnění konkrétní situace a provozu objektu. Objekt roubeného domu je natolik historicky i stavebně hodnotným příkladem lidového stavitelství, že je nepředstavitelné spolu se stavbou obnovovat i jeho původní funkci, tedy zázemí pro obytnou a hospodářskou činnost. Roubený

2. Dokumentace pro rozebrání roubenného domu čp. 97 v Čisté, 2016, foto J. Kraut. Documentation of the disassembly of timbered house No. 97 in Čistá. Unterlagen für den Abbau des Blockhauses Hs.-Nr. 97 in Čistá.

dům je předurčen stát se *muzejním exponátem*, což umožní zvolit citlivé rekonstrukční zásahy a adekvátní způsob jeho využívání.

Nalezení nové lokace, urbanismus

Jak již bylo předesláno, v době tvorby tohoto textu nebylo definitivně rozhodnuto o konkrétním místě, kde dojde k obnově transferovaného objektu. V současné době probíhají intenzivní jednání a hledání nového umístění roubeného domu, které je odvislé i od způsobu jeho dalšího využití. I v této přípravné fázi realizace je však možné nastínit hypotetickou budoucí situaci objektu. Roubený dům byl pravděpodobně již v době svého vzniku součástí větší usedlosti s hromadným dvorem. Z tohoto důvodu nemůže být roubený dům rekonstruován jako samostatně stojící objekt, čímž by došlo k úplnému popření jeho původní situace v rámci usedlosti a dům by byl prezentován ve zcela nových souvislostech, které mu nejsou vlastní. V počátečních úvahách při řešení koncepce transferu a obnovy roubeného domu byla uvažována i možnost objekt *připojit* k některé ze stávajících autenticky zachovalých zemědělských usedlostí. V tomto případě by však došlo k prezentaci objektu v kontextu zcela odlišných historických a prostorových vztahů, které by výrazně snižovaly vypovídající hodnotu roubeného domu i stávající usedlosti. Navržené koncepční řešení vychází z potřeby zajistit pro transferovaný roubený dům novou funkci a odpovídající autentické zázemí, které zvýrazní jeho památkovou hodnotu a zajistí jeho plynulý provoz a údržbu s minimálním zásahem do jeho hmotné podstaty. Rekonstruovaný roubený dům je plánováno doplnit o citlivou moderní přístavbu, vycházející z dispozičního řešení původní usedlosti v Čisté a využívající přitom tradiční i moderní stavební materiály, jako jsou kámen, hlína, dřevo, sklo a ocel. Moderní doplněk umožní využití památky bez výraznějších stavebních zásahů, skryje v sobě sociální zázemí a další nezbytné prostory dle konečné specifikace funkce stavby (přednáškový sál, místnosti pro komunitní aktivity, knihovnu, kanceláře, informační centrum).³

Historická věrnost obnovovaného objektu

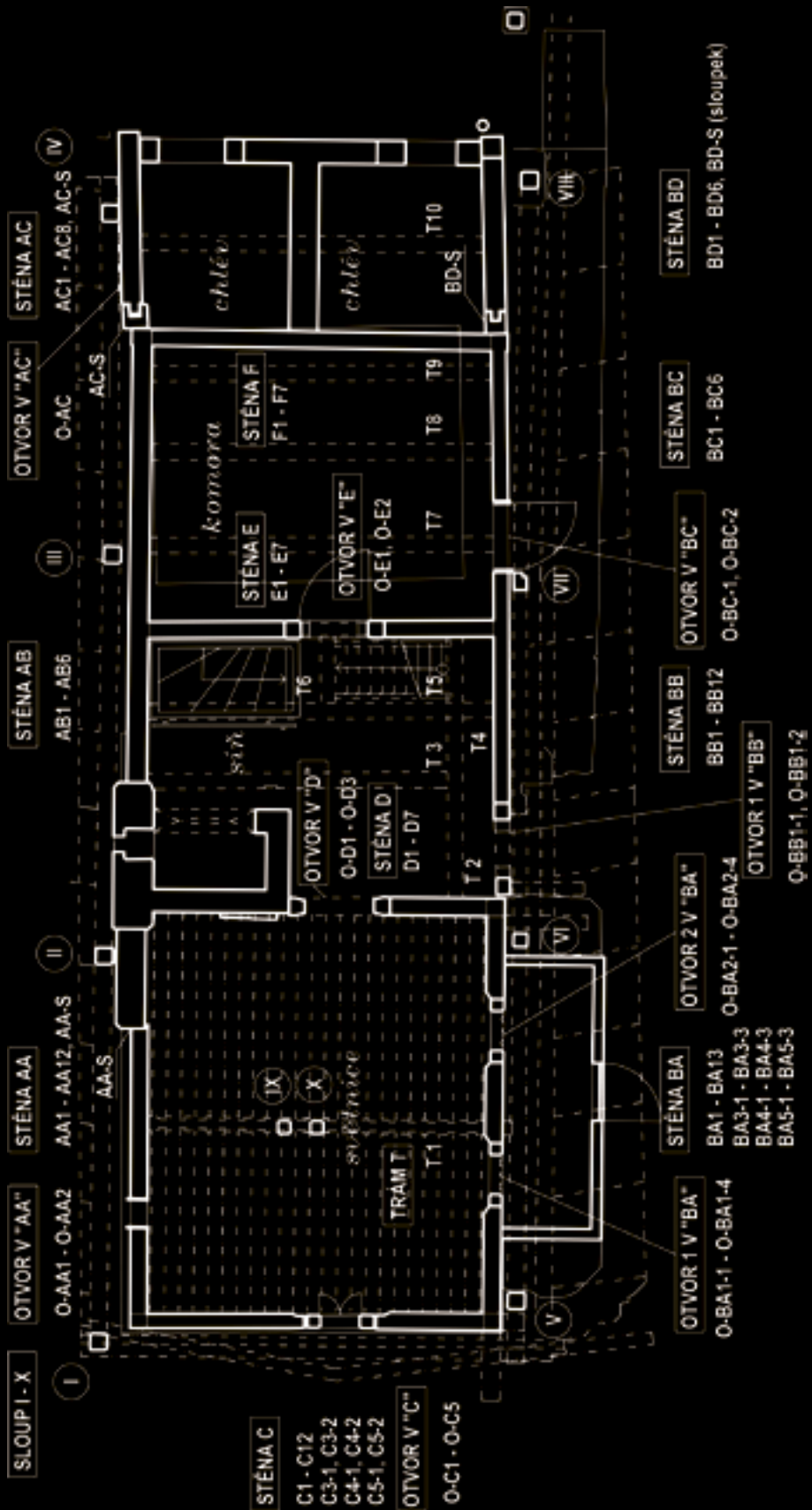
Roubený dům čp. 97 prodělal od svého vzniku v 1. čtvrtině 17. století do současné doby několik stavebních úprav, jež znemožňují jeho objektivní a smysluplné navrácení do jeho nejstarší stavební fáze. Obnova objektu by měla směřovat k prezentaci roubeného domu ve stavu odpovídajícím přibližně polovině 19. století, avšak se zachováním starobylého rázu objektu a maximálního množství původních konstrukcí. Velikost

objektu, množství stavebních etap, konstrukčních detailů a jeho kontinuální obývání po čtyři století daly vzniknout nepřebornému množství vrstev, detailů a příběhů. Ty dokumentují nejen úroveň stavitelství ve středoevropském kontextu, ale rovněž vývoj společnosti. Množství historických stop je v tomto smyslu nesrovnatelné s utilitární a poměrně jednoduchou polygonální stodolou, i když se jedná o mnohem větší stavbu.

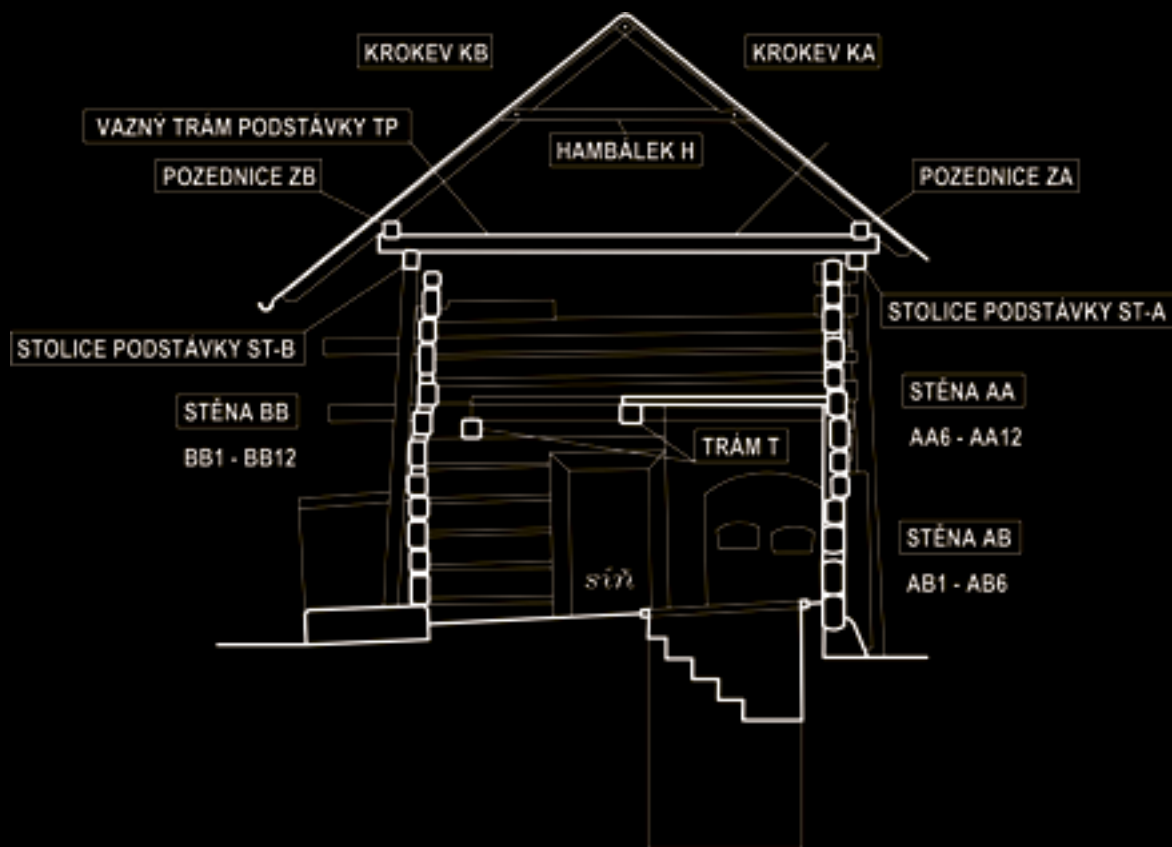
Architektonická koncepce a využití objektu

Základní vstupní informací pro koncepci oprav a zásahů do konstrukcí a pro práci s detailem je velmi špatný technický stav velkého procenta zachovalých dřevěných konstrukcí. Je velmi obtížné nalézt trám, který by bylo možné použít bez oprav či protézování. Z mnoha trámů se dochoval pouze jejich vnější tvar, bez statické nosnosti. Klíč ke konkrétním zásahům zatím není přesně definován. Je však téměř jisté, že nebude možné využívat pouze tradičních tesařských postupů, nýbrž budou využity i nejmodernější metody konzervace a statického posílení trámů. Během procesu obnovy dojde k částečnému vyrovnání vzniklých nerovností, ovšem v míře, kterou dovolí již ustálené plastické deformace prvků.

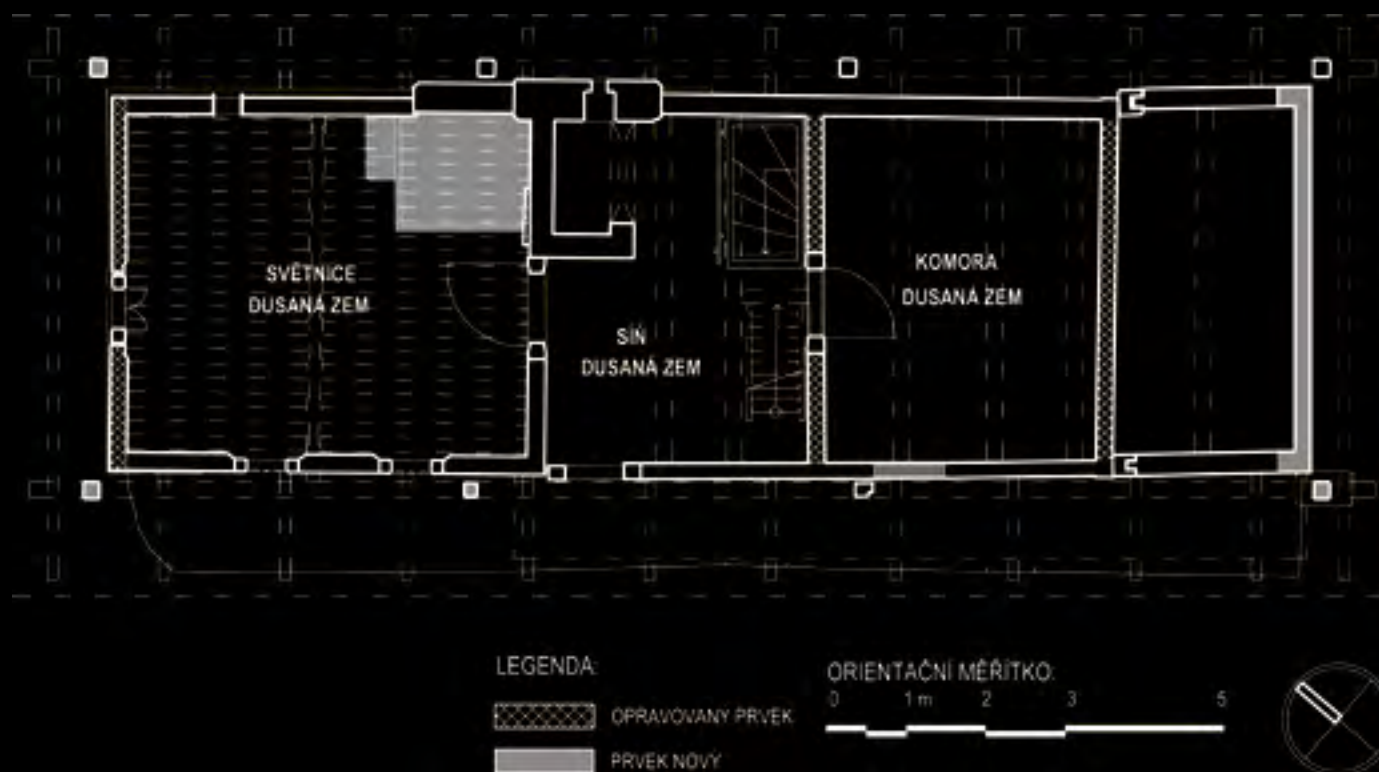
Obecně bude důsledně dbáno na odlišení původních a nově doplňovaných prvků. Nové trámy budou hladce opracované a zhotovené za využití současného řemeslného standardu. Zejména tomu tak bude u oprav většího rozsahu, u drobných úprav např. spojů roubení bude přístup individuální. Obnova se bohužel neobejde bez tvorby novotvarů, jako je tomu v případě nedávno odřezané jihovýchodní stěny. Tu je nezbytné i ze statického hlediska doplnit. Tento zásah bude proveden formou výroby replik podle zachovalých konstrukcí takovými postupy, které nebudou narušovat celkový charakter historické stavby a při bližším pohledu budou tyto doplňky snadno rozeznatelné. Nad původním a historicky hodnotným srubem bude vystavěna podstávka s hambalkovým krovem a doškovou krytinou. Podstávková konstrukce bude vynášet hmotu krovů a střešní krytiny mimo silně degradované konstrukce srubu. Střecha bude tvarově jednoduchá, neboť není možné objektivně určit její historickou podobu. Obnovena bude pavlač vedoucí do patra nad síň. Zábradlí pavlače bude tvořeno příklopovým bedněním z hladkých hoblovaných desek bez jakýchkoliv ornamentů a ozdob, včetně jednoduchých sloupků. Výsledek se tak spojí s objektem bez použití romantizujícího tvarosloví či jiných nedokonalé podložených rekonstrukcí.

3. Půdorysný výkres značení prvků, roubený dům z usedlosti čp. 97 v Čisté, 2015, vypracoval J. Kraut. Ground plan drawing of the marking of elements, timbered house of farmstead No. 97 in Čistá. Grundrisszeichnung der Markierung von einzelnen Elementen, Blockhaus vom Bauernhof Hs.-Nr. 97 in Čistá.

5. Výkres řezu pro značení prvků, roubený dům z usedlosti čp. 97 v Čisté, 2015, vypracoval J. Kraut. Section drawing for the marking of elements, timbered house of farmstead No. 97 in Čisté. Schnittzeichnung für die Markierung von einzelnen Elementen, Blockhaus vom Bauernhof Hs.-Nr. 97 in Čisté.

6. Půdorys, studie obnovy roubenného domu, 2015, vypracovali J. Kraut, V. Kmošek. Ground plan, study of the renovation of the timbered house. Grundriss, Bauentwurf für die Erneuerung des Blockhauses.

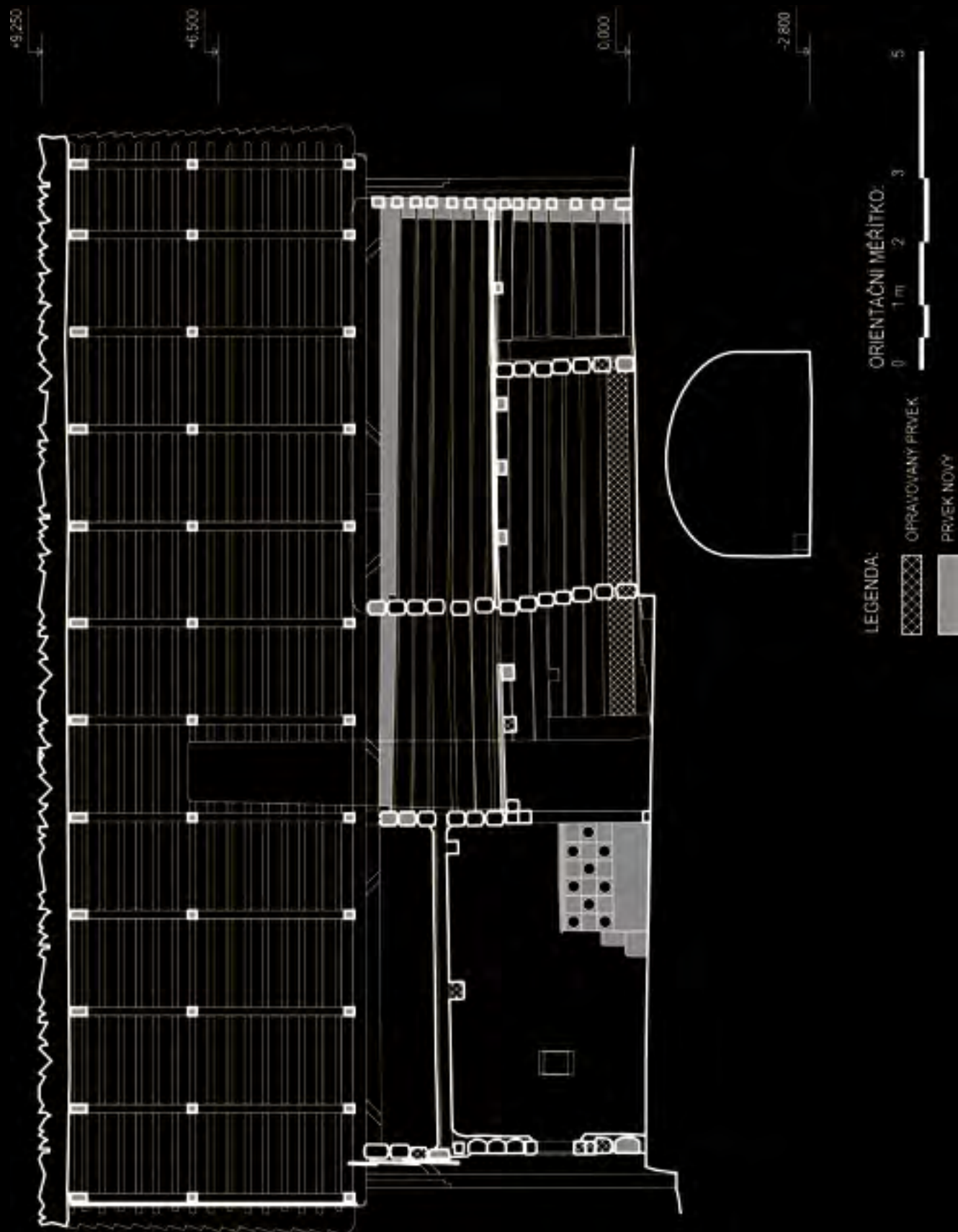
ORIENTAČNÍ MĚŘÍTKO:

0 1 m 2 3 5

LEGENDA:

 OPRAVOVANÝ PRVEK

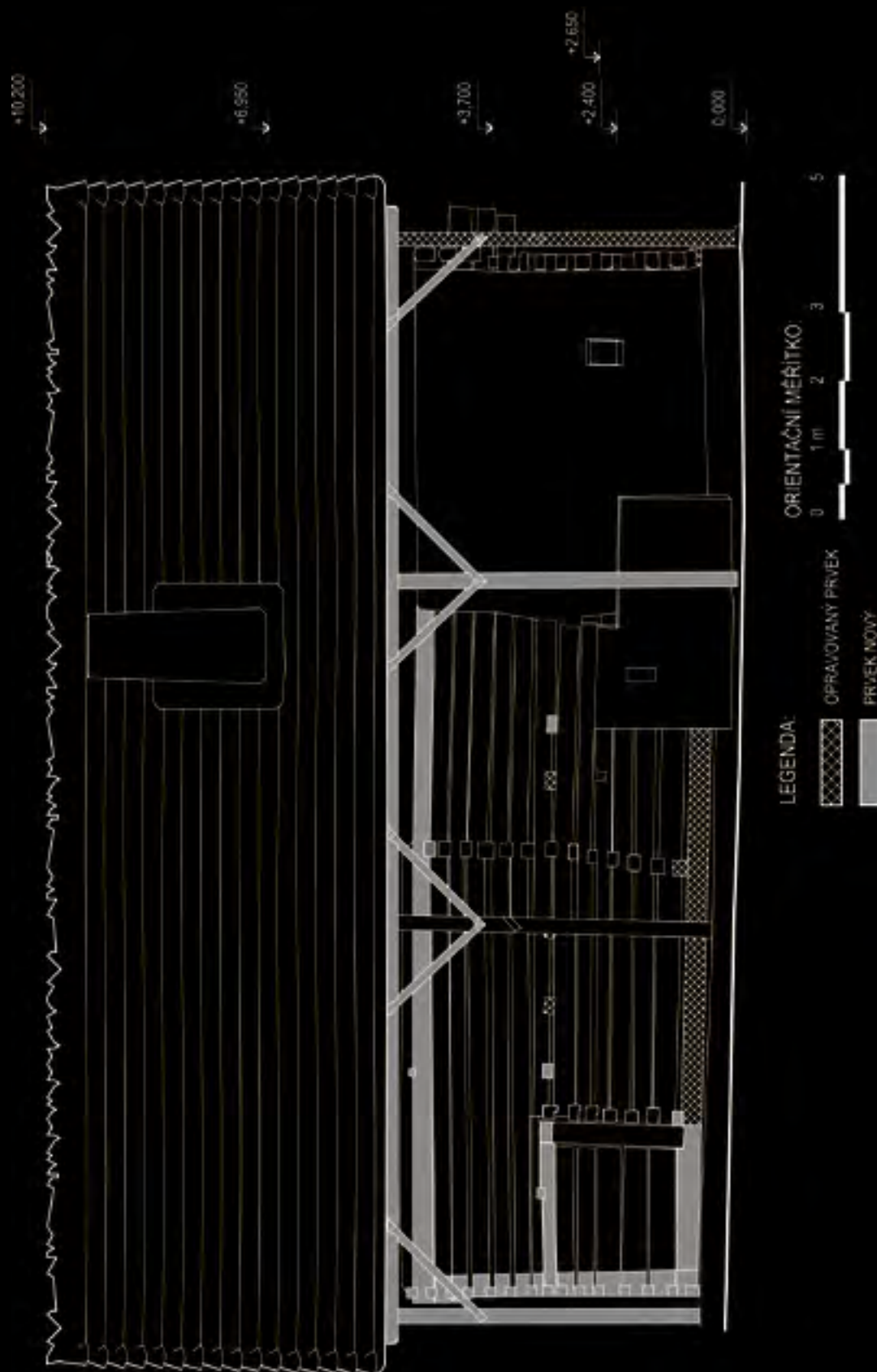
 PRVEK NOVÝ

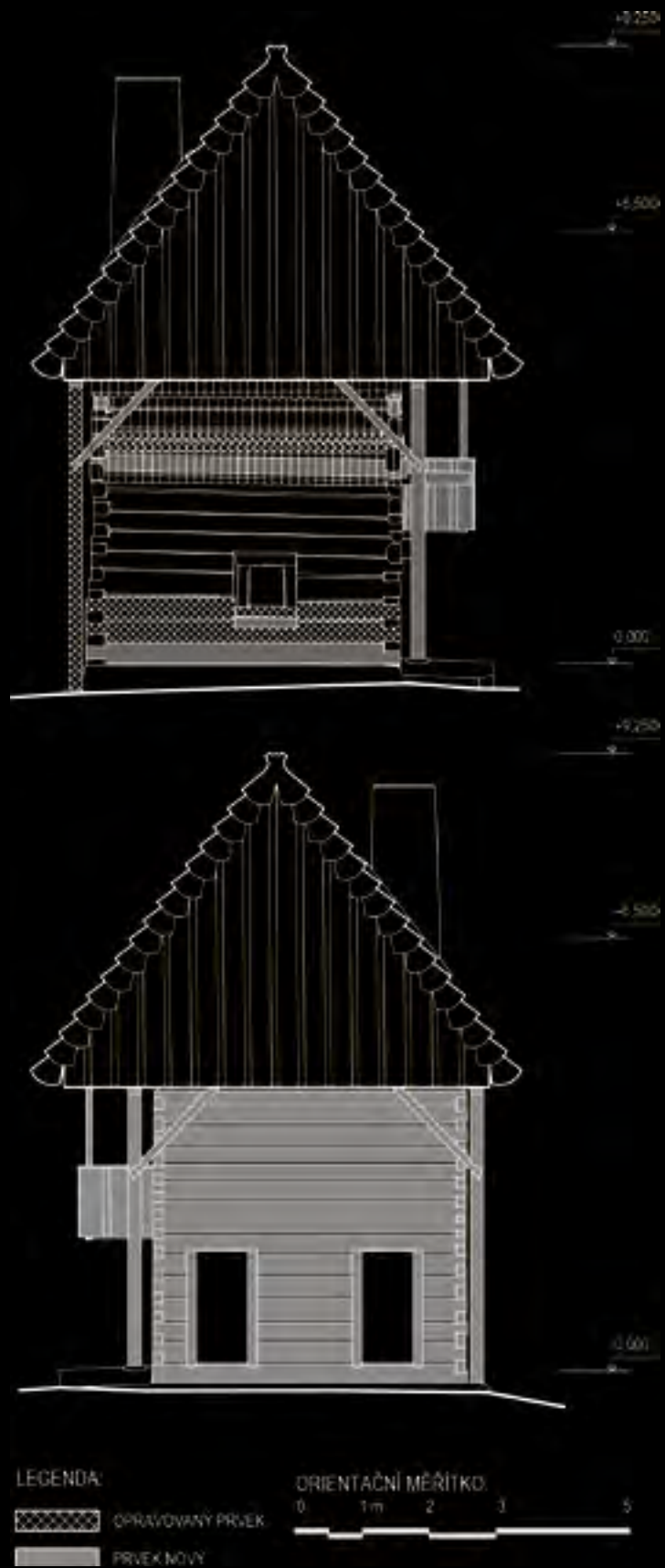
8. Podélný řez, studie obnovy roubenného domu, 2015, vypracovali J. Kraut, V. Kmošek. Longitudinal section, study of the renovation of the timbered house. Längsschnitt, Bauentwurf für die Erneuerung des Blockhauses.

9. Pohled jižní, studie obnovy roubenného domu, 2015, vypracovali J. Kraut, V. Kmošek. Southern view, study of the renovation of the timbered house. Ansicht von Süden, Bauentwurf für die Erneuerung des Blockhauses.

10. Pohled severní, studie obnovy roubenného domu, 2015, vypracovali J. Kraut, V. Kmošek. Northern view, study of the renovation of the timbered house. Ansicht von Norden, Bauentwurf für die Erneuerung des Blockhauses.

11. Pohled východní a západní, studie obnovy roubenného domu, 2015, vypracovali J. Kraut, V. Kmošek. Eastern and western views, study of the renovation of the timbered house. Ansicht von Osten und Westen, Bauentwurf für die Erneuerung des Blockhauses.

Závěr

Roubený dům čp. 97 z Čisté je cennou památkou, ke které je nutné přistupovat velmi obezřetně a uváženě. Stav historických stavebních konstrukcí, jejich stáří i celistvé zachování předurčují objekt k citlivé konzervaci, bez výraznějších zásahů do jeho stavební podstaty. Hledání forem využití stavby tak nemůže počítat s původními funkcemi (obývání, hospodaření), neboť pro ně by musel být dům výrazně adaptován, aby vyhovovaly současným potřebám. V současné době se jeví ideálním spojení roubeného domu s moderní přístavbou, která bude sloužit jako jeho zázemí, bude rozvíjet jeho potenciál a zároveň se stane informačním centrem.

Výsledná konkrétní podoba objektu po jeho obnově není jasná, jelikož zatím není rozhodnuto o jeho konečném umístění a na demontovaných konstrukcích doposud neproběhly všechny průzkumy, jež jsou pro obnovu zapotřebí. Text se snaží mapovat postup prací, vedoucích k obnově objektu, popsat hlavní diskutovaná témata a nastínit směr plánované obnovy a obecný koncept, na němž se neustále pracuje a který je stále upřesňován. V době tvorby této publikace byl dům podrobně zdokumentován, zaměřen, demontován a bezpečně uložen v hale, kde čeká na další průzkumné a restaurátorské práce. Zpracovávána byla rovněž variantní řešení jeho obnovy a zasazení do nové lokality.

Poznámky

- 1 Více informací v kapitole *Koncepte transferu a obnovy roubené polygonální stodoly čp. 97 z Čisté* v této publikaci.
- 2 Podrobné výsledky průzkumných a dokumentačních prací na objektu v publikaci *Průzkum a dokumentace památek lidové architektury*, která je součástí této ediční řady.
- 3 Objekt roubeného domu spolu s moderní přístavbou bude tvořit zázemí s pracovním názvem *Centrum lidového kulturního dědictví*. Více informací o fungování a náplni tohoto Centra nalezete v kapitole *Koncepte udržitelné péče a prezentace lidového kulturního dědictví Českomoravského pomezí – obec Trstěnice* v publikaci *Možnosti udržitelné péče a prezentace o památky lidové architektury*, která je součástí této ediční řady.

Conception of the transfer and renovation of timbered house No. 97 from Čistá

Jan Kraut, Institute of Vernacular Cultural Heritage

Vojtěch Kmošek, Association of Archaic Enthusiasts

Keywords: Čistá, Trstěnice, transfer of vernacular buildings, timbered house, architectonic study, thatched roofing

The timbered house from the farmstead No. 97 in Čistá is one of the historically valuable buildings that have survived to this day in this farmstead. As the timbered house was in danger of unavoidable destruction in 2015, its disassembly and transfer to a temporary storage place was carried out. The condition of the historical building constructions, their age and compact preservation predestine the complex for sensitive conservation without major interventions in its building substance. The future use of the building therefore cannot be based on the original functions (housing, farming), for which the house would have to be considerably adapted. What seems to be the ideal solution at present is the combination of the timbered house with a modern annexe that will serve as its background, expand its potential and, at the same time, serve as a rural information centre.

Together with the polygonal barn, the timbered house was disassembled in 2015 and transferred to a new temporary storage place. Despite partial technical differences, the approach to the two buildings is very similar as regards the theoretical starting points, the process of disassembly itself as well as the general attitude to the subsequent renovation. The works on the polygonal barn showed that the documentation and marking system is functional in practice and that it only needs to be updated for the other building transferred. In the case of the peripheral walls, the beams are marked by a single code across the floors from the first to the last beam. The inner walls are marked with a letter of the alphabet separately for each floor. We can describe the procedure of the disassembly of the timbered house as identical to the disassembly of the polygonal barn, proceeding from the removal and storage of fired tiles to the disassembly of the roof truss and jettying to the lengthy disassembly of the earliest and most valuable parts of the building's timbering.

From its origin in the first quarter of the 17th century to this day, the timbered house has gone through several building changes that make its unbiased and meaningful restoration to the earliest construction phase impossible. The renovation of the building is therefore supposed to be aimed at the presentation of the timbered house in the state corresponding approximately to the middle of the 19th century.

For most of the seriously mechanically damaged beams, it will not be possible to use only traditional

carpentrycraft, but the latest methods of conservation and structural reinforcement of the beams will be utilised as well. During the process of renovation, the deformations arisen will be partially levelled in an extent enabled by the already settled plastic deformations of the elements. Generally, thorough attention will be paid to the differentiation between the original and newly added elements. New beams will be smoothly worked and made with the use of the current craft standard. This will be true above all for repairs of a greater extent, while the approach to minor repairs, for example of the joints of the timbering, will be individual. Regrettably, the renovation will not do without the creation of new elements; this is for instance the case of the south-east wall, which was recently cut off and needs to be added also for structural reasons. A jettying with a collar beam truss and thatched roofing will be built above the original and historically valuable log construction. The jettying construction will carry the mass of the truss and roofing outside the strongly degraded log constructions. A courtyard balcony leading to the floor above the hall will be renewed. The railing will consist of cover boarding of smooth planed boards without any ornaments or decorations, including simple balusters. The outcome will thus be connected with the building without the use of a romanticising morphology or other imperfectly substantiated reconstructions.

The timbered house was probably a part of a greater farmstead with an enclosed courtyard already at the time of its origin. For this reason, the timbered house cannot be reconstructed as a solitary building, as it would completely deny its original situation within the framework of an enclosed courtyard and the house would thus be presented in a brand new non-characteristic context. However, if the timbered house were "attached" to some of the existing authentically preserved farmsteads, the building would be presented in the context of completely different historical and spatial relations that would significantly reduce the information value of the house and of the existing farmstead. The newly proposed conceptual solution is based on the need to ensure a new function and corresponding authentic background for the transferred timbered house, which will emphasise its value as a monument and ensure its smooth operation and maintenance with a minimum intervention in its material substance. The reconstructed timbered house is planned to be equipped with a sensitive modern annexe

based on the layout solution of the original farmstead in Čistá and using traditional and modern construction materials such as stone, clay, wood, glass and steel. The modern annexe will enable the use of the monument without more substantial construction interventions and hide within itself the social facilities and other necessary spaces according to the final specification of the function of the building (lecture hall, rooms

for communal activities, library, offices, information centre). By the time of writing of this text, the timbered house had been documented in detail, surveyed, disassembled and securely stored in a hall, where it is waiting for further survey and restoration works. Alternative solutions of its renovation and setting in the new locality were being prepared as well.

Konzeption von der Transferierung und vom Wiederaufbau des Blockhauses Hs.-Nr. 97 aus Čistá

Jan Kraut, Institut für das kulturelle Volkserbe

Vojtěch Kmošek, Bund der Freunde des Archaischen

Schlüsselwörter: Čistá, Trstěnice, Transferierung von Bauwerken der ländlichen Architektur, Blockhaus, architektonische Studie, Strohdach

Das Blockhaus vom Bauernhof Hs.-Nr. 97 aus Čistá ist eines der historisch wertvollen Objekte, welche in diesem Bauernhof bis heute erhalten blieben. Der Blockbau stand im Jahre 2015 unmittelbar vor seinem Niedergang, weshalb er abgebaut und an einen provisorischen Ort transferiert wurde. Der Zustand der historischen Baukonstruktionen, ihr Alter, wie auch die Kompaktheit ihrer Erhaltung, prädestinieren das Objekt für eine sensible Konservierung, ohne markante Eingriffe in seine Bausubstanz. Die Suche nach der Ausnutzung des Baus kann deshalb nicht mit ursprünglichen Funktionen (Bewohnen, Wirtschaft) rechnen, denn dafür müsste das Haus stark adaptiert werden. Heutzutage scheint die Verbindung des Blockhauses mit einem modernen Anbau eine ideale Lösung zu sein. Der Anbau wird dem Blockhaus als Umfeld dienen, er wird das Potenzial des Hauses entfalten und gleichzeitig wird er zum dörflichen Informationszentrum.

Das Blockhaus wurde im Jahre 2015 gemeinsam mit der polygonalen Scheune abgetragen und an seinen neuen Lagerplatz befördert. Trotz partieller technischer Verschiedenheiten werden die beiden Objekte sehr ähnlich behandelt, es gehe um theoretische Ausgangspunkte, den Prozess des Abbaus oder den allgemeinen Zugang zur nachfolgenden Erneuerung. Während der Arbeiten an der polygonalen Scheune zeigte sich, dass das System von der Dokumentation, wie auch der Ausführung von der Markierung, aus praktischer Sicht sehr gut funktioniert und dass es ausreicht, wenn es für das zweite transferierte Objekt lediglich aktualisiert wird. Im Falle der Umfassungsmauern werden die Balken nur mit einem

Kode quer durch Geschosse vom ersten bis zum letzten Stück gekennzeichnet. Die Innenwände werden in jedem Geschoss getrennt mit einem Buchstaben markiert. Man kann das Arbeitsverfahren beim Abbau des Blockhauses und beim Abbau der polygonalen Scheune als identisch bezeichnen, es wird mit dem Abtragen und Lagern von Dachziegeln angefangen, dann fortgesetzt mit dem Abbau vom Dachstuhl und Umgebände, bis man zum langatmigen Abbau von den ältesten und wertvollsten Teilen des Blockbaus kommt.

Das Blockhaus wurde von der Zeit seiner Erbauung im ersten Viertel des 17. Jahrhunderts bis in die Gegenwart mehrfach umgebaut, was eine objektive und sinnvolle Erstellung des ältesten Bauzustandes unmöglich macht. Die Erneuerung des Objektes sollte deshalb das Haus im Zustand etwa von der Mitte des 19. Jahrhunderts präsentieren.

Bei den meisten mechanisch sehr beschädigten Balken wird es nicht möglich sein, dass nur das traditionelle Zimmermannshandwerk zu deren Instandsetzung genutzt wird, sondern es werden auch die modernsten Methoden der Konservierung und statischer Stabilisierung der Balken benötigt. Während der Erneuerung werden die entstandenen Deformationen teilweise ausgeglichen und in den Stand gebracht, welcher schon dauerhafte plastische Verformungen der Elemente erlaubt. Man wird sehr genau die ursprünglichen und die neu ergänzten Elemente voneinander unterscheiden. Die neuen Balken werden glatt bearbeitet und werden nach dem gegenwärtigen handwerklichen Standard angefertigt. Das wird hauptsächlich bei Reparaturen größeren

Umgangs passieren, im Falle von kleinen Anpassungen, z. B. bei Blockwandverbindungen, soll der Zugang individuell sein. Die Erneuerung wird leider nicht ohne die Bildung von Neuschöpfungen auskommen, wie im Falle der neulich abgesägten südöstlichen Wand, welche ansonsten aus statischen Gründen unbedingt zu ergänzen ist. Über dem ursprünglichen und historisch wertvollen Blockbau soll ein Umgebäude mit Kehlbalken- und Strohdach errichtet werden. Die Umgebäudekonstruktion soll das Gewicht des Dachstuhls und der Dachhaut außerhalb der stark degradierten Konstruktion des Blockhauses tragen. Auch die Laube soll erneuert werden, welche das Obergeschoss über dem Flur erschließen wird. Die Brüstung der Laube soll von einer Deckelschallung aus glatten, gehobelten Brettern ohne jeglichen Schmuck gebildet sein, einfache Säulchen eingeschlossen. So verbindet sich das Ergebnis mit dem Objekt, ohne dass eine romantisierende Formensprache oder andere ungenau unterstützten Rekonstruktionen gebraucht werden.

Das Blockhaus bildete wohl schon zur Zeit seiner Entstehung einen Bestandteil eines größeren Gehöftes mit geschlossenem Hof. Aus diesem Grund kann das Blockhaus nicht als allein stehendes Objekt rekonstruiert werden, weil dies würde seine ursprüngliche Situierung im Rahmen eines geschlossenen Hofes ganz negieren und das Haus würde in völlig neuen Zusammenhängen präsentiert, welche ihm nicht eigen sind. Falls das Blockhaus zu einem bestehenden, authentisch erhaltenen Bauernhof „angeschlossen“ würde, würde

das Objekt in ganz anderen historischen und räumlichen Beziehungen stehen, welche maßgeblich die Aussagekraft des Blockhauses, wie auch des bestehenden Bauernhauses, beeinträchtigen würden. Die neu vorgeschlagene konzeptionelle Lösung geht davon aus, dass dem transferierten Blockhaus eine neue Funktion, sowie ein entsprechendes authentisches Umfeld zuzuweisen sind, welche den Denkmalwert des Blockhauses unterstreichen und seinen fließenden Betrieb, sowie die Wartung, mit minimalen Eingriffen in seine Bausubstanz sichern. Man plant, das wiederaufgebaute Blockhaus um einen sensiblen modernen Anbau zu ergänzen, welcher auf dem Grundriss des ursprünglichen Bauernhofes aus Čistá beruht und aus traditionellen und modernen Baumaterialien wie Stein, Lehm, Holz, Glas und Stahl errichtet wird. Die moderne Ergänzung wird ermöglichen, dass das Blockhaus ohne markante bauliche Eingriffe genutzt wird, sie wird Sanitäreinrichtungen und weitere unentbehrliche Räumlichkeiten laut der finalen Spezifikation zur Funktion des Baus beherbergen (einen Vortragsaal, einen Raum für Gemeindeaktivitäten, eine Bibliothek, Büros, ein Informationszentrum). Zur Zeit der Niederschrift dieses Textes war das Blockhaus bereits ausführlich dokumentiert, vermessen, abgebaut und sicher in einer Halle gelagert, wo es auf weitere Untersuchungen und Restaurierungsarbeiten wartet. Es liegen weiterhin Varianten seiner Erneuerung und Versetzung an die neue Lokalität vor.

Koncepce obnovy zděné usedlosti čp. 56 v Trstěnici

Koncepce obnovy zděné usedlosti čp. 56 v Trstěnici

Vojtěch Kmošek, Jan Kraut

Klíčová slova: Trstěnice, usedlost, architektonická studie, dokumentace, obnova, oprava, rekonstrukce, autenticita, uzavřený dvůr

V roce 2015 byl zahájen dlouhodobý projekt *Záchrana a prezentace lidového kulturního dědictví Českomoravského pomezí*, jehož součástí je práce s venkovským prostředím a jeho obyvateli ve vztahu k historicky a památkově hodnotných objektům. Venkovské stavby, jejich původní využití i způsob obývání se dnes obtížně slučují s moderním standardem bydlení a představami majitelů o jejich vzhledu a technickém stavu. Na tento popud byla vytypována autenticky zachovalá zemědělská usedlost čp. 56 v Trstěnici (okres Svitavy) jako vhodný objekt pro prezentaci řádné obnovy venkovské stavby s daným účelem využití, který se plně slučuje s jejím stářím a původní funkcí. Přidaná hodnota obnovy usedlosti spočívá v tom, že objekt v soukromém vlastnictví bude využíván k trvalému bydlení a hospodářské činnosti.

Situace a umístění objektu

Hospodářská usedlost čp. 56 se nachází na výrazném terénním výběžku v jižní části obce Trstěnice. Příjezd k usedlosti je po zpevněné cestě po hraně skalního masivu ze středu obce a je lemován několika samostatnými vzrostlými stromy. Objekt je zasazen do mírného západního svahu. Usedlost je tvořena hlavním zděným patrovým objektem, který je zástupcem vesnické architektury druhé poloviny 19. století s ohlasy klasicismu, dále zděnou stodolou na východní straně, přílehlým sadem na severní straně a loukami a polnostmi, které se táhnou od usedlosti na východ. Rozměrná uzavřená dispozice dvora skrývá v severním křídle obytné prostory. V západním traktu najdeme několik samostatných klenutých chlévů, nad nimi pak rozlehlou sýpku s povalovým stropem. Sýpka je přístupná z dřevěné pavlače, která spojuje patro nad obytnou částí usedlosti a výměnku v jižním traktu. Východní křídlo stavby zaujímá maštal a velký chlév překlenutý segmentovou klenbou ztuženou pasy a táhly. Jednotlivá křídla objektu kryjí sedlové střechy s pálenou krytinou. Severně od usedlosti je situován ovocný sad, oddělený od příjezdové cesty kamennou zdí. Objekt je diagonálně průjezdný a směrem k polnostem a loukám je doplněn

zděnou stodolou s dvěma průjezdy. Prostor mezi usedlostí a stodolou byl dělen na menší části a sloužil původně jako pastvina. Polnosti a louky přiléhající k usedlosti se původně táhly několik kilometrů za usedlostí až k terénnímu zlomu s lesním porostem. Svahy kolem stavby jsou v současnosti hustě porostlé náletovými dřevinami. V minulosti byly využívány jako ovocný sad.

Průzkum a dokumentace objektu

Usedlost, tradičně označovaná jako statek *U Mikšíků*,¹ se zachovala téměř v původní podobě z 50. let 20. století bez výraznějších stavebních úprav. Výraznější úpravy za účelem přebudování chlévů, maštale a světnice na porodnu a výkrm prasat byly provedeny v druhé polovině 20. století. Úpravy spočívaly především ve výměně původních podlah za betonové, vybourání stávajících žlabů a osazení nových betonových, výměna poničených původních dveří atd. V těch částech objektu, kde nebyl intenzivně chován dobytek, je dochováno mnoho autentických stavebních detailů. Mezi nejzajímavější zachované prvky patří původní kamenné zápraží – *zábřež* obklopující dvůr, kamenné ostění dveří, kamenné parapety okenních otvorů, zkosný roh z lícovaného kamene v průjezdu, původní kamenná dlažba v síni obytné části a výměnku, pozůstatky cihelných podlah ve chlévech, částečně dochované dřevěné podlahy, dřevěné stropy, původní štukové výzdoby, částečně dochované výmalby stěn v původní barevnosti, pozůstatky pecí, topenišť, komínů atd. Hodnota stavby spočívá nejen v řadě autentických detailů, ale také v relativně neporušeném vztahu stavby ke krajinnému prostředí s historickými kulturními stopami. Do roku 1952 zde fungovalo prosperující hospodářství s desítkami hektarů polností, traktorem, čtyřmi koňmi, patnácti kravami, kontrolovaným chovem slepic a mnoha dalšími zemědělskými aktivitami. V letech 1952–2013 byl objekt využíván k intenzivnímu chovu prasat a nebyl obýván. Zemědělská usedlost je v současnosti ve velmi špatném technickém stavu vlivem dlouhodobé absence údržby a nevhodného způsobu využívání v posledních několika desetiletích.

1. Západní průčelí usedlosti čp. 56 v Trstěnici, 2016, foto J. Kmošek. Western facade of farmstead No. 56 in Trstěnice. Westfassade des Bauernhofes Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

Obnova objektu

Stejně tak jako u každého památkově chráněného či historicky nebo významem hodnotného objektu je nutno zvážit již v počátečním kroku obnovy rozsah úprav a přístup, kterým budou úpravy provedeny. V tomto případě se jedná o objekt bez památkové ochrany, ale svojí mírou zachování se řadí mezi velmi hodnotné objekty, odpovídající stavem zachování době jeho posledního řádného využívání. Cílem obnovy tohoto objektu je primárně obnovení funkční zemědělské usedlosti a úprava obytných prostor do současného standardu užívání.

Historická věrnost obnovovaného objektu

Obnova historických objektů zahrnuje mnoho řemeslných odvětví, ale u staveb sloužících k bydlení a hospodaření je zároveň úzce propojena s každodenním životem jejich obyvatel. Užívání stavby je jedním z aspektů, který silně ovlivňuje historickou věrnost, a tedy přístup k obnově objektu. Díky minimálním

úpravám stavby a jejího okolí v posledních 60 letech zde máme relativně věrné prostředí. Jedná se o celý soubor prvků a skutečností, které utváří dojem věrnosti a autenticity. Do skupiny těchto autentických prvků jsou v tomto případě zahrnuty ohradní zdi s určitou mírou opotřebením a částečně spojené s okolní zelení a modelací terénu, dále původní úvozové cesty a vyjeté koleje polních cest, pozůstatky štětovaných a prašných zpevněných cest a přirozená modelace terénu v sadu a na pastvinách, způsobená sedáním povrchu. Velmi důležitým a často opomíjeným krajinným prvkem jsou vzrostlé stromy, v tomto případě jasanů a dubů, a dále přirozená skladba sadu se stromy různého stáří, výšky a tvaru. Všechny tyto zmíněné prvky a mnoho dalších vytváří věrné prostředí pro diskutovanou zemědělskou usedlost. Usedlost je dle předběžného archivního průzkumu písemnými zmínkami datována do roku 1548, což ostatně potvrzuje nedávno vykonaný archeologický výzkum.² Nejstarší přibližná podoba stavby je zachycena na indikační skice stabilního katastru. V roce 1836 se na místě současné usedlosti nacházela stavba obdobné velikosti a půdorysného řešení, jako je současná dispozice.

Usedlost do dnešní doby prošla několika stavebními úpravami, z nichž je přesně datovaná úprava krovu a fasády v roce 1871 a 1872. Další stavební úpravy byly již menšího rozsahu, např. vytvoření koupelny, rákosového stropu ve světnici, elektrifikace. Do dnešní doby se tedy dochovala podoba usedlosti z 19. století v téměř nezměněném stavu. Poslední stavební úpravy byly provedeny v 60. letech 20. století a spočívaly ve vybetonování zábřeže, výměně dveří v chlévech, rozšíření hnojiště, přestavbě zděné stodoly atd. Při obnově bude kladen důraz na maximální zachování původních stavebních prvků a použitých materiálů. Situaci velmi ztěžuje špatný technický stav usedlosti. Mnoho dochovaných prvků se nachází v tak špatném technickém stavu, že dojde k jejich výměně. Je zde ale mnoho dalších prvků a stavebních konstrukcí, u nichž bude řešena odborná oprava s restaurátorským přístupem (dveře, trámový strop, zábřež atd.). Úpravy pro bydlení do současného standardu budou řešeny s ohledem na stáří stavby a typ stavebních konstrukcí. V tomto případě bude standard obývání adekvátně upraven, aby nedošlo ke změně vzhledu stavby.

Architektonická koncepce a využití objektu

Vytváření konceptu obnovy této hospodářské usedlosti bylo již v počátcích ovlivněno specifickým využitím stavby. Objekt včetně bezprostředního okolí má za cíl prezentovat funkční hospodářskou usedlost, charakteristickou pro první polovinu 20. století, a zároveň by měl sloužit k trvalému obývání. Dojde tedy k ideálnímu

stavu, a to návratu původní funkce objektu. Díky tomu nebude nutné výrazně upravovat stávající dispoziční a konstrukční řešení, ale půjde o opravu stávajícího stavu. Při pohledu zvenčí tvoří nejvýraznější hmotu stavby rozlehlá plocha střechy a fasády. Střechy i fasády objektu jsou ve velmi špatném technickém stavu. Absencí základní údržby objektu došlo k poškození konstrukcí krovu, dřevěných stropů, kleneb, omítek i dřevěných podlah. Prvním krokem obnovy bude oprava střešních konstrukcí, především střechy nad severním křídlem a jihozápadním nárožím. Důraz je kladen na maximální zachování původních konstrukčních prvků. V konstrukci krovu tedy budou vyměněny staticky narušené prvky a laťování. Repliky původních prvků krovu budou pohledové, dojde tedy k opracování jejich povrchu hoblováním. Krytina bude použita původní keramická, bude pouze očištěna vodou a doplněna o chybějící kusy. Díky tomu, že se částečně dochovala původní komínová tělesa, dojde k jejich opravě anebo obnově podle původního vzoru. Na hraně střechy jsou zachovány pozůstatky po původních žlabových hácích. Střecha bude obnovena včetně okapového systému v přirozeném technickém provedení s povrchovou úpravou (TiZn). Římsy a fasády navazující na střešní rovinu budou obnoveny v původním rozsahu a dimenzích za použití původní technologie vápených omítek a štuků. V průčelí dojde k obnově římsy a stříšky s břidlicovou krytinou. Některé kamenné stěny nebyly v minulosti nikdy omítnuty. Na těchto stěnách budou opraveny spáry kamenného zdiva a doplněna omítka na cihlových ostěních otvorů dle dochovaného rozsahu. Lichoběžníkový tvar objektu je přenesen

2. Severní stěna usedlosti čp. 56 v Trstěnici, 2016, foto V. Kmošek. Northern wall of farmstead No. 56 in Trstěnice. Nordwand des Bauernhofes Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

3. Východní stěna usedlosti čp. 56 v Trstěnici, 2015, foto J. Kmošek. Eastern wall of farmstead No. 56 in Trstěnice. Ostwand des Bauernhofes Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

i do vnitřního dvora. Ten je dokola lemován pochozí kamennou zábřeží, která je kryta přesahem střechy. Zábřež je místy poškozená a částečně upravená dobetonováním horní plochy. Její plocha bude částečně rozebrána a po opravě a doplnění opěrných zdí bude v původní skladbě obnovena. Hnojiště umístěné ve středu dvora stále slouží svému původnímu účelu a s jeho funkčním využitím se počítá i v koncepci provozu hospodářství.

Citlivý přístup byl zvolen také při obnově interiérů objektu. Důležitým prvkem vnitřních prostor objektu jsou vstupní dveře. Jedny z dochovaných dveří mají vysokou historickou hodnotu a v tomto případě dojde k jejich zrestaurování. Většina dveří se dochovala v nepoužitelném stavu a budou nahrazeny replikou nebo novými dveřmi zhotovenými odpovídajícími řemeslnými postupy. Obdobný problém nastal u původních okenních výplní. Navíc dodržení historické věrnosti u oken je v přímém rozporu s moderními standardy bydlení a technickými normami. Původní kastlová okna budou částečně upravena na vnějším křídle

izolovaným dvojsklem, ale se zachováním původní šířky profilů a ozdobných motivů. Na historické věrnosti se velkou měrou v interiéru podílí i povrchy podlah. V síni hlavní obytné části a síni výměnku jsou použity velkoformátové opukové dlaždice. Po nutných stavebních úpravách a vyrovnání povrchu budou dlaždice opětovně položeny původní technologií. Obytné místnosti získají nové masivní dřevěné podlahy ze širokých prken. Výstup do vyšších pater stavby bude zajištěn po opravených dřevěných schodnicích. Stejně tak jako tomu bylo na vnějších omítkách, tak i na vnitřní omítky bude použita vápenná omítka a vápenný štuk. Kvůli výše diskutované dlouhodobé absenci údržby objektu došlo k poškození částí omítek a všech dřevěných stropů v objektu. Stropy budou dle vzoru obnoveny v původním rozsahu včetně rákosových podhledů a zdobných reliéfů. Kromě dřevěných stropů se v objektu nachází i cihlové klenby. Část z nich vykazuje statické problémy a jejich řešení je součástí statického ztužení objektu.

4. Západní stěna dvora, usedlost čp. 56 v Trstěnici, 2015, foto V. Kmošek. Westwand des Hofes, Bauernhof Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

5. Severní stěna dvora, usedlost čp. 56 v Trstěnici, 2016, foto V. Kmošek. Northern wall of the courtyard, farmstead No. 56 in Trstěnice. Nordwand des Hofes, Bauernhof Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

10. Původní oplocení pastviny, usedlost čp. 56 v Trstěnici, kolem roku 1950, archiv rodiny Sotonových. Original fencing of the pastures, farmstead No. 56 in Trstěnice. Die ursprüngliche Umzäunung von der Weide, Bauernhof Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

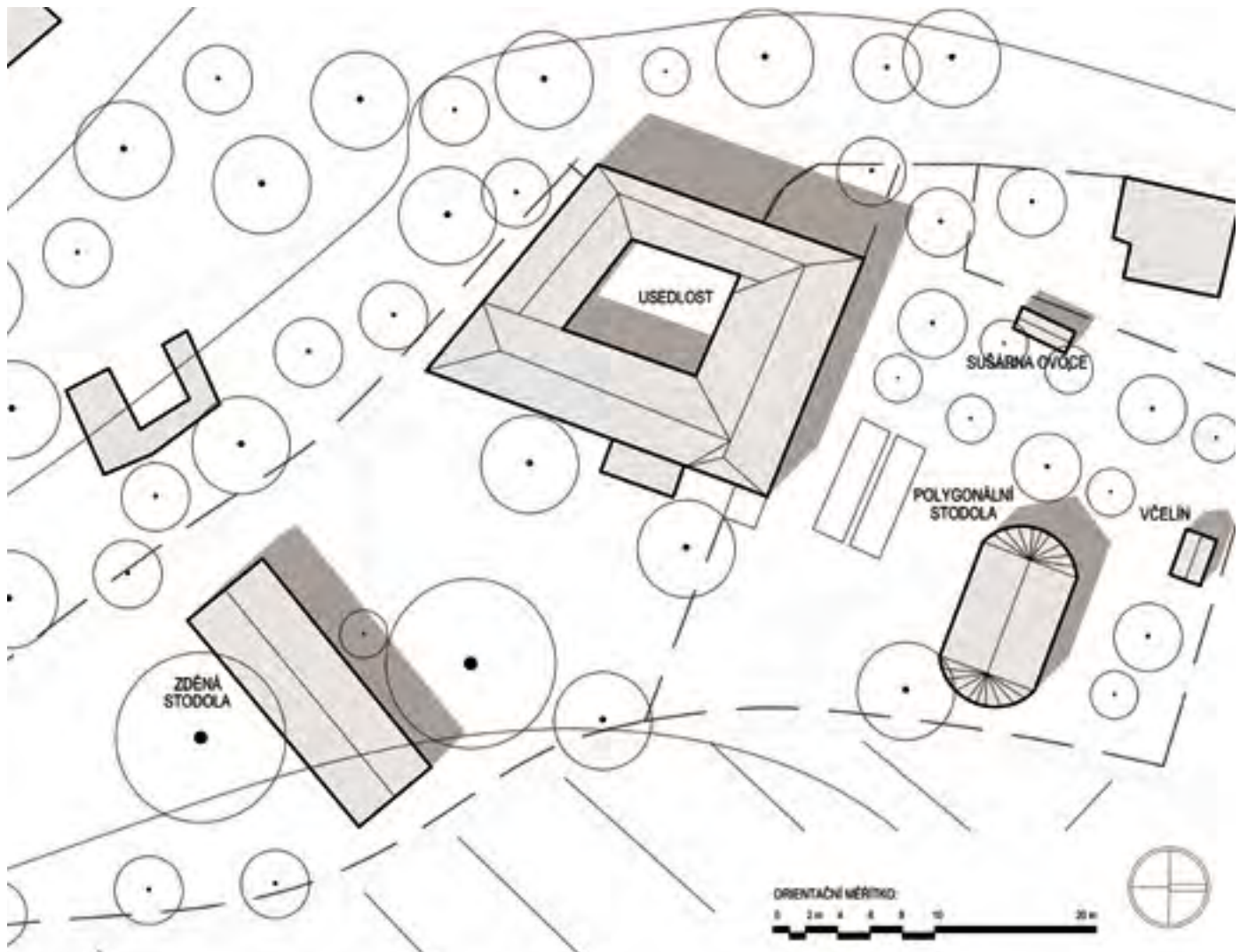
Úprava okolí objektu

Dle výše zmíněného popisu je patrné, že usedlost je umístěna na vhodném a relativně autentickém místě, které narušuje pouze nadzemní vedení elektrického proudu a možné stavební úpravy sousedních objektů. Součástí renovace je i obnova sadu a okolí stavby včetně veřejných prostranství. Ovocný sad na severní straně usedlosti bude obnoven do původní podoby včetně výsadby původních odrůd ovocných stromů a výstavby drobných objektů jako je sušárna ovoce a včelín. Dle dochovaných archivních fotografií a pozůstatků původního plotu, bude pozemek obehnan dřevěným plotem, zhotoveným z ručně strouhaných smrkových tyčí. Pozůstatky kamenné zdi oddělující část sadu od příjezdové cesty bude zakonzervována ve svém současném stavu. Následně dojde k doplnění chybějícího úseku zdiva u průčelí domu, včetně specifického kamenného schodiště pro přelezení, které je taktéž zachyceno na dobové fotografii a v ohradní zdi nedaleké usedlosti. V prostoru ovocného sadu již započala výstavba transferované roubené

polygonální stodoly z Čisté, která bude sloužit svému původnímu účelu.³ Zděná průjezdná stodola náležící k usedlosti prošla v minulosti úpravami umožňujícími ve stodole zřídit výkrmnu prasat s hlubokou podestýlkou a získala navíc necitlivou přístavbu se sociálním zařízením. Úpravy stodoly byly natolik výrazné, že dnes bychom zde podobu s objektem z přelomu 19. a 20. století hledali velmi obtížně. Součástí konceptu obnovy usedlosti bude i tato stavba. V rámci její obnovy dojde k odstranění přístavby, která je velmi špatným technickým stavu, odstranění technologie, betonových spádových roštů a odstranění vyzdívek vrat, což umožní opětovný průjezd stodolou.

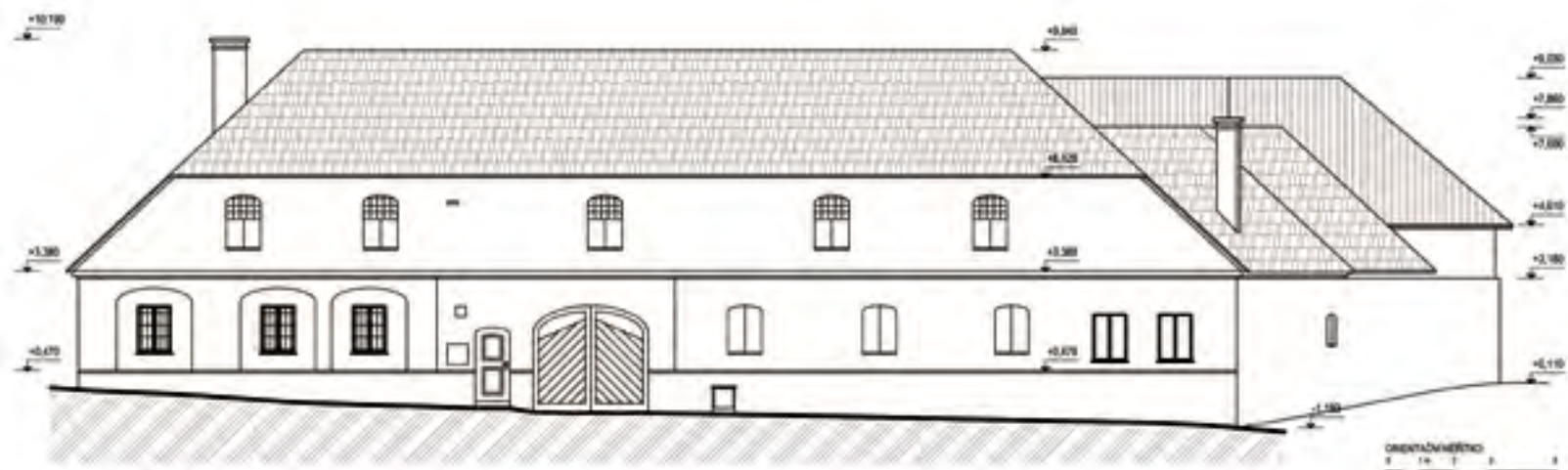
Závěrečná diskuse

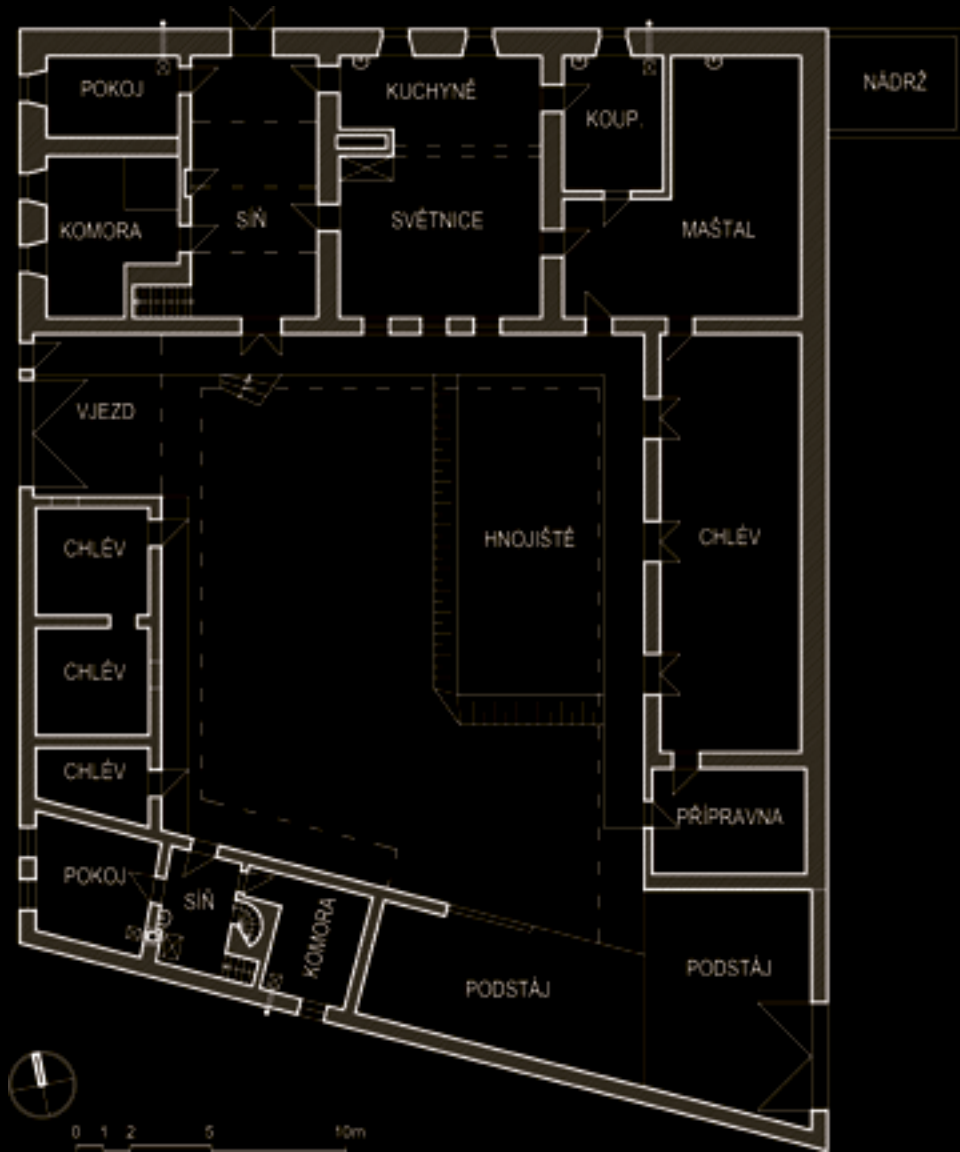
Objektu zděné zemědělské usedlosti čp. 56 v Trstěnici bude obnovou navráceno původní využití, tedy fungující hospodářství a rodinné zázemí pro trvalé obývání. Doplnění usedlosti o roubenou polygonální stodolu a další zaniklé zemědělské objekty má za cíl vytvořit

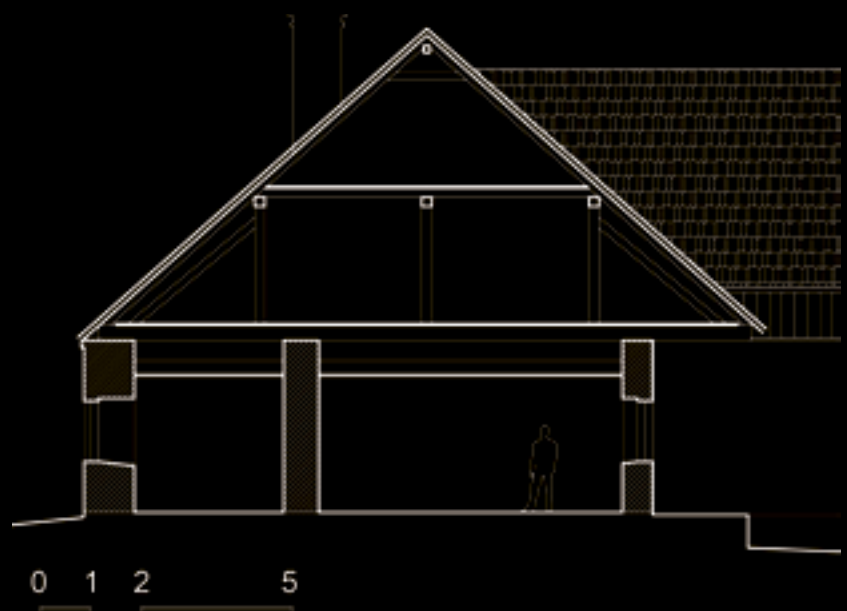
6. Situace usedlosti čp. 56 v Trstěnici, 2015, vypracoval V. Kmošek. Situation of farmstead No. 56 in Trstěnice. Situation des Bauernhofes Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

7. Západní průčelí, usedlost čp. 56 v Trstěnici, 2015, vypracoval V. Kmošek. Western facade, farmstead No. 56 in Trstěnice. Nordfassade, Bauernhof Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

8. Půdorys přízemí usedlosti čp. 56 v Trstěnici, 2015, vypracoval V. Kmošek. Ground plan of the ground floor of farmstead No. 56 in Trstěnice. Grundriss des Erdgeschosses vom Bauernhof Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

9. Příčný řez obytné části, usedlost čp. 56 v Trstěnici, 2015, vypracoval V. Kmošek. Cross-section of the living part, farmstead No. 56 in Trstěnice. Querschnitt durch den Wohnteil, Bauernhof Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

11. Obnovený krov a střecha nad jihozápadním nárožím, usedlost čp. 56 v Trstěnici, 2016, foto V. Kmošek. Restored truss and roof above the south-west corner, farmstead No. 56 in Trstěnice. Der erneuerte Dachstuhl und das Dach über der südwestlichen Ecke, Bauernhof Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

zázemí pro vznikající tradiční hospodářství. Objekt bude v budoucnu přístupný veřejnosti, v autentickém prostředí zde bude fungovat tradiční zemědělská výroba, chov hospodářských zvířat a tradiční řemeslná výroba, pokrývající potřeby provozu a údržby usedlosti. Přídavnou hodnotou fungování usedlosti bude dále udržování krajových zvyků a obyčejů, provoz ubytovacích služeb a tradiční kuchyně, výroba a prodej regionálních produktů, zajišťování specializovaných řemeslných kurzů a vzdělávání. V roce 2015 proběhlo statické zajištění objektu a částečná oprava střech. V roce 2016 započaly rozsáhlé práce na obnově, především oprava konstrukce krovu a střechy na jihozápadním nároží. Usedlost byla vyklizena a v současnosti probíhá obnova původních dřevěných stropů, rákosových podhledů a vápenných omítek. Dalším krokem bude zamezení vztlínající vlhkosti u paty stěn a oprava střechy nad severním křídlem.

Poznámky

- 1 ŽROUT, Jozef. *Historie a paměti obce Třenice*. Soukromý archiv rodiny Žroutů.
- 2 Archeologický výzkum ve vybraných částech usedlosti prováděla společnost Archaia Brno, o. p. s., v květnu roku 2016. Kompletní vyhodnocení výsledků archeologického výzkumu bude provedeno až po dokončení výzkumu ve zbývajících částech usedlosti.
- 3 Více informací v kapitole *Metodika transferu a obnovy polygonální stodoly z Čisté* v publikaci *Transfer a rekonstrukce památek lidové architektury*, která je součástí této ediční řady.

12. Nález původního dřevěného stropu při odstranění rákosového podhledu ve světnici, usedlost čp. 56 v Trstěnici, 2016, foto V. Kmošek. Finding of the original wooden ceiling after the removal of cane ceiling in the sitting room, farmstead No. 56 in Trstěnice. Fund der ursprünglichen Holzdecke nach dem Abtragen der Schilfverkleidung in der Stube, Bauernhof Hs.-Nr. 56 in Trstěnice.

Conception of the restoration of brick farmstead No. 56 in Trstěnice

Vojtěch Kmošek, Association of Archaic Enthusiasts

Jan Kraut, Institute of Vernacular Cultural Heritage

Keywords: Trstěnice, farmstead, architectural study, documentation, restoration, renovation, reconstruction, authenticity, enclosed courtyard

The long-term project *Rescue and Presentation of the Vernacular Cultural Heritage of the Bohemian-Moravian Borderland*, launched in 2015, includes work with the rural environment and its inhabitants in relation to historically valuable buildings. At present, it is not easy to combine the original use and way of inhabitation of rural buildings with today's modern standard of living and with the owners' ideas about the appearance of the buildings and their technical condition. In view of this, the authentically preserved farmstead No. 56 in Trstěnice was identified as a building suitable for the presentation of proper restoration of a rural building with a given purpose that is in full accordance with its age and original function. The building is in private ownership, not listed for monument protection. The primary aim of the reconstruction of the building is the renovation of a functional farmstead and the reconstruction of the living space in order to reach the current standard of use.

The first step of the reconstruction will be the restoration of the roof constructions, especially of the roof above the northern wing and the south-west corner. The emphasis is placed on the maximum preservation of the original construction elements, so the statically disturbed elements together with the lathing will be replaced in the truss construction. As the replicas of the original truss elements will be exposed, their surface will be worked by planing. The original ceramic tiles will be used, cleaned with water and with missing pieces added. As the original chimney bodies have remained partially preserved, they will be repaired or reconstructed according to the original design. The cornices and facades following on the roof level will be restored to the original extent and dimensions using the original technologies of lime plaster and stucco. In the frontage, the cornice and the little roof with slate roofing will be renewed. The stone porch lining the inner courtyard will be partially taken to pieces and restored in the original composition after the repair and completion of the retaining walls. The dunghill in the middle of the courtyard still serves its original purpose and its functional use is included also in the conception of the operation of the farmstead.

A sensitive approach has been chosen also to the reconstruction of the building's interiors. Most of the doors are in an unusable condition; they will be replaced either by replicas or by new doors made by appropriate

hand-crafted procedures. The original double glass windows will be partially adjusted by insulated glass units on their outer wings, but the original width of the profiles and decorative motifs will be retained. The floor surface also plays an important role in the historical authenticity of the interior. Large marlstone tiles are used in the hall of the main living quarters and in the hall of the dwelling for retired former owners of the farmstead (*reservatum rusticum*). After the necessary construction works and levelling of the surface, the tiles will be laid again using the original technologies. New solid wood floors from wide planks will be laid in the residential rooms. The upper storeys of the building will be accessible via a staircase with restored wooden stepping areas. Like in the exterior, lime plastering and stucco will be used for interior plaster. The ceilings will be restored according to the model in the original extent including cane ceilings and decorative reliefs. Apart from wooden ceilings, there are also brick vaulted ceilings in the building. Some of the vaults have structural problems, which will be resolved within the structural reinforcement of the building.

The renovation of the complex includes also the reconstruction of the orchard and of its surroundings including public areas. The orchard in the northern part of the farmstead will be restored in its original form including the planting of traditional varieties of fruit trees and the construction of minor buildings such as a fruit drying house and a bee house. In accordance with the preserved photographs and the remnants of the original fence, the land plot will be surrounded with a wooden fence made of hand-shaved spruce poles. The remnants of the stone wall separating a part of the orchard from the driveway will be conserved, and the missing section of the masonry will be added later. The construction of the transferred timbered polygonal barn from Čistá has started in the orchard area. The barn will serve its original purpose.

The reconstruction will restore the complex of the brick farmstead No. 56 in Trstěnice to its original use of a functioning farmstead and a family background for permanent housing. The aim of the addition of the timbered polygonal barn and other extinct farming buildings to the farmstead is to create facilities for the nascent traditional farmstead. In the future, the complex will be open to the public and run small-scale farming, animal husbandry and traditional handicraft covering

the needs of the operation and maintenance of the farmstead in the authentic environment. An added value of the functioning farmstead will consist in the preservation of the regional customs and habits, in the provision of accommodation services and of the traditional cuisine, in the manufacture and sale of regional products,

in the organization of specialized craft courses and in the education. Structural securing of the complex and a partial repair of the roofs took place in 2015. Extensive works on the renovation of the complex, particularly the repair of the truss construction and of the roof in the south-west corner, started in 2016.

Konzeption der Erneuerung des gemauerten Bauernhofs Hs.-Nr. 56 in Trstěnice

Vojtěch Kmošek, Bund der Freunde des Archaischen

Jan Kraut, Institut für das kulturelle Volkserbe

Schlüsselwörter: Trstěnice, Bauernhof, architektonische Studie, Dokumentation, Erneuerung, Instandsetzung, Rekonstruktion, Authentizität, Vierkanthof

Im Jahre 2015 startete das langfristige Projekt namens *Erhaltung und Präsentation des Volksgutes in der böhmisch-mährischen Grenzregion (Záchrana a prezentace lidového kulturního dědictví Českomoravského pomezí)*, dessen Bestandteil die Arbeit mit dem ländlichen Raum und dessen Bewohnern in Bezug zu Bauwerken mit historischem und/oder Denkmalwert ist. Die ländlichen Hausbauten, deren ursprüngliche Nutzung wie auch die Art deren Bewohnens, sind heutzutage nur schwer mit dem modernen Wohnstandard und den Vorstellungen der Besitzer, wie diese Bauten auszusehen oder technisch ausgestattet werden sollen, zu vereinen. Aus diesem Anlass wurde der authentisch erhaltene Bauernhof in Trstěnice Hs.-Nr. 56 ausgesucht, als ein geeignetes Objekt für die Präsentation einer musterhaften Erneuerung von einem ländlichen Bauwerk mit einer vorgegebenen Ausnutzung, welche voll mit dem Alter und der ursprünglichen Funktion des Gebäudes in Einklang steht. In diesem Falle handelt es sich um ein Objekt im Privatbesitz, welches nicht unter Denkmalschutz steht. Das Ziel dieser Erneuerung ist primär, dass der Bauernhof funktional wieder belebt wird und dass die Wohnräume dem gegenwärtigen Standard angepasst werden.

Im ersten Schritt der künftigen Erneuerung werden die Dachkonstruktionen wieder hergerichtet, insbesondere das Dach über dem Nordflügel und der südwestlichen Ecke. Es wird beabsichtigt, dass womöglich alle ursprünglichen Konstruktionselemente erhalten bleiben. In der Dachstuhlkonstruktion werden also die statisch unzulässigen Elemente und die Belattung ausgetauscht. Die Repliken der ursprünglichen Elemente vom Dachstuhl bleiben sichtbar, ihre Oberfläche wird also mit dem Hobel bearbeitet. Der ursprüngliche Dachbeleg aus Dachziegeln wird wiederverwendet, er wird lediglich mit Wasser gesäubert und die fehlenden Stücke werden

ergänzt. Dank des Umstandes, dass die ursprünglichen Schornsteinkörper teilweise erhalten blieben, werden diese instandgesetzt oder nach dem ursprünglichen Aussehen erneuert. Die an die Dachebene anknüpfenden Gesimse und Hausfronten werden im ursprünglichen Ausmaß und in den ursprünglichen Dimensionen unter der Verwendung der ursprünglicher Technologie von Kalkputz und -stuck erneuert. Auch das Gesims und das Schieferdächlein in der Hausfront werden wiederhergestellt. Der Haussockel aus Stein im Innenhof wird teilweise auseinandergenommen und er wird nach der Reparatur und Ergänzung der Strebewände im ursprünglichen Aufbau wiederherrichtet. Die Miststätte in der Mitte des Hofes dient immer noch ihrem ursprünglichen Zweck und es wird mit deren Ausnutzung auch in der Konzeption des Wirtschaftsbetriebs gerechnet.

Auch die Innenräume des Objekts sollen sensibel erneuert werden. Die meisten Türen sind in einem nicht mehr brauchbaren Zustand erhalten, weshalb sie durch Repliken oder durch neue, mittels entsprechender handwerklicher Vorgehensweise hergestellte, Stücke ersetzt werden. Die ursprünglichen Kastenfenster werden teilweise auf ihren Außenflügeln mit einem isolierten Doppelglas aufbereitet, die ursprüngliche Breite der Profile wie auch die Ausschmückung bleiben jedoch beibehalten. Auch die Bodenoberflächen beteiligen sich im Interieur größtenteils an der historischen Treue. Im Flur des Hauptwohnraumes und im Flur des Ausgedinges befinden sich auf dem Fußboden großformatige Pflastersteine aus Plänern. Nach notwendigen Umbauten und dem Einebnen des Bodens werden diese Pflastersteine unter der Verwendung der ursprünglichen Technologie gelegt. Die Wohnräume bekommen neue massive Holzböden aus breiten Brettern. Die höheren Geschosse des Baus werden mit Hilfe von Treppen mit erneuerter Trittschicht zugänglich. Wie bei den Außenwänden, werden auch

die Innenwände mit Kalkputz und -stuck versehen. Die Decken werden nach dem originellen Bauzustand im ursprünglichen Ausmaß wiederhergestellt, einschließlich der Schilfverkleidung und schmuckhaften Reliefs. Man findet im Objekt außer Holzdecken auch gewölbte Decken aus Ziegelsteinen vor. Ein Teil der Gewölbe ist statisch unzulässig und ihre Instandsetzung bildet einen Bestandteil von statischer Verfestigung des Objekts.

Auch der Obstgarten und die Umgebung des Objektes, einschließlich öffentlicher Plätze, werden im Zuge der Erneuerung des Bauernhofes instandgesetzt. Der an der Nordseite des Bauernhofes liegende Obstgarten wird in die ursprüngliche Form gebracht, einschließlich des Anpflanzens von traditionellen Obstbaumsorten und des Errichtens von kleinen Objekten wie eines Obsttrocken- und Bienenhauses. Das Grundstück wird entsprechend der erhaltenen Archivfotografien und Resten von ursprünglicher Verzäunung mit einem aus manuell geschrappten Fichtenstäben errichteten Holzzaun umgeben. Die Reste der Steinmauer, welche einen Teil des Obstgartens von der Zufahrtstraße abtrennt, werden konserviert, woraufhin der fehlende Mauerteil ergänzt wird. Man findet bereits im Raum des Obstgartens mit dem Aufbau der transferierten, polygonalen und in Blockbauweise gezimmerten Scheune aus Čistá an, welche wieder ihre ursprüngliche Funktion erhält.

Die Erneuerung des gemauerten Bauernhofes Hs.-Nr. 56 in Trstěnice gibt dem Objekt seine ursprüngliche Ausnutzung zurück, also eine funktionierende Wirtschaft und ein familiäres Umfeld für ein dauerhaftes Bewohnen. Dass der Bauernhof um die gezimmerte polygonale Scheune und weitere eingegangenen Wirtschaftsobjekte ergänzt wird, zielt darauf ab, dass Bedingungen für die entstehende traditionelle Wirtschaft geschaffen werden. Das Objekt soll künftig für die Öffentlichkeit zugänglich sein, es sollen hier im authentischen Milieu eine funktionierende Kleinproduktion, eine Zucht von Wirtschaftstieren, sowie traditionelles Handwerk, betrieben werden, welche den Betrieb und die Wartung des Bauernhauses finanziell abdecken. Die Pflege von regionalem Brauchtum, das Anbieten von Unterkunft und traditionellen Gerichten, die Herstellung und der Verkauf von regionalen Produkten, das Organisieren von Handwerkskursen und Bildungsveranstaltungen sollen den Mehrwert des Funktionierens dieses Bauernhofes darstellen. Im Jahre 2015 wurde das Objekt statisch sichergestellt und die Dächer wurden teilweise renoviert. Im Jahre 2016 wurden umfangreiche Arbeiten bezüglich der Erneuerung in Angriff genommen, insbesondere werden der Dachstuhl und das Dach in der südwestlichen Ecke wiederhergestellt.

Literatura a prameny / Bibliography / Bibliographie

V soupisu literatury jsou uvedeny hlavní texty k problematice lidového stavitelství a k tématům popisovaným v publikaci. Je uveden výčet institucí, jejichž prameny byly využity. Další literatura a odkazy na archiválie jsou součástí poznámkového aparátu jednotlivých kapitol.

BALÁŠ, Emanuel. Vznik a vývoj polygonálních stodol. *Československá etnografie*. 1961, roč. 9, č. 3, s. 301–309.

BALÁŠ, Emanuel. Výzkum vesnických sídel a staveb. *Československá etnografie*. 1961, roč. 9, č. 3, s. 214–216.

BALÁŠ, Emanuel. Mnohoboké stodoly v indikačních skicách stabilního katastru. *Český lid*. 1964, roč. 51, č. 1, s. 33–43.

BALÁŠ, Emanuel. K problému vzniku a vývoje stodoly se zvláštním zřetelem k polygonálním stodolám v Českých zemích. *Český lid*. 1970, roč. 57, č. 1, s. 5–15.

BEČÁK, Jan Rudolf. Valašské muzeum v přírodě. *Muzejní a vlastivědná práce*. 1969, 7(77), č. 3/4, s. 193–197.

BRYOL, Radek. Historie výstavby areálů muzea. In: ROMÁNKOVÁ, Eva (ed.). *Uchováno budoucím generacím. Devadesát let sbírkotvorné činnosti Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2015, s. 24–51.

BUREŠ, Pavel. Péče o památky lidového stavitelství a vesnice – historie a současnost (stručný nástin). *Zprávy památkové péče*. 1998, 3, s. 83–94.

BUREŠ, Pavel a KUČOVÁ, Věra. *Principy péče o lidové stavby*. Praha: Státní ústav památkové péče, 1999.

DOSTÁL, Petr, DITRICH, Tomáš a KÁBRTOVÁ Kateřina. *Inventarizační průzkum lidové architektury okresu Nymburk*. [strojopis]. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů, 1988. Archiv Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze.

DOSTÁL, Petr a KŘIVANOVÁ, Magda. *Mokrý Lhota čp. 19. Stavebněhistorický průzkum, zaměření objektu*. 1995. Inv. č. B/A/25. Archiv Souboru lidových staveb Vysočina.

FIALA, Jaroslav. O muzeích v přírodě. *Valašsko*. 1966, 10, s. 54–58.

CHUMCHAL, Michal. Vznik a vývoj konzervace staveb a sbírek ve Valašském muzeu v přírodě. *Museum vivum*. 2014/2015, X, s. 85–94.

JÄGER, Bernd. Přenos hliněné zdi do Muzea vesnice Niedersulz. In: PLÖCKINGER, Veronika a NOVOTNÝ, Martin. *Hliněné stavby – tradice a současnost: symposium s cílem propojit české, rakouské a další odborníky*, 26.–28. 3. 2014. [dvojazyčná česká a německá mutace]. Atzenburgg: Weinviertler Museumsdorf Niedersulz, 2014, s. 84–94.

KAFKA, Josef (ed.). *Národopisná výstava československá*. Praha: Výkonný výbor výstavy, 1895.

KOCMANOVÁ, Miroslava. *Dřevěný kostel svaté Paraskevvy v Blansku a kulturněhistorické souvislosti jeho transferu z Podkarpatské Rusi*. [rukopis bakalářské práce]. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2013.

KOČÍ, Ján a CHOCHULA, Ján. *Zrubové stavby*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo technickej literatúry, 1954.

KUBEŠA, Arnošt. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p. R. *Zborník Slovenského národného múzea – Etnografia*. 1965, 6, s. 115–124.

KUČA, Karel a KUČOVÁ, Věra. *Principy památkového urbanismu*. Praha: Státní ústav památkové péče, 2000.

LANGER, Jiří. Generační aspekt prezentace lidové výroby v muzeích v přírodě. In: *Lidová výroba. Její dokumentace a prezentace*. Vsetín: Okresní vlastivědné muzeum, 1995, s. 4–13.

LANGER, Jiří (ed.). *Národopisná muzea v přírodě. Teoretická a metodická východiska k realizaci*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1981.

MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia, 1980.

MICHALIČKA, Václav. Některé aspekty revitalizace tradičních technologií lidového stavitelství. *Národopisná revue*. 2010, 2, s. 79–83.

PEŠTA, Jan. *Encyklopedie českých vesnic. Díl I., Střední Čechy a Praha*. Praha: Libri, 2003.

PEŠTA, Jan. *Rekonstrukce roubených staveb*. Praha: Grada, 2013.

PEŠTA, Jan a VESELÝ, Jan. *Oskořínek čp. 65*. [Zaměření, výkresy v měřítku 1:50]. 2009. Archiv Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze.

PEŠTA, Jan. *Oskořínek čp. 65*. In: *Návrh transferu a doplnění*. [Studie, výkresy v měřítku 1:50]. 04/2010. Archiv Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze.

PROCHÁZKA, Lubomír, VÁŇA, Rudolf a BERKOVÁ, Jana. Soupis roubených polygonálních stodol na území středních Čech (z pozůstalosti E. Baláše a V. Klímy v dokumentační sbírce ÚEF AV ČR). *Středočeský vlastivědný sborník*. 1997, 15, s. 155–160.

SPĚVÁČEK, Jan. *Rozšíření areálu Polabského národopisného muzea v Přerově nad Labem. Konstrukce pro Transfer bloků zdíva, dům čp. 65, Oskořínek*. [Výkres v měřítku 1:20]. 6/2015. Archiv Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze.

SPĚVÁČKOVÁ, Marcela. *Výstavba (transfer) domu z Oskořínku, roubené stodoly (částečný transfer) a pilířové stodoly (replika). Areál skanzenu v Přerově nad Labem*. [Projektová dokumentace, výkresová část v měřítku 1: 50]. 05/2010. Archiv Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze.

ŠKABRADA, Jiří a VAJDIŠ, Jaroslav. *Lidová architektura Středočeského kraje*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1984.

ŠKABRADA, Jiří a VAŘEKA, Josef. *Lidová architektura středních Čech*. Roztoky u Prahy: Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, 1984.

ŠTĚPÁN, Luděk. Soubor lidových staveb Vysočina – dvacet let od zpřístupnění prvního objektu. *Zprávy památkové péče*. 1992, 8, s. 19–22.

ŠTĚPÁNEK, Ladislav. *Dokumentace ke stodole z Durdic čp. 7*. [Připomínky k rozebrání a znovupostavení stodoly]. 12. 10. 1969. Archiv Muzea lidových staveb Kouřim.

ŠTĚPÁNEK, Ladislav. K problematice polygonálních stodol. *Československá etnografie*. 1961, roč. 9, č. 3, s. 297–300.

ŠTĚPÁNEK, Ladislav. Vývoj stodol v oblasti Královehradecka a Orlických hor. *Vědecké práce zemědělského muzea*. 1965, 5, s. 117–138.

ŠTĚPÁNEK, Ladislav. K typologii stodoly v lidovém stavitelství Čech. *Vědecké práce zemědělského muzea*. 1972, 12, s. 259–284.

ŠTIKA, Jaroslav. Idea Valašského muzea v přírodě, její vývoj a proměny. In: *Almanach k 75. výročí založení Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2000, s. 9–21.

ŠTIKA, Jaroslav a LANGER, Jiří. *Československá muzea v přírodě*. Ostrava: Profil, 1989.

VAŘEKA, Josef a FROLEC, Václav. *Lidová architektura. Encyklopedie*. Praha: Grada, 2007.

VESELSKÁ, Jiřina. *Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 1925–2005*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2005.

Zdroje archiválií

Archiv Archaia Brno

Archiv Muzea lidových staveb Kouřim

Archiv Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze

Archiv Souboru lidových staveb Vysočina, Hlinsko

Archiv stavebnětechnické dokumentace muzea v přírodě Ballenberg, Švýcarsko

Etnologický ústav Akademie věd ČR, Praha

Národní archiv v Praze

Státní oblastní archiv v Praze

Státní oblastí archiv v Zámruku

Státní okresní archiv Chrudim

Státní okresní archiv Vsetín

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace; Archiv stavebnětechnické dokumentace

Online zdroje

Ústřední archiv zeměměřičství a katastru Zeměměřičského úřadu. *Archivní mapy* [online]. Dostupné z: <http://archivnimapy.cuzk.cz/>

Český úřad zeměměřický a katastrální. *Nahlížení do katastru nemovitostí* [online]. Dostupné z: <http://nahlizeni-dokn.cuzk.cz>

ČERNÁNSKÝ, Martin. *Lidová architektura Čech, Moravy a Slezska* [online]. Dostupné z: <http://www.lidova-architektura.cz/>

Hlína. *Sdružení hliněného stavitelství* [online]. Dostupné z: <http://www.hlina.info/>

Seznam autorů / List of authors / Autorenverzeichnis

Mgr. Radek Bryol

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm
Palackého 147, 756 61 Rožnov pod Radhoštěm
bryol@vmp.cz

Mgr. Ernest Fábik

Regionální muzeum v Kolíně, Muzeum lidových staveb
v Kouřimi
Ruská ulice, 281 61 Kouřim
fabik@muzeumkolin.cz

Bc. Jiří Kmošek

Spolek archaických nadšenců
Sebranice 8, 569 62, Sebranice u Litomyšle
kmosekj@gmail.com

Ing. arch. Jan Kraut

Institut lidového kulturního dědictví, z. s.
Toulovcovo nám. 151, 570 01 Litomyšl
jan.kraut@gmail.com

Mgr. Martin Novotný, Ph.D.

Národní ústav lidové kultury
Zámek 672, 696 62 Strážnice
martin.novotny@nulk.cz

Mgr. Vladimír Rišlink

Regionální muzeum v Kolíně
Brandlova 35, 280 02 Kolín
reditel@muzeumkolin.cz

Ing. arch. Petr Dostál

Ateliér Dostál
Perucká 7, 120 00 Praha 2
p.dostal@atelierdostal.cz

Mgr. Markéta Hanzlíková

Národní památkový ústav, územní
odborné pracoviště středních Čech
Sabinova 373/5, 130 11 Praha 3
hanzlikova.marketa@npu.cz

Ing. arch. Vojtěch Kmošek

Spolek archaických nadšenců
Sebranice 8, 569 62, Sebranice u Litomyšle
vojtech.kmosek@gmail.com

PhDr. Magda Křivanová

Soubor lidových staveb Vysočina
Příčná 350, 539 01 Hlinsko
krivanova.magda@npu.cz

PhDr. Lubomír Procházka, CSc.

Hornické muzeum Příbram, Muzeum
vesnických staveb středního Povltaví
262 52 Vysoký Chlumeč
prochazka@muzeum-pribram.cz

Transfer a rekonstrukce památek lidové architektury

The Transfer and Reconstruction of Vernacular Architecture Monuments

Transferierung und Rekonstruktion von Bauwerken der ländlichen Architektur

Editoři / Editors / Editoren

Bc. Jiří Kmošek, Mgr. Zuzana Křenková, Mgr. Radek Bryol

Recenzent / Reviewer / Rezensent

PhDr. Anna Kiripolská, PhDr. Jiří Langer, CSc.

Vydavatel / Publisher / Herausgeber

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a Spolek archaických nadšenců

Jazyková korektura českých textů

Proofreading of Czech texts / Sprachkorrektur der tschechischen Texte

Mgr. Jana Šubrtová

Překlady a korektury anglických textů

Translation and proofreading of English texts / Übersetzung und Korrektur der englischen Texte

Mgr. Klára Koubusová, RNDr. Milan Rydvan

Překlady a korektury německých textů

Translation and proofreading of German texts / Übersetzung und Korrektur der deutschen Texte

Mgr. Soňa Černá, Mgr. Jiří Černý, Mgr. Sabina Voda Eschgfäller, Dr.

Obálka a grafická úprava / Dust jacket and graphical layout / Umschlag und Gestaltung

Jakub Kmošek

Tisk / Printed by / Druck

HRG Litomyšl

Náklad / Number of copies / Auflage

300

1. Vydání / 1st Edition / 1. Ausgabe

© 2016

ISBN 978-80-87210-57-4

